pereu KMCTRU
POPSCU

TRIMISUL
LUI
BRiliCOMGIfiU

Bunicilor, părinţilor, fratelui, copiilor, generaţiilor familiei mele care au trecut şi trec cu veneraţie şi dragoste prin măreaţa istorie românească

.Mărire şi decădere

Istoricul asediu al unei mari cetăţi. La 1672 Sulta- tanul Mehmed al IV-lea izbutise să pună piciorul In vestita cetate a Cameniţei din provincia leşească Po- dolia şi iute să înainteze spre inima pajurei **imperiale** a Habsburgilor; Viena. Atunci nimeni nu se mai îndoia că bătrîna cetate, cu ziduri şubrede şi poduri care abia se mai puteau ridica la vreme, va putea rezista mai mult de o săptămînă sau mai degrabă va deschide

singură porţile învingătorilor lumii.

Poeţii — şi erau destui la vremea aceea în Europa unde umanismul traversase patru secole de la Dante şi „Divina COMEDIA" pînă spre finele secolului XVII —~, renascentiştii de pretutindeni, cît şi epigonii pleiadei franceze se pregăteau să invoce pe Melpomene pentru a-i inspira să glorifice în stihuri: meşteşugite zbuciumul şi frămîntările acestui sfîrşife de veac, nervul şi întregul său patos. îşi imaginau cum trebuie să arate marea cetate înfrîntă, doborîtă din temelii ca Ierusalimul sau arsă precum Gar- tagina legendarilor puni. Ruină şi jale, praf şi pulbere, cenuşă în bătaia vintului, sîngele răniţilor şi lacrimile celor luaţi în robie.

Cei care nu se mulţumeau însă cu aparenţele

şi avuseseră prilejul într-un chip sau altul să cunoas
-că situaţia din imperiul sultanilor nu mai gîndeau astfel. Teoreticienii militari ştiau că totul depinde de potenţialul economic şi uman avut la dispoziţie şi nu de înaintări vremelnice şi succese trecătoare. Avuseseră în faţă exemplele istoriei cu lăţirile furtunoase ale împărăţiei turceşti şi izbînzile ei fulminante şi cu jalnicele retrageri după redutabilele victorii ale creştinătăţii dintre care românii fuseseră vioara întîi antiotomană. Filozofii gîndeau cu mintea şi mai puţin cu inima vechiul precept „măreţie şi decădere" şi urmăreau febril direcţiile şi evoluţiile unei epoci. Intr-adevăr, „clasica" trăsătură a culorii locale folosită de romantici peste un veac şi ceva se dovedeşte

incendiată de atmosfera războaielor de mari proporţii, adeseori ale violentelor ciocniri civile din care nu va lipsi nici tenta religioasă. De două secole catolicismul începuse ofensiva generală împotriva ortodoxiei, supărîndu-1 şi deran- jîndu-1 cumplit formula autocefaliei. Acum ofensiva căpătase cele mai acute forme de manifestare. Dar secolul XVI găsise antidotul pentru Roma şi papalitate şi nu iscat de ortodoxism. Curentele reformate se constituiseră şi deschiseseră pe neaşteptate focul, protestaseră împotriva formelor învechite, şi violenţei catolice îi răspunseseră cu violenţă şi forme noi de manifestare. Religia căpăta un loc sub soare ca armă politică de temut, unită în „cuget şi simţiri" cu plutocraţiile feudale.

Dar să nu ne îndepărtăm prea mult de Imperiul otoman, căruia toţi îi cunoscuseră mărirea şi strălucirea timp de trei secole mereu înaripate. Puţini au fost cei care i-au cunoscut slăbiciunile intime şi i-au gîndit dialectic degringolada

.La data cînd căzuse Cameniţa, Miron Costin, aflat la Poartă la chemarea Sultanului, este încercat de marele vizir împărătesc cu o prea şireată întrebare: „ .. . pare-le lor, (moldovenilor), bine că au luat (turcii) împărăţia Cameniţa, au ba?“ Pe atunci un răspuns nechibzuit putea atrage dizgraţia împărăţiei cînd era vorba de capete încoronate sau la simplii boieri, ori cu atît mai mult de cărturari, tăierea grabnică a capului, fără judeţ. Ştia prea bine această uzanţă „de loc diplomatică[14] şi Miron Costin. A rămas o clipă în cumpeni cu răspunsul pe care trebuia să-l dea şi fără prea multă zăbavă. Dar Sultanul, prinzînd a zîmbi, nu în chip mefistofelic, cum avea obiceiul, ci a liniştire, i-a dat să înţeleagă că-şi poate rosti gîndul întreg. La care virtuosul cronicar născoceşte o cale de mijloc: „Sîntem noi moldovenii bucuroşi să se lăţească împărăţia (turcească) în toate părţile, cît de mult, iar peste ţara noastră nu ne pare bine să se lăţească."

Dimitrie Cantemir cunoştea temeinic starea de decădere a Imperiului sultanilor ca unul ce a trăit în haina aspră a ostăţăciei otomane şi asistase la simptomele decadenţei apropiate a unei societăţi hrănite din cuceriri şi glorii militare. Unde moravurile înapoiate probau că drumul măririi îşi crease eroziunile sale adînci şi mistuitoare.

E greu însă a cunoaşte măsura întregului proces care a adus la decăderea acestui imperiu pus pe cotropire şi dominaţie. Acele maladii intestine care au supt statornic din seva gloriilor. Mai simplu ni se înfăţişează tabloul

înfrîngerilor esenţiale care s-au adăugat cu asprime convulsiilor interne. Cert este că tocmai cuceririle otomane creaseră zeci de nemulţumiri şi ridicaseră popoarele la lupta de eliberare. Turcii s-au trezit în faţa unui mare front antioto- man ţesut adesea din fire nevăzute, dar ca un vulcan ce mocnea aşteptînd să-şi verse cu îndestulare gurile de foc ale lavei.

După ocuparea Cameniţei, unul din duşmanii cerţi ai înaltei Poarte, statul feudal polonez, a fost lipsit de o însemnată bază militară. Imperiul habsbur- gic era prada următoare şi apoi cine mai ştie! Poate chiar somptuosul Paris, unde domnea Regele Soare, sau Londra taciturnă, care putea ajunge domeniu al Semilunii printr-o debarcare pe coastele Angliei, ţre- cînd Canalul.

Acestea erau visuri. Drumul spre Viena' era însă *o* realitate. De aceea, Habsburgii aşteptau calmi apropierea furtunii. Poate ei ştiau mai bine că asediatorii erau pasări trecătoare şi nu mai credeau în flamura biruitoare a Stambulului.

Ţările Române retrăiau însă vechea groază de a fi preschimbate în paşalîcuri. Poporul simţea pe propria piele nemilosul jug de lemn, înapoiat, al sultanilor, domnitorii aveau mereu deasupra capului sabia lui Damocles care se traducea adesea — şi în cazul cel mai fericit — prin mazilire.

Frontul antiotoman românesc cuprindea într-o solidaritate demnă de subliniat pe toţi românii care socoteau cu dreptate că arcul carpatin nu poate despărţi nici în chip artificial măcar pe cei de un neam şi de o lege. Epoca pe

care o parcurgem a fost bogată în împotriviri şi lupte antiotomane în toate Ţările Româneşti. O strălucită pagină au înscris joi- mirii conduşi de aprigul vohmistru (căpitan) Constantin Turculeţ. Mobilul luptei a fost iscat de ocuparea Cameniţei. Turcii introduseseră pentru aprovizionarea acestei cetăţi, acum raia, o dare numită „Chilele Cameniţei", potrivit căreia fiecare gospodărie din Moldova trebuia să dea o anumită contribuţie. Mai mult, ţăranii trebuiau să asigure transportul chilelor pînă la Cameniţa. Drumul era lung. Ienicerii turci care asigurau paza transportului erau nemiloşi. Biciuiau boii să meargă mai repede, biciuiau pe ţărani să îndemne vitele. Multe vite mureau, mulţi români nu mai ajungeau pînă la Cameniţa. îşi lăsau oasele de-a lungul drumurilor ca mărturie a unor vremuri de crîncenă împilare.

Nemulţumirile erau tot mai mari. Şi atunci sclipi fapta lui Turculeţ. Cu ajutor polonez, el îşi r'îndu- ieste cetele sale de joimiri (călăreţi) în codrii din Nordul Bucovinei. Timp de vreo 20 de ani acest neînfricat luptător pentru dreptate şi libertatea patriei sale, acest căpitan de haiduci, a atacat carele cu mărfuri care luau drumul Cameniţei, a ucis pe cotropitori, a eliberat pe săteni şi a întors carele cu chile la cei de la care fuseseră luate. Turcii erau îngroziţi numai la auzul numelui acestuia. Sultanul care vedea zădărnicită acţiunea de aprovizionare a Cameniţei, trimisese întărituri şi pusese un mare preţ pe capul lui Turculeţ. Trimişii înarmaţi pînă în dinţi s-au dovedit însă neputincioşi, nimeni n-a izbutit să-l prindă pe viteazul vohmistru, trădători din rîn- dul

joimirilor nu s-au găsit. Mai mult, Turculeţ avea şi umorul lui. Un umor robust, sănătos, izvorît direct din amărăciunea norodului şi ca răspuns la toate necazurile şi obida la care era supus. „Vai de bietul neam al nostru ce român falnic se cheamă!" spunea la răstimpuri Turculeţ. Şi astfel stînd lucrurile, de multe ori prinşii turci nu erau omorîţi, nici luaţi prizonieri pentru a cădea pe capul joimirilor. Ci într-altfel se întorcea pagina răzbunării asupra lor. Turculeţ poruncea doar atît: „Dezhăinarea hainilor!“ Şi joimirii se grăbeau să împlinească porunca voh-mistrului lor, îi dezbrăcau de veşminte pe turbanagii şi şalvaragii, le luau şi încălţările şi îi lăsau aşa goi puşcă, în costumul lui Adam, să alerge prin pădure şi să se ducă la Sultan să-l vestească despre hazlia lor păţanie.

La rîndul lui, Sultanul îl numise pe Turculeţ „hainul cel mare“ şi tare ar mai fi dorit să-i reteze capul pentru toate „relele" cîte i le pricinuise. Iar cronicarul Neculce nu uită să noteze cu multă plasticitate în cronica lui faptele lui Constantin Turculeţ: „în toate zilele se bătea cu turcii subt Cameniţa [. . .] tot îi lua de grumazi şi-i robia. Şi cînd ducea turcii zaherele în Cameniţa, le ieşea înainte ori la dus, ori la întors, de-i lovea şi, de bogate ori, îi şi smintea."

Dar despre acest erou popular şi faptele sale va mai fi vorba în povestirea noastră. Destul a spune că anii au trecut şi turcii, prin vechile lor metode, nebănuind sau nevoind numai să ştie de simptomele decăderii împărăţiei lor, au ajuns sub zidurile Vie- nei. Vestitul vizir Kara Mustafa (Mustafa cel Negru), care conducea puhoiul

turcesc şi care împresurase Viena, nu se îndoia nici el în acele zile de supremă glorie otomană de faptul că Viena avea să cedeze sub loviturile iscusitei lui strategii militare. Citise însemnările ilustrului Vauban, ministrul de război al lui Ludovic al XlV-lea, şi îi suna în acele momente în minte *o* frază care putea fi luată foarte bine şi drept maximă, după cum putea fi considerată şi un izbutit aforism: „Un castel asediat de Vauban este un castel cucerit; un castel apărat de Vauban este un castel imposibil de cucerit.[41] Şi cum Vauban nu se găsea în cetatea Vienei să o apere, iar Vau- ban-ul acelor zile se socotea chiar el, Kara Mustafa, certitudinea victoriei creştea în inima asediatorului.

Realitatea a dovedit încă o dată că aparenţele sînt înşelătoare — şi dintr-o parte şi din cealaltă. Mai întîi, că asediul s-a prelungit 63 de zile, durată care întrecea orice aşteptare din partea lui Kara Mustafa, socotit omul de acţiune şi un al doilea fulger (Ilderim) în manevrele pe care le executa şi în victoriile obţinute. Apoi, domnul Ţării Româneşti, Şerban Cantacuzino, deşi se afla în tabăra asediatorilor, nu se arăta a fi docil turcilor, ci mai degrabă trăgea nădejde din partea imperialilor. Astfel încît poruncise oştenilor săi doar să se prefacă a bombarda Viena, dar în fapt ghiulelele să fie umplute cu paie. Iar praful de puşcă să fie udat ca nu cumva să se trezească a se aprinde.

Dar în clipa aceasta a asediului, a supremului asediu, ar trebui să ne aruncăm în treacăt privirile şi asupra cetăţii pentru a surprinde ceea ce se petrecea înăuntru, şi să ne intereseze şi împrejurimile ei, unde fremăta

acum marea de turbane a asediatorilor. Era un spectacol unic pe care nici un amator de întîmplări grandioase n-ar fi dorit să-l piardă.

Viena, această mult prea străveche şi legendară cetate de pe Dunăre, la poalele munţilor Wienerwald, de la extremitatea estică a Alpilor, este aşezată în- tr-o cîmpie mărginită de coline. Parcă sub forma unei căldări, _dar asediatorii găseau dune şi şanţuri naturale mici menite să joace rolul de tranşee şi să-i ferească de focul deschis al celor din cetate. Trecutul istoric al Vienei, chiar schiţat, prezintă permanent un mare interes. In secolul I se ridică un cas- tru roman, Vindobona, pe locul unei mai vechi (cine poate şti de cînd) aşezări celtice. Documentar, Vie- na e atestată în anul 881. Trei secole şi jumătate mai tîrziu, în 1221, ea primeşte statut de oraş. La cîţi- va ani depărtare, în 1237, de oraş imperial liber. Viaţa politică a oraşului (iată ce dar poate oferi aşezarea) se succede apoi cu evoluţii surprinzătoare. In 1282 oraşul intră în stăpînirea familiei Habsburgi- lor. El devine Capitala imperiului, calitate pe care o va deţine pînă la istoricul an 1867 cînd se va constitui dualismul austro-ungar. Dar Viena, capitală, va dăinui pînă în epoca modernă şi contemporană, va găsi în ciuda unor vicisitudini prin care va trece ca şi în 1683 (de pildă, Anschluss-ul din 1938), forţa rezistenţei şi vigoarea realizării unor valori inestimabile ale culturii.

La data aceea, cînd soarta ei era încercată de mî- nia Semilunii, se distingeau în cetate, pe lîngă casele obişnuite şi străzile ei

întortocheate, cîteva edificii de prim ordin: Catedrala Sf. Ştefan, datînd din secolul al XlV-lea, etalîndu-şi coloanele de o mare fineţe, biserica Maria Stiegen, tot din secolul al XlV-lea, de data aceasta afirmîndu-şi vestitele vitralii de un colorit delicat, şi palatul Hofburg, maiestuos şi masiv, fostă reşedinţă imperială a Habs- burgilor pînă cînd acum, în secolul al XVII-lea, începe construcţia marii opere arhitectonice a Vienei, şi care avea să devină reşedinţă imperială hotărâtoare,
palatul Schonbrunn, monument al barocului tîrziu.

Două luni de asediu au constituit o grea încercare pentru cei aflaţi în incintă. Ca la orice cetate medievală şi Viena nu făcea nici ea excepţie, populaţia rurală din împrejurimi ocupîndu-se cu lucratul pămîntului, îşi părăseşte gospodăria la apropierea duşmanului şi îşi găseşte refugiul binefăcător în cetate. Un timp mai merge. Dar asediul prelungin- du-se, Viena, care se aproviziona atît de uşor înainte, fiind aşezată la răscruce de drumuri comerciale şi cu osebire răsfrîngîndu-şi trupul de burg medieval în splendidul şi nemuritorul fluviu Danubiu, acum este sugrumată şi supusă înfometării. îngrămădirea populaţiei cauzează izbucnirea unor groaznice epidemii. Viena se sufocă, vienezii simt că li se apropie sfârşitul. Comandantul cetăţii, generalul Starhemberg Ernest Rudiger[1], care deţinea şi titlul de conte,

1 Acest general* devine vestit prin faptul că este considerat comandantul apărător al Vienei. Biografia lui de dinainte de anul 1683 cît şi după aceea rămîne stearsă. Dacă n-ar fi avut loc acest eveniment, n-ar fi fost pomenit decît cel mult în lista comandanţilor Vienei.

nu poate lua nici o măsură. împăratul habsburg Leopold nu este aici. Norocul împăratului şi ghinionul generalului. împăratul se găseşte la tratament, la Karlsbad (Karlovy-Vary), în Cehia, pe care coroana imperială o ţine în supunere. Pentru că a fost ca un destin sau mai bine zis ca o tradiţie ca Habsburgii să sufere de gută şi reumatism. Ori la Karlsbad sînt băile termale renumite şi atotvinde- cătoare. Acest minunat colţ de rai nu aparţine poporului ceh, ci capului încoronat al imperiului. Norocul împăratului şi ghinionul poporului ceh!

Asediul Vienei a fost însă controversat în multe privinţe. Unele păreri aşază acest asediu din anul 1683 ca fiind al treilea asediu turcesc după alte două petrecute la răstimpuri, scurte, e drept mai slabe decât acesta dînd vizirul Kara Mustafa aruncase asupra cetăţii 200 000 de soldaţi. Şi că împăratul Leopold I ar fi fugit de teamă din capitala sa la Passau încă din prima zi pentru a scăpa de răspunderea teribilă şi delicată de a organiza şi conduce apărarea cetăţii. Şi că ar fi lăsat pe seama generalului amintit această sarcină. Ca să facă el ce va crede de cuviinţă. Şi că cei care au pornit la o oarecare înjghebare de apărare au fost locuitorii oraşului şi studenţimea vieneză. Că turcii ar fi fost respinşi de 18 ori de aceşti viteji şi de-abia la al 19-lea asalt, fatal pentru vienezi, au izbutit să cucerească fortificaţiile exterioare.

Rămîne să derulăm drama celor din cetate, dramă care, chiar de-au fost aceste adevăruri, a existat în forme violente şi necruţătoare.

Dacă Leopold s-ar fi găsit atunci în cetate, ar fi fost în măsură să decidă. Generalul însă nu.

Zilele trec, oamenii mor şi el stă ca pe ghimpi, în imposibilitatea de a lua vreo măsură fără ştirea şi încuviinţarea suveranului. Dar în nopţile lungi şi chinuitoare ale asediului, cî-nd nici luna nu voia să se mai arate pe cerul pîclos şi încărcat de nouri, se gîn- deşte: „Ar mai exista o posibilitate. Un trimis curajos care să izbutească a trece neobservat prin liniile duşmane şi pe un cal aprig să ajungă la împărat.[1'] Părăseşte repede acest gînd înlocuindu-1 cu altul: „Nu există un asemenea om. Oricine s-ar avînta o clipă măcar în afara zidurilor cetăţii ar plăti cu un glonţ cutezanţa lui."

Dar într-o dimineaţă a inspectat din nou cetatea. A văzut oameni care delirau din cauza frigurilor, a lipsei de apă sau a mîncării. Femei care năşteau în dureri de neînchipuit, scoţînd răgete asemănătoare dobitoacelor cînd sînt hăituite. A citit în ochii copiilor, care uitaseră de joacă, foamea şi disperarea. Iar ultimii combatanţi, lipsiţi şi vlăguiţi chiar de dorinţa de a mai rezista. Atunci s-a hotărît. împăratul este departe de ei, de poporul care zace în suferinţă. El se îngrijeşte acum pentru a fi sănătos şi frumos. Nu-i pasă de ei. El, comandantul cetăţii, simte aproape de inima lui gemetele suferinzi-lor, el a condus ostile spre biruinţe în numele şi în favoarea împărăţiei.

îl apucă un dezgust la adresa împăratului şi mila faţă de compatrioţii săi se adînceşte. Gîndul ucigător de dureros dar singtirul posibil îi înfloreşte în mintea care se zbuciumă neputincioasă, îi mîngîie turbulent pletele albite de anii luptelor. „Trebuie să deschidă grabnic

porţile cetăţii şi să îndeplinească protocolul impus de situaţie.“

Vede cu ochii minţii cum se va desfăşura. El, generalul comandant al Vienei, va ieşi din cetate pe podul principal care se va lăsa la porunca lui. Poartă în mîini cheia simbolică a Vienei, foarte grea şi cu care nu se poate deschide nici o uşă, nici o poartă. Dar care desemnează cedarea, înfrîngerea. Este urmat de un grup de şase sau doisprezece ofiţeri. Unul din ofiţeri, cel din mijlocul grupului, poartă în mîini steagul cetăţii cu pajura habsburgică pe el. Şi steagul, ca şi cheia vor trebui predate în mîinile lui
Kara Mustafa. Cheia, cu faţa spre cetate, în semn de îndemn la folosire a ei pentru deschiderea porţii. Steagul, plecat, ca semn suprem al recunoaşterii în- fringerii. Şi ca semn de umilinţă.

Generalul se scutură însă din nou de asemenea gînduri. Nu ştie dacă deliregză sau nu. Nu-^şi dă seama dacă lucrurile s-au petrecut numai în mintea lui bolnavă de friguri şi cheia Vienei se află în mîi- nile învingătorului doar în vis, ori realitatea s-a şi consumat.

Aude deodată urale şi îndemnuri la luptă. îşi dă seama că nu visează deloc. Aleargă spre zidurile cetăţii, pe străzile care urcă spre zidurile exterioare. Vede cu uimire că în mijlocul oamenilor s-a produs un reviriment. Chiar şi cei mai bolnavi s-au ridicat şi se alătură entuziaştilor. Nu ştie deocamdată ce s-o fi întîmplat. Care să fie miracolul intervenit în situaţia ce părea fără ieşire.

Un ofiţer îl întîmpină şi-i raportează. La

orizont au apărut oşti poloneze. Numeroase oştiri poloneze. Preţ ca la 40 000 de oameni conduşi chiar de rege, de marele şi neasemuitul Ioan Sobieţki. Mai este şi o oaste germană, mai mică dar excepţional de însemnată la ceas de cumpănă. în fruntea ei sînt comandanţi iluştri şi nume răsunătoare: electorii de Ba- varia şi Saxa, ducele de Wiirtemberg şi chiar prinţul de Lorena. Generalul se scutură de visul rău ce-1 avusese. Cheia Vienei se află la locul ei. Steagul, neplecat. Primeşte vestea ca o apă rece revărsată pe o faţă înfierbîntată şi arsă de soare. Vestea are un efect tonic, vindecător. într-o clipă intuieşte situaţia. Leşii vor să reintre în posesia Cameniţei. De aceea, vin să-i ajute pe ei să scape din încurcătură ca apoi şi ei să-şi plătească datoria faţă de Ieşi. Schimb pe schimb. Oricum, în situaţia aceea un prieten de conjunctură valorează mai mult decît un prieten adevărat dar neputincios.

îişi recapătă treptat luciditatea şi stăpânirea de sine. Poate că şi el citise însemnările lui Vauban şi neţinea că „un castel apărat de Vauban este un castel imposibil de cucerit."

Pînă la sosirea ajutorului trebuia să organizeze apărarea şi apoi la momentul potrivit să iasă din cetate şi să-^şi unească loviturile cu cele ale polonezilor. Va deschide porţile cetăţii, dar nu pentru a preda „cheia Vienei“, ci pentru a trece la ofensivă.

Şi, într-adevăr, organizează lupta conform priceperii lui militare. Trec astfel două ceasuri: grele şi pline de zguduitoare emoţii. în sfîrşit, capetele cavalerilor polonezi din avangardă şi-au făcut apariţia pe culmile din apropierea

cetăţii. La fel ale luptătorilor germani veniţi din nord. Turcii sînt luaţi prin surprindere. Ceea ce nu putuseră vedea ei de jos, din cîmpul unde îşi desfăşuraseră armiile, văzuseră observatorii cetăţii Viena. Cavaleria poloneză porneşte în clipa următoare la atac. în clipa cealaltă, la porunca generalului, porţile Vienei se deschid şi o mare de luptători se revarsă spre locul bătăliei. Asediatorii sînt acum asediaţi, înconjuraţi, loviţi şi distruşi. Turcii aleargă în dezordine. Nu mai pot fi stăpîniţi. Nu mai pot fi organizaţi şi nici salvaţi. Kara Mustafa strigă ca ieşit din minţi la falnica sa armată care acum se schimbă în pleavă. Invocarea numelui lui Allah se preface în tot soiul de ocări şi sudălmi la adresa noilor veniţi. Steagul profetului cade în mîi- nile polonezilor.

în luptă, generalul îl zăreşte pe regele Sobieţki şi îi dă salutul. E mîndru că el comandă oştenii săi alături de acest redutabil conducător, alături de cavaleria polonă. Se mîndreşte şi pentru celelalte personalităţi şi în primul rînd pentru prinţul de Lo- rena care alături de electorul de Saxa comandau trupele germane care aveau misiunea să acopere şi întărească acţiunile aripei stingi a armatei poloneze. Apoi lupta mai durează ceva: în faţa Vienei, pe colina numită Kahlemberg. Atacă şi cavalerii germani. Ultimile răbufniri ale furtunii. Kara Mustafa îşi dă seama că partida e pierdută pentru el. Jocul cel mare al şahului s-a sfîrşit cu mat la rege. Regele este Sultanul cel mare. Dă poruncă de retragere pentru a salva ce mai este de salvat din falnica sa armată, acum o fantoşă în vîntul iscat la Viena.

Retragerea armatei turceşti se face încet, cu greutate. în urma ei, împrejurimile Vienei rămîn pline de morţi, de scuturi şi spade rupte, de cai do- borîţi. La răstimpuri se aud vaietele muribunzilor.

Deodată totul se linişteşte. în cetate s-au aprins luminile pentru a sărbători pe Ian Sobieţki şi biruinţa asupra turcilor. Mîine în zori polonezii vor pleca spre ţara lor. Habsburgii le vor rămîne datori. Datoria cîinelui faţă de pisică. Morţii nu vor fi lăsaţi pe cîmp pentru a nu da naştere epidemiilor. Vor fi căraţi departe de acolo şi arşi. Ei vor fi uitaţi şi deasupra lor se va întinde o mare mută a liniştii.

Asediul Vienei însă nu va mai fi uitat niciodată. A intrat în istoria evenimentelor cu durată veşnică. Pentru că în clipa cînd Kara Mustafa a dat semnalul retragerii, acesta nu era un simplu semn de recunoaştere a înfrîngerii. Era un moment crucial pentru istoria otomană, o sentinţă dată de un proces istoric fără precedent: începutul amurgului împărăţiei turceşti. Dimitrie Cantemir, care cunoscuse starea de decădere a turcilor, după Viena a fost tentat să consemneze în scris istoria unei mari înfrîn- geri. El dă naştere celebrei sinteze istorice în latineşte intitulată sentenţios *„Historia crementa atque decrementa aulae othomanae“* (Istoria creşterii şi descreşterii curţii turceşti). Citind această operă şi covîrşiţi de fluidul dar şi de densitatea slovei cante- mireşti, putem spune la rîndul nostru îndrituit: „De la 1683, de la înfrîngerea suferită la Viena, turcii n-au mai putut cunoaşte mîndria multor

izbînzi. Nu s-au mai putut gîndi nici chiar în vis că vor păşi în Parisul udat statornic de Sena, nici că vor putea trece canalul pentru a fi stăpînii Londrei înconjurată de ceaţa misterioasă şi răcorită perpetuu de Ta- misa. Chiar patria lagunelor va continua nestingherită legănarea gondolelor în acorduri de canţonete nepieritoare."

Ne-am mai putea pune însă şi alte întrebări: Polonia va profita de situaţie pentru a începe la rîndul ei expansiunea? împăratul Leopold I s-a întors cu- rînd de la Karlsbad sau de la Passau de unde fusese fugit pentru a-1 felicita pe general pentru răbdare, tenacitate, calm, vitejie şi biruinţă. Habsburgii îşi vor plăti însă datoria faţă de Polonia? Sau vor căuta să profite ei înşişi de biruinţa vieneză pentru a inaugura bazele propriei lor măriri?

Cert este că deosebit de petrecerea care s-a angajat atunci la Viena, dtipă victorie şi ca semn de sărbătorire a ei, şi chiar în afara cîştigului teritorial pe care îl aşteptau polonezii de pe urma intervenţiei lor salutare, trufaşul rege Sobieţki se dovedea un om foarte grijuliu şi foarte dornic să-şi rotunjească averile personale. El n-a stat cu mîinile în sîn, ci a cercetat, ca în toate celelalte finaluri de bătălii încheiate victorios, prada de război. Mănoasa pradă de război. După apusul soarelui, înainte de .a se duce la petrecere, regele scrise din tabăra marelui vizir, unde se dusese special, o scrisoare iubitei sale soţii, regina Marietta:

„Eu n-am văzut încă toată prada. Dar nu se poate compara nici pe departe cu ceea ce a fost cîştigat la Chocim. Patru sau cinci care

împodobite cu rubine valorează ele singure cîteva mii de ducaţi. Să nu-mi spui, scumpa mea inimă, ceea ce femeile tătare zic bărbaţilor lor cînd ei se întorc din bătălie cu mîinile goale: Tu nu eşti un războinic, pentru că nu mi-ai adus nimic; numai acela care are curaj poate să cîştige cîte ceva. Este imposibil să descrii rafinamentul luxului care domnea în corturile vizirului; se vedeau aici băi, specii de mici grădini, fîntîni arteziene, rezerve de vînat; am găsit aici chiar un papagal. Oînd vizirul recunoscu că nu mai poate ţine piept, îşi dădu pe fiii săi ca ostatici, plînse ea un copil şi spuse hanului tătar: «Scapă-mă, dacă poţi.»- Hanul răspunse: «Cunoaştem bine pe regele Poloniei, e imposibil să-i rezişti»; să vedem mai curînd cum putem scăpa. N-aş putea să-ţi enumăr tot ceea ce compune prada mea; principalele piese sînt: o centură de diamante, două ceasuri împodobite cu briliante, patru sau cinci bogate spade, cinci care împodobite cu rubine, safire, perle, cuverturi, tapiserii şi mii de mici obiecte, cele mai frumoase blănuri de zibelină din lume. Soldaţii au cantităţi mari de centuri de diamante; nu ştiu ce fac turcii cu ele pentru că ei nu le poartă în mod obişnuit; poate le păstrau pentru vienezele ce se aşteptau să cadă în mîinile lor. Eu mă găsesc în posesia unei casete de aur curat, conţinînd trei foi de aur, de grosime apreciabilă, pe care sînt desenate figuri cabalistice. Cit despre marea comoară, e imposibil să ştiu ce-a devenit; am intrat primul în cortul marelui vizir şi n-am văzut pe nimeni care ar fi putut s-o ia înaintea mea; a fost poate împărţită în rândul trupei, sau nu fusese încă

adusă, sau poate fusese trimisă celor din arier-gardă înaintea bătăliei.“

Aşadar învingătorii şi-au luat prada, au petrecut în lege şi au rostit vorbe mari în vederea unor noi socoteli. Numai românii acelor vremuri s-au trezit după toate eforturile, vitejiile şi virtuţile lor în faţa unor noi acaparatori. Pentru că mult adevăr cuprind cuvintele de foc şi sînge scrise de cronicar ca prevestire peste timp. Potrivit lor şi adevărului istoric, noi, românii „am stat în calea tuturor răutăţilor."

Carlovitz-ul austriac, doliu turcesc. Firul istoriei otomane a început apoi a se derula în sens invers. Legea dialectică a mersului spre înainte şi a saltului **nu** s-a mai putut împlini de vreme ce Imperiul otoman s-a trezit în faţa nefericitei sale suite de în- frîngeri.

Pe noi românii ne interesează însă măsura în care evenimentul de răsunet internaţional — asediul Vienei — avea să se repercuteze asupra propriei noastre istorii, asupra destinului nostru ca naţiune înainte de a se închega naţiunea. Cu armatele turceşti în ţară, cu domnitori bravi dar care trebuiau, constrînşi de împrejurări, să plătească tribut, cu jefuirea permanentă a bogăţiilor acestui fermecat plai danubian, cu monopol turcesc statornicit asupra comerţului nostru, aspiram în zadar, căci nu puteam înfăptui unirea mult visată.

Aşa înCît dată fiind înfrîngerea turcească la Vie- na, în mod firesc bucuria stîrnită în inimile româneşti a însemnat totodată îndreptarea

privirilor spre acel imperiu al cărui soare începea să răsară — spre Imperiul austriac. Nu fiindcă am fi aşteptat izbăvirea noastră de la curţile împărăteşti, dar cel puţin victoriile Habsburgilor să fi însemnat înfrîngerile otomanilor şi slăbirea apăsătorului jug turcesc asupra noastră. Forţele româneşti au şi acţionat din primele momente în acest sens şi de pe poziţia unei loialităţi istorice a românilor. De fapt, erau continuate formele de luptă antiotomane de pînă atunci, dar cu un plus de nădejde.

S-a impus însă şi o altă realitate potrivit căreia turcii adulmecînd în nări ca o presimţire viitoarele lor înfrîngeri şi pierderi de teritorii şi-au concentrat atenţia asupra Ţărilor Române, care fuseseră vreme îndelungată „chelerul“ (cămara de provizii) a împărăţiei otomane şi care, dată fiind aşezarea lor în coastele împărăţiei şi cu atît mai uşor de cuprins, puteau constitui încă izvoare de venit, fîntîni arteziene pentru otomani.

Domolirea luptei antiotomane ar fi fost de aceea o slăbire a vigilenţei faţă de primejdia ce o reprezenta încă puterea otomană, o nesăbuinţă.

In iarna anului 1683, ţinînd seama de evoluţia evenimentelor şi de faptul că Duca-vodă nu se întorsese încă de la Asediul Vienei, Ştefan Petriceicu, fostul domn al Moldovei, dă semnalul unei puternice răscoale antiotomane. Fusese în Polonia şi se înţelesese cu regele Sobieţki. Căpătase ajutorul „dezinte- nesat“ al acestuia. Încîntat de perspectiva ce i se ivea ca mare conducător antiotoman prin alungarea

turcilor şi tătarilor din cetăţile moldovene şi din Bugeac, Ştefan Petriceicu n-a sesizat sclipirile viclene din ochii lui Ioan Sobieţki şi nici n-a intuit planul ascuns al regelui. Ar fi fost bine să nu. se grăbească a aprecia sentimentele regelui şi să gîn- dească retrospectiv la epoca lui Ştefan-Vodă cînd acesta înfrînsese trufia lui Ioan Albert în Codrii Cosminului. Şi de ce? Pentru că Ioan Albert pretin- sese că dă ajutor domnului moldovean în vederea izgonirii turcilor din Moldova. După cum peste două secole tot un rege al Poloniei, de data aceasta Ioan Sobieţki, făgăduia „acelaşi ajutor“ tot unui domnitor moldovean şi tot în acelaşi scop. Numai că Ştefan cel Mare intuise bine planurile regelui polon şi le răsturnase în favoarea Moldovei.

Ştefan Petriceicu n-a ţinut seama de experienţa istoriei. Dar curînd avea să înţeleagă şi el intenţiile regelui polon, de la care ajutorul promis n-a mai sosit niciodată. In schimb, sub steagurile lui, s-au adunat mulţime de ţărani, tîrgoveţi şi boieri de ţară, care voiau să scape de asupritorul jug al străinilor. S-a alăturat şi viteazul Turculeţ cu cetele lui de joi- miri. Au venit şi cazaci din Ucraina pentru ca împreună cu moldovenii să-i gonească din aceste me- leaguri pe cotropitori. Şi au făcut minuni de vitejie în Bugeac.

De multe ori s-a văzut însă că numai vitejia nu este de ajuns. Că mai trebuie şi o conjunctură favorabilă pentru fapta cea mare. Astfel incit după atâtea încrînceneli şi luptă eroică neasemuită şi pilduitoare, neprimind ajutorul lui Sobieţki şi al nimănui, răsculaţii sînt

răzbiţi şi împrăştiaţi. Ştefan Petriceicu pleacă din nou în Polonia la Sobieţki, cu sufletul risipit şi în furtună. Nu să-i ceară acestuia socoteală pentru că nu se cădea şi nu era cu putinţă a face aceasta unui rege, ci pentru a găsi el însuşi refugiu faţă de întoarcerea la Iaşi a celui care fusese în tabăra turcească la Asediul Vienei, Gheorghe Duca.

De ce nu trimisese însă Ioan Sobieţki ajutorul promis? Răspunsul îl aflăm din desfăşurarea ulterioară a evenimentelor. In anul 1690 regele polon instalează podgheazuri (unităţi militare) în cetatea Sucevei. Fapt grăitor al unei baze de expansiune spre inima Moldovei, Iaşii. Că este aşa o dovedeşte, la un an distanţă, prezenţa armatelor conduse de rege în faţa cetăţii Neamţului. ,,Războiul" lui Sobieţki cu o mină de plăieşi care au apărat eroic cetatea Neamţului poate a căpătat cu timpul aura legendei. Dar el nu este o ficţiune cit măcar a putut s-o constituie celebrul „La chanson de Roland“ de la începuturile literaturii franceze. Este o realitate specific românească, izvorâtă firesc şi deschis din spiritul de sacrificiu al poporului nostru. Plăieşii din vremea aceea, aidoma celor din epoca de glorie a lui Ştefan cel Mare, nu aveau poate atît de clar în minte conceptul de glorie. El nu erau nobili, ci oameni simpli, de ţară, care iubeau pămîntul moştenit de la străbuni şi nu puteau trăi decît în libertate. De aceea au luptat până la limita rezistenţei, act de bravură situat mult deasupra celor din Viena care erau gata să predea cetatea în mîinile turcilor.

Cu această ocazie ieşise încă o dată în evidenţă vechea lege a ospeţiei rămasă de la regele Dromi- chete potrivit căreia poporul nostru a primit cu pîine şi sare pe toţi cei care ne-au trecut pragul cu gînduri bune şi i-a ospeţit. Dar cei care au venit cu vrăjmăşie şi gînd de cotropire au fost întîmpinaţi cu -sabia şi cu piepturile drept scuturi. în vitejia Cu care au răspuns plăieşii moldoveni lui Sobieţki trebuie să vedem nu un simplu episod, ci o filă în epopeea luptei pentru libertate. Mai ales că tendinţele cotropitoare ale Poloniei erau limpezi. Ocupînd cetatea Neamţului, Sobieţki a trecut mai departe la mănăstirile Agapia, Secu şi Hangu. întreg nordul Moldovei intra în stăpînirea Poloniei.

Trăind după Asediul Vienei drama înfrângerilor în şirul de războaie cu Habsburgii, turcii încearcă să refacă o serie de poziţii pe seama Ţărilor Române. Mai ales că pierzînd în 1699 Cameniţa, se văd alungaţi şi din poziţiile lor europene cele mai nordice. în această situaţie, Sultanul va pretinde noului domn al Moldovei, Antioh Cantemir, noi sacrificii materiale pentru întărirea şi aprovizionarea cetăţilor turceşti de pe Nistru. Mai mult, pentru a da un exemplu, dar şi pentru că mîna de lucru a oricui prindea bine, chiar domnitorul a trebuit să muncească, cot la cot cu ceilalţi, fără şovăire.

Dînd acest amănunt nu am făcut nimic altceva decît să anticipăm anul 1699. Pentru că nu am ajuns încă la el. Perioada cuprinsă între 1683 şi 1699, deşi de numai 16 ani, a fost de fapt cît o întreagă epocă istorică.

Nu trebuie să uităm că în perioada amintită se petrec la scară europeană două procese esenţiale care aduc schimbarea raportului de forţe: primul, decăderea puterii turceşti marcată de eşecul asediului Vienei şi care acum se consfinţeşte, se legiferează dacă vrem şi în orice caz se oficializează prin tratate de pace: al doilea, mărirea imperiului austriac, schi- tat sau numai anunţat la Viena, trîmbiţat în perioada imediat următoare şi consfinţit şi el prin aceleaşi tratate care năruiau imperiul Sultanilor.

Este vorba de o năruire evidentă. Dacă scurmăm la această dată în colbul victoriilor Semilunii, ne amintim de răsunătorul Mohaci al anului 1526, Atunci regatul feudal maghiar se prăbuşise sub loviturile de săbii ale ienicerilor şi şarjelor de cavalerie ale spahiilor. Anul 1526 însemnase evident apogeul Imperiului otoman. In 1687, la numai patru ani de la Viena, Mohaciul se repetă şi se termină tot printr-un dezastru. De data aceasta, al ienicerilor şi spahiilor. Noul Mohaci, al anului 1687, a însemnat ruinarea Imperiului otoman, prăbuşirea lui sub loviturile de bombarde ale armatelor imperiale, începutul ascensiunii acestui imperiu.

Imperiul habsburgic va acţiona cu abilitate. El va crea şi „Liga Sfîntă" pentru a concentra eforturi mai mari în lupta antiotomană, urmărind desfiinţarea definitivă a rivalului său european.

Zece ani mai tîrziu, aflaţi în permanentă ofensivă, Habsburgii, care porniseră să sîngereze corpul marii alcătuiri otomane, îi dau

o nouă lovitură — fără a-i reteza totuşi capul — la Zenta (pe Tisa inferioară).

La data aceea, cei care pronosticaseră căderea
Imperiului otoman puteau să-şi încheie romanul lă- sîndu-1 fără epilog, adică lăsînd drama să se consume de-acum de la sine.

îmbătată de victoriile sale, pajura impei'ială trecea la 1699 să consfinţească ceea ce dobîndise. Se încheie pacea de la Carlovitz, în urma căreia Ungaria şi Transilvania intrau în sfera de dominaţie habsburgică. Imperialii puteau în felul acesta să jubileze. Bucuria lor însemna în acelaşi timp doliu pentru Poarta otomană, o zi cernită şi de tristă aducere aminte a celor care în 1453 cuceriseră vechea citadelă bizantină de pe ţărmurile Bosforului.

Opintea nemţii. Cît ne-am fi dorit noi românii ca scăpată de asuprirea turcească, Transilvania şi Bana**tul** cel al paşalîcului de la Timişoara să respire în libertate sub un soare al dreptăţii şi să se repete din nou actul cel de mare dreptate săvîrşit de Mihai în anul 1600! Ca muntenii, moldovenii ori transilvănenii ce toţi români se cheamă şi sînt dintru o aceeaşi mumă, de un neam, o limbă şi o lege, să se unească sub o singură flamură carpatină, într-o unică Dacie românească.

Dar neagra vicisitudine istorică, ce prindea chipul imperialilor, hotărîse altfel. Norii grei se abăteau iarăşi asupra Ţărilor Române, cu osebire asupra Transilvaniei. Habsburgii războau pe turci nu pentru a elibera teritoriile

supuse de aceştia, ci pentru a le acapara in favoarea pajurei imperiale. Termenul de salvatori şi eliberatori ar fi constituit o iluzie sau o simplă formulă lipsită de conţinut.

Habsburgii veneau să înlocuiască o dominaţie cu alta. Numai că ei erau purtătorii unei noi ordini în lume. Aspirau ca şi otomanii la lăţirea necontenită a fruntariilor imperiale, visîndu-se Cezari şi Auguşti triumfători, urcînd pe tronul marilor imperii din antichitate, reîăcute acum în forme medievale. Noua ordine habs'burgică era deosebită de cea turcească. Ea presupunea o organizare de fier a sistemului de exploatare, superioară în conţinut şi în forme faţă de cea turcească, anarhică şi de multe ori chiar întâmplătoare. Sistemul paşalîcurilor şi raialelor era socotit înapoiat şi depăşit şi alt sistem, modern şi mult mai rafinat dar şi mai dur, îi lua locul. Nu în- tîmplător cei care au simţit noul jug au născocit expresia unui mare adevăr dureros: „Jugul de lemn turcesc a fost înlocuit cu jugul de fier austriac."

Habsburgii erau nemţii moderni ai conglomeratului de popoare germanice ale evului-mediu timpuriu. Ei au fost preocupaţi în primul rînd să pună stăpî- nire pe Transilvania, acolo erau Munţii Apuseni ge- mînd în măruntaie de aur. Mirajul românesc aurifer. Au ocupat şi Ungaria, dar n-au gîndit că vor putea să beneficieze de pusta largă şi săracă a Panoniei aşa cum vor fructifica Apusenii şi toate bogăţiile româneşti ale Transilvaniei.

Nu era de ajuns că luau aurul. Trebuia să li se şi plătească pentru asemenea faptă. Nemţii au pretins Transilvaniei o substanţială

contribuţie de război, 50 000 de taleri anual. Dar nu era totul. Aceasta se petrecea pe vreme de pace. în timp de război, contribuţia era sporită la 600 000 taleri pentru a susţine eforturile militare austriece. Dar cînd au fost ani de pace după 1699? Contribuţia trebuia plătită mereu la valoarea ei maximă. Semăna cu un arici care stătea mereu înloiat pentru a fi pregătit de luptă şi a nu fi surprins nepregătit.

La răstimpuri au intervenit şi acele recensăminte (conscripţii) prin care totul devenea bun de inventariat: oameni şi averea lor. Pe fişe speciale era trecută fiecare gospodărie: ci te suflete, cîte vite, cîte ouă are. Nimic nu scăpa recenzorilor imperiali. Ei ştiau bine cit datora fiecare gospodărie stăpînirii austriece. în aşa fel incit dacă ţurcii luau laptele vacii, austriecii luau vaca cu totul.

Noua ordine venea insă în primul rînd cu armată. Ca orice cuceritori şi asupritori de popoare. Sosea cu întronarea unei noi administraţii, a unei funcţionărimi meticuloase. în frunte se găsea guvernatorul, care conducea în numele împăratului, conform politicii centralizatoare. Aceasta însemna ca împăratul că conducă prin acest guvernator direct din Cancelaria Aulică vieneză. Era întrucîtva o apropiere de persoana acelui „Legatus Augusti pro praetorae" (Trimisul împăratului pentru a conduce) din perioada Daciei romane. Comandantul militar al trupelor imperiale din Transilvania era la rîndul lui o personalitate. Avea drept de control şi asupra guvernatorului, iar uneori cumula şi funcţia de guvernator. Un

fel de „ochii şi urechile" împăratului.

Dar mai mult decît armatele imperiale, noua ordine conta pe inocularea ideologiei supunerii oarbe a noilor cuceriţi. Deznaţionalizarea era o politică ridicată la rangul de principiu, iar catolicizarea forţată a populaţiei române ortodoxe din Transilvania devenea o metodă subtilă pusă în slujba acestui principiu.

Catolicismul, el însuşi o armă politică, fusese un însoţitor permanent al feudalităţii maghiare în Transilvania. Timp de aproape patru secole regii coroanei Sf. Ştefan folosiseră catolicismul pentru ca după statornicirea în Transilvania să se extindă şi în teritoriile de la sud şi est de coama Carpaţilor. în răsărit izbutiseră să-i convertească pe cumani şi să constituie o episcopie cumană la Milcov. Maghiarii îi atră'seseră pe cumani prin tot felul de rafinate promisiuni şi chiar uşoare concesii. Potentaţi maghiari' luaseră în căsătorie frumoase femei cumane şi oficializaseră căsătoriille de mir în ritul catolic. Exemplul regelui Ladislau al IV-lea, zis din această pricină şi Cumanul, este grăitor

în teritoriile de la sud de Carpaţi regii maghiari au întîmpinat însă rezistenţa Basarabilor, în răsărit ale Muşatinilor, aşa cum în perioada infiltrării în Transilvania întîlniseră pe marii voievozi ai Ardealului, Gelu, Glad şi Menumorut. De la Posada anului 1330 şi pînă tîrziu, Basarabii au stat stavilă acestei tendinţe permanente a regilor maghiari de a socoti teritoriile Ţării Româneşti ca feude maghiare, iar pe domnitorii români vasali ai scaunului crăiesc. A fost însă ca un' destin dramatic al

primilor Ba- sarabi de a avea soţii catolice. Prin ele, feudalitatea maghiară a depus eforturi stăruitoare de a converti Ţara Românească la catolicism. Aceasta ar fi însemnat şi recunoaşterea oficială a suzeranităţii politice maghiare. Exemplul Doamnei Clara, soţia lui Nicolae Alexandru Basarab, este grăitor. Ea a luptat pe multiple planuri şi folosind toate armele pe care le avea la dispoziţie, inclusiv calitatea de Doamnă a Ţării Româneşti, ca viaţa religioasă a românilor să devină catolică. Datorită acestei politici religioase promovate de ea, cea provenită din familia nobililor maghiari de Doboka şi avînd strînse legături cu întreaga feudalitate maghiară, la Cîmpulung s-a ridicat Cloaşterul catolic, adică mănăstire. Papalitatea şi regele Ungariei o felicitau pentru fidelitatea ei faţă de catolicism şi strădaniile de a câştiga prozeliţi cît mai mulţi. După moartea soţului ei continuă cu şi mai mult zel această activitate. Prima victimă este fiica ei, Anca, măritată cu Straşimir, ţarul de la Vidin. Prin aceasta Doamna Clara urmărea desfăşurarea unei vaste acţiuni de catolicizare care să cuprindă mai întîi capetele încoronate din Balcani şi prin ele catolicizarea în masă a popoarelor conduse de ele.

Dar cea mai înverşunată luptă a desfăşurat-o Doamna Clara cu fiul său vitreg, Vladislav Vlaicu-vodă. A fost însă numai o iluzie cîştigarea domnului Ţării Româneşti la catolicism. Credincios datinilor pămîntului străbun, dar mai ales păstrării independenţei acestui pămînt, Vladislav — ca şi ceilalţi Basarabi — nu se pleacă. Ei au ştiut să-şi învingă propriile sentimente şi să facă să triumfe glasul raţiunii pentru a ţine sus steagul independenţei româneşti. Piesa de evocare istorică „Vlaicu-vodă“ a lui Alexandru Davila este din acest punct de vedere pagină de confruntare şi de transpunere izbutită în epocă. Totodată un imn adresat Basarabilor luptători. Replica pe care banul Miked o dă doamnei in prezenţa lui Vlaicu-vodă şi care răspundea gândurilor domnitorului este elocventă şi ilustratoare:„Doamnă, datina străbună e mai mult decît

o lege!

Domnul ce-şi cunoaşte ţara, din chiar traiul

ei culege

Obiceiuri de tot felul, trebuinţe de-orce soi,

Năzuinţe, doruri, vise, ure, patime, nevoi.

El le cerne, le frămîntă, le topeşte, le

strecoară.

El le toarnă, ca-ntr-o matcă, în cuVîntu-i către

ţară.“

în Moldova, Ştefan vodă a izbutit timp de 47 de ani să ţină sus steagul independenţei ţării pe cîm- pul de luptă ridicînd nemuritoarele monumente arhitectonice de la Putna şi Voroneţ.

Dar chiar în Transilvania statul feudal maghiar n-a izbutit să dezrădăcineze datina străbună, după cum n-a izbutit să sfărîme nici vechea organizare a cnezatelor şi voievodatelor şi străbunul obicei al pămîntului.

Noua ordine întronată de Habsburgi în Transilvania continua politica de deznaţionalizare şi catolicizare. De data aceasta, cu şi mai multă putere, voind să ajungă la finalizarea ei. A fost o politică nescrisă, dar resimţită dureros de fiecare român. Dacă însă prin diploma leopoldină de la 1691 era pregătit terenul, iar prin pacea de la Carlovitz din 1699 legiferată dominaţia austriacă în Transilvania, catolicizarea trebuia să fie şi ea oficializată. în anul 1700 s-a întrunit sinodul (soborul) de la Alba-Iulia pentru a hotărî Unirea cu Roma, adică trecerea la catolicism a unei mari părţi din românii transilvăneni. Era un loc istoric care amintea de intrarea triumfală a lui

Mihai-Viteazul în anul 1599 în capitala Ardealului, prim pas în unirea din 1600. Soborul parcă ar fi vrut să umbrească, să anuleze acest moment luminos, după cum mai tîrziu, aici, în 1785, tot sub egida imperială, erau frînte pe roată trupurile lui Horea şi Cloşca.

Pacea de la Carlovitz a mai dezvăluit însă şi planurile secrete ale Habsburgilor. Ei nu s-au mulţumit numai cu Ungaria şi Transilvania, ci au anexat şi o mare parte din Slovacia şi Croaţia. Mai mult decît atît, ei au pretins şi Ţara Românească şi Moldova. Slăbea astfel pericolul otoman şi se ridica ameninţător cel habsburgie. Imperialii invocau „drepturi istorice" asupra Ţărilor Române, reînnoind, în condiţiile cuceririlor efectuate de ei, vechile pretenţii maghiare de suzeranitate asupra teritoriilor de la sud şi răsărit de Carpaţi. Ei socoteau că aceste teritorii făcuseră parte din regatul feudal maghiar care acum era încorporat la Imperiul austriac. Făcând apel la principiul ierarhiei feudale potrivit căruia „vasalul meu este suzeranul vasalului său" conchideau: „vasalul (adică Ţările Române) vasalului meu (adică regatul feudal maghiar) este şi vasalul meu (adică Ţările Române vasale ale Habsburgilor). Teribile „drepturi istorice" tălmăcite şi răstălmăcite acum! Numai că ei plecau de la o premiză falsă: aceea că Ţările Române se aflaseră cîndva sub suzeranitate maghiară. Istoria Ţărilor Române nu cunoaşte însă nici un moment de asemenea suzeranitate. Este adevărat că unii domnitori români au

recunoscut cu titlu personal suzeranitatea regilor maghiari. Aceasta a angajat numai persoana domnitorului respectiv, nu şi a ţării, care a rămas în con-

tinuare independentă. După cum Ţările Române au rămas independente şi faţă de Imperiul otoman, Polonia sau Rusia.

Şi totuşi, Habsburgii, în virtutea unor asemenea „teorii", au continuat cu insistenţă acţiunea de includere a întregului pământ românesc în sfera lor de dominaţie. Mergînd ofensiv împotriva turcilor, ei izbutesc în urma unui nou război victorios (1716— 1718) să determine încheierea păcii de la Passarovitz (1718) prin care Banatul şi Oltenia intrau în sfera politicii de dominaţie imperială centralizatoare. Dar, cum poporul nostru, toată suflarea românească le va fi potrivnică, la 1739, în urma păcii de la Belgrad, vor fi nevoiţi să părăsească Oltenia. Mai tîr- ziu, în 1775, anexau şi Bucovina, pentru a putea realiza brîul de foc împotriva Ţărilor Române.

Este de la sine înţeles la ce poveri şi servituţi au fost supuse popoarele respective. Românii au avut îndelungat şi înspăimîntător timp de răbdat politica de asuprire a imperialilor. Cronicarul N. Muşte nu întâmplător vorbeşte despre „tirania nemţilor" sau despre „jugul neamţului[11]; la rîndul său, cronicarul Radu Popescu îi caracterizează pe habsburgi drept „nişte cruzi sorbitori de sînge", şi „un neam rău şi tiran."

Dar expresia care a rămas celebră şi care caracterizează în chip plastic tendinţa de cotropire a teritoriilor româneşti ne-a lăsat-o cronicarul Ion Neculce: „Opintea nemţii să fie Dunărea hotar." Ne-a lăsat-o drept moştenire ca o armă demascatoare la adresa tuturor

cotropitorilor cîţi ne-au încercat în albia frămîntatei noastre istorii.

Cu toate că nu face parte strict din cartea de faţă, ea se integrează organic problematicii ei. De aceea, putem afirma cu mîndrie că deşi au opintit nemţii să ne cuprindă atunci, n-au izbutit: Ţările Române şi-au menţinut neştirbită independenţa şi Dunărea a rămas hotar românesc. Au opintit iar în primul război şi în a doua mare conflagraţie mondială. Dar în zadar. Pentru că românii s-au ridicat de la bunic pînă la nepot să facă zid de netrecut în calea duşmanului, căruia i-au spus: „Pe-aici nu se trece![1]

Petru I — un despot luminat. în timp ce Imperiul otoman îşi consuma drama sa, iar imperialii îşi înscriau una după alta victoriile şi măririle, în răsărit **se** ridica încet dar sigur o nouă putere: Rusia. A avut şi norocul ca la piatra de hotar a istoriei sale să fie un om politic pe măsura vremurilor şi cerinţelor epocii — Petru cel Mare. Răstimpul de la 1689 pînă la 1725, cît a stat în scaunul ţarilor ruşi, a coincis şi cu evidenţierea politicii ţării în arena europeană.

Petru I a fost unul din acei conducători din ajunul epocii modeme care izbuteşte prin activitatea sa să devină mai mult omul epocii moderne decît al celei medievale pe care în chip fericit o devansează. încadrat prin structură şi manifestare categoriei despoţilor luminaţi inaugurată de Ludovic al XlV-lea,

alături de Maria Tereza şi Iosif al II-lea al Austriei sau un Frederich cel Mare al Prusiei, el se deosebeşte şi se individualizează faţă de toţi aceştia. Pentru că nu se atinge de conservatorismul specific imperiului feudal rus, pe care îl păstrează nealterat în tot ceea ce însemna tradiţie, dar îl îmbină organic cu spiritul novator ce începuse să devină o necesitate pentru Rusia medievală înapoiată.

Fire inteligentă şi vioaie, bucurîndu-se de o sănătate fizică şi spirituală robustă, Petru cel Mare a posedat în acelaşi timp în cel mai înalt grad simţul receptivităţii la tot ceea ce era nou şi posibil transformator. A făcut călătorii prin oraşele Olandei şi Germaniei, prin porturile de la Marea Nordului şi Marea Baltică, acolo unde pulsa viaţa industrială şi comercială anunţînd cu hotărîre zorii epocii modeme. Pretutindeni a observat şi a învăţat, adesea umblînd în haine de negustor sau de călător simplu cu traista pe umeri şi fără vreo ţintă precisă. Dar întotdeauna ştiind ceea ce caută şi ceea ce vrea să afle.

întors în Rusia, el a încercat să aplice la mediul rusesc ceea ce a văzut, atît şi în măsura în care se putea aplica şi era posibil. A inaugurat astfel o vastă politică de reforme în toate domeniile vieţii ruseşti. Nu au lipsit nici reformele economice, strîns legate de cele ale structurii sociale, nici cele poli- tico-administrative şi nici cele privind domeniul particular dar deosebit de însemnat al culturii. Pretutindeni s-a vădit marele său simţ gospodăresc dublat de un spirit practic

aplicativ. Dacă a înfrumuseţat Moscova, capitală a Imperiului rus, n-a zăbovit să pună bazele unui oraş care să-i şi eternizeze numele — Petersburg — (oraşul lui Petru).

Reformele lui au ridicat Rusia la nivelul de mare putere. Sigur însă că reformele şi viaţa cotidiană a Rusiei din vremea lui Petru I ne interesează şi acum numai în măsura în care ea se intersectează cu personajele pe care le înfăţişăm. Cu atenţie mai mult la problemele de politică externă şi la diplomaţia epocii.

Petru oel Mare a urmărit constant în politica externă asigurarea ieşirii Rusiei în nord la Marea Baltică şi în sud la Marea Neagră. Ţinînd seama de reformele menite să facă din Rusia o putere maritimă, putem vedea în războaiele pe care le va purta pentru a realiza obiectivele ieşirii Rusiei la mări tot reforme, de data aceasta reforme externe care le continuă pe cele interne. Trebuie subliniat faptul că războaiele lui Petru cel Mare l-au pus pe acesta în faţa a doi duşmani redutabili: în nord, la Marea Baltică, Suedia, avînd o forţă militară bine organizată şi condusă de un strateg iscusit — însuşi regele suedez Carol al XlI-lea, iar în sud, la Marea Neagră, Imperiul otoman, care, cu toate înfrângerile suferite din partea imperialilor şi cu atît mai mult, „ţinea cu dinţii" ceea ce acaparase în Balcani şi mai ales Bosforul şi Dardanelele, cheile smălţate în aur ale comerţului maritim al sud-estului european.

Ridicarea Rusiei va da lovituri puternice Imperiului otoman într-un moment cînd Sultanul nu avea nevoie de un nou duşman. Din aceasta nu trebuie să înţelegem că Rusia va merge mînă în mină cu Imperiul Habsburgic împotriva Imperiului otoman, ci fiecare va alege căi separate. Faţă de imperiali, Petru cel Mare va duce însă o politică diplomatică neangajantă,

care la răstimpuri să-i permită a lovi în puterea lor militară prin sprijin acordat oricărei mişcări antihabsburgice.

Complexitatea politicii externe însă poate fi sugerată de evoluţia evenimentelor. Pentru ieşirea la Marea Baltică, Petru cel Mare declanşează aşa numitul „război nordic" (1700—1721). La început, în bătălia de la Narva, Petru cel Mare este înfrînt. E momentul să analizăm una din calităţile de strateg pe care le-a avut, aceea de a trage învăţăminte din înfrîngeri în vederea trecerii la ofensivă. Şi într-adevăr, după nouă ani de răgaz, ofensiva mult pregătită a dat cîştig de cauză Rusiei, care obţine victoria de la Poltava. Carol al XII-lea, înfrînt, se retrage în raiaua Benderului pe Nistru pentru a lua legătura cu Imperiul Otoman în vederea unei viitoare alianţe.

Amînînd Războiul nordic, Petru cel Mare preconizează războiul în sud, pentru ieşirea la Marea Neagră. Războiul ruso-turc din anii 1710—1711 constituie unul din episoadele Războiului nordic şi nu trebuie privit separat de acesta. în vederea războiului, Petru I se aliază cu Dimitrie Cantemir, domnul Moldovei, alianţă consfinţită printr-un tratat moldo-rus încheiat între Cantemir şi Petru cel Mare la 13 aprilie 1711. Două luni mai tîrziu, ţarul Rusiei făcea o vizită la Iaşi domnului român.

Epilogul acestor războaie va fi următorul: Suedia este pînă la urmă înfrîntă şi Rusia va căpăta ieşirea la Marea Baltică, în schimb, în anul 1711 coaliţia moldo-rusă este înfrîntă în bătălia de la Stănileşti pe Prut şi ieşirea la Marea Neagră nu se va putea înfăptui în timpul lui Petru cel Mare. O va desăvîrşi Ecaterina a Il-a.

I
în Scheii Braşovului

Braşovul — legendă şi adevăr. O istorie adevărată purcede de la cunoaşterea cauzelor evenimentelor şi de la aceea a baştinii personajelor care o animă şi îi dau culoare. Astfel încît îndreptăţit paşii ne poartă spre un loc pitoresc prin aşezarea lui, legendar prin vechimea lui, închegat prin continuitatea de viaţă, românesc prin structură etnică şi năzuinţe
— Braşovul.

Şi dacă proverbul născocit de mintea iscusită a poporului spune că „omul sfinţeşte locul", istoria acestui oraş ne aduce o dată mai mult în faţa unei verificări practice a acestui crez moral de necontestat. Braşovul este opera unor oameni, trăind, muncind pe aceste meleaguri şi în anumite condiţii istorice — mai grele sau mai prielnice, înţelegînd să sfinţească acest loc cu mîna lor meşteră şi pricepută.

Pătrunzînd mai apoi în amănunţime pe poarta trecutului acestui Braşov de legendă şi istorie, întîl- nim şi detalii menite să încoroneze opera. Unul din acestea capătă chipul unui cartier întreg: Scheii.

Braşovul, aşezat în partea sud-estică a Ţării Bîrsei, cam în inima ţării şi la răscrucea celor trei mari provincii istorice, ar putea fi asemuit cu u ncopac vînjos ce-şi înalţă trei mari braţe semnificînd pe românii ardeleni, munteni şi moldoveni uniţi sub flamura iubirii de neam. Dar începutul lui este legat de migraţiunile din cele patru puncte cardinale. Procesul de - înaintare a feudalităţii maghiare în Transilvania a fost însoţit, după cum ştim, de colonizarea masivă a unor populaţii eterogene, menită să dezrădăcineze şi descuibeze pe români din meleagul natal, să-i transfere în regiuni sărace din în- conjurimi sau să-i facă prin persecuţii politice şi religioase să părăsească Transilvania.

Nu pătrundem însă în detaliile colonizării Transilvaniei. Destul a spune că pe la 1211 în Ţara Bîr- sei (Das Burzenland) au pătruns grupuri de cavaleri teutoni chemaţi de regele maghiar Andrei al II-lea. Pînă a arăta mobilul acestei „Vizite" (pe care o numim astfel deoarece teutonii au stat în Ţara Bîrsei numai 12 ani (1211—1223), reamintim adevărul istoric că „Ţările" şi-au păstrat multă vreme autonomia şi organizarea proprie (Ţara Maramureşului, Ţara Făgăraşului, Ţara Haţegului). Aşa se explică zelul coroanei maghiare de a nu avea insule româneşti de rezistenţă, ca şi strădaniile de a le subordona sub o formă sau alta. Ordinul cavalerilor teutoni, care, ca şi alte ordine ale cavalerilor călugări {ioaniţi, templieri), fusese creat în timpul cruciadelor pentru a servi expansiunii catolice spre răsărit, devine ordin luptător.

Călugării de ieri au părăsit sutana, iar unii şi-au păstrat-o adăugind însă sabia. Teutonii au fost prin excelenţă luptători şi acaparatori. Spre răsărit au urmărit constant să cotropească teritoriile locuite de slavi. în sud-est s-au aşezat în slujba feudalităţii maghiare urmărind propriile lor interese, dar cu un cuvînt de ordine: de a pune în practică politica maghiară de cuceriri. Prin cavalerii teutoni teritoriul de la sud de coama Carpaţilor ar fi fost în permanenţă supravegheat de coroana maghiară. Nu era o excepţie, deci, ci un sistem. Trei decenii mai tîrziu, prin Diploma cavalerilor ioaniţi de la 1247, urmaşul lui Andrei al Il-lea, Bela al IV-lea, dădea spre administrare Banatul de Severin sus-numiţilor cavaleri. Aceştia trebuiau să asigure supravegherea înspre părţile răsăritene locuite de românii din cnezatele şi voievodatele conduse de Ioan şi Farcaş, Litovoi şi Seneslau.

Privită în acest mai larg context, încercarea lui Andrei al II-lea de a prezenta venirea teutonilor în Ţara Bîrsei pentru organizarea apărării faţă de invazia cumană apare doar ca pretext pe fundalul unei politici de expansiune.

Cert este că teutonii au fost aducători de colonişti germani. Luînd în primire pămîntul încredinţat „spre apărare şi folosire[4]', ca orice ordin războinic şi pentru a da curs mobilului declarat, teutonii au început să-şi aleagă cele mai prielnice poziţii strategice (înălţimi rîpoase, piscuri semeţe), „acolo unde pătrund cu uşurinţă vulturii pentru a-şi dura cuiburile". Dar ei au ridicat castele aşezate astfel să fie oît mai greu sau imposibil de cucerit. Pe cînd

războinicii înălţau castele, coloniştii doritori de meşteşuguri şi negoţ au început a construi aşezări care să fie centre meşteşugăreşti şi comerciale.

Aşa va fi început cu siguranţă şi clădirea Braşovului. Dar nu dintr-odată, ci, pornind de la acest început de veac XIII, statornic înaintînd în timp. Războinici şi puşi pe prăzi, teutonii au nemulţumit feudalitatea maghiară, căreia i-a scăzut interesul pentru o colaborare cu ei. Factorul cel mai însemnat l-a constituit însă nemulţumirea şi împotrivirea populaţiei româneşti din Ţara Bîrsei. La 1223 teutonii au simţit mînia 'legitimă a băştinaşilor şi au plecat fără a pierde timp, trecînd ca o apă neagră şi rău mirositoare prin istoria poporului nostru în timp ce pietrele de hotar ale românilor rămîneau. Coloniştii au rămas şi ei să locuiască prin aceste meleaguri şi să construiască aşezările propuse, sufo castelele teutonice.

Prima aşezare de pe teritoriul Braşovului a avut un caracter rural şi se pare că s-a născut pe aşa- numitul deal al „Sprenghiului“, sub castelul durat de teutoni acolo. O astfel de aşezare care nu depăşea întinderea de 400 metri şi avînd o lăţime de 300 metri nu poate fi socotită decît forma embrionară a cetăţii de mai tîrziu. în adevăr, în a doua jumătate a secolului al XlII-lea şi în secolul al XIV- lea sosesc noi colonişti. Aşezarea iniţială de la Sprenghi se extinde treptat pînă în dreptul dealului pe care coloniştii îl numesc Martinberg (muntele Martin sau muntele lui Martin). Aşezarea rurală se mărise astfel simţitor. Ea se

încheia printr-un zid cu două porţi. în faţa porţilor erau două punţi (poduri) menite să se lase peste vale sau să se ridice la nevoie. Era o caracteristică a sistemului feudal de construire a castelelor de la care n-a făcut excepţie nici aşezarea rurală aflată desigur sub influenţa castelelor teutone ivite nu cu mult timp în urmă pe semeţele înălţimi.

Dar adevărata aşezare urbană este cea de la poalele istoricei Tîmpe. O numim astfel pentru că tra-

versînd secolele ea a căpătat o patină rostuită a vremii încît şi astăzi îndrituit Braşovului i se spune, ca mărturie documentară nescrisă dar vie, „oraşul de la poalele Tîmpei“.

Aşezarea trebuia, ca orice oraş medieval, să capete cu necesitate structura meşteşugărească şi comercială şi să poată, în condiţiile de sfîrşit ale economiei naturale, s-o surpe pe aceasta prin dezvolta- rea schimbului oraş-sat, produse meşteşugăreşti şi agricole. Apărată de castelele de pe coasta ei, aşezarea de început a cunoscut în preajmă o a doua aşezare, soră urbană bună menită aceluiaşi scop şi cu care va sfîrşi prin a se împreuna şi a fi una. Sosind noi colonişti, aşezarea se va extinde, va cuprinde între hotarele ei netrasate încă dar ca un început de viaţă economică comună şi aşezările iniţiale rurale de pe dealul Sprenghiului şi muntelui Martin. Se va forma oraşul. Oraşul pe care coroana maghiară înţelegînd că aşezarea lui ar putea să-i favorizeze penetraţia la sud şi răsărit de coama Car- paţilor îl socoteşte drept noul oraş al coroanei. In documentele maghiare de cancelarie redactate în latineşte el apare sub numele de CORONA NOVA.

Se crease un nou oraş. Oraşul cel nou putea avea aceeaşi semnificaţie ca şi eponimele sale din Italia (Neapolis) şi Rusia (Novgorod). De aşezarea strategică şi însemnătatea lui politică şi-a dat seama şi împăratul Sigismund de Luxemburg care a poruncit ca noul oraş să fie înconjurat cu bastioane şi ziduri Puternice,

avînd de jur împrejur 3 000 metri, cu o înălţime de 12 metri şi o grosime de peste 2 metri. Se gîndea împăratul că oraşul acesta de la poalele Tîmpei, care putea să-i aducă atîtea foloase, s-ar fi putut prăbuşi într-o clipă sub paşii migratorilor dacă ar fi continuat să-şi bazeze sistemul defensiv doar pe bietele şanţuri şi palisade trecute uşor de orice pas mai semeţ şi vioi.

Spre sfîrşitul secolului al XlV-lea, oraşul acesta care se zămislise şi care era într-un continuu flux înnoitor cunoaşte şi un alt moment impresionant: începutul ridicării celei mai de vază opere arhitecturale a Braşovului — Biserica Neagră.

Scheii — centru românesc dintru început. Cine se apropie de Biserica Neagră are impresia că monumentala construcţie e învăluită într-un veşnic şi adînc mister. Iar vizitatorul care pătrunde în această catedrală somptuoasă de arhitectonică gotică, **e** rupt imediat de zgomotul străzii şi o linişte profundă îl absoarbe. Repede liniştea se frînge de trecerea istoriei prin timp. Ai impresia că veacurile s-au concentrat într-unul singur şi se grăbesc să-şi prezinte începuturile cu toate detaliile lor.

Denumirea însăşi ne apare de un pitoresc medieval, o strălfulgerare adusă din trecut spre prezent şi statornicită pentru eternitate. în ea sălăşluieşte culoarea întunericului care însă ca şi la legendarul Negru vodă al cărui nume

desemna vitejia şi bravura în lupta împotriva tătarilor, vorbeşte despre hărnicia şi talentul celor care au ridicat-o. Acestea toate, figurativ. Pentru că la propriu numele de „neagră[11], epitet viclean şi cu multiple sensuri, vine de la înfăţişarea ei exterioară închisă. De altfel şi despre Negru vodă unii cercetători au afirmat că îşi trage numele de la figura lui întunecată. Alta este explicaţia în cazul Bisericii Negre. înfăţişarea ei are o cauză reală, istorică. Se pare că mai întîi ea a fost arsă de tătari în timpul celebrei şi totodată sălbaticei invazii din anul 1241. Aceasta ar conduce la o contradicţie deoarece majoritatea izvoarelor istorice vorbesc despre acţiunea de ridicare a Bisericii Negre la sfîrşitul secolului al XlV-lea. Contradicţia e doar aparentă şi ea poate fi înlăturată dacă admitem ideea că vechea biserică din sec. XIII de început va fi dărîmată de tătari, iar pe locul acesteia, loc foarte bine ales iniţial, se va ridica Biserica Neagră, autoritara construcţie existentă şi astăzi, cu înfăţişarea ei cernită de trecerea timpului, dar adăugind un „eveniment" similar primului: în anul 1688 ea a fost incendiată de austrieci şi de atunci are acest aspect şi acest nume.

Ridicarea Bisericii Negre, după Michael Forgats, a început la 1383, iar după Simon Messa ea ar fi început mai înainte de această dată, de vreme ce la 1383 lucrarea era zorită pentru a se încheia lucrările ei. Mult mai multe izvoare indică însă anul 1392, Ne reţin atenţia în această privinţă Thomas Tartler, Joseph

Teutsch şi Joseph Franz Trausch, dar mai cu seamă cronicarii români Popa Vasilie şi Radu Tempea.

Anul de început al construcţiei ar rămîne aşadar incert. Lucrul nu prezintă o însemnătate de prim ordin atîta timp cît o dată din trecut nu poate modifica de loc şi prin nimic existenţa unei realităţi. Mai însemnat este a şti însă cine a ridicat Biserica Neagră, care au fost acele mîini harnice şi pricepute, care au sfinţit în chip laic locul acela distrus de invazia tătară. Cronicarul sas Thomas Tar- tler, amintit de noi mai înainte, dă informaţia preţioasă că această biserică a fost susţinută material din ofrandele pe care le-au făcut galii, anglii, bata- vii, şi numeroşi principi germani, adică oameni cu stare din rîndurile diferitelor popoare germanice care sprijineau pe coloniştii germani interesaţi în înfrumuseţarea Braşovului cu un edificiu de prestigiu care să-l continue pe cel vechi dar să-l depăşească cu mult. Tot Tartler subliniază că lucrul la construcţie a durat 40 de ani în şir, dintre care şapte au fost necesari pentru temelie şi restul pentru întreaga clădire. Durata în timp a construcţiei, excep'tînd posibilitatea unei munci de Sisif şi ad- miţînd nivelul tehnicii construcţiilor la acea dată, ne conduce îndrituit spre problema mîinii de lucru. Această problemă se pare că l-a preocupat în mare măsură şi pe magistratul (primarul) sau judele Braşovului de atunci de vreme ce a încuviinţat angajarea de lucrători din

provinciile învecinate.

Şi aici cronicarii mai sus-citaţi ne dau informaţii preţioase despre oamenii care au răspuns chemării şi care sosind în Braşov se angajau să lucreze la ridicarea Bisericii Negre. Dar nici unul nu precizează numărul lor. Se vede însă că osebit de ridicarea Argeşului în secolul XVI, unde au lucrat numai „nouă meşteri mari, calfe şi zidari[11] şi cu starostele lor Manole care împlinea cifra rotundă de zece, în cazul de faţă era vorba despre un grup compact de oameni, o populaţie care s-a deplasat dintr-o anumită regiune la chemarea Magistratului, constructori pricepuţi împreună cu femeile şi copiii lor. Gîndul le era să lucreze statornic şi să ridice o biserică pe care secolele să o admire ca pe un cap de operă. Dar să se şi stabilească acolo.

Se pare că acest gînd l-a înţeles şi Magistratul care le-a permis să se stabilească în oraş. De fapt, nici nu era posibil altfel. Cei veniţi nu erau nomazi, ci aveau îndeletniciri şi obiceiuri de structură sedentară. Magistratul îi va tocmi la lucru oa salahori sau zilieri. Caracterul cu necesitate cotidian al muncii lor implica şederea în oraş şi deplasarea zilnică la locul de muncă.

Sigur însă că Magistratul s-a gîndit la modul cum era repartizată populaţia pe cuprinsul Braşovului şi la posibilitatea sosirii de noi colonişti. De aceea le-a indicat să se aşeze în partea de sus a cetăţii, loc care se numea „slon“. Constructorii vor pune aici bazele unei

noi aşezări, aşa cum Braşovul cunoscuse aşezări consecutive de la cea de pe Sprenghi. Intrucît însă la această dată oraşul se formase ca centru meşteşugăresc, comercial şi administrativ (prezenţa Magistratului o dovedeşte), noua aşezare nu va fi independentă de oraş sau în afara oraşului şi jurisdicţiei sale. De aceea, ,,Slonul“ va deveni un cartier braşovean. In ce condiţii au venit constructorii aici nu mai interesează: fie că au venit nechemaţi, fiind în căutare de lucru, aşa cum nu informează Joseph Teutsch, fie că au fost chemaţi de Magistrat şi au răspuns la chemarea acestuia, după consemnarea lui Thomas Tartler.

A sosit însă momentul să ne întrebăm în mod concret cine erau aceşti oameni şi de unde veneau. Dacă ar fi să dăm crezare directă şi fără discernă- mîntul istoric celor care i-au numit „bulgari[1]*, ar însemna să-i socotim originari din Sudul Dunării şi chiar bulgari.

Considerîndu-i astfel, .coloniştii saşi aflaţi în Braşov la sosirea lor vor numi cartierul întemeiat de aceştia cu diferite denumiri însă toate derivate de la originea lor. Metamorfoza acestei denumiri este interesantă: Bulgaria, Bolgaria, Belgerey, Bolgerey, Bylgarey, Bylgerey, Pelgerey. In timp ce ungurii îl vor numi şi ei Bolgarszeg sau Bolgarszek. La rîndul lor, cronicarii vor desemna populaţia tot sub numele de bulgari, însă în diferite feluri: Joseph Teutsch îi numeşte Belcheri, Thomas Tartler chiar Bulgari. Popa Vasilie, autorul celei mai

vechi cronici privind istoria Românilor (1392—1638) păstrată în traducere germană, ia ca an de început al cronicii tocmai cel al sosirii constructorilor în Braşov. El notează că „la 1392 au venit Bulgarii într-acest loc.“ Iar Radu Tempea, cronicarul român oficial al Braşovului (se parte că numele de Tempea vine de la Tîmpa), afirma şi el că la „anul 1392 (6900) au venit Bulgarii într-acest loc oare se zice Bolgarsec.“ Ei au pus temelia cartierului care se va dezvolta în anii şi deceniile următoare.

De aici şi pînă la cartierul Schei a mai rămas un singur pas. Pentru că Bolgarszek-ul nu este nimic altceva decît Scheiul. Românii n-au putut lăsa o denumire care nu corespundea adevărului istoric şi au transformat-o într-una derivată, dar cu rezonanţă românească. Rămîne atunci să mai lămurim o singură chestiune: cine erau de fapt bulgarii? Cine vor fi de drept scheienii?

Să ne gîndim mai întîi la expresia „provinciile învecinate", utilizată de Tartler. Era oare Braşovul învecinat cu Bulgaria? Orice evidenţă geografică învederează faptul că Bulgaria era destul de îndepărtată, mai ales în secolul XIV cînd mijloacele de transport erau caii şi căruţele. Ori se presupune că această populaţie de constructori, de oameni simpli, nu aveau cai şi n-au venit călări. Altfel chiar cronicarul ar fi simţit nevoia ca relatând despre venirea bulgarilor la Braşov să menţioneze şi faptul că ei au venit călări sau în căruţe trase de cai.

Excluzînd acest fapt, Bulgaria era deci îndepărtată de Braşov. Cum ar fi putut o populaţie de la sud de Dunăre să afle de chemarea Magistratului, în cazul în care a fost lansată acea chemare, sau să vină din proprie iniţiativă ştiind că vor găsi de lucru într-un teritoriu atât de îndepărtat?

Rămâne deci o singură posibilitate. Că acei „bulgari" veneau dintr-un teritoriu foarte apropiat Braşovului incît ar fi putut fi uşor chemaţi de Magistrat sau au auzit repede de chemarea acestuia.

Cel mai apropiat teritoriu de Braşov nu este altul decît Ţara Românească, stat feudal independent consfinţit prin victoria de la Posada din 1330 de către oştenii conduşi de Basarab I. Fiind cunoscute legăturile pe care, încă din timpul primilor Basa- rabi, Ţara Românească le-a întreţinut cu oraşele trinsilvănene, venirea grupului de meşteri peste munţi apare ca ceva firesc. „Bulgarii" nu sânt

deci altceva decît români din provincia istorică Muntenia. Nici acest aspect nu trebuie absolutizat în sensul că meşterii puteau proveni la fel de bine şi din Moldova, tot teritoriu învecinat şi care ca stat feudal independent fusese întemeiată de Bogdan din Cuhnea Maramureşului în 1359. Ambele provincii au menţinut legături comerciale cu Ţara Bîrsei, cu Braşovul în speţă, iar domnii muşatini au acordat privilegii comerciale negustorilor braşoveni. Fie din Muntenia, fie din Moldova, „bulgarii[11] erau în fapt români. Confuzia cronicarilor — însă numai aparentă — poate să-şi găsească izvorul în faptul că fostul Imperiu româno-bulgar al Asăneştilor (Asă- neştii fiind ei înşişi români) a cuprins şi Ţara Românească şi Moldova sub o singură flamură. Astfel încît s-a format o entitate statală între români şi bulgari ajungîndu-se, fireşte greşit, la identitatea român=ibulgar. Dealtfel, în secolul al XlII-lea Muntenia s-a numit şi Bulgaria, iar Bulgaria apare câteodată şi sub denumirea de Valahi a. Nu trebuie să uităm nici victoriile răsunătoare obţinute de oş- tile române conduse de Mircea cel Bătrîn — Luceafărul Basarabilor — împotriva turcilor, atît la Rovine cît şi în sudul Dunării. Faptul acesta a fost de natură să formeze în conştiinţa epocii ideea co-munităţii sud- şi norddunărene în faţa pericolului crescând al expansiunii otomane.

Iată cîteva premise care au favorizat denumirea de „bulgari" pentru cei veniţi să lucreze la Biserica Neagră. Dar nimeni nu s-a îndoit că era vorba nu de bulgari, ci de români.

Chiar cronicarul Tartler stabilind la un moment dat identitatea bulgari-ro- mâni (valahi), recunoaşte adevărul că era vorba de români. El arată că de fapt cei veniţi au constituit baza, nucleul care se va dezvolta în secolele următoare: „De la cei veniţi se trag bulgarii -sau valahii noştri din Schei.“ [4]

Aşadar nu trebuie să rămînă nici urmă de îndoială că Scheii au constituit un centru românesc dintru început. Dezvoltarea ulterioară românească a cartierului Schei este dovada grăitoare a originilor sale. Scheii au devenit un centru de rezistenţă împotriva opresiunilor statului feudal maghiar, iar Scheienii, meşteşugari pricepuţi, vor deveni şi luptători încercaţi pentru libertate şi drepturile românilor din Transilvania. Pentru a putea rezista, Sche- ienii şi-au creat propria lor organizaţie militară. Aceasta îşi găseşite originea în organizarea militară a românilor din Muntenia şi Moldova, de unde Sche- ienii plecaseră şi de care erau legaţi prin acelaşi neam şi aceeaşi limbă. Denumirile atribuţiunilor militare, ca vătaful, armaşul mare şi armaşul mic, sutaşul, numele de surlă destinînd un instrument de suflat, buzduganul, armă de luptă, sînt dovezi incontestabile că Scheienii sînt români.

Paginile mereu proaspete ale istoriei au însemnat şi acte de solidaritate ale Scheienilor cu fraţii români de la sud şi răsărit de Carpaţi. Cea pe care o relatăm este zguduitoare prin tragismul ei deşi pare o legendă ticluită de o fantezie înfierbîntată. Filonul istoric cunoscut ne poartă spre anul 1600 cînd Mihai vodă Viteazul, cel ce a năzuit să-i unească pe români sub un singur sceptru voievodal, a fost învins sub dealurile Aiudului, în bătălia de la Mirăslău. El, domnul tuturor românilor, şi-a frînt atunci pentru o clipă sabia şi au gemut de durere românii de la Dunăre pînă în Maramureş. Scheienii, cărora le bătuseră inimile de bucurie la intrarea lui Mihai în Alba-Iulia, cu cîteva luni în urmă, acum, faţă de o asemenea cumpănă, hotărăsc să-i vină în ajutor. Aveau o organizaţie militară, erau voinici şi Puşi pe fapte mari. Astfel încît atunci cînd Mihai a voit să cuprindă Braşovul pentru a-şi crea puncte de sprijin împotriva generalului imperial Basta, Scheienii s-au ridicat pînă la unul. Ei au sărit în ajutor printr-o faptă aproape de domeniul legendei. Încercînd să escaladeze cu scările zidurile cetăţii pe la unul din 'bastioane, bastionul .ţesătorilor (Weber Bastei), Scheienii s-au trezit împroşcaţi cu apă şi smoală fierbinte. N-au mai putut să-şi înfăptuiască gîndul, iar cei care au scăpat cu viaţă au fost prinşi şi li s-a tăiat capul. Capetele acestor martiri care se ridicaseră pentru domnul lor, Mihai Vodă, au fost îngropate sub zidurile cetăţii, chiar la locul unde luptaseră pînă la

jertfa supremă. în 1603, la numai doi ani după căderea capului Viteazului pe cîmpia de la Turda, aşa cum căzuseră şi capetele Scheienilor, pe zidul cetăţii dinspre Schei s-a aşezat o tablă comemorativă menită să vorbească peste timp despre fapta lor. A celor care, cu nimic mai prejos decît cei 300 de hopliţi spartani conduşi de Leonida în bătălia de la Termopile, au luptat în chip sublim.

Simţul de dreptate al Scheienilor s-a menţinut nealterat prin timp. Pe la începutul secolului al XVII- lea, ei dau semne de autonomie. Pe la 1617, îşi aleg singuri preoţii, deşi regula era ca aceştia să fie numiţi de mai marii cetăţii. Pe Scheieni îi găsim în fruntea acţiunilor antihabsburgice după Asediul Vienei. în 1700, drept rezistenţi împotriva unirii cu Roma. La 1707, ei cer drepturi civile şi jurisdicţie proprie. Mai mult, nu mai vor să recunoască autoritatea Magistratului de Braşov, ci vor să ridice magistrat din rândurile lor, pentru ei, Scheienii.

Şi dacă ar fi numai atît. Dar Scheii Braşovului devin principalul centru al românilor braşoveni, focar de propagare a năzuinţelor româneşti, dintre care cea mai arzătoare era cea a unirii cu românii de peste munţi. Poate că strigarea cea limpede şi curată de la 1848 de pe Cîmpia Libertăţii de la Blaj — „Să ne unim cu Ţara!“ a fost cuprinsă şi rostită ca un prolog îndepărtat de atîtea cugete româneşti din cartierul Scheilor. A fost şi un centru de propagare a culturii româneşti, care

a dat oameni de seamă, minţi luminate şi inimi arzătoare la cîn- tecul iubirii de Ţară. Care a pregătit terenul pentru afirmarea culturii naţionale, fiind un fel de înainte mergător al Şcolii ardelene şi virtuoşilor ei reprezentanţi. O flacără ce a înaintat prin timp la fel de vie şi luminoasă ca atunci cînd scheienii veniţi să lucreze la înălţarea Bisericii Negre puneau bazele cartierului lor românesc!

Corbeştii. Scheienii au fost oameni simpli, meşteşugari şi constructori pricepuţi. Cu timpul, populaţia înmulţindu-se, meşteşugurile s-au diversificat foarte mult după cum şi munca la cetăţi şi alte construcţii reclama mînă de lucru. Scheienii erau solicitaţi ca meşteri foarte pricepuţi, cărora li se dusese vestea pînă departe. Demn de remarcat e faptul că scheienii aveau şi o viaţă spirituală bogată, obiceiuri şi datini, tradiţii deosebite. Ele nu puteau să apară în secolul XIV pe teren gol sau dacă s-ar fi creat în Schei trebuiau inevitabil să poarte amprenta mediului înconjurător, săsesc, imprimat de coloniştii germani care contribuiseră în măsură covîrşitoare la aşezarea Braşovului. Tradiţia românească a Scheiu- lui, datinile şi obiceiurile româneşti explică încă o dată că scheienii veniseră din provinciile istorice româneşti şi continuau viaţa spirituală a românilor de peste munţi cu care erau fraţi* buni. Nu trebuie neglijat nici faptul

că ei au întărit aici continuitatea de viaţă românească ce exista pretutindeni şi în Transilvania, în „Ţările" româneşti, în satele de români care se conduceau după vechiul obicei al pă- mîntului. Aşa se explică şi ortodoxismul existent în cultul şi ritul scheienilor. Rezistenţa împotriva catolicismului va însemna totodată lupta împotriva tendinţelor înrobitoare ale feudalităţii maghiare şi apoi a celei habsburgice, pentru menţinerea drepturilor străbune, moştenite de la daci şi romani, lupta pentru libertate şi continua tendinţă de autonomie. O insulă românească, gata la vremuri de cumpănă a fi aceeaşi inimă şi acelaşi gînd cu românii din Muntenia, Moldova sau Transilvania.

Fiind oameni liberi şi dîrzi, la scheieni nu se pune problema unui patriciat asupritor din rîndurile lor. De aceea, şi tendinţa firească de a avea magistrat din rîndul lor, care să fie reprezentantul şi egalul lor în apărarea intereselor comune, care prin autoritatea lui locală să-i scoată de sub jurisdicţia Ma- gistratului de Braşov şi prin aceasta de sub influenţa patriciatului săsesc. O comună timpurie, o înaintaşă prin vreme şi spaţiu a Comunelor din Miin- ster şi Miihlhausen din timpul războiului ţărănesc german al secolului XVI.

Simplitatea scheienilor se vădeşte în viaţa de toate zilele, în portul lor, în tot ce semnifică specific românesc. Neavînd patriciat, „nobilii" scheienilor au fost acele firi nobile, educatorii,

tribunii ridicaţi din rândul poporului, învăţaţii, de cele mai multe ori învăţătorii şi preoţii. Aceştia, animaţi de cele mai înalte idealuri naţionale, şi-au pus întreaga lor capacitate în slujba întăririi sentimentului de cinste şi omenie, a spiritului de dreptate şi libertate, au cultivat conştiinţa trecutului de luptă, memoria strămoşilor, iubirea faţă de ţară şi de pământ. Prin scris, prin tot ceea ce au avut mai bun, aceşti tribuni talentaţi şi neînfricaţi au păşit în avangarda luptei naţionale româneşti.

Istoria păstrează un loc de cinste familiei Cor- bea, care la sfîrşitul secolului al XVII-lea şi începutul secolului al XVIII-lea va scrie o pagină luminoasă şi nepieritoare. Numele de Corbea nu spune nimic deosebit. Sau nimic deosebit faţă de atîtea nume simple de familii româneşti luate direct din natura plaiurilor noastre, a păsărilor de tot soiul, a animalelor puternice şi mari din codrii seculari cu care voinicii s-au înfruntat: Florea, Frasin, Stejar, Carpen, Jder, Ursu, Lupu, Izvor, Corbea. Fiind oameni simpli ca şi numele lor, dar nobili prin bogăţia sufletească, la Corbeşti este greu a fi urmărită genealogia aşa cum o putem stabili pentru marile noastre familii domnitoare: Basarabii şi Muşatinii. Izvoarele istorice se referă la membrii acestei familii din secolul al XVII-lea. Numele fiind luat de la pasărea corb şi oficializat chiar pe stema familiei Corvineştilor (corbul care a furat inelul, săgetat), este şi foarte răspîndit la români. Astfel încît nu toţi Corbea făceau parte din această familie. Cu siguranţă că nici Corbea cel cîntat în balada populară pentru isprăvile lui vitejeşti n-are nimic comun cu amintita familie.Dar Corbeştii din Schei au o vechime de familie de cel puţin două secole dacă admitem că ei n-or fi fost printre primii veniţi pe dealul „Slonului", în 1392. Iar dacă admitem că strămoşul lor din Schei a fost printre primii veniţi, atunci ei au o vechime de trei sute de ani.

Din vechile tradiţii ale Scheiului braşovean, din- tr-o continuitate a modului de viaţă şi

factorului psihic se naşte şi familia Corbea. Documentele consemnează faptul că pe la jumătatea secolului al XVII-lea la biserica Sf. Nicolae din Scheii Braşovului era dascăl Ioan Corbea. Biserica era foarte veche, deoarece existenţa ei este menţionată de o bulă papală în anul 1399.

Acest Ion sin Florei Corbea gocimanul (adică dascălul), cum apare în unele documente, mai tîrziu, şi nu fără o oarecare strădanie, se preoţeşte. în „Istoria bisericei Scheilor Braşovului", lucrare rămasă în manuscris de la învăţatul braşovean Radu Tempea (şi publicată de Sterie Stinghe la Braşov în 1899), se arată: „Anul 1659, iar de la Adam 7167, într-această vreme fiind omor de ciumă aici în Braşov, pristăvitu-s-au protopopul Smadul şi l-au îngropat în tinda bisericei... şi tot pre acea vreme au murit şi preoteasa popei lui Ion sin Florei gocima- nului, deci au rămas la această sfîntă biserică trei preoţi, popa Vasile Haban şi popa Radu Băilă şi... "

Deosebit de important e faptul că preotul Ioan Corbea era un om învăţat. Rămas văduv, el s-a căsătorit a doua oară şi „s-au ertat de preoţie." A continuat însă a se ocupa de educaţia şi instruirea fiilor săi, Teodor, Matei şi David Corbea. Acest lucru a fost uşurat şi de faptul că biserica Sf. Nicolae din Schei era şi şcoală, pînă în 1830, cînd a luat fiinţă şcoala românească din Braşov. „Bine-nţeles — ne informează acelaşi Radu Tempea —, şcoala de la Sf. Nicolae din Scheii Braşovului mergea înainte; în a doua jumătate a veacului al XVII-

lea găsim aici ca dascăl pe preotul Ioan Corbea.“ Fie prin şcoală sau pe cale particulară, fiii lui Ioan Corbea s-au instruit temeinic. Au deprins de la tatăl lor nu numai ceea ce numim îndeobşte ştiinţă de carte, ci şi spiritul vremii, istoria vie a timpului pe care îl trăiau. Astfel ei au înţeles sensul epocii, imperativele majore ale ei.- Au iubit din adîncul inimii pă- mîntul străbun şi poporul român, au urît tirania şi tendinţele de cotropire ale statelor vecine. Am putea spune că ei au învăţat la şcoala din Scheii Braşovului unde le-a fost dascăl tatăl lor. Şi că acesta i-a pregătit pentru şcoala vieţii, mult mai dură şi mai greu de deprins, cu legi mult mai aspre şi căi mult mai întortocheate.

In 1683, Corbeştii urmăresc cu înfrigurare dar şi vădită îngrijorare asediul turcesc asupra Vienei. Cei trei fii ai gocimanului Ioan sin Florei ştiau istoria expansiunii otomane şi urau acest imperiu clădit prin cotropiri şi asuprirea popoarelor. Nu doreau deloc să învingă turcii şi să se mai lăţească încă. Dar aveau spiritul previziunii. Al perspectivei. Ştiau că Habsburgii sînt tot pasări de pradă şi că dacă învinq ei vor face acelaşi joc ca şi turcii, bineînţeles în favoarea lor, că românii se vor găsi într-o situaţie mult mai grea, fiind prinşi în chinga a două imperii hrăpăreţe, gata să-şi dispute prada pînă la ultima fărîmă de carne şi să împartă pînă la ultimul os.

Previziunea s-a împlinit. învingători la Viena, imperialii au pornit în marş triumfal spre

Europa cotropită de turci, gonindu-i pe ieniceri şi spahii din paşalîcurile şi raialele aşezate ca o salbă din Unga- x'ia pînă la gurile Dunării şi Mării Negre. Dădeau foc corturilor, doborau semiluna, se arătau necruţători cu prizonierii.

în anul 1688, au intrat în Transilvania. Aici, Habsburgii îşi inaugurează jaful şi politica de agresiuni, înaintează prin sate ca la ei acasă, intră triumfători în oraşe, se aşază la masă cerînd mîncarea cea mai gustoasă şi vinul cel mai dulce, femeile cele mai frumoase. Au ajuns astfel şi la Braşov. Populaţia Braşovului, cu tradiţia luptei de libertate în inimi, opune o dîrză rezistenţă. Mulţi fii ai poporului român cît şi din rîndul populaţiei săseşti şi-au dat viaţa pe baricadele luptei pentru libertate. Scheiul a fost atunci în frunte. Fraţii Corbea s-au aflat şi ei la datorie. Au înţeles o dată mai mult şi au simţit ce însemna călcîiul de fier împilator al Habsbur- gilor.

Mai ales că au trebuit să fie şi martorii înfrângerii rezistenţei. Cu tot eroismul braşovenilor, al Scheienilor, imperialii, care dispuneau de tunuri şi puşti numeroase, de o tehnică de luptă avansată faţă de pămînteni, au izbutit să pătrundă în Braşov, să se răzbune pe asediaţi şi să ocupe Braşovul. Căderea Braşovului la 1688 a însemnat pentru români o grea lovitură, la proporţiile noastre şi potrivit istoriei naţionale la fel de puternică după cum vor fi simţit-o şi pămîntenii vechii citadele greceşti a Bizantionu- lui, oraşul lui Constantin cel Mare, Constantinopo- lul, la căderea lui sub turci în 1453. Cu atît mai dureros cu cît aici, la

apărarea oraşului de la poalele Tîmpei, a curs sîngele braşovenilor, al Scheienilor.

Căderea Braşovului a însemnat de fapt începutul asupririi habsburgice, manifestată pe tărîm economic, social, politic, naţional, ideologico-religios.

Timp de doi ani (1688—1690), fraţii Corbea au trăit sub ocupaţia imperialilor şi, sfidîndu-le caracterul oprimator, au învăţat să-i cunoască şi mai mult.

Ioan Corbea murise. Se stinsese senin, conştient că-şi făcuse datoria de român şi tată,. puţin înainte de ocupaţia austriacă. Prin 1690, cei trei fraţi se hotărăsc să treacă munţii în Ţara Românească. David Corbea a părăsit cu durere Braşovul pe care îl vedea îngenuncheat imperialilor. Dar a nutrit în permanenţă nădejdea că într-o bună zi se va întoarce în- tr-o cetate liberă.**Fraţii Corbea trec munţii**

Din nou la obîrşie. Un adevăr de necontestat al Istoriei românilor afirmă că procesul etnogenezei româneşti a avut un caracter unitar. Poporul român s-a format în întreg spaţiul carpato-dunărean, atît pe teritoriul fostei Dacii romane (Dacia Felix) cît şi pe meleagurile dacilor liberi din teritoriile nordice ale Moldovei, Transilvaniei, Maramureşului, Crişa- nei. Acest argument la ideea de vechime şi continuitate susţinută de cronicari şi istoricii

moderni, bazat pe o realitate istorică, ne oferă tabloul unei societăţi româneşti unice care şi-a trăit drama fărîmiţă- rii — mai presus de cea obişnuită, feudală. O fărîmi- ţare politică, o trăire a vieţii statale româneşti în provincii istorice, silite de împrejurări vitrege şi de interese străine la scindare şi separatism. Ireversibil rămîne actul de conştiinţă al românilor de pe ambele versante carpatine: unirea realizată sub Mi- hai-Vodă-Viteazul la 1600, deşi de scurtă durată. Conştiinţa comunităţii de origine, limbă, tradiţii şi obiceiuri şi de teritoriu nu s-a putut însă risipi. Pentru că şi ea se baza pe o realitate istorică de veche şi bogată tradiţie. Modul unitar în care s-a format poporul român explică originea şi limba comună. Astfel încît şi în Ţara Românească, la fel ca şi în Ţara Moldovei sau a Transilvaniei tot români se cheamă locuitorii şi toţi, potrivit expresiei plastice şi clasice a cronicarului „De la Rîm se trag." Chiar Ştefan Vodă cel Mare îi socotea români pe cei care îl aleseseră domn pe cîmpia de la Direptate în anul 1457. într-o scrisoare adresată la 8 mai 1475, Sig- noriei Republicii Veneţia şi Papei, numea Ţara Românească „l'altra Valacchia" (cealaltă Valahie) sau „Valacchia Mazor" (Valahia Mare), deci că Moldova e tot o Valahie, adică o ţară românească. Şi istoricii străini desemnează Moldova prin termenul de „Valahia", convinşi că

locuitorii acesteia erau tot atît de români ca şi ceilalţi.

Din această origine şi limbă comună a românilor au izvorît apoi tradiţiile, datinile şi obiceiurile comune, multe venind mai de departe, de la strămoşii daci şi romani. Acestea aveau la bază o concepţie laică, izvorîtă din omenesc, din suferinţe şi dureri, din bucurii şi biruinţe, din frămîntările luptelor şi eroismul străbun de legendă: oraţii de nuntă, obiceiuri de tot soiul la înmormîntare, colinde vestind anul cel nou sau cînturi de bucurie pentru sosirea primăverii ori strîngerea recoltelor de toamnă. Cît priveşte comunitatea de teritoriu, s-au găsit voci străine şi adesea duşmănoase care au ales drept criteriu la argumentul separatismului politic tocmai existenţa coamei carpatine. „Un brîu natural .menit de providenţă să-i împartă pe români în ţări diferite." Or, tot pe temei istoric, atît teoretic cît şi practic, se ştie că munţii Carpaţi au constituit pentru români o mîndrie naţională pe multiple planuri. Ei nu au fost niciodată o sabie a despărţirii, ci o horă a unităţii. în munţi şi-au găsit refugiu românii la ceas de cumpănă, feriţi de atacurile din cîmpie ale tuturor migratorilor. Munţii au ascuns în măruntaiele lor, ca şi într-o inimă a pămîntului, bogăţii neasemuite. Ei, Carpaţii falnici, au prezentat mereu locuri pitoreşti şi aproape de basm, nemaiîntîlnite în alte ţări. Peisajul românesc carpatin este aproape acelaşi în Transilvania, Ţara Muntenească sau Moldova. Nu mai vorbim de faptul că acest brîu montan i-a unit pe români

„în cuget şi-n simţiri[44] în chip aproape solemn. Au fost osatura, trunchiul copacului întregului pământ românesc. La vremuri de cumpănă, neştiuţi, românii dintr-o provincie istorică alergau la fraţii lor. oentimentele de solidaritate românească nu le-a putut şterge din conştiinţe nici cea mai aprigă şi mai opresivă stăpînire. Ele s-au pietrificat pe coama Carpaţilor şi au rămas peste vreme. Trecătorile munţilor au constituit deschideri permanente şi cărări umblate întruna de români dintr-un loc în altul. Cîte sate de români transilvăneni s-au spart şi s-au tras spre Ţara Românească şi Moldova ca să scape de împilarea „mai marilor pământului[44], şi-au croit noi aşezări numite „ungureni[44]. Au rămas tot români. Numai că s-au aşezat în altă parte a teritoriului românesc. Pe Mihai vodă Viteazul, biruitorul de la Şelimbăr, l-au primit românii transilvăneni ca eliberator, drept unul ce era de un neam şi de o lege cu ei. Iar moldovenii au deschis porţile cetăţilor la sosirea sa pe pământul Moldovei. Aceleaşi cetăţi care rezistaseră în vremea marelui Ştefan mîniei lui Mohamed al II-lea, după bătălia de la Războieni (1476). Prin trecătorile munţilor românii au menţinut mereu legături economice şi politice, cît şi de idei, în ciuda tuturor vicisitudinilor şi opresiunilor.

Pe astfel de temeiuri şi pe multe altele au trecut fraţii Corbea munţii, pentru a ajunge în Ţara Românească, singurul loc de refugiu. în Moldova era mai greu, date fiind complicaţiile politice de după asediul Vienei, tendinţa Poloniei la joc dublu faţă de Imperiul otoman şi

imperiali, dar şi propriile ei interese care ţinteau subjugarea Moldovei. Spre Ţara Românească drumul era deschis. Trecătorile îi aşteptau. Era mai aproape şi mai uşor de străbătut. Auziseră şi despre voievodul Brîncoveanu Constantin lucruri multe, încurajatoare şi bune. Dar mai presus de orice era ca o întoarcere la obîrşie, ca o chemare a glasului natal. La pămîntul de unde veniseră cu secole în urmă străbunii scheienilor. Era ca un fel de transhumanţă, dar de alt ordin şi de altă factură. Primăvara, din acest spaţiu mioritic îşi mî- nau ciobanii oile spre munte şi le ţineau pînă toamna tîrziu. Apoi, de frica îngheţului, părăseau stînele şi coborau cu oile la şes. O transhumanţă prin vreme a Scheienilor, a Corbeştilor care fugeau din faţa iernii în care se afla acum pămîntul Transilvaniei. Habsburgii nu ajunseseră în Ţara Românească. Sperau că nici nu vor ajunge vreodată. Durerea că Transilvania intra sub noua opresiune, ce se anunţa mai crîncenă ca cele de pînă acum, era dublată de un sentiment nostalgic, dar şi de datoria pe care o aveau, să continuie lupta începută, aici, sub soarele Ţării Româneşti.

curtea lui Brîncoveanu. Corbeştii au găsit **con**diţii deosebit **de** prielnice afirmării capacităţii, talentului şi energiilor lor clocotitoare pentru cauza în numele căreia erau hotărîţi să-şi închine întreaga lor viaţă. Pentru că ar fi fost posibil să găsească şi o perioadă cenuşie şi un domnitor amorf la conducerea ţării, aşa cum sînt întîlnite cazuri şi

în istoria Ţării Româneşti. Brîncoveanu continua opera glorioşilor domnitori munteni din dinastia Basara- bilor. O epocă de înflorire în toate domeniile, pe măsura cerinţelor ridicate pe scena istoriei de structura internă şi de conjunctura internaţională a vremii. Şi pe măsura domnitorului care, în calitatea sa de „Basarab", avea o misiune în faţa istoriei: aceea de a încheia strălucit şi cu glorie, cu cinste şi demnitate ceea ce începuse cu patru veacuri în urmă Basa- rab I, întemeietorul de Ţară şi Basarabi. Pentru că dinastia dăduse mari Basarabi, virtuoşi, viteji iscusiţi, inimoşi, talentaţi. Au fost domnitori Basarabi străluciţi comandanţi de oşti şi cu biruinţe de neuitat în memoria pămîntului străbun: Mircea cel Bă- trîn, Dan al II-lea, Vlad Dracul, Vlad Ţepeş, Radu de la Afumaţi, Mihai Viteazul, Radu Şerban şi Mih- nea al III-lea. în legătură cu Mihnea al III-lea, unii genealogi ai dinastiei Basarabilor îl socotesc ultimul Basarab. Au fost Basarabii oameni politici şi diplomaţi străluciţi, oameni de cultură şi de talent: Radu cel Mare, Neagoe Basarab, Petru Cercel, Matei Basarab. Toţi aceştia, cu mintea şi inima, cu spada şi inima, au servit cauzei independenţei şi unităţii româneşti. Constantin Vodă Brîncoveanu (deşi patro- nim Basarab) continua opera înaintaşilor săi în scaun. El trebuia să însumeze organic şi să ridice pe culmi într-o chintesenţă basarabă această operă. Să fie domnia sa sinteză basarabă.

în cuprinsul lucrării vom mai avea prilejul să vedem măsura în care Brîncoveanu a

izbutit să fie ca ultim vlăstar la înălţimea gloriei basarabe şi la nivelul cerinţelor epocii sale. Destul a spune că domnitorul a avut şi el atît slăbiciunile lui lumeşti, cît şi scăderile, dictate de conjunctura istorică. Dar omul a izbutit să spargă aceste limite prin puternica lui personalitate şi să fie astfel, fireşte şi făcînd excepţie de sfîrşitul lui tragic, nu sub vremuri ci deasupra lor.

într-o astfel de epocă şi în vremea domniei unui astfel de om păşeau pragul Ţării Româneşti fraţii. Corbea. Este adevărat că nici nu se împliniseră bine doi ani de cînd Brîncoveanu se suise pe tron. Marile acte politice şi diplomatice ca şi cele de cultură nu se înfăptuiseră. Dar pretutindeni se vădea începutul unei epoci de reviriment, de prosperitate şi progres în toate domeniile. După domnia lui Şerban Cantacuzino (1678—1688), cel aflat la 1683 sub zidurile Vienei, şi el un domnitor patriot, dar care îşi irosise o parte din timp în lupte interne şi externe, sufletul şi suflul înnoitor brîncovenesc începea să se simtă proaspăt ca razele soarelui după o vreme de ploaie mocnită şi îndelungată. Cu atît mai mult fraţii Corbea aveau să fie părtaşi la marile realizări brîncoveneşti, să contribuie la avîntul ce se anunţa hotărît şi furtunos, să răspundă marilor idealuri ale Ţării Româneşti, care erau şi ale lor.

Venind în Ţara Românească, la curtea lui Brîncoveanu, acest lucru a însemnat că fraţii Corbea au Păşit în cetatea de scaun a

Bucureştilor care de la atestarea lui documentară din vremea lui Vlad Ţe- Peş (1459) pînă la 1690 cunoscuse o dezvoltare ui-
mitor de rapidă. E adevărat că mulţi voievozi Basa- rabi se ocupaseră de înfrumuseţarea capitalei Ţării Româneşti, adăugind cîte ceva la arhitectura ei. Epoca lui Brîncoveanu avea să însumeze eforturile pe această linie, aducînd aşezarea medievală a lui Bucur la un aspect mai proaspăt şi la un nivel de civilizaţie mai avansat. De altfel, Brîncoveanu deşi a acţionat — ca mulţi voievozi Basarabi — şi la vechea reşedinţă a domnilor români de la Tîrgovişte, oraşul a rămas pe planul al doilea dată fiind ridicarea prea mare a Bucureştilor. Tîrgovişteа a rămas cu liniştea legendelor sale fermecătoare în jurul arhaicelor medievale ruinuri. Nu mai vorbim de primele aşezări domneşti de la Argeş şi Cîmpulung, atestate documentar pe la anul 1300, care deşi cunosc şi ele mersul spre înainte ca orice loc din ţară, vor rămîne tot mai în urma vieţii Bucureştilor.

La curtea domnească din Bucureşti însă, Brîncoveanu va statornici îndată după luarea domniei rînduieli noi. In orice caz, la 1690 fraţii Corbea se vor prezenta la o curte domnească unde semnul noului începuse să se întrezărească. Brîncoveanu va statornici aici fastul aulic bizantin — fireşte, la proporţiile unui stat ca Ţara Românească unde orice influenţă trebuia numai altoită pe specificul românesc, în condiţiile menţinerii şi întăririi

tradiţiilor şi obiceiurilor, datinilor străbune pe care Basarabii le-au turnat în forme potrivite epocii lor. La fel după cum Brîncoveanu va fi atent şi la marile prefaceri prin care trecea Apusul şi va lua modele cu discernământ, fără a copia şi imita mai ales.

Fraţii Corbea sosesc la curtea lui Brîncoveanu ca nişte oameni simpli ce erau, în hainele specific

eScheienilor, cu nimic deosebite de cele ţărăneşti, de un pitoresc şi de un inedit fără egal. Cu iţari şi cu opinci — aşa ca în toate regiunile de munte, cu cămăşi lungi strălucind de curăţenie şi cu căciulă mi- ţoasă pe cap. Nu lipsea nici brîul multicolor care le încingea mijlocul, pe vreme bună sau rea.

La curtea lui Brîncoveanu fraţii aveau să-şi dezvăluie imediat identitatea pentru a-şi ocupa locul meritat.

E adevărat că ei n-au ajuns dintru bun început la domnitor. Era şi în Ţara Românească o uzanţă domnească departe fireşte de cele de la marile curţi europene unde obţinerea unei audienţe la rege sau împărat dura cu lunile sau nu era acordată niciodată. Uzanţa domnească era impusă de activitatea zilnică, de faptul că la Brîncoveanu se prezentau mereu tot soiul de oameni, fie băştinaşi, fie străini. Brîncoveanu îi primea-cu bunăvoinţă sau chiar cu multă graţie şi curtoazie, le asculta păsurile şi durerile, îi ajuta sau, după caz, îi şi respingea. Era o uzanţă domnească, nedespotică şi fără prea mari discriminări.

Pînă să ajungă aşadar la domnitor, fraţii Corbea s-au prezentat la curte şi aşa cum era obiceiul vremii aceleia tulburi s-au orientat înspre cariera armelor. David Corbea intră în slujba de Ceauş — dregătorie militară direct subordonată aceleia de spătar domnesc (comandantul suprem al oastei) de la care îi va rămîne denumirea de „Ceauşul", lipită organic de numele său adevărat. Atunci spătarul lui

Brîncoveanu era Mihai Cantacuzino care apreciază la David Corbea cunoştinţele sale de limbi străine şi talentul său înnăscut de diplomat. Este tocmai caii- tatea esenţială a acestuia care-1 va aşeza îndreptăţit în marea carte a neamului românesc drept diplomat din zorii diplomaţiei româneşti. Dîndu-şi seama că în politica externă Corbea ar putea aduce mult mai multe servicii Ţării Româneşti, decît în cadrul oastei, Mihai Cantacuzino, el însuşi un bun comandant militar dublat de un larg spirit politic, îl recomandă domnitorului ca acesta să-l utilizeze în diplomaţie.

Prezenţa lui David Corbea în acest moment la curtea lui Brîncoveanu este dovedită dintr-un hrisov din luna iunie a anului 1690 prin care domnitorul acorda mai multe scutiri lui „David Corbea Braşoveanul" (într-o perioadă cînd povara fiscalităţii se abătea atît asupra oamenilor neliberi, cît şi asupra celor liberi), „care s-au aşezat cu şederea în ţara domniei mele“ şi care se află „cu slujba" pe lîngă Mihail Cantacuzino Spătarul. ®

Se impune menţiunea că deşi uzanţa domnească cerca ca noii veniţi să parcurgă un anumit drum ierarhic pînă la domnitor, nu e exclus ca înainte de a se prezenta lui Brîncoveanu, încă din perioada cînd fraţii Corbea treceau munţii, domnitorul să fi aflat de venirea lor. Avea un sistem de informare de tot ceea ce se petrecea în ţară, format din olăcari iuţi, cu urechi ascuţite şi ochi buni, cu minţi vioaie şi înţelepte. Aceştia îşi făceau munca lor bună şi folositoare în

special în regiunile de margine ale ţării, pe unde pătrundeau străini. Dar în primul rînd pe la trecătorile munţilor, unde drumurile comerciale neîntrerupte impuneau o grijă faţă de cei care intrau în ţară. E foarte posibil ca fraţii Corbea să fi interesat în chip deosebit pe domnitor, care, înştiinţat la vreme de sosirea lor, să aştepte momentul cînd chiar ei vor simţi nevoia să se prezinte domnului ţării.

Intîmplările s-ar fi putut desfăşura însă şi altfel. în general împrejurările în care au trecut Cor- beştii munţii nu sînt cunoscute. La fel modul cum au ajuns cei trei fraţi la curtea lui Brîncoveanu. Numai documentul citat anterior — singurul în acest sens — semnalează şi marchează prin aceasta debutul Corbeştilor în viaţa aulică a Ţării Româneşti. El a putut fi interpretat de mulţi istoriografi ai epocii lui Brîncoveanu pe linia amintită de noi: Brîncoveanu are ştire sau nu de sosirea Corbeştilor la curtea sa. De aceea, pînă să se prezinte domnitorului, Corbeştii au intrat în anumite slujbe. Cel puţin cea a lui David este cunoscută dintru început. între timp se vor înfăţişa domnitorului toţi trei sau numai cel mare ca reprezentant al lor, adică David Corbea. Aceasta este versiunea care indică linia drumului politic al lui David Corbea „de la spătarul Mihai Cantacuzino la domnitorul Constantin Brîncoveanu." Documentul n-o contrazice. El poate fi interpretat şi în sensul că în momentul emiterii documentului din cancelaria brîncovenească, David Corbea se prezentase la domnitor, fiind în

funcţia de Ceauş pe lîngă marele Spătar. David n-a intrat însă imediat în slujbă domnească, ci a mai rămas o vreme in calitate de Ceauş. Domnitorul, emite actul pentru a-1 fixa în viaţa socială a ţării drept „om liber“ şi Pentru a-i acorda scutirile corespunzătoare de dări. Citind mai atent documentul, desluşim însă şi o altă Posibilitate. Am afirmat că prin olăcarii şi oamenii lui de încredere de pretutindeni Brîncoveanu ar fi putut afla din timp de venirea oaspeţilor din Schei la Bucureşti. Mai tîrziu chiar, în anii de vîrf ai domniei, uimiţi de persenalitatea complexă a lui Brîncoveanu, de virtuţile şi de activitatea lui neobosită, mulţi contemporani, printre care şi secretarul de limbi occidentale al domnitorului, Antonio del Ghiaro Fiorentino, îl înfăţişează drept omniprezent, în sensul că nu-i scăpa nimic din cele ce se petreceau în ţară sau în afară. Fireşte, nimic din ceea ce era esenţial. Trecerea munţilor de către Corbeşti constituia, în orice caz, o întîmplare care nu-1 putea lăsa indiferent pe Brîncoveanu. Mergem mai departe şi cercetăm politica transilvăneană a lui Brîncoveanu. Este cert că încă din primul an de domnie Brîncoveanu a urmărit cu viu interes evoluţia evenimentelor din Transilvania. Va fi implicat chiar în luptele împotriva imperialilor. Desfăşoară apoi o întreagă politică faţă de imperiali, pe care o vom înfăţişa la timpul cuvenit. La ceas de cumpănă, viaţa lui se va asemăna întrucîtva cu a fraţilor Corbea. Va nutri gîndul ca în cazul mazilirii să-şi găsească refugiu în Transilvania. Aceste elemente ne îndreptăţesc

să credem că Brîncoveanu avea cunoştinţă de existenţa Corbeştilor încă din perioada cînd aceştia se aflau în Schei. Pentru că — aşa cum am arătat — Corbeştii nu erau simpli Scheieni. Dascălul Ioan Corbea fusese un tribun al Scheienilor, un educator înflăcărat al dezvoltării conştiinţei naţionale şi civice a românilor. Educaţi în acest spirit, fiii lui îşi formaseră la fel personalitatea şi erau în fapt personalităţi remarcabile, „instigatori" de valoare ai Scheienilor pe care înşişi imperialii nu-i puteau ignora. Cu atît mai mult Brîncoveanu, „căruia nu-i scăpa nimic" şi care era foarte receptiv la valorile epocii sale, este posibil, ca auzind de ei, să-i fi chemat personal, prin oameni de încredere, la curtea sa. Aşa cum, mai tîrziu, îl va chema pe patriarhul Ierusalimului, Dositei, pe Antim Ivireanul sau pe Antonio Maria del Chiaro. Chemarea lui Brîncoveanu a putut coincide cu interesul Corbeşti- lor de a părăsi în acel moment Transilvania şi a veni în Ţara Românească pentru a se încadra frontului antihabsburgic sau cel puţin a dispărea din ochii imperialilor care-i puteau arunca în temniţă. In acest caz relaţia se schimbă. Fiind chemaţi de domnitor, fraţii Corbea nu mai aveau de ce să urmeze calea uzanţei aulice. Ei s-au putut prezenta direct domnitorului. Subliniem aici dragostea care cimenta legăturile dintre fraţii Corbea. Odată ajunşi la curtea lui Brîncoveanu, fratele cel mare, David, va manifesta o grijă deosebită pentru soarta şi destinul lui Teodor şi Matei. Astfel încît aceştia se vor bucura de acelaşi regim de viaţă

ca şi David. După ocuparea funcţiei de Ceauş sau intrînd apoi în slujba domnitorului, David Corbea va evidenţia şi pe fraţii lui şi îi va scoate la lumină, potrivit talentelor şi meritelor fiecăruia.

în ceea ce priveşte spiritul documentului, el rămîne acelaşi. Numai linia poate fi alta. Brîncoveanu, primindu-l pe David Corbea, l-a recomandat apoi spătarului Mihai Cantacuzino, pentru funcţia de Ceauş. în acest caz, este parcurs drumul „de la domnitorul Constantin Brîncoveanu la spătarul Mihai Cantacuzino." Documentul poate fi înţeles şi el în acest sens: Brîncoveanu atestă aşezarea lui David Corbea în Ţara Românească şi în slujba ce o deţinea pe lîngă Mihai Cantacuzino Spătarul. Şi aceasta pentru acordarea scutirilor respective. Există şi aici o explicaţie. Domnitorul nu era un om pripit. Cîntărea cu multă chibzuinţă faptele şi oamenii. Voia să-l „verifice" pe David Corbea, să-i cunoască aptitudinile, în vederea misiunilor pe care avea să i le încredinţeze.

Domnitor **şi Ceauş.** Constantin Vodă Brîncoveanu a primit cu bucurie pe David Corbea pe care parcă îl aştepta.

Corbea avea vorbă egală şi calmă, cumpătată, cu accentul specific ardelenesc. Ea trăda imediat un om desluşit prea bine la minte pentru vîrsta lui, de o mare cultură şi de o aleasă factură psihică. în spatele cuvintelor sau mai bine zis în miezul lor să- lăşluia o pasiune, o dogoare neobişnuită, o muzică a verbului mergînd pînă la

incantaţie.

David Corbea vorbea elegant şi expresiv. Brîncoveanu remarcă această preţioasă însuşire a lui Corbea şi gîndi că era chiar mai aleasă decît a Stolnicului Constantin Cantacuzino, marele cărturar al epocii brîncoveneşti.

Porni să-i asculte povestea cu cel mai mare interes. Corbea i-a destăinuit atunci domnului Ţării Româneşti, care îi devenise din acel moment stăpîn şi în slujba căruia intra, mobilul care îl adusese • la curte şi ce avea în gînd pentru viitor. De altfel, chiar domnitorul îi ceruse să-i spună cu lux de amănunte tot ceea ce ştia despre Transilvania şi despre situaţia politică sub noua stăpînire. Dorea să cunoască temeinic ce se petrece pentru a acţiona din timp şi a lua măsurile necesare.

Corbea nu începuse aşa cum se obişnuia cu o introducere protocolară urmată de o relatare greoaie. Folosind stilul indirect, pornise să istorisească o în- tîmplare din Scheii Braşovului. întîmplarea era asemănătoare întrucîtva aceleia pe care o istorisise în antichitatea romană înţeleptul Menenius Agrippa plebeilor retraşi pe muntele Aventinului. Poate că în acel moment emoţionant, lui Corbea îi venise în minte istorioara menită să-i aducă înapoi în Roma republicană pe plebei, pentru ca aceasta să nu piară din lipsa producătorilor. Agrippa era trimisul patricienilor dispuşi să le acorde unele drepturi plebeilor, aşa cum s-a şi întîmplat. Poate era o născocire ad-hoc, fără nici o legătură cu episodul amintit, ci menită să puncteze o anumită

situaţie.

„Cică a fost odată o stînă — îşi începuse alegoria David Corbea, potrivit formulei basmului popular — cu oi şi cu ciobani. Dar un lup lacom îi dădea mereu tîrcoale tot jinduind la bietele oi cum să facă să le simtă gustul cărnii dulci şi fragede între colţii săi ascuţiţi. Venea mereu spre seară şi apoi în zori şi se aşeza la pîndă în contra vîntului ca să nu-1 simtă cîinii şi ciobanii şi să nu sară cu bîtele pe el să-l omoare. Dar cîinii erau mereu treji şi adulmecau apropierea oricărui vrăjmaş de strungă, chiar cînd el se aşeza în spatele bortei ca aceasta să nu-i ducă mirosul şi să-l trădeze. Ciobanii, şi ei, dormeau numai pe jumătate, cu un ochi închis şi cu unul de veghe continuă. Iară cînd da alba erau de mult în picioare şi puşi pe treabă cît era ziulica de mare. Lupul însă nu se lăsa nici el deloc. Pasămite fusese fermecat de oile ciobanilor şi de locul acela încîntă- tor unde se găsea stîna. Venea de departe şi mai fusese cu pradă şi pe la alte stîni. Dar ca aceasta mai ba.

Atunci, văzînd ciobanii să n-o scot la capăt cu lupul îşi struniră cîinii şi îl chemară să se înţeleagă cu el. Şi căzură la învoială să-i dea lupului numai lîna oilor ca să-i ţină şi lui de cald şi să facă ce-o vrea cu ea. Lupul luă lîna şi plecă cu ea mulţumit.

Trecu o vreme. Cînd iată că la stînă se abătu un nou lup. Mult mai mare şi mai fioros. Cîinii îl simţiră şi începură să latre pentru a da de veste, ciobanii prinseră bîtele în mîini, oile începură să se agite. Dar cu lupul acesta nu era de glumit.

Ciobanii, care răsuflaseră uşuraţi la plecarea celuilalt lup dar nici n-avuseseră timp să respire de ajuns, văzînd că asupra lor se abătuse această nouă nenorocire, îl chemară pentru a cădea la învoială şi a-i da şi lui lîna oilor care între timp crescuse la loc. Lupul al doilea era însă mult mai nemilos şi mai neînţelegător decît primul. El nu se mulţumi numai cu lîna oilor. Pretinse şi carnea lor dulce. Mai mult decît atît, nu mai părăsi stîna. Se înstăpîni la strungă, să aibă din destul ce înfuleca pînă o termina toată bogăţia acelei stîni. “

Corbea se opri din povestit. Ochii îi erau trişti şi înrouraţi de lacrimi. Brîncoveanu îl privise şi el îndelung şi îi respectase durerea degajată de povestire. Nu-1 întrebase nimic. înţelesese din prima clipă cine se ascundea în spatele celor doi lupi nesăţioşi. Dar Corbea îi ceru permisiunea să-i mai povestească o păţanie. Fermecat de simplitatea şi firescul povestirii, ca şi de timbrul plăcut al vocii povestitorului.
Brîncoveanu se bucură ca un copil să asculte în continuare.

Corbea, din ochii căruia nu pierise strălucirea lacrimilor, reîncepuse:

„La aceeaşi stînă se repezise din tării un vultur şi luase în gheare o oaie zburînd cu ea la cuibul din piscul muntelui s-o devore. Un pui de vultur de pe altă stîncă, căruia nu-i crescuseră încă bine ghearele şi puterea, privea şi el lacom la scena aceasta, dar nu avea ce face. Aştepta. Şi zilnic urmărea cum vulturul cel mare răpea oile de la stînă.

Trecu o vreme. Vulturul cel mic se preschimbă

într-un vultur falnic, mult mai puternic şi cu gheare mult mai ascuţite decît cel bătrîn, care slăbise şi de-abia mai putea fura cîte o oaie. Din colţul lui de stîncă, din pînda lui mult aşteptată, într-o zi vulturul tînăr se hotărî. Cînd îl văzu pe bătrîn pornind spre pradă, îl atacă. Il prăbuşi din înalt grăbindu-i sfîrşitul. Apoi rămase el stăpînul înălţimilor, pasăre de pradă mult mai nemiloasă şi mai hrăpăreaţă pentru biata stînă de oi."

Brîncoveanu îl întrebase dacă e atît de nemiloasă stăpînirea Habsburgilor pe cît au spus-o cele două istorisiri. Corbea îi răspunse că istorisirile nu pot decît să dezvăluie un adevăr dureros, dar nu şi să-l cuprindă în totala sa dimensiune. Că de fapt jugul nemţilor este de nesuportat. Ei, fraţii Corbea, trecuseră munţii pentru a nu mai vedea chipul hîd al pajurei imperiale. Dar că nu vor înceta o clipă a se gîndi la fraţii lor de dincolo de munţi şi vor face tot ce le stă în putinţă pentru a-i ajuta.

Ii înfăţişă apoi lui Brîncoveanu istoria românilor din Schei. Spiritul lor de neîmpăcare cu nedreptăţile şi împilarea, simţul de libertate şi de omenie. Ii sublimase momentele de luptă ale Scheienilor şi nu uitase fireşte pe cel în care Scheienii săriseră în ajutorul lui Mihai Viteazul, înaintaşul Basarab al lui Vodă Brîncoveanu în scaunul Ţării Româneşti, în anul 1600.

Domnitorul îl ascultase cu vădită atenţie şi în urmă îl întrebase de unde ştia istoria aceasta atît de bogată în evenimente şi de unde a luat harul acesta şi pasiunea pe care o aşază în cuvinte. La care Corbea îi răspunse că toate acestea i le-a povestit luminosul său tată, Ioan sin Florei gocimanul, care acum odihnea în curtea bisericii Sf. Nicolae din Schei. Corbea mai sublimase că părintele său se aflase în primele rînduri ale Scheienilor pentru a smulge autonomia Scheilor din mîinile patriciatului săsesc din Braşov. Şi că atunci cînd aceştia, adunaţi în consiliu, au respins legitimitatea unui asemenea drept pentru Scheieni, Ioan Corbea le-a reamintit celor din Consiliu de tăierea capetelor celor ce îl sprijiniseră pe Mihai-Viteazul, domnul românilor. David Corbea evocase îndurerat şi cuvintele pe care Ioan Corbea le rostise atunci ca o scuză la adresa tuturor celor ce negau drepturile românilor în Transilvania şi pe care le ştia pe de rost şi le purta în inimă ca pe un legămînt.

Domnitorul a avut ocazia să-l cunoască pe Corbea, să-i vadă toate talentele şi virtuţile, să-şi dea seama cît de util îi putea fi în rezolvarea marilor probleme externe ale epocii sale. Pentru

că una din calităţile esenţiale ale lui Brîncoveanu şi definitorie pentru activitatea lui a fost arta de a se înconjura de oameni valoroşi, de primă mină, a se ridica la valoarea lor şi a-i conduce în acelaşi timp.

Viaţa lui Brîncoveanu şi a lui Corbea se vor împleti organic, după cum Brîncoveanu şi-o va împleti şi împărţi şi cu celelalte mari personalităţi ale vremii sale. Am putea spune că David Corbea, strîn- gînd în inimă revolta generaţiilor de români şi de împilaţi venind de la Bobîlna şi Gheorghe Doja şi cu sufletul frămîntat de iubirea faţă de neam, va trece munţii îndreptîndu-se spre Bucureşti pentru a-şi găsi un om pe măsura lui. Şi acesta a fost Brîncoveanu, care strălucea în virtuţi, care l-a intuit pe Corbea şi a ştiut să şi-l apropie pînă la contopirea dintre monarh şi slujbaş.

Şi pentru că epoca lui Brîncoveanu este una din cele ale Renaşterii româneşti, în cuprinsul lucrării, pe măsura derulării evenimentelor, vom schiţa portrete, caractere ale celor care, minţi luminate fiind, au produs Renaşterea şi umanismul românesc, se cade a stabili chiar în cuprinsul acestui capitol trăsăturile morale ale domnitorului şi ale Ceauşului.

Constantin Brîncoveanu face parte din vechea familie boierească a Brîncovenilor al cărei prim strălucit reprezentant politic a fost „aga Matei din Brîncoveni“ sau Matei Basarab. Aici e locul să subliniem că trei mari Basarabi, deşi nu din vechea ramură Basarabă a domnitorului dintîi al Ţării Româneşti, întemeietorul, sînt socotiţi

Basarabi prin faptele lor de seamă şi prin vrerea lor care pentru a-şi legitima dreptul la tron îşi iau patronimicul de Basarabi: Neagoe Basarab, din familia la rîndul ei foarte cunoscută a boierilor Craioveşti, Matei Basarab, tot din boierii olteni şi anume Brîncovenii, şi în sfîrşit cel care pe sigiliul său şi pe medaliile bătute în 1714 apare sub numele de „Constantin Voievod Basarab de Brancovan.“ Dar aceşti Basarabi ridicaţi din rîndurile boierimii au înălţat prestigiul dinastiei în momente de cumpănă cînd „nevrednicii" urmaşi îşi iroseau energia în lupte sterile pentru putere. Ei au revitalizat dinastia ajutînd-o să meargă înainte şi să capete continuitatea de care avea nevoie. Astfel încît dacă la Matei Basarab încă s-ar mai pune problema legitimităţii Basarabe, la Constantin Brîncoveanu, din aceeaşi familie cu aga Matei din Brîncoveni, descendenţa este stabilită uşor de vreme ce înaintaşul fusese domn Basarab.

Este important de ştiut însă că Brîncoveanu n-a aspirat la domnie şi nu şi-a făcut un crez din a fi domn. Domnitorul însuşi scria egumenului mănăstirii Brîncoveni la 13 noiembrie 1688: „Ne-am ridicat domn, iar domnia mea aceasta nu aş fi pohtit, că ştie sfinţia ta că de nici unele lipsă n-am fost, ci ca un domn eram la casa mea... şi pentru ca să vină nişcari străini domni asupra ţării şi a săracilor să-i necăjească fără milă şi să pustiiască ţara, pentru aceia am luat domnia mea jugul acesta asupra domniei mele.“

Condiţiile în care a luat Constantin Brîncoveanu domnia le vom analiza la vremea cuvenită şi în strînsă legătură cu influenta

familie care a contribuit la suirea lui pe tron — Cantacuzinii. Cuvintele lui Brîncoveanu din scrisoarea citată exprimau un adevăr: socotea domnia ca un jug în sensul grelei misiuni ce o avea de îndeplinit ca domnitor, o accepta numai pentru binele ţării şi continuarea operei Basarabilor. Ele probează de la început un profund şi cald patriotism.

Conştient de imperativele unei epoci grele pentru Ţara Românească, el s-a dovedit omul potrivit. S-a suit pe tron nu pentru a domni ci pentru a conduce destinele unei ţări şi ale unui popor. N-a dorit domnia, dar odată domn şi-a luat rolul în chipul cel mai deplin, eliminînd orice improvizaţie, superficialitate sau suficienţă. A învăţat singur ceea ce înseamnă să fii domn din legea dură a vieţii şi a epocii sale. Fire mîndră, dar de o mîndrie bine înţeleasă, nu s-a arătat neştiutor în ale domniei, ci din prima zi s-a dovedit experimentat şi capabil de a conduce. Aceasta n-a exclus însă interesul pentru a afla cît mai multe de la fiecare, de a iscodi 'chiar şi a însuma experienţa altora topind-o şi turnînd-o într-una singură. Studiind şi asimilînd, de o mare receptivitate şi capacitate de prelucrare creatoare, de interpretare, Brîncoveanu a ajuns la arta de a conduce. Nu poate fi ocolit şi ignorat faptul că arta lui Brîncoveanu se datora mai întîi faptului că el s-a format la „Şcoala“ lui Constantin Cantacuzino Stolnicul, unchiul său, cu 15 ani mai în vîrstă şi cu mai multă experienţă de viaţă şi în ale politicii şi diplomaţiei. Apoi a mers pe propriile sale picioare, a căpătat propria experienţă. Diplomaţia sa a devenit originală, cu

soluţiile corespunzătoare fiecărei etape desfăşurate de-a lungul a 26 de ani de domnie (1688—1714).

Mulţi au acreditat ideea unui Constantin Brîncoveanu temător, veşnic timorat de cele două mari puteri care îşi disputau atunci întîietatea: Imperiul otoman şi Imperiul habsburgic. Dar oare curaj ar fi însemnat să-i înfrunte cu sabia şi pe unii şi pe alţii ca pe vremea lui Mircea sau Mihai? Brîncoveanu a calculat totul cu spiritul luminat şi lucid. A existat şi momentul ridicării armei: bătălia de la Zărneşti împotriva Imperialilor. Dar atît şi atunci cînd a trebuit. Vremea luptei deschise trecuse. O asemenea ridicare şi împotrivire ar fi însemnat risc şi aventură. Venise mai mult ca oricînd vremea unei altfel de lupte, tacite, fără zăngănit de săbii, dar mult mai profundă şi mai cu ascuţişuri — diplomaţia. Şi dacă Brîncoveanu a stăpînit în înalt grad arta de a conduce, în măsură egală şi-a exercitat şi arta diplomaţiei. Diplomaţia la Brîncoveanu a fost respiraţia şi aspiraţia lui pentru asigurarea independenţei Ţării Româneşti. Şi, pentru a determina marile puteri să recunoască o astfel de stare de fapt a Ţării sale, Brîncoveanu a trebuit să facă concesii, să treacă peste demnităţi însă numai aparent. Teama lui a fost deci marea tremurare pentru destinele Ţării, nu pentru propria sa persoană.

Brîncoveanu a fost un om bogat. A posedat averi imense, ceea ce l-a făcut pe Sultan să-l numească Altîn-Bey (Prinţul aurului). Dar adevărata lui bogăţie a fost cea spirituală. A

posedat în cel mai înalt grad acele însuşiri sufleteşti care pot să determine pe un om să fie senin şi în furtună, ştiind că şi-a îndeplinit întru totul datoria faţă de propria conştiinţă.

Brîncoveanu a fost un om de reală cultură. O cultură asimilată integral şi redată societăţii nu prin actul de creaţie personală ca un Neagoe Basarab sau un Petru Cercel, ci prin stimularea talentelor şi însumarea întregului act de cultură ca o răsfrîngere, ca o oglindă a epocii sale.

A fost un iubitor al frumosului şi al multiplelor sale ipostaze. Un Mecena românesc, un domnitor generos semănînd cel mai bine cu Lorenzo Magnifi- cui, prezent pretutindeni unde se săvîrşea actul de cultură şi de creaţie cu sfatul şi cu mintea strălucitoare. N-a suportat minciuna şi făţărnicia, pe fanfaroni şi pe linguşitori. Privirile îi erau blînde şi îndemnătoare, după cum cei pe care îi privea meritau razele atenţiei sale, aspre şi necruţătoare atunci cînd întîlnea nedreptatea.

A fost un om pe care contemporanii îl aflau pretutindeni', fiindcă socotea că odihna este bună numai pentru bătrîni şi dăunătoare celor tineri, aşa cum s-a considerat el pînă în ultima clipă a vieţii. A avut în felul acesta conştiinţa ireversibilităţii istoriei.

Atent la tot ceea ce era nou, a depus eforturi stăruitoare pentru a cunoaşte cît mai mult şi a aplica tot cefea ce însemna progres şi mers spre bine. Măsurile luate, reformele realizate s-au înscris în acest larg perimetru renascentist, el însuşi devenind una din figurile renascentiste ale românilor.

Şi toate acestea pentru şi în slujba pămîntului românesc. Pentru ca ţara ca o grădină înfloritoare din care să nu lipsească nimic de seamă să urce pe culmile ei cele mai înalte. Socotind că iubirea de ţară
— supremă datorie a unui domnitor — reprezintă însăşi faţa frumosului şi a adevărului!

David Corbea a fost, aşa cum era şi firesc, complet deosebit de Brîncoveanu. Ceea ce l-a apropiat de domnitor au fost idealurile comune,

dar şi acestea trăite în funcţie de poziţia pe care a ocupat-o fiecare din cele două personalităţi în societatea românească a vremii. Unele asemănări chiar devin diferenţe din această cauză. De pildă, fenomenul cultural a fost trăit cu intensitate, dar osebit de către domnitor şi ceauş. Domnitorul exercita autoritatea supremă în cultură şi desfăşura acţiunea de unire a eforturilor creative la scară naţională. Era adunător de comori spirituale româneşti şi, cum vom vedea, şi străine. Corbea venea numai cu personalitatea lui, cu valenţele lui culturale pentru a le dărui avîntului cultural general, spre a fi topite în cultura renascentistă diriguită de Brîncoveanu.

David Corbea, ca şi fraţii săi, era un om cult în adevăratul înţeles al cuvîntului. O cultură izvorîtă din pasiune pentru cunoaşterea largă şi profundă în acelaşi timp, integratoare a fenomenelor şi lucrurilor, dar avînd şi o latură practic-aplicativă — aceea de a folosi tot ceea ce asimila spre binele obştii româneşti.

După cum am spus, un rol important în instruirea lui David Corbea l-a avut tatăl său, neuitatul dascăl Ioan Corbea. De la el a învăţat elementele incipiente ale culturii, scrisul, cititul şi socotitul, de la el a primit marile îndemnuri constitutive ale bazei spirituale şi formării conştiinţei, istoria şi filozofia. La fel şi-a însuşit limbile străine. Pentru rolul pe care avea să-l îndeplinească în calitate de trimis al lui Brîncoveanu în alte ţări, mînuirea limbilor străine era o condiţie sine qua non. Se poate ca

limbile străine să le fi învăţat sistematic şi sîrguincios tot de la tatăl său şi apoi a desăvîrşit cunoaşterea lor în mediul braşovean. Nu încape îndoială că limba slavonă folosită în oficierea cultului religios a învăţat-o temeinic de la Ioan Corbea, fapt care îi va fi de folos atunci cînd va fi trimis de domnul Ţării Româneşti în misiune la ţarul Rusiei, Petru I. Limba latina, limbă de cancelarie şi bine conservată în Transilvania din epoca romanităţii noastre dacice, avea să-i deschidă, alături de limba greacă, în care tatăl său era de asemenea cunoscător, drumul hotărît spre cultura clasică a antichităţii, pentru formaţia sa umanistă. Cum mediul transilvănean permitea însuşirea limbii germane şi maghiare, Corbea a ajuns prin contactul aproape zilnic cu populaţia maghiară şi săsească să vorbească şi aceste limbi. Mai tîrziu îşi va însuşi şi turca, avînd prin aceasta acces şi la limbile orientale.

Ca şi Brîncoveanu, Corbea a fost omul tradiţiilor şi al datinilor. Ajungînd domnitor, Brîncoveanu a promovat şi cultivat cu respect tradiţiile Basarabe pe care a căutat să le continue şi dezvolte în dimensiunile lor esenţiale. David Corbea s-a supus acestor tradiţii, ca unul care intrase în slujba unui domn Basarab. Dar el a cultivat tot timpul tradiţiile şi datinile populare, din care se desprinsese şi al căror fiu credincios era.

Legate tocmai de tradiţie se dezvoltă şi trăsăturile morale ale lui David Corbea şi însuşirile sale umaniste, aptitudinile sale. A fost o fire hotărîtă în tot ceea ce pornea să

înfăptuiască, o inteligenţă pătrunzătoare şi activă, de o vioiciune fizică şi spirituală deosebită. Un calm al omului care gîndeşte înainte de a lua o hotărîre şi o chibzuinţă matură în privinţa găsirii modalităţilor rezolvării ei. Un temperament echilibrat, care nu se descuraja în faţa nici unei greutăţi.

Domeniul în care a excelat cel mai mult a fost însă acela al diplomaţiei.

David Corbea a fost un diplomat înnăscut. Aici s-a întîlnit cu Constantin Vodă Brîncoveanu, alt născut pentru a fi diplomat. Numai că şi aici s-au deosebit cei doi oameni. Brîncoveanu a posedat diplomaţia conducerii, de mare anvergură, cea oficială cuprinzînd în ea inevitabil şi arta strategiei. David Corbea a posedat simţul diplomatic manevrier — dacă-1 putem numi aşa —, simţul tactic şi de orientare în complexitatea problemei dată spre rezolvare. Dacă la Brîncoveanu arta diplomatică oficială trebuie să fie inevitabil în primul rînd arta compromisurilor, a concesiilor tactice, la Corbea era diplomaţia simplă şi tinzînd numai să ajungă la scop, lipsită de convenţionalisme şi tărăgăneli.

Şi totuşi, deşi în slujba lui Brîncoveanu şi emisar al politicii lui, Corbea nu s-a subordonat complet şi absolut suveranului său. Astfel încît nu putem spune că Brîncoveanu era capul care gîndea şi Ceauşul braţul care executa. Ci e necesar a păstra
o măsură afirmînd că: „Brîncoveanu era indiscutabil capul care gîndea şi poruncea, David Corbea era capul care gîndea înainte de a

executa." Pentru că David Corbea era plin de inventivitate, de spontaneitate şi iscusinţă. El gîndea profund sarcinile primite din partea domnitorului său, dar în executarea lor venea cu propria lui personalitate, îşi căuta şi găsea metodele cele mai potrivite. Aşa se explică de ce uneori Corbea n-a putut fi de acord cu Brîncoveanu, pe care îl respecta ca domnitor şi stăpîn, dar nu putea fi de acord cu omul Brîncoveanu şi eventualele lui greşeli. Atunci căuta să fie el mai bun decît domnitorul, să găsească el soluţiile de ieşire dintr-o situaţie.

Aceasta nu înseamnă că l-a trădat pe domnitor. A rămas credincios acestuia în permanenţă ca un soldat al politicii şi diplomaţiei româneşti. A avut în cel mai înalt grad simţul datoriei, pe care l-a împins întotdeauna pînă la ultima limită a expresiei sale.

Politică şi diplomaţie, sensuri şi direcţii. In toate timpurile, politica şi diplomaţia au mers mînă în mînă. Chiar dacă în antichitate nu se crease un sistem diplomatic, totuşi el exista în practica politicii fiecărui stat. Se presupune că arta diplomaţiei în înţelesul modern al cuvîntului s-a constituit în Imperiul Bizantin, în epoca de strălucire a domniei lui Justinian (527—565). Pentru că „ochii şi urechile împăratului" acţionau haotic şi fără consecvenţă şi crez politic, după cum toţi „missi do- menici“ erau simpli transmiţători ai unor cuvinte de ordine, aleşi mereu la întâmplare şi trimişi să rezolve numai o anumită problemă. Oricum însă, această

diplomaţie incipientă a fost „ancilla po'liti- cae“ a epocilor amintite.

Evul-mediu este vremea unor profunde şi complicate diplomaţii, în cuprinsul cărora întâlnim la statele care o practică (în primul rînd, în cadrul sistemului diplomatic european) strategii şi tactici şi la capătul căreia există o finalitate precisă.

Epoca lui Brîncoveanu este prin excelenţă epoca unei politici de profunzime şi a unei diplomaţii de ţinută. Socotite împreună, global, politica şi diplomaţia conţin două elemente: cel cantitativ şi cel calitativ. Primul este obiectiv, în sensul obligativităţii statelor de a participa la viaţa externă. Devine clar că marile expansiuni ale marilor imperii ale evului-mediu, cel puţin în sud-estul Europei, au obligat popoarele să se ridice la lupta de apărare a teritoriului şi de salvgardare a libertăţii şi fiinţei etnice. Neutralitatea este o formulă greu de realizat în astfel de condiţii. Preîntîmpinarea războiului prin metode paşnice, tratative sau încheierea lui printr-o pace oarecare aparţine artei diplomaţiei. Se desfăşoară şi se strîng tot soiul de întîmplări şi evenimente. Sînt acumulările cantitative.

A doua rezultantă este subiectivă. Privind latura calitativă a politicii şi diplomaţiei. Dialectic vorbind, acumulările cantitative ar trebui să ducă la saltul calitativ. Dar nu întotdeauna politica şi diplomaţia au izbutit aşa cum au fost purtate să ajungă la calitate. Istoria Ţărilor Române oferă şi pagini de insucces în activitatea politică şi diplomatică, după cum ne mîndrim cu

epoci de culme în această privinţă: la sfîrşitul domniei sale glorioase, Mircea lasă Ţara Românească independentă, Ştefan al Moldovei determină prin succesele sale răsunătoare pe Sultan să recunoască prin tratat oficial la 1502 independenţa Moldovei, deşi la rîndul lui Ştefan recunoştea suzeranitatea turcească.

Constantin Brîncoveanu este domnitorul care a îmbinat strălucit politica şi diplomaţia şi la care soluţiile găsite de el şi de cei care i-au stat în preajmă, la rîndul lor minţi iscusite, menţin şi întăresc prestigiul Ţării Româneşti în concertul european. Complicată prin natura ei, şi mai complicată prin epoca pe care o ilustrăm, politica şi diplomaţia lui Brîncoveanu nu pot fi cuprinse în toate laturile şi manifestările ei. Ne ‘ vom mărgini aşadar să-i sesizăm numai sensurile, atît de preţioasele sensuri brîncoveneşti.Şerban Cantacuzino promovase o politică de echilibru. Epoca lui Brîncoveanu adăuga noi dificultăţi în promovarea unei asemenea politici. Mai întîi, că în plină epocă brîncovenească, atunci cînd plasăm marile acte diplomatice şi activitatea lui David Corbea, avusese loc pacea de la Carlovitz şi Imperiul habsburgic adoptase direct deviza: „Cine nu e cu noi, e împotriva noastră." Deveniseră bănuitori şi faţă de o umbră de susţinere a Imperiului sultanilor împotriva cărora angajaseră toate forţele lor. Turcii gîndeau mai rudimentar, însă, în condiţiile în care pierdeau teritorii, ţineau cu dinţii de vechile posesiuni. Nici nu le trecea prin minte să lase Ţările Române, acest cheler, în mîna nemţilor şi în coasta lor. De aceea, deviza lor era la fel de categorică. Poate mai categorică: „Trebuie să fiţi cu noi!“

Brîncoveanu nu putea face abstracţie de realitatea otomană, după cum nu putea neglija existenţa Imperiului habsburgic aflat în ofensivă. Situată între două imperii, Ţara Românească nu

trebuia să devină teatrul luptelor dintre ele. Singura soluţie posibilă era ca să se sfîşie între ei şi prada să scape, în practica politică însă lucrurile stăteau altfel: atît turcii, cît şi Habsburgii, deşi se luptau şi se sfîşiau între ei, găseau timp şi pentru jefuirea Ţărilor Române. Aici este potrivită şi întru totul semnificativă zicala care grăia un mare adevăr: „Se băteau austriecii cu turcii şi se sfîşiau pînă nu mai puteau, dar la sfîrşit rămîneau cu păr din capul românului."

Această dificilă problemă trebuia s-o rezolve diplomaţia. O diplomaţie suplă, elastică, capabilă să se adapteze la timp conjuncturii extrem de schimbătoare. Brîncoveanu nu putea alege altă cale decît cea de echilibru, adesea cu un aspect de duplicitate. Neutralitatea era exclusă. Poziţia activă era de neocolit. Secretul politicii şi diplomaţiei devenise în fapt o iluzie. Turcii trebuiau să ştie că Brîncoveanu nu-i neglija deloc pe Habsburgi, dar să înţeleagă că de fapt domnitorul român era omul lor şi că prefă- cîndu-se a duce o politică filonemţească era observatorul lor în coasta Habsburgilor.

Acelaşi lucru trebuiau să-l înţeleagă Habsburgii pentru că nu li se putea ascunde în nici un chip plata tributului către turci.

A mai existat un element în plus, izvorît dintr-o schimbare esenţială în evoluţia marilor puteri: ridicarea în răsărit a Rusiei la rangul de mare putere. Petru I cel Mare, inaugurînd la rîndul lui războaiele împotriva Imperiului otoman, dorea ca Ţările Române să devină aliate

Rusiei. Teoretic, hipta alături de Rusia ar fi dus Ia înfrângerea Imperiului otoman şi eliberarea Ţării Româneşti de presiunea otomană. Aceasta ar fi permis relaţii politice şi diplomatice normale pe de o parte cu Imperiul habs- burgic, pe de alta cu Imperiul rus — ambele învingătoare asupra otomanilor şi deocamdată în relaţii normale.

Practic însă nu era chiar atît de uşor a stabili relaţii şi alianţă cu Petru cel Mare. Mişcările în acest sens erau mult mai uşor de supravegheat, orice acţiune necugetată ar fi dus la obişnuita şi rapida mazilire. Era nevoie de diplomaţi înnăscuţi, care să nu-şi trădeze gândul sau care să gândească intr-un fel şi să se exprime în alt fel.

Constantin Brîncoveanu i-a găsit. în fruntea lor s-a situat David Corbea. Au mai strălucit însă şi nume ca: Gheorghe Castriotul, Radu Panait, Radu Popescu,. Teodor şi Matei Corbea.

Cu toate acţiunile diplomatice favorabile Rusiei, Brîncoveanu a rămas în permanenţă într-o rezervă faţă- de Imperiul otoman care era totuşi cel mai apropiat şi permanent pericol.

în cadrul politicii şi diplomaţiei' româneşti brîn- coveneşti intră nu numai politica externă, ci şi cea internă. Nu trebuie să uităm nici o clipă că de fapt epoca lui Brîncoveanu a fost şi epoca de aur a Can- tacuzinilor. Ori Cantacuzinii, pe lîngă multiplele lor însuşiri spirituale au posedat şi ei arta diplomaţiei. Şi încă o diplomaţie personală care, pînă la un punct, a coincis cu cea a domnitorului. Ajutîndu-l să ia domnia şi dorindu-i mărirea, Cantacuzinii l-au vrut pe Brîncoveanu subordonatul familiei lor, sau domnitorul lor. Dar acel care la vîrsta de un an rămăsese fără tată (Papa Brîncoveanu pierise ucis de seimenii şi dorobanţii răsculaţi în 1655 împotriva lui Constantin Şerban) şi fusese crescut de Canta-cuzini, cel care-1 socotea pe unchiul său, Stolnicul, ca pe bunul tată, avea să demonstreze o mare personalitate şi o independenţă în politică şi diplomaţie. Treptat, el va intra în conflict cu Cantacuzinii şi în primul rînd cu Stolnicul. Nu ne propunem a urmări întregul proces care a condus la alterarea relaţiilor dintre Brîncoveanu şi Cantacuzini. Fapt este că la un moment dat Cantacuzinii, îndepărtîndu-se de li-

nia oficială promovată de domnitor, întreţineau relaţii cu marile puteri în numele lor. Astfel, este cunoscută influenţa de care se bucura la Poartă Stolnicul şi legăturile pe care le întreţinea el cu demnitarii turci aşa cum şi bătrînul Postelnic le avusese.

Pe Cantacuzini îi găsim şi în miezul politicii de orientare faţă de Rusia. Astfel încît David Corbea, apreciat de Stolnic pentru marile lui talente şi ca unul ce fusese la început în slujba lui Mihai Can- tacuzino Spătarul, va fi diplomatul lui Brîncoveanu, dar atunci cînd situaţia tactică o va cere va acţiona şi din ordinul Cantacuzinilor.

Şi zilele domniei lui Brîncoveanu vor curge ne- ştiut, cu zbucium şi în culise, cu frămîntări din care nu au lipsit pasiunile de tot felul şi care aveau să se încheie totuşi cu marea dramă naţională a Ţării Româneşti din anul 1714. Pe deasupra tuturor acestor nori trecători s-a impus personalitatea iui Brîncoveanu Constantin. Şi dacă epoca lui este o epocă de Renaştere, aşa cum vom avea prilejul s-o vedem în continuare, Renaşterea trebuie urmărită şi in politică şi diplomaţie. După cum Reforma este Renaştere religioasă, politica, şi diplomaţia care se desfăşoară în chip creator pot fi socotite renaştere a problemelor politicii interne şi

externe a statului. Şi, de asemenea, după cum conţinutul ideologic al Renaşterii este umanismul Renaşterea politică şi diplomatică dusă în numele idealurilor unei ţări şi unui popor capătă sensul umanist cel mai profund. Renaşterea politică şi diplomatică a lui Brîncoveanu s-a adăpat de la izvoarele principiilor sale renascentiste şi s-a situat pe culmile cele mai înalte —• în sens de respectare a principiilor şi obiceiurilor, a specificului românesc — prin lupta pentru păstrarea fiinţei româneşti în perimetrul carpato-dunărean.**Marile probleme ale sfirşitului de veac şi începutului de veac nou**

Evenimentele istorice au demonstrat că Habsburgii, ca şi otomanii, visau un imperiu multinaţional — aş cum îl şi vor realiza în practică — care trebuia să cuprindă, ca nucleu, întreaga lume germană. Stăpînind unele teritorii ale fostului imperiu caro- lingian, Habsburgii năzuiau apoi cuprinderea acestui fost conglomerat imperial medieval în graniţele naturale ale Austriei. Metamorfoza Mărcii carolin- giene de est (Ostmark — Osterreich — Austria) era un criteriu dar nu limită a frontierelor dinspre răsărit. Habsburgii vizau aşadar Spania, Franţa, Italia,

sud-estul european şi răsăritul locuit de popoare slave. Visau îngenuncherea statelor şi popoarelor, refacerea într-o altă epocă istorică a vechiului Imperiu roman.

Acest plan calculat în chip matematic şi pus în practică s-a realizat în etape istorice. La 1684, nu departe de Viena, la Linz, se încheia într-un cadru festiv şi pompos aşa numita „Ligă sfîntă.“ Titlul nu trebuie să ne mire. Nu era fără precedent. O asemenea alianţă se mai încheiase şi la sfîrşitul secolului al XVI-iea cu nume asemănător, „Liga creştină" sau „Sfînta Ligă“, unde, nu întîmplător, tot un împărat habsburg, Rudolf al II-lea, era iniţiatorul. Ia

rconducătorul efectiv al luptei antiotomane fusese Minai Vodă Viteazul, primul „Restitutor Daciae". Titlul sugera unirea ţărilor creştine împotriva Se- milunei păgîne. Sub flamura Imperiului austriac, în acest an 1684, „Liga sfîntă" adună Polonia, Veneţia, Rusia şi Malta. Acestea erau însă aparenţele. Fondul cel adevărat sub care debuta „Liga sfîntă‘[f] era expansiunea teritorială.

în calitatea sa de domn al Ţării Româneşti, Constantin Brîncoveanu nu a crezut niciodată în imperiali, după cum nu i-a trecut prin minte vreodată să se încreadă în turci. A luat în primul rînd pildă de la înaintaşul său, Şerban Cantacuzino (1678— 1688). Principiul era clar: „Pe imperiali nu trebuie să-i crezi nici cît negrul sub unghie, dar imperialilor nu trebuie să le stai împotrivă." Şi mai departe: „Cele mai bune

intenţii ale imperialilor sînt gînduri de cotropire şi asuprire a popoarelor, cele mai rele gînduri sînt intenţiile de a face bine cu de-a sila popoarelor cotropite." Totuşi, ştiind astfel de zicători izvorînd din cruda realitate a istoriei, Brîncoveanu a pornit de la relaţiile găsite la luarea domniei, de la moştenirea politică şi diplomatică lăsată de Şerban Cantacuzino. Ştia prea bine de manevrele acestuia de pe colina de la Kahlemberg: cu un ochi aţintit asupra Vienei pentru a întrezări modul cum primeau şi înţelegeau austriecii fidelitatea sa, cu altul fixat la tronul otoman care-1 înconjura, pentru ca nici fapta, nici gîndul său chiar să nu poată fi desluşite de marele vizir Kara Mustafa. Brîncoveanu, în calitate de nepot şi dregător al domnitorului, aflase la timp de toate acestea. Ştia că cei trei principi ai Ţărilor Române de la asediul
Vienei, Şerban Cantacuzino al Ţării Româneşti, Gheorghe Duca al Moldovei şi Mihai Apafi al Transilvaniei, adoptaseră în genere tactica pasivă, care să uşureze imperialilor victoria. Dintre toţi, cel mai angajant şi mai zelos faţă de imperiali a fost tot Şerban Cantacuzino de vreme ce conducea pe cîmpul de luptă 4 000 de oşteni munteni. Dar se angajase faţă de imperiali să nu mişte un deget, nici unul. Cînd a început marea confruntare, forţele antioto- mane au putut acţiona pe celelalte flancuri mult mai uşor. Salvarea Vienei s-a datorat în mare parte tocmai acestei activităţi, chiar dacă învingătorii, ingraţi, a doua zi au uitat. Nu mai vorbim de preţioasele

informaţii pe care acelaşi domnitor muntean le-a furnizat cu abilitate, permanent, asediaţilor, privind mişcările turcilor în marea acţiune angajată asupra istoricei cetăţi. Toate acestea le ştia Brîncoveanu. Nu uita şi un învăţămînt al istoriei, că Ţara Românească fusese ferită în timpul domniei acestuia de „oaspeţii" habsburgi. Şi tocmai ca urmare a unei politici abile, care a ocolit atît cît a fost posibil servilismul şi a urmărit în primul rînd demnitatea unei ţări şi a unui popor — acela peste care era domnitor — a salvat Ţara Românească de cotropitori. Personal s-a ales cu foarte puţin. Praful în ochi pe care-1 arunca fin „Curtea de la Viena" susţinătorilor ei: dinastia e recunoscută ca ereditară,
i se acordă titlul de baron al imperiului. De ce praf în ochi? Pentru că dinastia Basarabilor, din care s-a socotit parte şi Şerban Cantacuzino, prin înrudire pe linie feminină, era ereditară şi electivă (din partea boierilor ţării) de la Basarab întemeietorul şi, oricum, şi fără recunoaşterea Habsburgilor. Cît despre titlul de baron? Primit în 1688, anul morţii domnitorului, cînd odată cu viaţa i s-a spulberat şi titlul nobiliar, nu i-a ţinut de cald iarna, nici de răcoare vara, în mormîntul în care s-a dus.

Brîncoveanu a pornit de la astfel de realităţi, a privit cu scepticism bunele relaţii cu imperialii, dar le-a cultivat, a mers mereu pînă la o anumită limită pe care a respectat-o cu străşnicie. N-a păşit niciodată dincolo, ci a acţionat conform prudenţei şi conştiinţei. Bătălia de la Zărneşti (1690) şi înfrîn- gerea generalului Donat Heissler

ne înfăţişează un Brîncoveanu consfinţind practic acest principiu. Apoi abila activitate diplomatică din anii domniei, anti- imperială în structură, de fond, filoimperială, de formă. Pînă la sfîrşitul domniei nu s-a apropiat de imperiali decît aparent. Respectîndu-le interesele pînă acolo unde ele nu primejduiau interesele şi viaţa Ţării Româneşti. Fireşte că cel mai apropiat colaborator al său în politica antiimperială a fost David Corbea. Brîncoveanu îşi trăgea neîncrederea faţă de Habsburgi din perspectiva domniei şi ţării ameninţate de expansiunea pajurei imperiale. David Corbea venea cu această neîncredere nativă, acumulată de la toţi ai săi care simţiseră călcîiul nemţesc. Nu era un adaus diplomatic, ca la Brîncoveanu, ci, o evoluţie firească a conştiinţei lui mature şi treze, pe care o voia fructificată cît de curînd. Plecase din Transilvania, dar îşi lăsase fiinţa acolo, lîngă fraţii săi. întreaga sa evoluţie diplomatică va avea ca principal mobil lupta antihabsburgică.

Şi totuşi problema europeană numărul 1 era Imperiul otoman, prezenţa lui obsedantă şi ruinătoare, în pofida înfrângerilor suferite. In secolul XIX, cînd acest imperiu prin prezenţa lui cotropitoare ajunsese în pragul descompunerii totale, politicienii vremii îl vor socoti „omul bolnav" al Europei. Dar simptomele bolii începuseră acum, sub zidurile Vienei şi în anii ce-i urmară. Cu atît mai mult însă, turcii se vor strădui să-şi menţină stăpînirile lor. Brîncoveanu va simţi mereu flamura Semilunii mai apropiată decît cea habsburgîcă. Modalitatea strategică de

bază cu care Brîncoveanu a dus politica faţă de Imperiul otoman au fost banii, averile nemăsurate cu care a săturat pofta de aur a Sultanului, vizirului şi sumedeniei de demnitari turci. Astfel de politică promovau mereu turcii, iar strategia brîn- eovenească era pe măsura lor. Şi Habsburgii erau lacomi. Mai întîi, lacomi de teritorii, ca prin ele să ajungă la exploatarea bogăţiilor acestora. Pretenţiile le erau poate mai mari, dar şi mijloacele erau mai rafinate. Pentru recunoaşterea ca domn pe viaţă, Brîncoveanu a plătit enorm. Şi tratatul de alianţă ca şi „recunoaşterea ca domn pe viaţă“ aveau totuşi un caracter efemer. Modul de a pune problema şi metodele difereau. Brîncoveanu a avut şi aici exmplul înaintaşului său, Şerban Cantacuzino. Ţinea seamă de realitatea imediată şi de faptul că turcii erau mereu la Dunăre şi peste Dunăre. Nu în zadar Şerban Cantacuzino îi însoţise pe turci în celebra expediţie turcească împotriva Vienei.

David Corbea s-a confruntat cu problema turcească în Ţara Românească, în preocupările zilnice Şi majore ale domnitorului, din momentul în care a venit la curtea lui Brîncoveanu. Din Transilvania nu fugise însă de turci, ci de Habsburgi. Aceasta nu înseamnă că problema otomană, în sensul de primejdie pentru români, îi era străină. Cunoştea la fel de bine şi istoria Ţării Româneşti şi a Moldovei, pericolul care planase de secole asupra ţărilor dunărene de a fi preschimbate în paşalîcuri precum Serbia şi Ungaria, iar mîndrele cetăţi româneşti în raiale

otomane. Pînă nu de mult în Transilvania stăpîniseră turcii, cu jugul lor de lemn şi cu sumedenia lor de silnicii, Dar el plecase din calea Habsburgilor şi venise în Ţara Românească. După cum adevărat este şi faptul că Brîncoveanu, la rîndul lui, se gîndea la clipa cînd, ameninţat de turci, să-şi găsească refugiu în Transilvania. Pentru David Corbea ameninţarea principală venea deci din partea imperialilor, iar el şi-a găsit refugiu în Ţara Românească. Pentru Brîncoveanu, dimpotrivă, primejdia reală era cea otomană, visul refugiului, Transilvania. Aceasta nu înseamnă că Brîncoveanu a pierdut vreodată simţul antihabsburgic, organic sădit în el. Nici Corbea nu l-a pierdut pe cel antiotoman. Corbea nu putea să uite nici jafurile şi ororile să- vîrşite de turci în vremea stăpînirii lor în Transilvania, la fel ca şi cele dezlănţuite asupra Ţării Ro-mâneşti sau Moldovei.

Rusia se impunea cu tărie în concertul european, Petru I cel Mare ridica Rusia, încet dar statornic la nivelul de mare putere.- Acest imperiu feudal, cu o istorie frămîntată de lupte pentru neatîrnare şi pentru unitate, străbătut de la un cap la altul de răscoalele ţărăneşti, începea să se scuture de servi- tuţile înrobitoare şi să capete tot mai temeinic strălucirea epocii modeme. Era firesc ca, între cele două focuri ţintite asupra românilor de la Dunăre şi din Carpaţi, şarjele spahiilor dinspre Constantinopol şi

ghiulelele dinspre Viena, aceştia să-şi îndrepte speranţele lor spre răsărit. Atît românii, cît şi întreaga lume balcanică.

Atitudinea aceasta izvora dintr-o politică realistă, elastică, de rezolvare a problemelor externe ale Ţării Româneşti. Rusia deocamdată nu lupta împotriva imperialilor, adoptînd o politică de neutralitate relativă, dar nici nu făcea casă bună cu imperialii.* O ligă comună a popoarelor balcanice, a Ţărilor Române, a Rusiei, poate a Veneţiei, Poloniei şi chiar Imperiului habsburgic, condusă de data aceasta de ţarul moschicesc, putea oricînd să devină la ordinea zilei şi foarte posibilă de realizat.

Mai exista şi un alt element care pleda în favoarea unei apropieri şi a unei alianţe antiotomane româno-ruse. Este vorba de ortodoxie şi de instituţie, biserica ortodoxă. Problema nu trebuie privită mistic, dogmatic, prin prisma doctrinei ca atare, ci în substratul ei politic şi laic. Biserica s-a alăturat puterii politice şi a devenit, în unele cazuri (Ţările Române), o armă în lupta pentru independenţă. In ultimă instanţă biserica face front comun cu domnia şi devine la rîndul ei armă în lupta politică sau, în orice caz, cu numeroase implicaţii în domeniul vieţii politice. Istoria a cunoscut marile războaie religioase desfăşurate pe un fond politic real. Revoluţia burgheză din Anglia se desfăşoară sub forma războiului civil dintre rege şi parlament. In politica vremii, regele reprezenta vechiul regim, iar pe plan social, vechea nobilime feudală; parlamentul, dimpotrivă, noul regim, burghezia şi noua nobilime. Războaiele religioase care premerg revoluţiei politice şi care apoi o însoţesc în desfăşurarea ei repre-

zintă lupta dintre două tabere (curente religioase), care corespund întocmai celor social-politice: regele şi vechea nobilime sînt anglicanii (de esenţă catolică), burghezia şi noua nobilime, puritanii şi presbiterie- nii (de esenţă reformată). Exemplu concludent că biserica este implicată în toate acţiunile politice. Există aşadar acţiuni şi reacţiuni. Reforma religioasă din secolul al XVI-lea a fost o acţiune îndreptată împotriva bisericii catolice, o Renaştere pe plan religios, cu serioase implicaţii social-economice.. Ea a trezit reacţiunea bisericii catolice, a instituţiei papalităţii, prin teribila Contrareformă. Numeroasele ciocniri dintre catolici şi protestanţi — sub diferitele lor'forme — departe de a rămâne la cadrul religios au degenerat în mari lupte politice, adesea războaie în toată regula. Reacţiunea bisericii catolice, inchiziţia, a urmărit deopotrivă pe ereticii religioşi şi politici.

în Ţările Române, aşa cum am văzut, catolicismul a însoţit expansiunea politică a*regilor maghiari, iar mai tîrziu pe cea a Habsburgilor. Constantin Brîncoveanu, la fel ca şi David Corbea, cunoştea foarte bine că orice confruntare politică era strîns legată şi nu putea fi despărţită de cele religioase. Acum Brîncoveanu, continuatorul basarabilor, ştia că „ordinea" instaurată de Habsburgi în Transilvania însemna totodată ofensiva catolicismului. David Corbea aflase această istorie pentru prima dată de la tatăl său. Ştia foarte bine ce înseamnă o doctrină religioasă şi cît de profundă şi întinsă înrîurire are asupra conştiinţelor umane. Pe de altă parte, politica otomană însemna pe plan religios islamismul, năruitor de tradiţii româneşti.

Rusia reprezenta fondul comun ortodox şi pentru Ţările Române, şi pentru cele balcanice. Concentrarea de forţe antiotomane sub egida apusului însemna încurajarea ‘expansiunii politice imperiale şi a catolicismului. Lupta împotriva expansiunii otomane trebuia deci să se realizeze prin alianţa cu Rusia. Brîncoveanu a nutrit acest gînd şi l-a purtat în el statornic. A folosit anumite abilităţi diplomatice şi a făcut tot ce i-a stat în putinţă pentru a-1 realiza, în limitele pe care i le-au impus epoca istorică şi situaţiile create. David Corbea a îmbrăţişat dintru bun început această politică şi diplomaţie. Odată căpătată încrederea într-o asemenea cauză, n-a mai părăsit-o niciodată şi a mers consecvent pe această cale. A prezentat avantajul unui drum deschis faţă de domnitor. Corbea, la fel ca şi Brîncoveanu, urau orice imperiu cotropitor şi orice acţiune de răpire a libertăţii şi demnităţii popoarelor. Dar Brîncoveanu s-ar fi aliat cu Habsburgii, împotriva Turciei, dacă situaţia tactică o cerea, în schimb David Corbea* niciodată. Cînd s-a angajat în numele lui Brîncoveanu într-o politică de alianţă cu Rusia, deşi scopul oficial mărturisit era lupta antiotomană, nădăjduia şi stăruia într-o altă perspectivă: după înfrîn- gerea turcilor, organizarea unei alte ofensive: anti-habsburgice. Rămînea credincios Scheilor Braşovului, caldului cămin părintesc.

Dar Europa nu-şi lichida prin aceste contradicţii toate problemele ei. Franţa, centrul diplomaţiei elegante şi rafinate, Anglia, centrul unei altfel de diplomaţii, calculate şi echilibrate, cu calm şi plină de raţiune de stat, nu dormeau şi mai ales nu pu-

teau rămîne indiferente. Mai puţin le speriase mărirea imperiului Sultanilor. Erau departe de iataganele ienicerilor. Mărirea imperialilor era mai în coasta lor şi deci se făcea din ce în ce mai mult simţită. Şi totuşi între Anglia şi Franţa exista o rivalitate veche, încă din timpul războiului de o sută de ani (1337—1453) şi care va depăşi mai apoi epoca Iui Brîncoveanu şi se va lansa tot înverşunată în conflicte în epoca modernă şi va escalada chiar şi pe cea contemporană. Astfel încît Franţa va lua partea Turciei lovite şi „nedreptăţite" de ofensiva imperialilor. Anglia, din interese politice şi diplomatice, va fi părtinitoare faţă de imperiali. Brîncoveanu, din raţiuni adinei de politică de stat, a optat şi pentru Anglia şi pentru Franţa. Nu i-au scăpat nici intenţiile Spaniei, ale Neapolului sau Olandei. Acestea erau însă elemente nesemnificative. Presante erau doar cele care veneau în legătură cu Imperiul otoman, căruia-i plătea tribut, şi cu imperialii, cărora nu le dorea prezenţa în Ţara Românească.

Franţa trăia epoca plină de grandoare a Regelui Soare. Anglia, prin Cromwell, lordul protector, îşi înlăturase regii absoluţi. Stuarţii se restauraseră, dar „Revoluţia glorioasă" din 1688 pusese definitiv capăt absolutismului monarhic, făcînd să triumfe sistemul parlamentar şi constituţional. Numeroşi soli francezi s-au perindat prin Ţara Românească, pentru a ajunge cît mai degrabă la Constantinopol. Brîncoveanu i-a primit bine şi le-a înlesnit drumul spre Poartă, cu generozitate şi totodată cu multă prudenţă. Acelaşi drum îl urmau şi -solii englezi spre „sublima înfricoşătoare Poartă". N-au uitat bunele maniere ale domnitorului român nici Bonnac, ambasadorul Franţei la Constantinopol, după cum nici William Paget, ambasadorul Angliei, ca şi nesfârşiţii emisari ai acestor două mari puteri europene. David Corbea şi-a concentrat atenţia mai mult asupra răsăritului, în problemele rusă, suedeză, poloneză, imperiale. N-a putut şi n-a vrut să facă abstracţie nici de cele apusene, nutrind mereu gîndurile şi sentimentele pe care le cunoaştem.

Astfel încît marile probleme europene politice şi diplomatice îşi consumau conflictele şi pasiunile, se reluau şi se reaprindeau. Nu căutau soluţii pentru a le stinge.

Intr-o asemenea epocă, Ţările Române, Brîncoveanu şi oamenii săi politici şi diplomaţi acţionau pentru a le rezolva în favoarea românilor.V

Firele interne

Cancelaria lui Biîncoveanu. Şi totuşi, noianul de evenimente petrecute în această epocă deosebit de bogată în cîmpul politicii şi diplomaţiei, metodele utilizate pentru a răspunde vicisitudinilor în chip clar şi competent — toate au fost pregătite în Ţara Românească. De aici au pornit ca un stol acţiunile politice şi intervenţiile diplomatice, ca urmare a frămîntărilor, gîndurilor, planurilor şi competenţei domnitorului şi a oamenilor săi cu minţi iscusite şi calităţi politice deosebite. Este cert că factorul intern a reprezentat elementul fundamental. Actele de finalitate rodesc în interior. Ele nu pot fi clădite pe alte meleaguri şi transplantate apoi aici. Iniţiativa şi originalitatea izvorăsc din soluţiile specifice pe care le oferă realitatea internă. Factorul extern este accesoriu. Poate avea mai mare sau mai mică însemnătate în stimularea şi grăbirea unui proces intern, dar niciodată, hotărîtoare. Puzderia de migratori şi apoi marile imperii care ne-au înconjurat cu puterea şi autoritatea lor „tutelară" au întîr- ziat procesul de mers spre înainte, dar nu l-au putut opri definitiv din cursul lui firesc şi năvalnic, n-au putut coloniza nici atîta populaţie străină şi nici dezrădăcina pe români de pe pămînturile lor strămoşeşti, nici să-i deznaţionalizeze, să-i determine să-şi uite limba şi obiceiurile. Lupta pentru independenţă n-a cunoscut somn adine, sau nici măcar adormiri temporare. Conştiinţele româneşti n-au încetat să gîndească şi să

înfăptuiască prin eforturi, adesea supraomeneşti, actele legitime de neatîrnare şi unitate.

întreaga faţă a politicii şi diplomaţiei acestei epoci de neuitat s-a clădit în cancelaria lui Brîncoveanu. Marile puteri aveau de-acum cabinete diplomatice, un corp de ambasadori, de diplomaţi. Ţara Românească avea o cancelarie modestă, dar conţinând oameni valoroşi, scânteietori şi neegalaţi.

Cancelaria lui Brîncoveanu, în fapt, nu era deloc simplă, în sensul că personalul care o deservea se ridica la un număr destul de mare. Aceasta ca rezultat al evoluţiei domniei şi a faptului că epoca lui Brîncoveanu, care se prezintă ca o perioadă istorică de justificat avînt în toate domeniile, şi-a spus cuvîntul şi aici. Sigur că şi curtea lui Brîncoveanu de la Bucureşti cît şi cea auxiliară de la Tîrgovişte erau de nerecunoscut faţă de vremile anterioare. Pretutindeni, domnitorul, care s-a dovedit un excelent gospodar, s-a străduit, e drept, cu bani mulţi, să introducă rosturi noi acolo unde nevoile ţării şi ale mersului spre înainte o cereau. Şi, decît. să-i_t dea la turci, de o mie de ori mai bine pentru înfrumuseţarea ţării şi îmbogăţirea ei cu tot soiul de ctitorii. De-ar fi putut, Brîncoveanu n-ar fi dat o para chioară, nu mai vorbim de galbeni sunători din aur pentru haznaua turcească, pentru a servi el, domnul Ţării Româneşti, şi drept cheler al împărăţiei. Ar fi turnat totul în ţară, în palate şi mănăstiri, suflate toate în aur şi-n pietre preţioase. Dar efortul economic brîncovenesc a fost şi aşa mare şi semnul noului nu întârzia să se arate. Vorbind totuşi despre cancelaria lui Brîricoveanu, eâ nu

trebuie nici o clipă confundată cu celebra lui curte care era mult mai cuprinzătoare şi mai complexă. Curtea lui Brîncoveanu era formată din întreg sfatul ţării, cu toţi dregătorii, cu toţi curtenii şi slujitorii domneşti, cît şi oaspeţii străini în trecere sau adăstînd pentru mai multă vreme în Ţara Românească. în schimb, cancelaria avea atribuţii restrînse şi precise. în primul rînd, cunoscuta emitere a actelor domneşti (hrisoavele) intra în domeniul de activitate, şi în competenţa cancelariei. Se vădea o evoluţie uimitoare a acesteia. Nu atît în sensul clădirii unde se desfăşura activitatea de cancelarie. Sigur că şi în acest sens se poate vorbi de o evoluţie. Dacă ne gîndim la vechile curţi domneşti de la Argeş sau Cîmpulung, durate în piatră sau cărămidă, ale căror ruine se văd şi astăzi, ne putem închipui pe acei simpli grămătici stând undeva, într-o cămăruţă, pentru a buchisi rosturile unui hrisov. Grămăticii lui Basarab I sau ai tirmaşilor imediaţi ai acestuia au fost oameni simpli şi pricepuţi puţin şi in tainele literelor. Chiar Mircea cel Mare, care poate fi socotit ca primul organizator al aparatului de stat feudal în Ţara Românească, el, Luceafărul Basarabilor, a avut o cancelarie domnească abia de început. Pomposul lui tituluş pus în preambulul fiecărui hrisov nu este un argument în favoarea maturizării cancelariei domneşti. Erau stilul şi maniera unui sfîrşit de secol — XIV. Cancelaria lui Brîncoveanu evoluează de fond. Formulele sînt mai simple, dar mai cu conţinut. Grămăticii şi pisarii săi sînt mai numeroşi. Condiţia sine qua non a angajării acestora era ca ei să dovedească talente scriitoriceşti, să fie oameni

instruiţi, la nivelul cerinţelor epocii. Nu orice mîzgălitor de litere putea să păşească în cancelaria lui Brîncoveanu. Trebuia neapărat să fie un om ales, un om deosebit. Prin aceasta însuşi Brîncoveanu ridica prestigiul cancelariei sale, îi făcea pe grămătici să fie respectaţi la curte şi în întreaga ţară. Grămăticii, logofeţii erau adevărate personalităţi. Ei deveniseră . în chip real funcţionari domneşti, în sensul cel mai autentic al epocii moderne. Era o mare cinste deci a fi membru al cancelariei lui Brîncoveanu. în structura ei trebuie să vedem repetîndu-se parcă cele două funcţii ale statului însuşi, cea internă şi cea externă. Pentru satisfacerea nevoilor interne era acest corp de funcţionari care întocmeau actele domneşti ce emanau din cancelaria domnească. O a doua serie trebuia să satisfacă necesităţile externe. Aşadar, diplomaţii. Dacă grămăticii trebuiau să fie oameni instruiţi, diplomaţii era necesar să fie dintre personalităţile de primă mînă, oameni de excepţie, remarcabili prin ţinută, inteligenţă, crez moral, cultură şi talent. Ar mai fi fost şi o a treia serie de oameni de cancelarie: tălmacii (traducătorii). în condiţiile complexităţii istoriei problemelor Europei moderne, a complicării şi nuanţării relaţiilor dintre state, fără-ndoială că limbile străine deveneau o necesitate imperioasă. Dar tălmacii se vor confunda chiar cu persoana grămăticilor sau a diplomaţilor care nu mai erau orice fel de scribi, ci făceau din scris crez şi artă şi din diplomaţie artă şi crez.

Brîncoveanu a izbutit să-şi creeze o cancelarie de mare forţă morală şi intelectuală. Ea satisfăcea într-adevăr atît problemele interne, ale domniei, cît

şi linia relaţiilor externe. In Transilvania cancelariile menţinuseră constant latina ca limbă oficială şi deci utilizată în actele emise. în Moldova şi Ţara Românească, latina nu era singura limbă folosită, într-o serie de documente de cancelarie, se foloseau slavona, greaca şi chiar turca, dar şi germana, italiana, franceza.

Pe lîngă hrisoavele domneşti, acte de valoare şi circulaţie internă, un capitol aparte şi deosebit de însemnat îl ocupau scrisorile, corespondenţa. Fie corespondenţa lui Brîncoveanu cu personalităţi din ţară, fie cu capete încoronate, monarhii apusului sau răsăritului, ori personalităţi laice sau eclesiastice ale Europei. Scrisorile interne erau toate redactate în româneşte, aşa cum era legitim şi firesc. Grămăticul cel mare, avînd în competenţă mai ales scrisorile interne, era Constantin Strîmbeanu. Bun caligraf, dar şi mare erudit. Era ajutat de numeroşi dieci, învăţăcei în ale scrisului frumos, recrutaţi de el cu grijă, de la Academia Domnească. Un fel de ucenici pe care îi creştea cu migală şi pe care îi făcea artişti în adevăratul înţeles al cuvîntului. Cu rezultatele lor se mîndrea şi îl mulţumea şi pe domnitor. Pentru corespondenţa în limba germană — capitol important dacă ne gîndim la ascensiunea Habsburgilor — era maestrul doctor Bartolomeo Ferrari. Italian la origine, stătuse multă vreme la Viena şi Ajunsese nu numai la cunoaşterea temeinică a limbii, dar şi a specificului pronunţiei nemţeşti. Nu mai vorbim că

avea o perfectă cunoaştere şi în do

meniul scrierii literelor gotice. Limba latină, tradiţionala limbă de cancelarie, l-a -avut o bună perioadă ca maestru pe Nicola Folas de Wolf. Dar după venirea Corbeştilor şi mai ales după ce David şi Teodor Corbea devin membri ai cancelariei brînco- veneşti, ei vor fi principalii mînuitori ai limbilor latină, slavonă, rusă şi greacă. Uşurinţa fraţilor Corbea în mînuirea limbilor străine, temeinicile lor cunoştinţe vor fi remarcate de ceilalţi colegi ai lor întru cancelarie domnească.. Mai tîrziu, un alt învăţat venit din Italia, de pe malurile Arno-ului, florentinul Anton Maria del Chiaro, va funcţiona aici ca secretar pentru limba italiană şi în genere pentru limbi occidentale. Pentru limba turcă — şi aici corespondenţa care trebuia rezolvată era numeroasă — era secretar clucerul Afenduli. Poate că aceştia au fost de primă mină. Funcţionarii cancelariei însă erau mult mai numeroşi şi numărul lor sporea pe măsură ce se înmulţeau şi problemele şi grijile Ţării Româneşti şi ale lui Brîncoveanu. Istoria înregistrează şi alte nume de secretari ca: Andrei Wolf, supranumit şi „pisarul leşesc[11] (venit probabil din Polonia), Nicolo da Porta, Giovanni Candido Romano, Teodor Ladislau Dindar, Petre Grienner şi mulţi alţii care au trecut cu hărnicie şi demnitate pragul cancelariei domneşti. Brîncoveanu i-a ţinut la cinste şi i-a înconjurat cu grija lui părintească, i-a răsplătit lumeşte şi omeneşte pentru strădania lor.

Trebuie remarcat însă un aspect esenţial, anume că deşi majoritatea membrilor cancelariei erau străini, germani, italieni, turci sau aparţinînd altor popoare, problemele cancelariei Ţării

Româneşti constituiau preocuparea şi cauza tuturor. Din cancelaria domnească au mai făcut parte şi ceilalţi colegi ai lui David şi Teodor Corbea în ale diplomaţiei: Gheor- ghe Castriotul, Radu Panait (Panaiot din Rhodos), Radu Popescu, Matei Corbea. Toţi cîţi erau prezenţi acolo, pe lingă munca lor de cancelarie pe care o efectuau zilnic, susţineau discuţii temeinice legate de problemele epocii şi mai ales despre conjunctura europeană. Fireşte că fraţii Corbea erau în frunte. Discutau obiectiv şi principial, „sine ira et studio" Şi niciodată Petre Grienner sau Nicola ori Andrei Wolf n-au luat apărarea imperialilor pentru că erau germani. Ci, dimpotrivă, îşi uneau gîndurile şi sentimentele cu ale Corbeştilor, ca unii ce aveau vederi înaintate despre societate şi condamnau politica de expansiune habsburgică. La fel şi Afenduli, turc de origine, n'u a găsit niciodată cuvinte de laudă pentru politica Sultanului. Era clucer al lui Brîncoveanu. Toţi erau secretarii cancelariei brîn- coveneşti. Militau pentru cauza românilor, împotriva cotropitorilor de orice neam.

Un **vestit cifru secret.** Diplomaţia şi formele ei **de** manifestare, asemeni oamenilor, sînt determinate de epoca respectivă şi de problemele **pe care** le ridică ea. O epocă fără probleme, lipsită de evenimente şi ştearsă **de** întîmplări — deşi istoria nu a cunoscut niciodată asemenea epoci —■ nu împinge nici pe oameni la acţiune, nu creează nici mari diplomaţi, nici forme excepţionale de manifestare. E drept însă că au fost şi vremuri mai puţin acute pe plan politico-

diplomatic, cît şi epoci de vîrf. în vremea războiului de 30 de ani (1618—1648) va străluci în Franţa iscusinţa diplomatică a cardinalului duce de Richelieu, urmată apoi imediat ca o tradiţie de cea a lui Mazarin. La scurtă vreme, asediul Vienei va complica şi mai mult firele diplomaţiei şi îi va impune soluţii şi forme noi de manifestare, de responsabilitate chiar. Totodată, actele diplomaţiei — prin excelenţă, avînd caracter secret — trebuiau prin toate formele să asigure secretul actului în sine. Numai astfel actul putea duce la reuşită deplină. Cifrul secret, codificările textelor de corespondenţă intraseră în uzanţa marilor cabinete diplomatice. Cancelaria lui Brîncoveanu, cu spiritul novator al diriguitorului ei, cu imperativele diplomatice atît de acute, nu se putea lipsi de binefacerile codurilor cifrate. Dealtfel, se pare că Brîncoveanu, cu meticulozitatea de care dădea dovadă în tot ceea ce făcea, s-a aplecat cu grijă şi asupra domeniului atît de necesar al limbajului cifrat, aşa-numita criptografie, ştiinţă auxiliară a diplomaţiei. Brîncoveanu a dovedit chiar pasiune pentru criptograme (texte -cifrate) şi a ajuns cu răbdare şi mintea lui iscusită să întocmească propriul său cifru, deşi îl moştenea şi pe cel din vremea lui Şerban Cantacuzino. Această pasiune şi interes o va transmite şi diplomaţilor cancelariei sale. David Corbea va fi unul din cei care cunoscînd sistemul brîncovenesc l-a gîndit şi regîn- dit prin prisma personalităţii sale. Mai trebuie făcută şi sublinierea momentului pe care-1 trăia diplomaţia şi care dicta intensificarea eforturilor pentru ca

secretul diplomatic să fie asigurat pînă la realizarea actului politic urmărit. Se structurează ştiinţa diplomaţiei în sensul modern al cuvîntului.

Nu se mai poate merge pe improvizaţii, .ci pe lucruri precise şi sigure, calculate matematic chiar. Este pus la punct spionajul politic. Marile cancelarii europene, ca şi cele mici, îşi concentrează atenţia asupra unui „cabinet negfu“. Ce însemna acest lucru? Un loc al specialiştilor, al oamenilor dibaci şi hotărîţi în acţiuni, al celor care lucrau pe întuneric, în sensul figurat al cuvîntului, adică al celor care lucrau tăcuţi, pentru a asigura izbînda răsunătoare, al celor care ştiau să păstreze un secret de stat ca pe propria lui taină, să transmită un mesaj, să poarte discuţii în orice ţară şi în orice împrejurări ar fi fost trimis. Violarea corespondenţei era un obicei, chiar dacă nu al corectitudinii şi loialităţii, uzitat pretutindeni. Brîncoveanu l-a folosit şi el, gîndind că la zgomot nu trebuie să răspunzi cu cîntec şi la lovitură nu trebuie să răspunzi cu resemnare. Era bine informat despre „cabinetele negre“ europene. Ştia că la curtea lui Ludovic al XlV-lea exista un diplomat de mare valoare speculativă şi inteligenţă imaginativă numit Louvois, celebru prin valoarea actelor sale chibzuite şi izbutite. Acesta crease un serviciu special al cifrului, dotat cu criptologi de meserie, printre care iluştri au devenit Vimbois şi De la Tixere. Aceştia mergeau pînă la cele mai rafinate subtilităţi ale cifrului. In acelaşi timp, erau experţi în violarea corespondenţei şi refacerea ei integrală, fără ca cineva să-şi dea seama de „fărădelegea" comisă. Domnul Moldovei, Constantin Duca, ginere al lui Brîncoveanu, avea un expert în materie adus din Franţa şi pe care-1 plătea cu bani grei pentru o asemenea treabă. Se numea Nicolas De- port.

Domnul însuşi urmărea cu interes munca lui şi îl primea la el cu prietenie, numindu-1 Nico- lai. Despre el, cronicarul Ion Neculce spunea în termeni sugestivi că era „om învăţat şi telpiz, de ştia despecetlui cărţile de cetia şi izvodia să ştie ce scrie." Corespondenţa unui curier francez ce a trecut prin Moldova îndreptîndu-se spre Bucureşti a fost interceptată şi „prelucrată" de maestrul Deport. Iar diplomatul austriac contele Ludovic Ferdinand de Marsigli, aflat la curtea lui Brîncoveanu, înştiinţa printr-o scrisoare pe împăratul Leopold că şi aici se utiliza sistemul atît de cunoscut al violării corespondenţei şi încă cu destulă pricepere. Că ar fi văzut cu o'chii lui un sac de scrisori interceptate. Problema poate fi înţeleasă în acest caz altfel. Că oamenii din cancelaria lui Brîncoveanu erau atît de pricepuţi în imitarea scrisului, încît plasto- grafiau întreaga scrisoare, care mergea mai departe, iar originalele le puneau deoparte ca bază de informare. Aşa s-ar fi explicat sacul cu scrisori văzut de Ma-rsigli. Faptul e puţin probabil şi seamănă cu o exagerare finală a contelui, care, după ce sesizase împăratului existenţa despecetluitorilor, venea şi cu exemplul care să dea crezare afirmaţiei. Mai ales că s-a găsit atît de puţină corespondenţă. Fiind secretă şi criptogramele secrete, documentul se ardea imediat pentru a nu lăsa urmă.

Dar să revenim la criptogramele lui Brîncoveanu şi la sistemul său de cifru. Este ştiut că şi Şerban Cantacuzino a utilizat un cifru în relaţiile sale cu guvernul imperial de la Viena. Sistemul era următorul: fiecare literă din alfabetul

cirilic era înlocuită cu un semn convenţional, cu litere greceşti sau latine, ori cu cifre. Un fragment, descifrat, arăta astfel:

„6 ..... e
4 i
K..... (gama)
o Z
f ..... + «

Brîncoveanu a simţit nevoia **şi** a gîndit nu să-l complice, ci, să-l simplifice. O vreme, a preluat şi utilizat acest cifru moştenit — ca şi multe altele — de la unchiul său. Dar nu era sigur pe acest cifru, cunoscut prea bine de Curtea de la Viena. Aşa se explică de ce, în corespondenţa cu Petru cel Mare, unde secretul trebuia asigurat atît faţă de imperiul otoman cît **şi** faţă de imperiali, cifrul acesta este brîncovenesc. Poartă concepţia domnitorului. Astfel, pentru corespondenţa în limba greacă, foarte mult uzitată de Brîncoveanu cu ţarul sau patriarhul Ierusalimului, Dositei, literele alfabetului grecesc erau înlocuite cu cifre:

„ a (alfa) =■ 33
A (delta) ==. 82
v (ipsilon) =72 |
U (mi) = 26
p (ro) = 18 “

Cheia decifru dinvremea luiŞerban Cantacuzino n-a fost niciea părăsităfinitiv.S-a mai folosit, paralel cu cealaltă, principală, între anii 1690— 1699 dar numai în

unele situaţii şi modificată:

„a = 4

e -=)Z
i = i
K = 6
o = 2
f =f “

Demn de subliniat e faptul că deşi Brîncoveanu n-a avut cunoştinţe speciale de criptografie, în sensul de a fi consultat tratate de criptografie existente la acea vreme în occident, a ajuns, empiric, folosind propria lui pricepere şi imaginaţie, la cifrul amintit. Se pare că în „gîndirea criptografică" a lui Brîncoveanu, dacă o putem numi aşa, a existat mereu o evoluţie determinată de schimbarea condiţiilor în care se folosea cifrul secret. Privită acum întreaga evoluţie a cifrului, observăm următorul tablou: preluarea cifrului din timpul lui Şerban Cantacuzino nu s-a făcut nici ea în chip integral. Dintr-un document din 1680 folosit de capuche-haia domnitorului la Constantinopol (cînd Brîncoveanu era mare postelnic), transpus şi comparat cu cifrul folosit de Brîncoveanu în primii ani de domnie, reies comune 11 semne. La urcarea pe tronul imperiului otoman a lui Mustafa, Brîncoveanu îşi schimbă şi serviciul secret ş“ odată cu el şi cifrul. Nu schimbă alfabetul, dar procedează în aşa fel încît dă altă semnificaţie simbolurilor vechiului cifru. El adaugă semne noi pentru a împlini alfabetul românesc. Această evoluţie se petrecea pe la 1695. După suirea pe tron a lui Ahmed (1703), îşi pune din nou în gînd

schimbarea cifrului, iar la 1707 îl schimbă iarăşi. în acest caz era schimbat locul caracterelor (cifre şi litere latine şi greceşti) şi se introduceau noi semne convenţionale, ca în fragmentul următor:

„t = l
ţ = g “

Problema nu mai necesită multe adăugiri. Ar trebui spus însă că Brîncoveanu a fost foarte circumspect faţă de persoanele cărora trebuia să le împărtăşească secretul cifrului. Aşa se explică de ce în decurs de un deceniu, timp în care corespondenţa cifrată s-a efectuat continuu, cheia cifrului a fost cunoscută numai de cei mai apropiaţi colaboratori ai domnitorului. Şi poate nu pe totală încredere şi pe sentimente. Pentru că conjunctura internaţională l-a făcut în permanenţă pe Brîncoveanu un bănuitor. A încredinţat acest secret al cifrului numai celor care trebuiau să luoreze cu el, să-l folosească efectiv. Astfel au fost unchii săi, Constantin Cantacuzino Stolnicul şi Mihai Spătarul, şi diplomaţii săi străluciţi, comisul Gheorghe Castrio- tul, David şi Teodor Corbea. La Moscova l-au cunoscut — cum era şi firesc *— Petru cel Mare, cancelarii Golovin şi Golovkin, ca şi Nicolae Milescu Spătarul, care s-a aflat la acea vreme în calitate de translator la ţarul moschicesc, la Cancelaria Ambasadorilor. Şi cum drumul spre Moscova şi spre Petru cel Mare trecea prin Ucraina, s-a dovedit necesară cunoaşterea cifrului şi de către hatmanul cazacilor . ucrainieni de pe malul stîng al Niprului, pe nume Ivan Mazepa, de şeful cancelariei sale, Filip Orlik, şi secretarul său, Zguri. în desfăşurarea acţiunilor diplomatice s-a

dovedit în practica lucrurilor că Brîncoveanu avusese dreptate. Ivan Mazepa a fost un admirabil şi un clarvăzător om politic, care a înlesnit agenţilor români, soli ai lui Brîncoveanu, drumul spre Moscova şi înapoi, fără prea mari greutăţi materiale şi riscuri politice. Totuşi după trădarea lui Mazepa, produsă în 1709, Brîncoveanu a schimbat din nou cifrul cu Moscova.

„însemnările de taină." Făcînd parte din cancelaria lui Brîncoveanu, David şi Teodor Corbea au avut posibilitatea să cuprindă temeinic dimensiunile şi sensurile politicii şi întregului joc grav al diplomaţiei. Totodată, să-l cunoască pe domnitorul Ţării Româneşti în toată complexitatea lui politică, diplomatică, spirituală şi umană. La această acţiune i-a ajutat însuşi Brîncoveanu. Domnitorul l-a ţinut în cinste şi pe Teodor Corbea ca şi pe Matei, fratele cel mic al celor doi diplomaţi. Dar cel mai mult s-a apropiat, cît putea să se apropie domnitorul de un slujbaş al său, de David Corbea Ceauşul. în vremea cît Ceauşul a stat în slujba cancelariei domneşti, Brîncoveanu l-a cîntărit la rîndul lui bine, i-a cunoscut toate virtuţile, aptitudinile şi aspiraţiile şi l-a pregătit pentru misiunile ce se gîndea să i le încredinţeze. I-a pus la dispoziţie o serie de materiale pentru cunoaşterea vieţii politice din Ţara Românească şi a conjuncturii internaţionale. într-o zi l-a chemat şi i-a înmînat un caiet gros, cu legătură metalică, indicîndu-i să-l citească atent, să nu-1 arate nimănui (nici chiar fratelui său) şi apo! să i-1 înapoieze de grabă. A mai avut grijă să-i atragă

atenţia asupra secretului conţinutului — încă o dată — şi să-l roage să nu însemne nicăieri ni- ml'c din ceea ce va citi şi va afla. Să reţină totul în minte şi să reflecteze apoi bine la cele aflate. Brîncoveanu sublinia de maniera în care era învăţat mereu să dea sfaturi şi să se exprime metaforic: „cititul isă-ţi fie de iuţeala fulgerului, înţelegerea cît întinsul şi cît adîncimea mării, ţinerea de minte a lucrurilor cît veşnicia."

David Corbea se supusese. Luase caietul şi îl citise cît putuse de repede, îl cuprinsese cît putuse de profund, îl înapoiase domnitorului cît mai degrabă. De altfel nu ieşise cu el nicăieri. A râmas să-l citească acolo. Brîncoveanu l-a lăsat singur,. Cînd a plecat, caietul a rămas la domnitor. A luat cu el numai idei şi sentimente pentru a ■ le păstra în minte, aşa cum suria porunca sau aforismul domnesc „o veşnicie." A rămas uimit de cele citite în acel caiet. A aflat lucruri pe care nu le cunoştea şi pe care poate — pe altă cale — nu le-ar fi aflat niciodată. L-a cunoscut într-adevăr pe Brîncoveanu şi pe alte laturi ale vieţii şi domniei. Pentru că în caiet nu era altceva decît jurnalul intim al domnitorului, „însemnările de taină", aşanumite. Con- ţinînd întîmplări de la cele mai însemnate, pînă la faptul cotidian mărunt, dar şi comentarea lor. Un fel de memorial original şi interesant. David Corbea s-a gîndit atunci la înaintaşul lui Brîncoveanu din secolul XVI, Neagoe Basarab, literat prin excelenţă, care scrisese „învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie", şi că Brîncoveanu nu era deloc lipsit de fantezie şi de talentul relatărilor.

însemnările erau de fapt note zilnice, pe care, cu răbdare, Brîncoveanu le scrisese pe filele albe ale calendarelor ce cuprindeau prognosticuri de natură istorică şi meteorologică. Mai tîrziu ceva, aceste însemnări vor fi luate în primire şi compilate, în sensul de rînduite în ordinea evenimentelor şi lucrurilor, de Ion Frîncul zis şi Ion Românul.

David Corbea a remarcat stilul laconic al lui Brîncoveanu, priceperea acestuia de a da înţeles textului prin exprimare concisă. „însemnările de taină" cuprindeau informaţii politice, diplomatice şi militare de mare însemnătate. Cine ştia să citească direct, dar mai ales printre rînduri, înţelegea multe din tainele diplomaţiei şi politicii interne şi externe, politica turcilor şi a imperialilor, previziunile şi şovăielile domnitorului, etc. Corbea a reţinut şi a folosit integral materialul, pentru vremea şi momentul cînd îi va deveni trebuincios. Corbea a citit cu interes şi însemnările subiective, ţinînd de viaţa intimă a voievodului. La unele s-a înduioşat pînă la lacrime, ca de pildă cînd a ajuns să citească: „au răposat maica, multă jale şi mîhnire lăsîn- d u - n e . . L a altele a surîs înveselit ca de o glumă bună, cum ar fi însemnarea privind ziua cînd du- rîndu-1 stomacul a luat iarbă de curăţenie, sau ziua cînd şi-a scos o măsea pe care n-o mai putea suporta în gură. Ori cînd se bucură ca un copil Brîncoveanu — şi notaţia e concludentă cînd zice că „au mazilit pe Aii Paşa Vizirul, cu toată lacomă şi spurcată poarta lui“, sau mîndria cu care notează că Sultanul i-a dat domnia „în toată viaţa."

Am putea crede însă că „însemnările de taină"

sînt pe deplin redactate în scriere cursivă, obişnuită. Şi totuşi nu este pe deplin aşa: Brîncoveanu foloseşte şi sistemul cifrului pentru unele nume sau expresii. La data aceea — a cifrului său personal — amintit mai înainte. Aceasta ne întăreşte încă o dată convingerea -că Brîncoveanu şi-ar fi putut întocmi integral însemnările în sistem cifrat, că el avea o mare dexteritate, încît scria curent în acest sistem. O altă concluzie firească este că şi Corbea luase de mult contact cu cheia cifrului şi o cunoştea foarte bine, îi erau extrem de familiare criptogamele brîncoveneşti în general şi cele din „însemnările de taină“ în speţă. Şi faptul că David Corbea Ceauşul intra tot mai mult în problemele politicii şi diplomaţiei brîncoveneşti.

David Corbea şi Cantacuzinii. Indiferent dacă David Corbea s-a prezentat lui Brîncoveanu după ce intrase bine în slujba de ceauş sau a venit dintru bun început la Curte, viaţa lui în Ţara Românească a fost legată nu numai de domnitor, ci mai cu seamă de cea mai influentă familie boierească a epocii — Cantacuzinii. Fără această familie de boieri — care putea rivaliza doar cu Cantemireştii moldoveni — nu s-ar putea înţelege mare lucru din întreaga politică **şi** diplomaţie muntenească. Toate firele interne pleacă de la Cantacuzini, posesorii celor mai de seamă dregătorii ale Ţării, şi pornesc apoi în toate direcţiile, în ţară şi peste hotare, pretutindeni. în calitate de Ceauş, David Corbea era direct subordonat lui Mihai Cantacuzino Spătarul **şi** a devenit dintru bun început om de încredere al acestuia. Odată intrat în această celebră familie, el se va lega sufleteşte de Cantacuzini, îi va cunoaşte mai bine pe toţi şi în special pe marele cărturar, Constantin Cantacuzino Stolnicul. Pornind de aici, David Corbea va deveni şi el omul flexibilităţii politice şi diplomatice, aşa cum Constantin Brîncoveanu era în relaţiile cu „vecinii cei mari şi însemnaţi". La David Corbea va izvorî pe de o parte din calitatea lui de membru al cancelariei domneşti şi deci om de încredere al domnitorului şi pe de altă parte, din marea prietenie şi afecţiune nutrite pentru Cantacuzini în general, pentru Stolnic în chip deosebit. Cum Cantacuzinii legau şi dezlegau toate firele, pe faţă sau pe ascuns, David Corbea, odată intrat în această maşinărie politică şi diplomatică, nu putea alege

decît o singură cale: aceea a îndeplinirii poruncilor domnitorului şi desfăşurării unor acţiuni pornite din casa şi în sensul intereselor Cantacuzinilor.

întîlnirea dintre Mihai Cantacuzino şi David Corbea a fost mai puţin importantă. Deşi un om cult şi elegant în maniere, Mihai Cantacuzino păstra ceva» din austeritatea pe care i-o impunea funcţia sa de militar. L-a primit pe Corbea fără prea multă afecţiune şi l-a iniţiat în secretele militare. Corbea s-a dovedit un învăţăcel bun, dar Mihai Cantacuzino a intuit în el stofa de diplomat, de om politic, pentru care activitatea militară nu va putea fi niciodată decît cel mult „vioara a doua“ sau „divertismentul preocupărilor sale majore." Treptat, răceala spătarului s-a preschimbat în simpatie pentru tînărul pe care a început să-l îndrăgească. De la Spătar, Corbea a aflat unele luoruri, însă cu totul generale despre politica Ţării şi mai ales despre familia Cantacuzinilor. Mihai Cantacuzino i-a vorbit lui David despre fraţii şi rudele lui pe care le-a prezentat în culorile cele mai frumoase cu putinţă: despre Şerban Cantacuzino, domnul defunct şi mult prea regretat de familie, despre marele Spătar —• ea şi el — Iordache, despre Drăghici şi Toma. Despre fiecare, ■ cîte ceva. Dar în primul rînd i-a vorbit cu pasiune despre mîndria familiei lor, despre „corifeul şi semizeul cantaeuzin", Constantin. Mai apoi, chiar personal l-a prezentat pe Ceauş acestuia.

Astfel încît, marea lecţie de istorie naţională David Corbea a auzit-o de la Stolnic. Pentru că, Stolnicul eu totul altă fire decît fratele său Spă-

tarul, mai reţinut şi mai închis dar mai pasionat „pe dinăuntru" şi cu mult mai întinsă cultură, l-a cunoscut, l-a plăcut pe tînăr şi l-a cîştigat din prima zi. David Corbea a devenit un obişnuit acasă la Stolnic, atît la casele din Bucureşti cît şi — pe timpul căldurilor de vară, atunci cînd acesta mergea la moşia de la Mărgineni (Prahova). David Corbea a văzut în Stolnic pe erudit, pe omul de aleasă cultură; pentru care superficialitatea şi improvizaţia nu-şi găsesc loc.

La rîndul lui, Stolnicul l-a apreciat pe „Ceauşul lui Miliai“ pentru calităţile acestuia, deosebite şi neobişnuite în epocă, întîlnite foarte rar la cei de vîrsta sa. Ulterior avea să constate virtuţi şi în Teodor Corbea, pe care îl va cunoaşte prin David, fratele cel mare. Avînd temei de dfeplină încredere, Stolnicul, în lungile zile şi ore cît va sta împreună cu Corbea, va afla de la acesta, mai bine chiar de- cît ştia din citite, istoria Scheilor Braşovului, cu toată culoarea autentică şi parfumul de povestitor al Ceauşului. Drept recompensă, îl va iniţia în marea pagină de istorie românească a epocii în care intrase odată ajuns la curtea lui Brîncoveanu. In- vocînd şi evocînd familia Cantacuzinilor în contextul vieţii politice, îi va servi lui Corbea elementele esenţiale ale firelor interne ale politicii şi diplomaţiei. Nu-i va impune nimic Ceauşului, li va expune lucrurile şi-l va lăsa apoi să disoearnă şi să aleagă singur. Dar nu vor fi simple relatări, cronică de familie, ci prezentarea realistă a epocii, cu toate asperităţile şi umbrele ei, cu partidele politice, cu ambiţiile şi pasiunile fiecăreia, cu violenţele şi interesele suverane. Chiar şi Brîncoveanu şi-a avut partea lui bună în

această lungă relatare, care, parcă, avea darul şi ea — ca şi cea venită din partea domnitorului, dar osebit de aceasta — să-l pregătească pe David Corbea pentru acţiunile ce acesta avea să le întreprindă, să-l iniţieze în cunoaşterea prietenilor şi duşmanilor, ca să nu greşească în drumul ce şi-l va alege.

La capătul lungilor iniţieri, Ceauşul trebui să recunoască faţă de propria lui conştiinţă că aflase .multe, fără de care i-ar fi fost greu să pornească mai tîrziu pe lungul drum al misiunilor sale.

Stolnicul n-a vorbit dintru bun început de Cantacuzini, ci a început cu rivalii lor, cu Bălenii. Nu i-a numit duşmani, dar prin cuvinte meşteşugite i-a prezentat ca atare. Fără injurii şi violenţe, ci cu un stil elegant şi sobru în vorbire, ca şi cum prin viu grai ar fi scris o istorie a românilor din epoca sa, i-a vorbit lui David Corbea despre boierii Băleni, familie puternică şi influentă în Muntenia, i-a prezentat întîmplări pe oare cu adevărat David nu le cunoştea! Şi cum ar fi putut Ceauşul să participe la viaţa politică şi diplomatică a Ţării fără să cunoască — şi nu superficial, ci în profunzime — această celebră rivalitate dintre cele mai bogate, mai puternice şi mai influente familii boiereşti din Ţara Românească?! Stolnicul era abil. Istorisind în- tîmplările, crea şi portrete. Pe un plan subţire, scotea în relief defectele Bălenilor şi virtuţile Cantacuzine. Din vorbele lui meşteşugite răbufnea însă — fără vrere — o ură mocnită şi o amărăciune neostoită. Istorisirea sa a început cu pioasa evocare a figurii marcante în epocă, cel care fusese tatăl actualilor Cantacuzini

şi al defunctului Şerban Cantacuzino, şi anume postelnicul Constantin Cantacuzino. Pornind de la acesta, pe care l-a evocat cu veneraţie, a desfăşurat prin faţa imaginaţiei însetate de cunoaştere a Ceauşului întreaga dramă istorică dintre cele două familii rivale. I-a mărturisit acestuia însă, judecind imparţial, faptul că Postelnicul fusese un orgolios şi un ambiţios. Printre altele, şi în primul rînd, nutrise gîndul ca unul din fiii săi să urce în scaunul Ţării Româneşti. Dar nu era uşor la acea vreme, în condiţiile în care turcii se amestecau .insistent în jocul numirii voievozilor munteni şi moldoveni, iar în ţară creştea rivalitatea adversarilor săi politici, a boierilor Băleni. De aceea, pînă la vremea cînd Şerban Cantacuzino — cel mai potrivit pentru treburile domneşti — avea să se maturizeze, a dus o altfel de luptă: diplomatică. Avînd influenţă şi personalitate, a început cu răbdare să-şi pună planul în aplicare. După moartea lui Matei Basarab, din 1654 şi pînă în 1658, timp de patru ani, Ţara Românească, sfîşiată de lupte pentru tron, de certurile intestine dintre Cantacuzini şi Băleni, nu-şi mai găsea stabilitatea prin domnitorul dorit. în acest an, 1658, pe tronul Ţării Româneşti se înalţă Mihnea al III-lea, care, ca şi Mihai Viteazul, ridică din nou stindardul luptei antiotomane. ■ Boierii nu l-au sprijinit. Riposta lui Mihnea a fost imediată. El a reeditat ospăţul domnesc al lui Alexandru Lăpuşneanu. Zisese Lăpuşneanu, chipurile, prin bunăvoinţă şi pana lui Costache Negruzzi: „Cînd mă voi scula de aici, pe mulţi dintre voi vă voi popi!“ Şi sculîndu-se după boală şi ospeţindu-i tare bine i-a şi mult prea tăiat.

Iar Mihnea al III-lea a putut şi el zice: „Cînd mă voi ridica împotriva Semilunii, mai întîi pe voi, cei netrebnici, am să vă popesc!“ Şi i-a invitat la ospăţ la Tîrgovişte pe boierii rebeli tăindu-i şi croindu-şi astfel drum spre marea luptă a înaintaşilor viteji.

David Corbea a simţit în glasul Stolnicului o uşoară admiraţie pentru cel care fusese Mihnea al III-lea. A simţit şi că boierii rivali care fuseseră tăiaţi erau majoritatea Băleni şi subtextul putea să sune: „Bine le-a făcut!" Şi sublinierea faptului că Postelnicul a urmărit cu atenţie această scenă, dar a stat deoparte, cu convingerea că prin aceasta Cantacuzinii vor avea de cîştigat, dar şi conştient că Mihnea al III-lea ştia ce face în folosul ţării.

Domnia acestuia a fost scurtă, ca un fulger de lumină în noaptea neagră a patimilor pierzătoare de ţară. S-a sculat Gheorghe Ghica, însă numai pentru cîteva luni, deoarece turcii, bănuindu-1 că se orientează spre imperiali, l-au ridicat, ducîndu-1 la Adrianopol. Faptul n-ar fi prezentat o prea mare însemnătate, dar a fost urmat de un act ce putea avea urmări grave pentru destinele Ţării Româneşti. Pre- textînd că domnul răsturnat din scaun s-ar fi înţeles cu nemţii să le predea Ţara Românească, vizirul Kiiprulu ocupă Bucureştii cu 40 000 de ostaşi. Spectrul care stătuse atîrnat asupra Ţărilor Române de veacuri ca ele să fie transformate în paşalîcuri — şi care fuseseră salvate prin destoinicia unor domni Basarabi — acum era tot mai ameninţător. In acest moment de grea cumpănă pentru ţară — şi vocea Stolnicului suna cu mîndrie şi demnitate —, cînd Bălenii stăteau pasivi neştiind cum să acţioneze, marele Cantacuzin, Postelnicul Constantin, săvîrşeşte un fapt demn de toată lauda, pe care istoria îl si- tuează la loc de cinste. Cu autoritatea lui politică, folosind prietenia cu vizirul, lîl convinge pe acesta să numească în scaunul Ţării Româneşti pe fiul diz- graţiatului, pe Grigore Ghica. Prin aceasta Ţara căpăta domnitor, trupele turceşti nu-şi mai justificau prezenţa în Bucureşti, Ţara era salvată.

David Corbea urmărea cu interes întreaga intri- gă a acţiunii istorice. Admira la Stolnic perfecta cunoaştere a faptelor, dar şi talentul deosebit de a le reda şi analiza cauzele şi efectele, calităţi fără de care omul politic şi diplomatul n-ar face două parale în acţiunile sale.

Dar Stolnicul era neclintit în relatări. II

prezenta în continuare pe Postelnic, împlinindu-i portretul moral, ca şi cum scria o biografie a acestuia, pe care, cîndva, istoria să o aşeze alături de a celorlalţi Cantacuzini. Spunea despre Postelnic că l-a luat pe garanţia lui pe noul domnitor. Dar ingratitudinea oamenilor nu cunoaşte margini. Abia aşezat în scaun şi prin aceasta restabilit echilibrul politic necesar ţării, noul domn, influenţabil, începe să plece urechea la clevetirile Bălenilor. Curentul anticantacu- zin în frunte cu boierul Stroe Leurdeanu, un miop politic dar un intrigant veritabil, începe să acţioneze împotriva bătrînului Cantacuzin. Grigore Ghica pierind la Constantinopol pentru a-şi întări domnia, Bălenii pregătesc terenul în ţară în favoarea lor. La întoarcerea domnului, Bălenii umblă cu tot felul de pîri, printre care şi şarpele veninos al mîniei, pe care îl strecoară la inima domnitorului: cum că Postelnicul umblă să-i ia domnia pentru fiul său, Şerban Cantacuzino. Lucrul nu era adevărat decît în parte. Pentru că — aşa cum relata Stolnicul — nu acum şi nu faţă de Grigore Ghica, pe care îl ajutase să ia domnia, voia să acţioneze, ci după moartea acestuia, sau, eventual, după mazilirea lui. Deci şi această pîră a Bălenilor era ne justificată şi neîntemeiată pe vreun fapt real.

Totuşi, aşa cum se întîmplă în viaţă, că vorba rea şi de pierzanie prinde mai repede rădăcină decît cea bună şi aducătoare de laude, Grigore Ghica i-a crezut pe duşmanii Gantacuzinilor şi şi-a îndreptat cu furie braţul împotriva Cantacuzinilor. Prima măsură a fost aceea de a porunci să fie tăiat la nas Şerban Cantacuzino, care ajunsese logofăt.

Această măsură barbară a evului mediu românesc poartă denumirea de rinothmeză şi pra'ctica ei vine din Imperiul Bizantin, unde ea se exercita pe scară mare. în Ţările Române rinothmeză avea drept scop îndepărtarea unui pretendent la tron, răpirea posibilităţii lui de a mai domni sub pretext că era însemnat. Excepţie făceau numai cei care se năşteau cu acest defect sau căpătau o ast'fel de rană în război. Lui Şerban Cantacuzino i s-a aplicat imediat rinoth- meza de i-a rămas chiar numele de Şerban Cîrnul. Şi totuşi, făcînd excepţie de la regula nescrisă a ri- nothmezei, dînd îi va sosi sorocul, Şerban Cîrnul va urca în scaunul Basarabilor.

După ciuntirea lui Şerban, a venit rândul bătrânului Postelnic. Grigore Ghica îşi făcuse socoteala că pe fiul cel mare al Postelnicului, care avea veleităţi la domnie, il făcuse inofensiv prin rinothmeză. Trebuia tăiată rădăcina, puterea, pentru a putea sta liniştit în scaun. Ceea ce urmă a fost uciderea Postelnicului, redată de Stolnic cu întregul tragism şi patetismul situaţiei de atunci, pe care cărturarul parcă o retrăia aievea. David Corbea inţelese atunci că ura dintre Băleni şi Cantacuzini se baza pe temeiuri dintre cele mai adinei.

N'oaptea de 20 decembrie 1663 a fost o noapte de mare încercare pentru Cantacuzini. Atunci, din porunca lui Grigore Ghica Vodă, seimenii şi dorobanţii — lefegii domneşti — au mers de l-au ridicat pe Postelnic de la conacul său din Filipeşti (în judeţul Prahova; o întinsă zonă poartă semnele cti- toriceşti ale Cantacuzinilor) şi l-au dus la Snagov. Acolo, într-un ostrov al unei bălţi adînci,

într-un miez de natură âncântătoare, avea să se consume drama Postelnicului. Seimenii şi dorobanţii l-au tî- rît spre trapeza mănăstirii, unde l-au legat de un stâlp şi l-au spânzurat. Cantacuzinii n-au putut atunci să intervină, pentru că nu aveau oameni inar- maţi ca domnitorul. Au fost martorii dramei, l-au plîns pe bătrînul Cantacuzin şi au jurat să-l răzbune. S-au mulţumit deocamdată că li s-a permis să-l îngroape pe Postelnic în biserica familiei Cantacu- zine de la Mărgineni (Prahova).

Încheindu-şi povestirea, Stolnicul s-a oprit din vorbă. Fie că era obosit, fie că evocarea morţii părintelui său îi provocase o suferinţă mistuitoare. David Corbea a înţeles că trebuie să-l părăsească. Dar de atunci a călcat mereu pragul casei Stolnicului, oare se pare că abia îl aştepta ca să înnoade istorisirile. Corbea a devenit omul ele casă al cărturarului. Dar mai altfel decît fusese el pe vremea cînd era în slujba lui Mihai Spătarul. Acum era funcţionar domnesc, se iniţia pe toate căile în problemele politicii şi diplomaţiei, trăia intens această viaţă în care pătrundea pe deplin.

Intr-o zi, l-a găsit pe Stolnic dispus din nou la mărturisiri. (Corbea dorea să afle cît mai multe despre politica Ţării Româneşti de dinaintea sosirii lui acolo.) Ştia că Stolnicul lucra la o Istorie a Ţării Româneşti. Gîndul acesta îl avusese şi el odată, în „tinereţea" lui din Schei. Discutase proiectul cu fratele său, Teodor, care avea mare aplecare spre însemnarea întîmplărilor istorice şi amîndoi se gîn- diseră că dacă vor izbuti să scrie o

asemenea carte, să nu se mărginească numai la istoria Transilvaniei, ci să cuprindă şi pe cea a fraţilor români din Ţara Românească şi Moldova. Pentru că o adevărată istorie a românilor trebuie să fie a tuturor românilor, pe care îi vedea uniţi într-o ţară a lor. Venise momentul să se documenteze în acest sens.

De data aceasta însă, deşi David Corbea îl ghici pe Stolnic că vrea să-i povestească din nou istoria Ţării Româneşti de după moartea Postelnicului, mai departe, acesta începuse prin a-1 întreba direct ce părere are despre Brîncoveanu, ca unul care era secretar al cancelariei domneşti şi mereu în preajma domnitorului. Corbea păru surprins, dar nu o arătă. In minte îi apărură ^însemnările de taină" şi confruntările pe care le avusese cu domnitorul şi mai ales părerea pe care şi-o făcuse pînă atunci despre acesta. începu aşadar un fel de prezentare a domnitorului. îl înfăţişă în culori strălucite, aşa cum în mod sincer îl vedea el. Evidenţie marile calităţi politice şi finul spirit diplomatic al lui Constantin Vodă Brîncoveanu, spiritul gospodăresc şi cugetul luminos pus în slujba propăşirii Ţării Româneşti. Vorbi şi despre sufletul lui deschis şi uman, căldura cu care îşi apropia pe cei pe care îi socotea demni de lauda lui. Scoase în evidenţă şi cumpătarea de care dădea dovadă Brîncoveanu, echilibrul pe care ştia să-l statornicească în jurul său, între oameni ca şi între toate treburile ţării. Şi cîte şi mai cîte. Se înflăcărase şi Corbea. Iar Stolnicul aprecia la tînărul David calităţile excepţionale ale cuvîntului.

Aceasta fusese încercarea. Stolnicul nu-1 contrazise cu nimic pe Corbea. Recunoscu aceste

evidente calităţi ale domnitorului, pe care le constatase şi el în relaţiile mai mult decît apropiate pe care le avea cu nepotul său în viaţa politică a Ţării. Nu păru nemulţumit de ceea ce spusese Corbea, ci despre ceea ce nu spusese. De aceea, pe fundalul celor afirmate de Ceauş, continuă el nararea evenimentelor de după uciderea mişeleaşcă a Postelnicului, pornind de la Constantin Brîncoveanu, pentru a ajunge iar la Cantacuzini. Brîncovenii, ca şi Cantacuzi- nii, sint o veche familie boierească. începutul lor politic se statorniceşte prin aga Matei din Brîncoveni (Matei Basarab). S-ar putea întîmpla însă ca genealogic să nu existe o înrudire directă a domnitorului din prima jumătate a secolului al XVII-lea şi Constantin Brîncoveanu, aflat în scaun spre sfîr- şitul secolului. După mărturisirile lui Constantin Brîncoveanu, strămoş al familiei a fost David din Brîncoveni. Fiul acestuia, Preda, a fost bunicul lui Brîncoveanu, iar fiul lui Preda, Papa, tatăl lui Brîncoveanu. Prin aceasta filiaţia se stabileşte însă nu şi apartenenţa lui Constantin Brîncoveanu la Basarabi. Stolnicul stărui asupra acestui aspect şi David, cu mintea lui scăpărătoare, înţelese pe dată motivul: Cantacuzinii, la origine greci, nu se puteau în nici un caz legitima ca Basarabi. De aceea trebuia ca un boier pămîntean cum era Brîncoveanu şi care deci putea tfi Basarab să se arate că totuşi nu venea pe linie directă din Basarab I întemeietorul, şi, că, asemeni lui Neagoe şi Matei Basarab şi încă altor Basarabi, îşi luase la rîndul lui patronimicul familiei domnitoare în Ţara Românească. Brîncovenii — sublinia Stolnicul — la origine sînt

boieri olteni, dintre care cei mai însemnaţi în istoria Ţării Româneşti au fost Craioveştii. Preda Brîncoveanu, bunicul domnitorului, era descendent, e drept, din a patra generaţie, din Neacşa, la rîndu-i descendentă din Craioveşti. încît ea se înrudea cu ilustrul Neagoe Basarab, ridicat din rîndul Craio- veştilor, ca fiu al lui Pîrvu Craiovescu. Craioveştii, chiar dacă dispar ca denumire, se vor menţine ca familie şi ca deţinători ai marii dregătorii olteneşti, bănia Craiovei. Craioveştii epocii lui Mihai sînt Craioveştii Buzeşti, ai epocii lui Matei Basarab şi Constantin Brîncoveanu sînt Craioveştii Brîncoveni. înrudirea Brîncovenilor în timp cu Craioveştii le justifică apartenenţa la Basarabi. Patronimicul devine formula de domnie.

Stolnicul stărui însă mai mult asupra ideii că Brîncovenii se înrudesc şi cu Cantacuzinii. Postelnicul n-a avut numai băieţi, ci şi o fiică, pe Stanca, căsătorită cu Papa (Pavel) Brîncoveanu, tatăl lui Constantin Brîncoveanu. Deci mama lui Brîncoveanu a fost o Cantacuzină autentică, iar fraţii ei, unchi buni (în sens de unchi primari) ai domnitorului.

David Corbea cunoştea acest amănunt de familie. Dar altfel suna afirmarea acestei recunoaşteri din gura Stolnicului. Nu puteai desprinde însă în acel moment dacă Stolnicul o făcea din calcul sau din mîndria că este o asemenea rudă (oarecum tutelară) a domnitorului Ţării. Desfăşurarea în continuare a relatării demonstra de fapt că îl interesa şi una şi alta din laturile evidenţiate. Mai ales că acum Stolnicul trecu pe registrul Cantacuzinilor, ca şi cum vorbea despre aceeaşi

problemă. Curînd după moartea Postelnicului, Grigore Ghica este chemat la Poartă, dar situaţia grea a Cantacuzinilor continuă şi sub noul domn Radu Leon ((1664—1669), deoarece consilierul său intim era Stroe Leurdeanu. Stolnicul marcă acum momentul plecării sale în străinătate la studii, dar în acest context istoric nu vorbi nimic despre studiile sale şi universităţile sale din străinătate. Avea ,să-i relateze mai tîrziu lui Corbea unele din întâmplările de atunci. în 1669, există un moment cînd soarele Cantacuzinilor pare că vrea din nou să răsară. Domn al Ţării este numit Antonie vodă din Popeşti (1669—1672), prieten al Stolnicului. în timpul noului domnitor se săvîr- şeşte un act de dreptate. La cererea fiilor Postelnicului şi In special a Stolnicului, care se întorsese din străinătate, Stroe Leurdeanu este judecat pe baza scrisorilor acuzatoare prezentate de Stolnic şi condamnat la moarte. Momentul este dramatic. Dez- nodământul are însă ceva de tragicomedie. Bătrîna Postelniceasă, Ilinca, soţia defunctului şi mama Cantacuzinilor, se înduioşează de soarta lui Stroe Leurdeanu şi izbuteşte să-l determine pe Antonie Vodă
— în faţa căruia se bucura de multă influenţă — să-i comute pedeapsa lui Leurdeanu, obligîndu-1 să se călugărească. Urmează trecerea lui Stroe într-un car cu boi prin Bucureşti, aproape gol, în văzul mulţimii, purtînd de gît scrisorile compromiţătoare. Prin aceasta, un efect moral era atins de Cantacuzini, acela de a-i fi umilit pe Băleni pînă la ultima limită. Nu însă şi un rezultat politic concret, menit să împiedice o nouă ridicare a Bălenilor. David Corbea zări lucind în ochii

Stolnicului spiritul vendetei, care nici acum nu se stinsese. Şi care n-avea să se stingă de fapt niciodată. Călugărirea lui Stroe Leurdeanu nu era decît un paleativ. Desfăşurarea ulterioară a evenimentelor a dovedit-o. Antonie vodă îşi sfîrşeşte domnia în 1672, cînd Grigore Ghica, întors din nou de la Poartă, reîncepe o persecuţie crîncenă asupra Cantacuzinilor, urmărind să-i aducă în sapă de lemn. Nevoit însă a însoţi pe turci într-o expediţie, el constituie la Bucureşti o căimăcămie care să acţioneze în locul lui, formată din credincioşi Băleni. Căimăcămia începea cu Stroe Leurdeanu, redevenit faţă laică, şi mai cuprindea pe Gheorghe Băleanu, unul din stîlpii anticantacugini, ca şi pe Hrizea vistierul. Situaţia se prezenta acum potrivit zicalei: pleca vulpea şi răminea lupul.

Căimăcămia a dezlănţuit cea mai crîncenă prigoană din cîte cunoscuseră Cantacuzinii. Aici, Stolnicul îi istorisi lui David Corbea clipa cînd a fost tratat ca ultimul om şi bătut la tălpi. Dar Cantacuzinii nu s-au plecat, ci au rezistat cu tenacitate. Mai ales că speranţa lor politică, Şerban Cantacuzino, izbuteşte să fugă în Moldova, la Gheorghe Duca. Apoi, în Transilvania şi de acolo la Adrianopole.

Stolnicul marchează acum momentul cînd tînărul Constantin Brîncoveanu începe să se afirme în viaţa politică a ţării şi subliniază că în calitate de om al Cantacuzinilor acţionează după puterile şi priceperea sa. Mazilirea lui Grigore Ghica a însemnat o sărbătoare pentru Cantacuzini. Urcarea pe tron a lui Gheorghe Duca (1674—1678) fusese plină de speranţe, noul domnitor

fiind favorabil Cantacuzinilor şi numindu-1 pe Şerban Cantacuzino ispravnic la Bucureşti în lipsa sa, Constantin Brîncoveanu a intrat şi el în slujba domnitorului şi a îndeplinit anumite sarcini date de acesta. Şirul evenimentelor care au dus la sfîrşitul domniei lui Gheorghe Duca este foarte complicat. Şerban Cantacuzino se va îndepărta treptat de domnitor, va părăsi dregătoria ce i se încredinţase la Bucureşti şi va merge la Poartă pentru a-şi aranja propria sa domnie. Cantacuzinii avuseseră trista experienţă a lui Grigore Ghica. Nu mai voiau să se repete acea istorie sinistră şi dureroasă pentru ei, posibilă şi sub Duca vodă. Constantin Brîncoveanu va trece şi el atunci de partea Cantacuzinilor, ştiind că e mai aproape cămaşa de corp decît sumanul. La data aceea nimeni nu se mai îndoia — şi Stolnicul ştia să evidenţieze acest lucru — că Brîncoveanu n-ar fi omul Cantacuzini- lor. înălţarea acestora însemna propria lui înălţare, căderea lor, căderea şi nenorocirile sale.

La sfîrşitul lunii decembrie 1678, cînd se împlineau 15 ani de la uciderea Postelnicului, pe tronul Basarabilor se urca Şerban Cantacuzino (1678—1688). Acesta era momentul pe care îl aşteptase Postelnicul şi pe care nu apucase să-l vadă realizat.

Acum răsărea soarele Cantacuzinilor şi pentru ei ziua devenea mare şi plină. începea in schimb ziua cea scurtă şi dureroasă a Bălenilor. Pentru că Şerban Vodă a înţeles să încheie în primul rînd socotelile cu Bălenii, să realizeze de pe poziţii domneşti vendeta partidei sale boiereşti. Anticantacuzi- nii, în frunte cu Stroe Leurdeanu,

au fost exterminaţi. Dar prin aceasta noul domn nu realiza numai un act de răzbunare personală, ci o operă de stabilitate şi echilibru intern pentru ţară, curmarea luptelor fratricide. Se petrece de fapt şi împăcarea celor două familii printr-un act matrimonial: căsătoria chiar în anul suirii pe tron a lui Şerban Cantacuzino, 1688, a Smaragdei, frumoasa fiică a lui Şerban Vodă, cu postelnicul Grigore Băleanu.

Aici Stolnicul a făcut o lungă incursiune în domnia de un deceniu a fratelui său. L-a prezentat drept un inimos şi un entuziast, un capabil om politic şi diplomat. I-a subliniat numeroase virtuţi, insistînd meticulos şi asupra epocii, cu toate problemele ei. Spre sfîrşit, i-a prezentat, şi nu fără o umbră de părere de rău, exaltarea şi spiritul de grandoare al lui Şerban Vodă, explicabil în epocă, dar pe care el nu l-a împărtăşit întru totul. Într-adevăr, dorul măririi lui Şerban depăşea înălţimea tronului Ţării Româneşti, Acuzînd înrudirea cu un strămoş al său, împăratul Bizantin Ioan Cantacuzino din secolul XIV, se visa un „restitutor" al Imperiului Bizantin. Dîndu-şi seama că o refacere a Imperiului Bizantin, ceea ce însemna implicit prăbuşirea Imperiului otoman, nu se putea realiza cu forţele Ţării Româneşti, ci cu ajutorul armatelor imperiale aflate în ofensivă, se apropie cu hotărîre de imperiali. I-a ghicit acest gînd şi i-a aţîţat şi întreţinut visul chiar împăratul Leopold I. în scrisorile ce i le trimitea îl numeşte „conte al imperiului", îi recunoaşte descendenţa imperială bizantină şi subliniază că gonirea turcilor din Europa va duce la refacerea Imperiului Bizantin, avînd ca împărat pe Şerban

Cantacuzino. Cronicarul Ion Neculce, care a găsit în cursul cronicii sale atît de inspirate expresii şi metafore, spune în cronica lui mai tîrziu mult mai frumos decît putea s-o facă orice text de scrisoare, emis din cancelaria vie- nezã. Pentru că scrisul lui Neculce era fără ascunzişuri şi privea istoria nepărtinitor, iar planul lui Şerban Cantacuzino aşa cum l-a întrezărit din cele auzite, gîndite şi simţite. Potrivit acestora, „Gîndul şi gătirea lui Şerban Vodă era să fie el împărat în Ţarigrad."

Visuri fantastice şi într-adevăr de nerealizat. Pentru că imperiul bizantin nu se mai putea reface Trecuse demult vremea lui şi chiar politica de cuceriri şi de războaie civile nu-şi mai avea rostul. Rămăsese din el ceea ce era mai valoros: tradiţiile esenţiale. Acestea se menţineau în practica şi-n conştiinţa popoarelor, chiar şi a Ţărilor Române. Imperiul otoman, la acea dată aflat în decădere, nu ajunsese totuşi la amurgul său. O ştia destul de bine şi împăratul Leopold care, folosindu-1 pe Şerban Vodă, urmărea slăbirea în continuare a Imperiului otoman. Astfel, dacă ar fi sperat în prăbuşirea lui completă şi ar fi izbutit, s-ar fi suit el pe tronul Bizanţului refăcut sub egida pajurei Habsburgice, şi nu contele său imperial.

La 1688 Şerban Cantacuzino se îmbolnăveşte subit şi în scurt timp se stinge din viaţă.

Stolnicul a vorbit apoi despre ceilalţi fraţi ai săi, prezentîndu-i pe fiecare în culori frumoase şi înşi- rîndu-le tot soiul de virtuţi. Mai puţin a vorbit despre Mihai Spătarul, pentru că pe acesta îl cunoştea destul de bine Ceauşul. Apoi nu întîmplător a revenit şi la anul 1688, anul morţii

lui Şerban Cantacuzino.

Cît priveşte moartea lui Şerban Cantacuzino, ea rămîne încă o enigmă. Cronicari ca Radu Popescu şi Ion Neculce şi apoi istoricul Dimitrie Cantemir acreditează ideea potrivit căreia de moartea domnitorului s-ar fi făcut vinovat însuşi Stolnicul. Faptul însă nu e dovedit nicicum. Sigur este că prin moartea lui Şerban, Cantacuzinii pierdeau pe cel care le asigura paza şi liniştea. Stolnicul dacă ar fi contribuit la moartea fratelui său ar fi urmărit luarea domniei. Del Chiaro ne înştiinţează că poporul, înspăimântat de năvala oştilor de haiduci sîrbi, începuse să răspîndească vestea că domn va fi Constantin Cantacuzino şi îl aclama. Stolnicul putea folosi această atmosferă favorabilă lui, mai ales că se bucura, ca şi Postelnicul, de influenţă la Poartă. Şi totuşi, el va sprijini suirea pe tron a nepotului său, Brîncoveanu, fapt care spulberă în cea mai mare parte — fără a-1 anula — aspectul vinovăţiei sale.

Iată aşadar sensul întrebării adresate de Stolnic, Ceauşului. David Corbea trebuia să ştie că Brîncoveanu luase domnia cu sprijinul neprecupeţit al unchilor săi, Cantacuzinii. Ii servi în acest scop lui Corbea „amănuntul* foarte semnificativ că la 15 februarie 1655, cînd a izbucnit la Bucureşti răscoala seimenilor şi a dorobanţilor, tatăl lui Brîncoveanu, Papa Brîncoveanu, a fost ucis de mîna răsculaţilor. Preda, bunicul lui Constantin Brîncoveanu, îşi salvase viaţa, răscumpărînd-o cu mulţi bani. Pe nepot l-a salvat, dînd în loc un copil de ţigan. Spunînd toate acestea, Stolnicul voia să ajungă mai departe. Arătă clar drumul domnitorului care,

rămas atunci fără tată, a fost crescut de Stanca, mama sa, în casa părintească din Bucureşti. Unchii săi, Cantacuzinii, s-au ocupat îndeaproape de educaţia şi creşterea sa, şi în special Stolnicul.

Aici voise să ajungă Stolnicul. Să arate că domnitorul Constantin Brîncoveanu a crescut sub oblăduirea lui. Şi că el i-a fost ca şi un tată. Acum de-a- bia prinse să dea el răspuns la întrebarea pe care i-o adresase lui David Corbea în legătură cu domnitorul. Arătă din nou că e de acord cu tot ce spusese Ceauşul despre Brîncoveanu. Dar aceleaşi cuvinte rostite mai altfel. Că e inimos, harnic şi uneori chiar generos. Că nu îi lipseşte clarviziunea în politică şi nici în diplomaţie. Dar că toate aceste însuşiri evidente sînt umbrite de o trăsătură de caracter violentă: mîndria personală. Şi nu de factura celei în- tîlnite la Şerban Cantacuzino. Nu dorul de mărire îi-aduce în prim plan mîndria. Nu dorinţa de a fi domnitor sau rege, ori chiar împărat. Nu visase nici chiar domnia. Ci mîndria de a fi „primum inter pa- res“. Nu suportă contraziceri şi discuţii. Ceea ce a gîndit el, trebuie pus în aplicare ca fiind ultimul şi cel mai autorizat cuvînt. Numai acolo unde nu se poate, unde intervine glasul unui potentat care trece de limita puterii şi nu . are încotro, trebuie să tacă. Era vorba de Sultan şi de capetele încoronate ale Apusului şi Răsăritului. Dar Stolnicul îşi exprima părerea că într-o bună zi Constantin Brîncoveanu, nemaiputînd ţine în frîu mîndria sa nemăsurată, îl va înfrunta pe Sultan.

Nu numai atît. Domnitorul era prezentat ca avînd o fire extrem de independentă. Şi aceasta izvorîtă tot din mîndrie şi dintr-o mare

ingratitudine. Care a uitat de faptul că el, Stolnicul, îi fusese ca un părinte. (Şi că acum se poartă ca un domnitor. Lucrul acesta în sine nu e rău. Pentru că un domnitor trebuie să-şi ştie şi îndatoririle. Dar faţă de Cantacuzini e nevoie de asemenea să-şi cunoască îndatoririle. Să nu uite de binefacerile lor şi să domnească deci ca un reprezentant al acestei familii şi în numele Cantacuzinilor. El ştie să fie domn, deasupra tuturor, şi n-a înţeles unde trebuie să-şi oprească şi să-şi frîneze autoritatea domnească. Dădea să se înţeleagă că dacă l-au ridicat domn Cantacuzinii, şi nu se dovedeşte vrednic de încrederea lor, tot Cantacuzinii, atunci cînd vor crede de cuviinţă, îl vor scoate din domnie. Se întrezărea din cele spuse de Stolnic că puterea Cantacuzinilor este mare şi că înaintaşul în scaun al lui Brin'coveanu fusese Cantacuzin. Că putea urma tot un Cantacuzin, şi anume fiul său, Ştefan Cantacuzino.

In glasul Stolnicului plutea un amestec de ironie şi de amărăciune. David Corbea confruntă atunci în minte imaginea pe care şi-o 'făcuse pînă la acea dată despre Brîncoveanu. Găsi şi el că trăsătura de caracter reliefată de Stolnic cu atîta pregnanţă era adevărată. Poate nu în măsura unei exacerbări a trufiei — dar în orice caz cu grăunte de adevăr în vorbe.

Aşa se sf'îrşise şi întîlnirea aceea lungă, timp în care Corbea învăţa din istoria frămîntată a Ţării Româneşti. Dar nu numai atît. întrezărise premisele unei neînţelegeri între Constantin Brîncoveanu şi Cantacuzini, neînţelegere care nu părea a fi bazată numai pe nepotrivirea de caracter, ci avea şi unele pricini mai îndepărtate. începu să pătrundă şi mai adînc în resorturile politicii şi diplomaţiei, în dubla sa ipostază de secretar al cancelariei domnitorului şi de om de casă al Cantacuzinilor.

VI

De altfel poate că era primul care a avut prilejul unei astfel de mărturisiri, într-o vreme cînd încă faţa lucrurilor reflecta relaţii mai mult decît bune între unchi şi nepot. Cînd pe la 1705 se vor manifesta primele simptome ale animozităţii dintre Brîncoveanu şi Stolnic mulţi vor părea foarte surprinşi. David Corbea îşi va aduce aminte însă de confidenţele Stolnicului şi se va mira poate că „marele conflict" s-a produs atît de tîrziu.**Neobişnuitele zile ale lui Constantin Vodă Brîncoveanu şi ale Ceauşului David Corbea Braşoveanul**

O epocă de Renaştere. David Corbea şi fraţii săi, Teodor şi Matei, au venit în Ţara Românească nu numai într-o epocă de mari frămîntări politice şi implicit, de fecunditate a activităţii diplomatice, ci, corespunzător ei, într-o vreme de reviriment cultural, în plină Renaştere românească. Pentru că „a existat şi o Renaştere românească". Un adevăr pe cît de laconic exprimat, pe atît de frumos şi care ne umple inimile de mîndrie. Marile personalităţi ale culturii noastre, cu care s-au întîlnit Corbeştii şi i-au cunoscut bine, nu sînt cu nimic mai prejos decît umaniştii tuturor timpurilor

şi popoarelor. Operele lor au intrat în patrimoniul universal.

VI

Referindu-se la titanii Renaşterii, Engels nota, reliefînd prin aceasta legătura indisolubilă dintre bază şi suprastructura unei societăţi, că Renaşterea este epoca de înflorire care „necesita titani şi care a dat naştere la titani ca gîndire, pasiune şi caracter, ca multilateralitate şi erudiţie". Am putea spune şi noi că Renaşterea românească, produs al unei societăţi în care lupta de apărare a fiinţei etnice a constituit sensul de a fi, avea nevoie de oameni învăţaţi şi că din albia învolburată a „vremurilor ticăloase" s-au ridicat puternice personalităţi, pe car
ele-a caracterizat iubirea de ţară şi de popor, respectul faţă de tradiţiile şi datinile străbune şi care n-au ezitat să ridice cu temeritate sabia pentru a-şi apăra „sărăcia şi nevoile şi neamul". Odată mai mult este infirmată teza importului de Renaştere. Renaşterea în cultura românească este izvorîtă dintr-o specificitate unică. Noi trebuie să includem organic în construcţia şi structura procesuală renascentistă şi lupta pentru independenţă, iar pe marii conducători de oşti drept umanişti ai pămîntului românesc. Pentru că dacă mediul florentin al Renaşterii îi dicta unui Leonardo da Vinci să zugrăvească pe pîn- ză surîsul enigmatic al Monei Lisa, lui Mircea cel Bătrîn, Iancu de Hunedoara, Ştefan cel Mare, Vlad Ţepeş, Radu de la Afumaţi sau Mihai Viteazul — ca să-i menţionăm pe cei mai însemnaţi — le dicta să scrie şi să pecetluiască pe cîmpul de luptă, cu

slova şi culorile sîngelui, libertatea pămîntului străbun. Iar în epoca lui Brîncoveanu, lupta pentru apărarea independenţei a ridicat oameni politici şi diplomaţi iscusiţi, printre care au strălucit şi Corbeştii.

Tocmai din cauza vicisitudinilor istorice, Renaşterea românească, Renaşterea artistică şi umanismul literar şi istorico-filozofic au fost întîrziate în afirmarea lor. Şi totuşi nu în aşa măsură încît să rămînem prea mult în urma altor popoare de tradiţie. Prin luptă acerbă şi eforturi adesea supraomeneşti, cînd cu oşti mult mai puţine a fost învins cotropitorul, s-a realizat creaţia renascentistă şi umanistă specific românească.

N-am întîrziat prea mult decît în sensul istoric. Pentru că în sens renascentist ne putem mîndri cu un Quatrocento românesc ce ar putea fi considerat în epocile de strălucire ale lui Mircea cel Bătrîn (1386—1418) şi Ştefan cel Mare (1457—1504); un cinquecento românesc concretizat de epoca de strălucire a lui Neagoe Basarab (1512—1521), el însuşi un creator şi un umanist; şi un seicento românesc ilustrat de marile epoci ale lui Matei Basarab (1632— 1654) şi Vasile Lupu (1634—1653), iar în fine epoca de aur şi de jertfă a lui Constantin Vodă Brîncoveanu (1688—1714).

Trebuie să ţinem seama şi de faptul că întârzierea istorică a determinat şi o întârziere a iluminismului românesc. Astfel încît Renaşterea tîrzie la noi se continuă în chip firesc cu iluminismul fără a se mai deosebi esenţial, ambele fiind generate de aceleaşi mari idealuri structurale ale istoriei naţionale în care credeau şi Brîncoveanu sau Stolnicul

în Ţara Românească şi Dimitrie Cantemir în Moldova, ca şi transilvănenii şcheieni reprezentaţi de Corbeşti în Ţara Românească. Ideile epocii lui Brîncoveanu ajung pînă în preajma iluminismului Şcolii Ardelene din a doua jumătate a secolului al XVIII- lea, iar dacă îl socotim pe Ioan Inochentie Micu (Klein) drept premergător al curentului latinist, atunci continuitatea este evidentă. La fel cum Sa- muil Micu (Klein), Gheorghe Şincai şi Petru Maior continuă în opera lor pe savantul de renume mondial Dimitrie Cantemir.

Faptul că epoca lui Brîncoveanu este un timp de Renaştere, de profunde înnoiri, purtînd semnul unei concepţii moderne, ne îndreptăţeşte să afirmăm că „Brîncoveanu a fost ultimul domnitor al evului mediu şi primul domnitor al epocii moderne".

Brîncoveanu a ştiut să se înconjoare de oameni valoroşi în toate domeniile, nu numai în politică şi diplomaţie, dar cu osebire în cultură. A ştiut să-i găsească, să le înlesnească aspiraţiile, să le respecte personalitatea, să şi-i apropie, să se ridice la înălţimea lor prin permanentul exemplu personal. Iar dacă au existat unele dezacorduri, cum ar fi cele tîintre domn şi Cantacuzini — sesizate şi urmărite pe parcurs de David şi Teodor Corbea — acestea au constituit picătura, e drept esenţială şi amară, în paharul domniei brîncoveneşti.

S-a vorbit la noi despre un stil muntenesc şi un altul creat de meşterii moldoveni, de pildă referindu-ne la stilul arhitectonic care include întreaga operă arhitecturală a Basarabilor şi Muşatinilor. Dar în afară de „stilul brîncovenesc", nicăieri în

galeria personalităţilor româneşti nu se mai întîlneşte o personificare de acest fel. Şi aceasta tocmai pentru că stilul brîncovenesc iese din cadrul arhitectonicului şi păstrează din această noţiune doar monumen- talui.

Fenomene similare apar şi în marile culturi europene: stilul Ludovic al XIV-lea (Louis quatorze) sau stilul „Empire“. In cazul acestuia din urmă, numele defineşte epoca imperială a Franţei moderne, dar mai este cunoscut şi sub numele de stilul napoleonian, de la numele iniţiatorului s' Napoleon I Bonaparte.

Să ne referim însă la cel mai cunoscut stil dintre acestea, stilul Ludovic al XlV-lea, contemporan cu cel brîncovenesc. El nu s-a manifestat numai în domeniul construcţiei Versailles-ului sau a palatului Trianon, în viaţa arhitecturală reprezentată de celebrii arhitecţi Mansart, Blondei, Le Vau sau Perrault, a strălucit şi în domeniul picturii prin pînzele unui Charles Le Brun sau Mignard, sau în sculptura care a dat un Girardon şi Coysevox. A însumat

întreaga viaţă literară care naşte clasicismul francez şi pe iluştrii şi nemuritorii Pierre Corneille, Jean Racine, Moliere, La Fontaine, Boileau, La Bruyere, Fenelon, La Rochefoucauld, Cardinalul de Retz şi Madame de Sevigne, ca să îi citǎm pe cei mai vestiţi. Sau minunatele grădini franceze al căror părinte a fost Le Notre, în acelaşi timp pictor şi arhitect. A cuprins organic şi viaţa şi intrigile de la curte, diplomaţia lui Mazarin sau activitatea mercantilistă a lui Colbert, sistemul militar al lui Vauban, muşchetarii şi aventurile lor galante, celebrele vechi vinuri autohtone şi somptuoasa bucătărie franceză. Tot astfel după cum stilul brîncovenesc include organic şi momentele de cumpănă şi cele de destindere, şi războiul ca şi momentul de creaţie, şi luminile lui Brîncoveanu şi ale Stolnicului, ca şi neînţelegerile lor omeneşti, şi drumurile prin lume ale lui David Corbea şi sumedenia tuturor întîmplărilor şi faptelor; şi lacrimile de bucurie, ca şi cele de durere ce s-au aşezat şi s-au ţesut în chip de floare la marea frescă a istoriei româneşti.

într-adevăr, stilul brîncovenesc este mai ales cel manifestat în viaţa artistică a Ţării Româneşti. Dovedindu-se ultimul, dar şi cel mai de seamă dintre marii ctitori voievozi români, Brîncoveanu s-a înconjurat, ca în toate celelalte domenii de activitate, de meşteri pricepuţi: arhitecţi, zidari, cioplitori în piatră şi sculptori în lemn, zugravi şi artişti decoratori.

Şi, dacă domnia i-a fost frămîntată şi trecătoare, operele de artă au fost menite să dăinuie şi după dispariţia celui care le iniţiase. Opera brîncovenească se caracterizează prin trăinicie, monumentalitate, mare valoare artistică şi rafinament. S-au fixat astfel adevărate jaloane pentru a fi continuate şi dezvoltate. Meşterii epocii brîncoveneşti şi urmaşii lor imprimară artelor un suflu nou mai aproape de viaţă, cu o mai puternică legătură cu omul, cu aspiraţiile şi năzuinţele lui înalte, în speţă cu idealurile pe care românii le voiau înfăptuite. Un asemenea curent a fost inspirat chiar de domnitor, în nemărginita lui dragoste pentru frumos. Nu trebuie însă nesocotit nici faptul că meşterii epocii brîncoveneşti au ţinut seamă de vechea tradiţie românească, izvor de inspiraţie şi de plecare pentru noua tendinţă în artă. Ei au adăugat tradiţiei elemente noi, cerute de legea progresului, stabilind astfel o continuitate de viaţă artistică românească.

Important este şi faptul că stilul brîncovenesc s-a extins, în măsura în care a fost posibil, şi în Transilvania şi Moldova, asigurînd astfel crearea de opere unitare româneşti.

Arhitectura străluceşte prin ansambluri, palate care plecînd de la arhitectonica tradiţională ţin seama şi de unele concepţii în construcţia din alte ţări. Ele se îmbogăţesc astfel în conţinut, păstrează specificul românesc şi sînt măiestru înscrise în cadrul peisajului muntenesc. Celebru şi clasic în acelaşi timp este palatul de la Mogoşoaia, de manieră veneţiană şi în stil baroc. Cum la vremea lui Brîncoveanu Renaşterea îşi încheiase în apus epoca ei de glorie şi strălucire şi se impunea tot mai mult barocul, derivat din Renaştere şi continuînd ideatic Renaşterea, era firesc ca stilul brîncovenesc să fie influenţat de moda arhitectonică apuseană a timpu-

lui. Nu lipseşte însă în unele construcţii nici influenţa orientală.

Palatul de la Mogoşoaia avea încăperi spaţioase şi pline de lumină, cu faţada îndreptată spre lacul care purta acelaşi nume, la etaj cu acele „loggia“, un fel de camere la care zidul dinafară e înlocuit cu coloane şi ornamente sculptate.

în partea inferioară a palatului, distanţele dintre coloane sînt prezentate cu panouri de piatră sculptate cu motive ornamentale florale, stilizate şi ajurate, adică străbătute de lumină. La faţada dinspre curte, o scară interioară, dînd într-un foişor, are balustrada sculptată cu aceleaşi motive. Aspectul general, exceptînd influenţa veneţiană, este însă românesc, aducînd cu înfăţişarea caselor ţărăneşti de la munte.

Palatul de la Potlogi (Dîmboviţa) este şi el un monument de artă muntenească. începută la 1698, construcţia lui este încheiată în anul următor. A fiinţat deci înainte de Mogoşoaia şi stilul Mogoşoaiei îl va urma pe cel de la Potlogi. Şi aici era un întreg ansamblu arhitectonic din decorul căruia nu lipsea nici lacul, element care îl apropie şi mai mult de cel de la Mogoşoaia. La Potlogi sînt mai puţine picturi ca la Mogoşoaia. încăperile sînt tot spaţioase şi luminoase. Ferestrele largi, şi, ca o caracteristică, dispuse în formă de arc.

Ca tip excelent de exprimare a arhitecturii religioase se înalţă ansamblul cel mai unitar şi mai bine păstrat de la Horezu, în judeţul Vîlcea. Construit în ultimul deceniu al secolului al XVII-lea, monumentul are ziduri mari, de incintă, aşa cum se construia şi în secolul XVI, biserica centrală suplă şi elegantă, degajînd rafinament artistic şi un aer proaspăt, nou. Mai tîrziu s-au adăugat în interiorul zidului de incintă şi alte edificii religioase. Mănăstirea de la

Horezu, deşi splendid monument de artă, nu a fost totuşi şi un corespunzător centru'de cultură. Explicaţia constă în faptul că domnitorul o ridicase în scopul de a servi ca punct de apărare pentru părţile de vest ale Ţării Româneşti. Acest lucru se observă şi la ctitoria sa de la Rîmnicu Sărat unde mănăstirea e prevăzută cu chilii şi ziduri în jur înalte de 8 metri, cu metereze la capete. La Rîmnicu Vîlcea era însă punctul defensiv pentru părţile răsăritene ale Ţării.

Stilul brîncovenesc în artă se manifestă din plin şi în domeniul sculpturii, executată cu mult simţ artistic în piatră şi lemn. Deosebit însă de Renaştere, care detaşează sculptura şi pictura de arhitectură, sculptura meşterilor din vremea lui Brîncoveanu e legată de împodobirea monumentelor arhitectonice. Ca o caracteristică ce dă o notă particulară împodobirii zidurilor este ornamentul care adesea pare o uriaşă dantelă aplicată pe zid. Ornamentul apare pretutindeni, el dînd mai pregnant contur şi eleganţă construcţiilor brîncoveneşti.

Inovaţiile nu întîrzie să se arate şi în pictură. Scenele de pe pereţii palatelor sau caselor boiereşti sau mai cu seamă icoanele din biserici sînt mai mici, adesea miniaturi şi ca atare îşi înmulţesc numărul. Personajele capătă mai multă viaţă şi culoare, sînt mai umanizate, compoziţiile Cîştigă în profunzime, acţiunea reflectă viaţa cotidiană. Nimic nu apare forţat, ci firesc, o artă realistă, plină de adevăr, anunţînd prin atmosfera pe care o degajă concepţia modernă în artă. Putem afirma că procesul de laicizare a artei religioase, caracteristic picturii renascentiste, afirmat timid în perioada antebrîncovenească, acum capătă substanţă.

Portretul votiv este şi el în plin progres. Se maturizează şi prinde tot mai mult contur real. La Ho-

rezu se observă o notă specială de realism şi interpretare psihologică a personajelor, fie în persoana voievodului şi familiei sale, fie în cea a meşterilor care au lucrat şi care se aşază şi ei, undeva, în peretele din pridvor.

Artele decorative n-au lipsit din cadrul cultural al epocii brîncoveneşti. Arta aurarilor şi a argintarilor a fost unul din domeniile care au completat paleta bogată şi atmosfera artistică brîncoveneas- că. In genere orfevreria şi anume argintăria se bucură de o atenţie deosebită, fie prin comenzi la meşterii din Braşov şi Sibiu, fie prin lucrări locale, adică aparţinînd meşterilor munteni. Se remarcă obiecte de uz casnic, ca: pahare, talere, pocale, tipsii, căni etc., sau obiecte de cult: candele, căţui, cădelniţe etc. Dintre obiectele de cult se evidenţiază în chip deosebit epitrahilul cu portretele voievodului şi doamnei Marica, dăruit mănăstirii Hurez.

Ferecăturile cărţilor constituie un alt capitol deosebit din arta meşterilor aurari.

Broderiile reprezintă alt gen al artelor decorative ce poartă caracterele stilului brîncovenesc.

David Corbea a observat cu atenţie toate aceste fenomene. Din ele a întregit portretul domnitorului. A mai înţeles un lucru, că fiecare zi din viaţa lui Constantin Brîncoveanu este neobişnuită. Pentru că în fiecare zi, neobosit, Brîncoveanu adaugă la chipul ţării noi realizări. Că ziua Brîncoveanului e o zi plină, pentru că nici una nu trece în zadar, fără măcar o cît de mică realizare. Şi luîndu-1 de exemplu pe domnitorul său, la fel a procedat şi el, să nu-i treacă ziua monoton şi ineficace. Ci, plină de rod şi de bucuria împlinirii.

Corbeştii şi iluştrii lor contemporani. In perioada cît a stat la curtea lui Brîncoveanu, David Corbea a beneficiat din plin de roadele domniei

brîncoveneşti. A găsit toate elementele necesare pentru înălţarea propriei sale fiinţe. Dar nu în domeniul măririi ierarhice, ci 'în îmbogăţirea fondului său spiritual. A sorbit cu nesaţ înţelepciunea cărţilor şi a generaţiilor de cărturari, a privit şi a receptat pretutindeni frumosul, cu multiplele şi neînchipuitele lui feţe, a învăţat tot ceea ce era **de** învăţat. în această necontenită activitate de cunoaştere, a întîlnit numeroşi oameni de seamă, unii mai cunoscuţi şi ilustre personalităţi, alţii cu un nume mai puţin răsunător dar tot iscusiţi şi cu virtuţi însemnate. Pe fiecare l-a ascultat sau l-a întrebat, l-a iscodit să-i afle din meşteşug, de la fiecare a deprins cîte ceva. însoţit în majoritatea timpului de fratele său, Teodor şi uneori şi de Matei, David Corbea a trăit printre contemporanii săi cu vrednicie şi cu virtute. '

Fireşte însă că primul om din Ţara Românească de la care a tras cele mai de preţ învăţăminte a fost Constantin Cantacuzino Stolnicul. Pe cărturar însă Ceauşul l-a urmat fără să-l copieze şi în acelaşi timp fără să-l desconsidere pe Constantin Brîncoveanu. Fără-ndoială că Stolnicul a reprezentat o mare valoare culturală românească, un pisc printre contemporanii săi. El a fost şi cel mai strălucit dintre Cantacuzini, ca erudiţie, putere de asimilare a culturii şi de redare a ei prin propria sa personalitate, prin simţul şi echilibrul politic, prin rafinament distribuit cu pricepere în tot ceea ce a înfăptuit.

N-a fost un optimist, ci mai degrabă un sceptic. Scepticismul Stolnicului deriva din spiritul său realist, din puterea lui de discernare a lucrurilor şi fenomenelor. Citise cii multă pasiune şi se aplecase CU stăruinţă asupra operei lui Titus Lucretius Carus „De rerum natura“ (Despre natura lucrurilor). Desprinsese din ea măsura gravă a activităţii

oamenilor, pentru a izbuti să fie mereu la izvoarele autentice ale puterii de viaţă. Stolnicul concepea fericirea vieţii în studiu şi meditaţie. Trăirea clipei prezente era clipa creaţiei, a rodirii ideii, viitorul însemna încununarea operei.

înclinarea către învăţătură a lui Constantin Cantacuzino Stolnicul este nativă. După cum uşurinţa asimilării cunoştinţelor din cele mai variate domenii ale culturii şi cunoaşterii limbilor străine este uimitoare.

După moartea Postelnicului, în perioada grea a atotputerniciei boierului Stroe Leurdeanu, Stolnicul păşeşte pragul înaltelor şcoli din Apus. Toate drumurile lui prin străinătate, cu tot ce-a văzut, cu multe din „învăţăturile" sale i le-a istorisit lui David Corbea, în nenumăratele lor întîlniri. Dacă problemele politice, Ceauşul le-a ascultat cu interes, problemele de cultură le-a sorbit cu pasiune din gura Stolnicului. Stolnicul învăţase mai întîi la Constantinopol şi apoi plecase spre Italia. A vizitat, fermecat Veneţia, patria lagunelor, a contemplat cu încîntare şi cu aviditate, această operă magnifică şi de splendidă originalitate. Dar şi operele artistice şi tezaurele bibliotecilor. S-a plimbat poate şi în gondolă pentru a asculta unduirea vie şi freamătul străzilor acvatice ale unei citadele seculare, a cărei romantică istorie o şi cunoştea.

De la Veneţia şi pînă la Padova unde i se deschide un peisaj şi o lume nouă, pluteşte — ca incantaţie şi reverie — prin minunăţiile felurite şi atît de diverse ale plaiului peninsulei italice. Pentru că Italia, asemănătoare întrucîtva Germaniei, din cauza fărîmiţării, a păstrat specificul local al fiecărei provincii în parte, foarte pronunţat şi particular. Odată cu aceasta şi farmecul dialectului regional.

Era în ziua de 20 aprilie a anului 1667 cînd Stol-

nicul păşeşte în Padova. Mediul padovan, centru renascentist ca şi Florenţa şi Veneţia, te atrăgea de la început prin priveliştile sale specifice, prin arhitectura sa sobră şi totuşi elegantă. De altfel chiar şcoala padovană a Renaşterii, încadrîndu-se în atmosfera renascentistă generală, păstra totuşi formele specifice de exprimare artistică, neîntîlnite în nici un alt mediu italian.

Stolnicul venise aici nu de dragul de a vizita ţări străine, ci urmărind constant — pe lîngă mobilul întâmplărilor din ţară — să-şi îmbogăţească cît mai mult cu putinţă orizontul de cunoaştere şi să-şi potolească setea de cultură. Neostoită i-a fost în- tradevăr pasiunea pentru cultură.

S-a aşezat mai întîi în gazdă la canonicul Alvi- sio Florio, un om la rîndul lui cultivat, de la care avea ce învăţa. Astfel încît, cu „popa Florie" — cum obişnuia să-i zică — Stolnicul a petrecut cîteva seri bune de discuţii pînă după miezul nopţii cînd grijile omului îl reclamau cU necesitate. Pentru că pentru a putea lucra omul trebuie să fie odihnit, mintea limpede şi nebuimăcită de nesomn şi de petreceri fără limită. Ori, lu'crul cel mai de preţ, acum, aici, în mediul padovan, era să înveţe.

A devenit astfel „spudeul" şcolii padovane. Din martie 1668 s-a mutat la signora Virginia Romana, o amfitrioană pe cinste, care ştia să ţină la demnitate, adevăr şi cultură, la casa ei şi pe deasupra să ţină şi „spudei“ în gazdă.

Şcoala de la Padova a fost pentru Stolnic totul, din clipa în care a păşit pragul ei. Ea l-a absorbit definitiv, găsind acolo tot ceea ce îi era necesar fecundării spiritului său elevat şi cultivării alesei, sale simţiri. De altfel Şcoala de la Padova strălucea încă din secolul al XVI-lea în faimă şi rang, fiind socotită pe drept cuvînt fruntea printre celelalte centre

universitare europene. Pentru ca istoria ei celebră să dăinuie în timp şi să nu fie dată uitării întreaga activitate luminoasă de aici (în sensul de răspândire a ştiinţei de carte), încă din secolul al XVI-lea, cînd şcoala îşi făcuse un atît de bun renume, au început să se întocmească monografii, creîndu-se chiar o catedră specială avînd drept scop „ad scribendam historiam Gymnasii Patavini“ (de a scrie istoria gimnaziului din Padova). Aici gimnaziul trebuie înţeles în sensul medieval al cuvîntului, adică şi de şcoală, dar şi de exerciţii corporale. Iacobus Facciolatus, în a sa „De Gymnasio Patavino" (Despre gimnaziul din Padova), apărută la Padova în 1752, dă anul 1260 ca an de fundare al şcolii. Numeroasele monografii apărute pînă în secolul XX scot în evidenţă un trecut istoric şi cultural dintre cele mai vestite. însuşi titlul şcolii suna maiestuos: „Antiqua et praeclara Universitas Patavina, bonarum litterarum mater gloriosa et artium et scentiarum parens optima" (Vechea şi vestita Universitate din Padova, mamă glorioasă a bunei literaturi şi părinte foarte bun al artelor şi ştiinţelor).

- Nicolaus Comnenus Papadopolus ne informează în „Historia Gimnasii Patavini" (Istoria gimnaziului din Padova), apărută la Veneţia în 1726, că pe vremea cînd a învăţat acolo Stolnicul se predau: teologia, metafizica lui Aristoteles, medicina lui Hippocrates, practica medicinei (bolile de cap şi de inimă, febra), filozofia (despre suflet), astronomia şi mineralogia, chirurgia (despre răni, ulcere, luxaţiuni, tumori), logica, matematica, humanităţi eline şi latine (practica lui Aristoteles, despre forma poeziei, tragediei, arta istorică cu interpretare din Titus Livius, satira cu interpretare din Juvenal) şi încă multe alte discipline cu anexele lor.

Stolnicul a păşit plin de setea de a învăţa în acest somptuos altar de cultură, dar şi cu profund respect pentru magistrii săi, oameni luminaţi, cei mai buni cărturari ai vremii, eruditi, de excepţională cultură, cu o largă viziune asupra fenomenelor lumii. Era mîndru că învăţa în şcoala unde numai cu cî- teva decenii înainte răspîndise adevărurile ştiinţei Galileo Galilei (1592—1613) şi eruditul renascentist Enea Silvio Piccolomini.

Avea şi acum aceşti redutabili magistri care duceau mai departe renumele Şcolii padovane. Toţi aceştia predau la un moment dat o anumită disciplină, dar cunoşteau bazele tuturor ştiinţelor, dovedind multilateralitatea caracteristică titanilor Renaşterii. De pildă, la filozofia începătoare, pe Carolus Renaldinus, care era şi matematician şi teolog, la logică pe Ioannes Marosinus din Creta şi Ioannes Cigala din Cipru, la filozofia morală pe Joseph Maria Maraviglia, la astronomie şi matematică pe Andreas Morettus Brixianus, la medicina practică ordinară pe Raymundus Janfortius, la medicina teoretică pe Michaelus Angelus etc. Demn de reţinut e faptul că fiecare catedră avea trei cursuri paralele, la care predau profesori diferiţi. în felul acesta puteau exista schimburi de opinii în toate domeniile ştiinţei şi culturii, adevărate dezbateri academice. La aceste dezbateri atît de utile şi de neuitat pentru 'Stolnic luau parte şi ,,spudei“.

Întrucît studenţii erau veniţi din numeroase ţări, fiecare naţionalitate avea un consilier care primea înscrierile studenţilor de naţionalitatea sa. La rîndul lor, consilierii ajutau pe rector la conducerea Universităţii.

în felul acesta Şcoala de la Padova apare nu numai ca centru de cultură, ci şi ca un învăţămînt organizat în cele mai mici amănunte, eficient şi deci

redutabil.

La Padova, în mediul universitar atît de elevat, mintea strălucită a Stolnicului lucrează activ. El se evidenţiază şi impune în faţa colegilor şi mai ales a magistrilor de acolo. Prin intermediul Stolnicului, David Corbea va afla despre gîndirea titanilor renascentişti, a marilor personalităţi de la Padova, despre compoziţia ideatică a operei ior. Sub impulsul marilor săi magistri, la cuvîntul lor autorizat, setea de cunoaştere a spudeului se dezvoltă necontenit. Mediul universitar larg şi mai largul mediu al Renaşterii italiene contribuie decisiv asupra formaţiei sale şi mai ales a gîndirii care trebuia în curînd, în ţară, să se concretizeze într-o operă de cea mai mare valoare. Acolo, la Padova, cunoaşte în profunzime viaţa cotidiană a cetăţii, e atent la tot ce i-ar putea folosi pentru activitatea lui viitoare, adică din Ţara sa. Acumulează viguros, selectează totul şi aşterne în caiete observaţii de o deosebită valoare şi claritate.

Dorul de ţară este însă puternic. în permanenţă, sentimentul depărtării de meleagul natal îl tulbură. Legăturile în scris cu Cantacuzinii sînt neîntrerupte. Aflînd de suirea pe tron a prietenului său, Antonie din Popeşti, se hotărăşte să se întoarcă în ţară. Întrerupe studiile, nu -şi procesul de cunoaştere pe care îl va continua şi adinei în ţară. La acea dată poseda o cultură temeinică. Dar adevărata linişte pentru a aşterne pe hîrtie tot patosul lui cărturăresc, a transforma cultura însuşită şi cuvîntul gîndit în carte, în operă, nu o va găsi atunci, în 1669. Va trebui să fie alături de ceilalţi Cantacuzini în alte momente grele şi decisive. Domnia lui Şerban Cantacuzino este un deceniu luminos şi de pregătire a operei, a nepotului său, Constantin Brîncoveanu, constituie vremea decivisă a creaţiei sale.

Ca orice spirit umanist, pornind de la istoria culturii universale şi trăgînd învăţăminte din ea, Stolnicul a căutat să creeze în primul rînd o operă naţională. De la Stolnic nu ne-a rămas decît o singură lucrare, intitulată „Istorie a Ţării Rumâneşti.“ O sinteză istorică proiectată pentru a fi o operă de mari proporţii. Şi totuşi ea nu merge decît pînă la năvălirea hunilor conduşi de Attila (434), vestitul conducător al imperiului Hun, constituit în pusta Panoniei. Poate Stolnicul are şi circumstanţe atenuante şi justificări în faţa istoriei pentru că nu şi-a terminat opera. După moartea lui Şerban şi în timpul lui Brîncoveanu, el a stat în centrul vieţii politice a ţării, ca principal urmaş al Postelnicului. Multe ore pe care le-a consacrat vieţii politice l-au smuls de la masa de lucru. Iar în anul 1716, cînd împlinea 76 de ani şi ar mai fi putut crea, viaţa i se curmă tragic. împreună cu fiul său Ştefan, urmează şi repetă drama lui Brîncoveanu. Ajung la Constan- tinopole din porunca aceluiaşi Sultan nemilos. Osebit de Brîncoveanu însă, nu le cade capul în ţărînă ci sînt sugrumaţi. Mina Stolnicului îşi încetează atunci nararea pe mai departe a faptelor şi întâmplărilor din istoria Ţării Româneşti — aşa cum ar fi dorit-o.

Este cert însă că ceea ce a lucrat, a lucrat temeinic. Izvoarele operei sale trebuie căutate încă din timpul şederii la Padova. N-a fost un uşuratic care să profite de tinereţe şi de condiţia străinătăţii, pentru a petrece. A fost fireşte şi la balurile mascate ce constituiau petreceri obişnuite ale vieţii cotidiene italiene. Şi mai mult pentru cunoaşterea tradiţiilor decît pentru amuzamentul în sine. Dar majoritatea timpului l-a petrecut în bibliotecă, prin anticariate, în arhive, muzee, căutând avid, acolo, urme ale originii noastre latine.

Spre deosebire de cele două cronici parţiale, ale

Bălenilor (cronică atribuită lui Radu Popescu vornicul) şi Cantacuzinilor (atribuită lui Stoica Ludescu), părtinitoare şi defăimătoare la adresa partidei rivale, Stolnicul, deşi cantacuzin, face abstracţie de interesele înguste ale partidei sale boiereşti, se ridică la înălţimea intereselor ţării şi scrie „Istoria Ţării Rumâneşti", imprimînd operei valoare naţională.

„Istoria Ţării Rumâneşti" are o însemnătate deosebită pentru epoca respectivă şi pentru cultura românească. Valoarea naţională se explică atît prin depăşirea intereselor de familie şi afirmarea marilor realităţi ale neamului românesc cît şi pentru faptul că în multe probleme esenţiale cu care se confrunta societatea românească, opera Stolnicului a inspirat însăşi politica domnitorului. Brîncoveanu a găsit în acest izvor de autentică gîndire istorică, filozofică şi politică soluţii la rezolvarea unor acte de însemnătate naţională, aşa cum, acelaşi izvor a servit ca îndreptar preţios pentru activitatea lui David şi Teodor Corbea şi a altor oameni politici ai vremii sale şi după aceea. De pildă, Brîncoveanu va sesiza propaganda acerbă a iezuiţilor, care influenţau curtea de la Viena în acţiunea acesteia de catolicizare a românilor, ca mijloc de supunere politică a lor. Opera Stolnicului, argumentele privind conştiinţa identităţii de origine a poporului român din cele trei Ţări Româneşti determină la Brîncoveanu linia fermă ca în relaţiile cu imperialii să apere integritatea bisericii ortodoxe.

„Istoria Ţării Rumâneşti'* nu este însă numai un izvor de inspiraţie pentru politică, ci şi un moment însemnat din viaţa culturală şi din istoriografia munteană. Şi aceasta pentru că, diferită ca obiect, concepţie şi metodă de cronicile munteneşti de pînă atunci, marchează de fapt începuturile istoriografiei

în Ţara Românească. Ea depăşeşte nivelul unei cronici, se înscrie printre lucrările de cercetare istorică. Stolnicul însuşi devine primul istoriograf în sensul modern al cuvîntului. Şi tocmai pe acest temei, o asemenea sinteză istorică, deşi neterminată, poate fi aşezată pe drept cuvînt între operele fundamentale ale istoriografiei care se constituise mai devreme în Moldova, prin ,,De neamul moldovenilor" al lui Mi- ron Costin şi „Hronicul vechimii a romano-moldo- vlahilor" de Dimitrie Cantemir.

E interesant de notat faptul că Stolnicul va merge în redactarea operei sale pe o cale proprie, izvo- rîtă din bogata sa informare, însă neavînd nici un model similar. „De neamul moldovenilor" a lui MironCostin nu i-a fost cunoscută, deşi legăturile cu Moldova şi cărturarii ei erau frecvente. Cît priveşte „Hronicul" lui Cantemir, la data cînd Stolnicul îşi gîndea şi aşternea scriitura nici nu fusese elaborat. Dar în chip firesc şi dînd o operă de originalitate prin factura proprie a redactării, Stolnicul ridică aceleaşi probleme mari româneşti, căutînd să demonstreze originea latină şi unitatea românilor. Titlul integral sub care apare opera scoate în evidenţă de la început faptul că în ea preocuparea de seamă este îndreptată spre lămurirea acestor probleme, de care sînt legate în mod organic alte două: vechimea şi continuitatea românilor pe meleagurile dintre Dunăre şi Carpaţi: „Istoria Ţării Rumâneşti întru care să cuprinde numele ei cel dintîi şi cine au fost lăcuitorii ei atunci şi apoi cine o au mai descălecat şi o au stăpînit pînă şi în vremile de acum cum s-au tras şi stă.“ Din titlu mai reiese o ideie clară: că Stolnicul avea de gînd să ducă istoria lui pînă la zi, adică pînă la epoca lui Brîncoveanu. Şi că numai conjunctura amintită l-a oprit de la un astfel de nobil scop.

Discutînd problemele originii, vechimii, continuităţii şi unităţii, Stolnicul nu numai că le argumentează, dar vine cu o substanţială contribuţie. El gîndeşte trecutul şi discerne evenimentele şi procesele istorice înainte de a le aşterne pe hîrtie. La el sursa informării nu este preluată şi narată direct. Naraţiunea este rodul unui întreg proces de zămislire a problemelor la capătul cărora lucrările devin opera Stolnicului, nu suma unor idei preluate, poartă amprenta personalităţii acestuia. Argumentînd originea latină a poporului român, el crează teoria cu privire la marea contribuţie adusă de romani înDacia, se referă la moştenirea .civilizaţiei clasice cu toate implicaţiile ei în viaţa cotidiană a românilor. Şi prin aceasta scoate în evidenţă superioritatea românilor faţă de „neamurile barbare" care veneau să ne distrugă, găsind şi explicaţia puterii de rezistenţă a autohtonilor faţă de năvălitori. Inclusiv faţă de cotropirea otomană din evul mediu, pentru care românii au constituit „un zid bun şi tare." Dar spre deosebire de Dimitrie Cantemir care în „Hronicul vechimii a romano-moldo-vlahilor" se face, ca şi şcoala ardeleană, adeptul latinităţii pure a poporului român, Stolnicul are marele merit de a afirma adevărul că stăpînirea romană în Dacia n-a însemnat exterminarea populaţiei autohtone de către romani, dispariţia după războaie a populaţiei autohtone. Este primul istoric şi, aşa cum am afirmat, istoric muntean, care admite în geneza poporului român şi elementul dac. Acest fapt demonstrează profunzimea operei sale care capătă un caracter ştiinţific, serveşte ca model pentru respectarea adevărului istoric, ca bază de plecare pentru reconstituirea etnogenezei româneşti şi combaterea tezelor false şi duşmănoase de mai tîrziu, în primul rînd cea „imigraţionistă."

Prin evidenţierea elementului dac şi a culturii sale materiale şi spirituale, Stolnicul pune şi problema vechimii elementului autohton pe teritoriul patriei noastre. Culegînd informaţii de la istoricii antici şi medievali, din a căror operă se documentase profund, Stolnicul subliniază în istoria sa că dacii şi geţii, care erau acelaşi popor, făceau parte din neamul tracilor, iar ţara se numea „Dacia şi Ghetia." Unitatea de teritoriu şi neam a vechilor daci e un argument la problema unităţii de mai tîrziu a poporului român, constituit din unirea dacilor autohtoni cu romanii cuceritori. „Romanii sînt adevăraţi In credinţă şi bărbăţie, notează el, însă român nu înţeleg numai ceştia de aici, (adică din Ţara Românească), ci şi din Ardeal, care încă şi mai neaoşi sînt, şi moldovenii şi mai cîţi într-altă parte să află."

Aici este momentul să subliniem valoarea practică pe care a avut-o „Istoria Ţării Rumâneşti". Ea nu s-a limitat la simpla înfăţişare a problemelor. Pentru că teoria Stolnicului izvora din concepţia şi crezul lui politic. Toate acţiunile sale reflectă transpunerea în practică a acestora. Legăturile pe care le va avea cu personalităţile moldovene sau cu cele din Ardeal sînt pe temeiul unităţii de acţiune în lupta' pentru independenţă a românilor de pe ambele creste ale Carpaţilor. Pentru că, Stolnicul a ştiut prea bine că tot atît de români sînt şi muntenii, ca şi moldovenii şi transilvănenii, au aceeaşi origine, vorbesc aceeaşi limbă, au aceleaşi tradiţii şi obiceiuri.

Acest istoric cu concepţie modernă a subliniat totodată în opera lui continuitatea românilor. Deşi se opreşte la momentul Attila, urmărind ultimile rînduri ale „Istoriei Ţării Rumâneşti" citim cu surprindere următoarele: „Unde dar Ardealul înconjurat de munţi fiind şi loc ca acela tare de a să putea apăra în toată vremea de trebuinţă fiind, plin de

oameni era. Iar de cînd şi acolo osebită domnie iarăşi s-au aşezat, de la Topeltin istoric, pre larg va putea neştine afla, de unde şi Radul-vodă Negru aici în ţară au pogorît, precum letopiseţele cele de obşte arată."

Existenţa acestui sfîrşit nu este important ca lămurire teoretică. Pentru că aici este afirmată de fapt teza „descălecatului[1] lui Radu Negru din Transilvanîa. Această greşeală de interpretare a întemeierii Munteniei prin descălecatul din Transilvania este afirmată şi în cele două cronici amintite, a Bălenilor şi Cantacuzinilor. La fel după cum şi confuzia creată în jurul lui Negru Vodă şi asocierea la acest nume legendar a lui Radu, fiul lui Nicolae Alexandru Basarab. în istoriografia modernă a persistat chiar această teorie la unii cercetători şi istorici, dintre care cel mai zelos s-a dovedit A. D. Xenopol. Astăzi se ştie că întemeierea Ţării Româneşti este rezultatul maturizării unui proces intern de evoluţie economică, socială şi politică a societăţii de la sud de Carpaţi, la capătul căreia Basarab I, voievodul de la Argeş, uneşte formaţiunile statale ale cnezatelor şi voievodatelor întemeind statul independent. Mişcările de populaţie din Transilvania spre teritoriul de la sud de Carpaţi au favorizat formarea tradiţiei despre venirea lui Negru vodă în fruntea oştilor, legată de lupta împotriva tătarilor şi întemeierea Ţării Româneşti prin descălecat. Mişcarea demografică, cauzată de nemulţumirile românilor din Transilvania, trebuie socotită ca element potenţator al actului intern realizat de Basarab. Iar epitetul de „Negru-vodă“ poate fi atribuit unuia sau mai multor voievozi care s-au evidenţiat prin fapte deosebite în istoria Românilor şi în primul rînd lui Basarab I întemeietorul.

Nu i se putea aşadar pretinde Stolnicului, la ni-

velul epocii sale, să găsească răspuns la aceste probleme ale întemeierii. Altfel trebuie privită însemnătatea concluziei sale. Sărind peste nouă secole de istorie, el o face deliberat, nu în sensul de a recunoaşte un hiatus în istorie, ci de a sublinia continuitatea de viaţă a românilor care, după formarea ca popor, îşi vor făuri state independente. In situaţia pe care o cunoaştem, e şi ca un strigăt de luptă al istoricului care, surprins de evenimente şi dîndu-şi seama că nu va mai putea termina lucrarea, dă o perspectivă istoriei naţionale: punctează întemeierea de stat.

Dar concepţia istorică modernă a Stolnicului şi spiritul său ştiinţific se vădesc mai ales din două aspecte esenţiale: unul din ele reiese din „predoslovia" cu care îşi începe „Istoria Ţării Rumâneşti" şi anume spiritul critic în care trebuie tratată istoria. In concepţia Stolnicului, elementele mitologice trebuiesc net separate de cele istorice, precum fantasticul de real. Surprinde astfel şi contradicţiile existente în tradiţii şi în literatura orală. Legendele pe baza cărora se formează tradiţia orală sînt frumoase, dar istoricul are menirea de a alege numai substanţa adevărului din legendă, a manifesta spirit de discernere a lucrurilor. Aşadar în stabilirea adevărului istoricul trebuie să interpreteze, astfel încît să facă demarcaţia între „dogmele bisericii" care se cer a fi inatacabile şi tezele istorice care se cer cercetate, discutate şi interpretate.

Al doilea aspect reflectă o concepţie evoluţionistă la Stolnic, prima de acest fel în istoriografia românească. Semnificativ notează că „toate lucrurile ce sînt în lume au şi aceste trei stepene (trepte) după ce să fac, adecăte urcarea, starea şi pogorîrea, au cum le zic alţii: adaugerea, starea şi plecarea." Este o teză ce se aplică la istoria marilor imperii care au

urmat procesul de formare, înflorire (mărire) şi prăbuşire (decădere), al orînduirilor sociale şi chiar al vieţilor omeneşti în cele trei „stepene" (stadii): copilărie, tinereţe, bătrîneţe, avînd ca limite naşterea (geneza) şi moarţea (exodul). La Stolnic eterne sînt numai faptele cele drepte, bune şi înţelepte şi care pentru oameni rămîn permanenţe şi „canoane cu carii mai mult şi mai slăvit pot sta şi să pot ocîrmui."

Nu trebuie înţeles însă că Stolnicul vedea prin această concepţie evoluţionistă mai departe de epoca sa şi punea problema unei răsturnări a raporturilor în statul feudal. După el, instituţiile se schimbă potrivit necesităţilor timpului, dar poziţiile oamenilor în societate rămîn neschimbate: monarhia este de neatacat ca o instituţie de prim ordin, domnitorul ca exponent al statului este intangibil, ca om supus greşelilor poate fi judecat pentru ele, boierii rămîn boieri, drepturile sînt apanajul lor, oamenii din popor aşa cum au fost toată viaţa, talpa ţării.

Chiar dacă stilul Stolnicului este greoi, şi aici savantul are circumstanţa scopului urmărit. El nu scrie o lucrare literară, unde povestirea să joace rolul hotărîtor. „Istoria" sa este o operă de cercetare.

Stolnicul a întocmit şi o hartă a Ţării Româneşti. Din ea se desprinde aceeaşi preocupare pentru corectitudine şi exactitate, migala cu care a lucrat sub impulsul conştiinţei sale de om dedicat culturii. Este o operă de mare valoare cartografică, prima de acest gen din istoria Ţării Româneşti. Publicată la Padova în anul 1702, această hartă este un fel de prefaţă originală la ceea ce avea să împlinească Stolnicul peste cîţiva ani în a sa „Istoria Ţării Rumâneşti." Fiindcă ce sînt oare înfăţişările cartografice ale munţilor decît axa vertebrală a unităţii teritoriale şi de neam a românilor, teză

susţinută în carte?! Şi apele, ce sînt oare decît braţele care se unesc pe tot cuprinsul ţării într-o horă a libertăţii?! Şi cîmpiile sînt trupul minunatei Ţări Rumâneşti, numită în trecut „Dachia şi Ghetia", după afirmaţia Stolnicului!^

Harta probează multilateralitatea preocupărilor **Ştiinţifice** ale Stolnicului şi îl desemnează ea pe un autentic şi însemnat umanist român.

Dar privită cantitativ, opera Stolnicului este redusă. Ca valoare este inestimabilă; ea s-a bazat pe cea mai bună documentare. Redactarea „Istoriei Ţării Rumâneşti" a făcut-o tîrziu, în epoca lui Brîncoveanu. încă din timpul muncii grele de aşternere a slovei, David şi Teodor Corbea au fost informaţi de Stolnic cu privire la problemele la care medita şi care prindeau viaţă în cartea lui. Aceştia, ca oameni de casă şi apropiaţi ai Stolnicului, erau cu atît mai interesaţi cu cît ei înşişi se hotărîseră să întocmească o istorie a românilor. Cuvintele Stolnicului le stimulau interesul, le dădeau avînt şi dorinţă de a începe. Au fost atraşi însă mai mult decît Stolnicul de problemele politicii şi diplomaţiei. David şi Teodor Corbea au beneficiat de prietenia Stolnicului şi pe altă cale decît cea a discuţiilor. Stolnicul, ca orice umanist, avea o frumoasă bibliotecă — cea mai însemnată din epocă. Simţind interesul şi pasiunea fraţilor Corbea pentru cuvîntul tipărit, setea lor de cunoaştere, le-a pus la dispoziţie biblioteca sa, „le-a deschis toate rafturile" pentru lectură. Şi Corbeştii au profitat din plin de această bunăvoinţă a cărturarului. într-adevăr, în vremea aceea cînd cărţile erau puţine, a avea acces la o bibliotecă valora pentru un om de cultură cît o comoară. Trebuia să fii bogat, dar şi influent. Dovadă faptul că aproape unanimitatea boierimii muntene, deşi bogată, nu poseda nici o carte. Trebuia apoi să ai pa-

siune pentru strînsul cărţilor. Astfel încît termenul de bibliofilie este extrem de potrivit pentru stăpînii bibliotecilor de atunci. Singură pasiunea însă nu conducea spre alcătuirea unei biblioteci. David şi Teodor Corbea au avut o adevărată dragoste pentru carte şi totuşi starea lor materială şi poziţia socială nu le-au permis aceasta şi au trebuit să se mulţumească a fi oaspeţii la lectură ai Stolnicului.

Dealtfel, la vremea aceea, în afară de biblioteci particulare, care dacă au existat n-au putut cuprinde mai mult de 30—40 exemplare, erau cele două mari biblioteci: a Stolnicului şi a lui Constantin Brîncoveanu. A Stolnicului a fost mai veche şi mai valoroasă. Cel puţin două elemente conduc la această concluzie: primul, de ordin cronologic, în sensul că Biblioteca Stolnicului o moştenea pe a Postelnicului, cum vom vedea mai departe, deci exista în vremea cînd Brîncoveanu era încă un copil; al doilea, tot de ordin cronologic, dar ţinînd seama şi de mediul familial: după uciderea lui Papa Brîncoveanu, tînărul Constantin a locuit în casa Stolnicului şi în a'cea perioadă a citit probabil mult din biblioteca acestuia. E clar că la acea dată nu avea nici o carte şi abia mai tîrziu va începe să colecţioneze. Corbeştii n-au făcut niciodată apel la Biblioteca domnitorului. N-au îndrăznit. Erau însă mult mai apropiaţi de Stolnic şi vizitele acasă la Stolnic deveniseră obişnuite.

Stolnicul avea un adevărat cult pentru biblioteca sa. Biblioteca Stolnicului, deşi a avut la bază pe aceea a tatălui său, a fost mult completată şi adăugită încît se putea spune pe drept cuvînt că devenise „rodul unei opere de cercetare şi achiziţie de o viaţă de om.“ Cercetare, deoarece cărţile nir erau achiziţionate la întîmplare. Stolnicul nu urmărea să procure orice carte lipsită de

însemnătate, ci numai cărţi fundamentale, care să onoreze biblioteca sa şi să-şi dovedească funcţionalitatea în procesul consultării lor. Stolnicul colecţiona aşadar cărţi din pasiune şi necesitate. însemnarea pe fiecare carte — „Ex meis li- bris“ — are această semnificaţie la Stolnic. Pentru el nu exista o carte, sau mai bine zis cartea începea să existe din momentul în care o citise şi şi-o însuşise (personal) integral. De-a'bia atunci devenea cartea lui întru totul, îi aparţinea şi la propriu şi la figurat. Este semnificativ din acest punct de vedere faptul că pe multe din cărţile sale se întîlnesc numeroase adnotări sub formă de observaţii, concluzii etc. Mare parte din cultura şi concepţia sa înaintată, de pe poziţiile căreia şi-a redactat „Istoria Ţării Rumâneşti‘, şi-o datorează studiului în excelenta sa bibliotecă.

Cele peste 2 000 de volume care îi vor alcătui Biblioteca — la vremea aceea monumentală — arată pe deoparte că apariţiile de cărţi erau reduse şi nu oricine deci îşi putea permite să aibă bibliotecă personală, pe de alta că Stolnicul era o persoană deosebită. Dacă pe om îl cunoşti după stilul său, pe cărturar şi după bibliotecă — şi mai ales la vremea aceea.

Biblioteca Stolnicului, care dată fiind moştenirea lăsată de Postelnic dar şi îndemnul lui Constantin Cantacuzino ca la rîndul lui să o lase urmaşiloi*, poate fi numită de fapt Bibliotecă a Cantacuzinilor '(cum mai tîrziu vă apărea cea a Mavrocordaţilor), cuprindea lucrări din toate domeniile: literatură, lingvistică, istorie, geografie, filozofie, medicină, ştiinţele naturii, teologie, matematică şi astronomie.

Nicolae Iorga ne informează despre Biblioteca Postelnicului de la Mărgineni (Prahova) care cuprindea pe lingă cărţile de limbă română şi cărţi „eli-

neşti, latineşti, frănţozeşti şi turceşti." Cele mai multe erau însă achiziţionate de Stolnic fie din Veneţia, pe unde trecuse, dar mai ales de la Padova „din anii studenţiei", fie mai apoi fiind în ţară din cărţi trimise de la Viena sau Paris, ori primite în dar de la prieteni şi admiratori şi mai cu seamă de la Hri- sant Nottara, patriarhul Ierusalimului. „Perioada pa- dovană" a Stolnicului îl aşezase în posesia unui număr impresionant de cărţi cu care s-a întors astfel în ţară, adevărate comori nepreţuite.

Meticulos în tot ce făcea, pînă la pedanterie, Stolnicul întocmise cu grijă un catalog al cărţilor, pentru a avea stricta lor evidenţă şi „a nu rătăci vreuna, într-o împrejurare sau alta." Din acest catalog bibliofil — în cazul Stolnicului — aflăm titluri ca: „Iliada şi Odisia Omirului* (lui Homer), opera lui Tit Liviu (Ab urbe condita libri — Carte de la întemeierea oraşului), un „Virghiliu mic", opera lui Marţian, „Institutionis ale lui Justinian" (Instituţiile lui Iustinian), „un Epictit mic" (Epictet), lucrări ale istoricului latin Quintus Curtius, „toate faptele lui iLuchian în patru tomuri", „toate faptele lui Aris- totel", un tratat de logică al eminentului şi strălucitului profesor padovan Cezar Cremonini. De asemenea, pot fi citate opere ale lui Aristotel, ca: fi-zica, psihologia (despre suflet), analitica (organon), „12 cărţi metafizicii lui Aristotel." La fel „o carte a lui Averoe ce face de supstanţa lumii" sau o carte de senzaţie în epocă „Istoria dogilor veneţieni."

Şi cîte şi mai cîte minuni din lumea cărţilor.Chiar şi calendare medievale cu prognoze politice şi meteorologice ale vremii.

Păcat că această Bibliotecă, care l-a ajutat pe Stolnic să se formeze ca istoric modern (primul istoriograf în sensul modern al cuvîntului) şi care a demonstrat contactul culturii noastre cu Europa occidentală, nu s-a menţinut nealterată ca un monument al colecţiilor de cultură şi artă românească. După moartea Stolnicului, ea se va risipi în curgerea anilor. Multe cărţi vor fi luate de Nicolae Mavrocordat şi vor face parte din ilustra la rîndul ei bibliotecă a Mavrocordaţilor. Duse la Constantinopol, în casele familiei Mavrocordat, sînt vîndute de către fiul lui Nicolae Mavrocordat, Constantin, pentru achitarea unor datorii. Tîrziu, în secolul XIX, prin 1839, volumele din Biblioteca Stolnicului rămase în ţară, peste 400 la număr, intră pe rîrid pentru a se păstra la Biblioteca de la Sf. Sava, sau în biblioteci de la Iaşi, Craiova, Cluj, Tg. Mureş. Cele de la Sf. Sava intră la 1901 în fondul de cărţi al Bibliotecii Academiei.

Cît îi priveşte pe cei doi lectori ai Bibliotecii, unii emit ipoteza că David şi Teodor ar fi fost trimişi de dascălul Ioan Corbea la studii la Kiev, la mănăstirea Pecerska, un vechi centru de cultură ortodox, unde ei îşi însuşiseră strălucite cunoştinţe. Cert este că Biblioteca Stolnicului le-a furnizat cărţile esenţiale ale antichităţii şi evului-mediu, ale umanismului şi Renaşterii îndeosebi. Pe lîngă operele citate au găsit multe alte lucrări esenţiale. Fiecare descoperire se solda cu o explozie de surpriză şi bucurie ca un adevărat eveniment. Li s-au mai dezvăluit astfel Horatius, Ovidius, Plautus, Teren- tius, Aristofan, Platon, Hippocrate, Avicenna, Dante,
Petrarca, Boccacio, Savonarolla, Thornas Morus,

Canl- panella, Torquato Tasso, Thomasso d'Aquino etc.

Pe David Corbea l-au absorbit in măsură mai mare istoria şi politica. Pe Teodor Corbea, istoria şi literatura. Două cărţi au suscitat cel mai mare interes pentru David Corbea: „Republica" lui Platon şi „Principele[1] lui Machiavelli. După un timp, a legat cu Stolnicul discuţii despre concepţia asupra istoriei. L-a întrebat pe Stolnic dacă Republica, în calitate de formă de guvernămînt, e mai bună decît principiul organizării monarhice a statului, cum era Franţa sub Ludovic al XlV-lea, sau chiar domnia în Ţara Românească. Stolnicul, cu concepţia sa evoluţionistă asupra istoriei, va scrie în opera sa: „Aşa dară şi în cele politice pricepem şi cunoaştem că nus stătătoare nici unele, ce şi avuţii să pierd şi domnii să strică şi împărăţii să mută şi să strămută . .în lumina acestei concepţii, îi răspunde lui David Corbea că fiecare formă de guvernămînt se potriveşte cu vremea ei. Dacă Platon vedea în republică forma ideală de conducere, el o concepea aşa în condiţiile antichităţii. Oricum, republica romană instaurată în anul 509 e.n., era o formă superioară perioadei celor şapte regi latini şi etrusci. în Italia republicile orăşeneşti sînt o formă superioară de organizare a vieţii breslelor şi neguţătorilor.

Aici Stolnicul a descris încă o dată mediul italian al Renaşterii, cu frumuseţile lui nestinse, ară- tînd că numai aici, în Italia, republicile orăşeneşti răspund unor necesităţi politice. In Ţările Române, de pildă, asemenea republici orăşeneşti n-ar fi posibile. Dimitrie Cantemir va vorbi în *Descriptio Moldaviae* (Descrierea Moldovei) despre unele republici. Lucrarea va fi redactată în latineşte şi Cantemir va da acestei forme de guvernămînt înţelesul de ţinut autonom (care se conduce singur). Cît priveşte dom-

nia, Stolnicul o caracteriza drept o formă specifică românească — aşa cum a şi fost în practica istorică — ce nu se aseamănă nici cu monarhia absolu- tistă a Franţei (Bourbonii), nici cu cea a Angliei (Stuarţii), şi nici chiar cu monarhiile orientale. In succesiunea domniilor, se împleteşte sistemul ereditar cu cel electiv. Importantă în concepţia Stolnicului era ideea că aceste forme de guvernămînt nu sînt imuabile, ci în continuă prefacere a istoriei. Monarhiile sînt doborîte de la putere, capetele încoronaţilor retezate, instaurate republici. Chiar la noi domnia a evoluat în decursul secolelor, de la întemeietor pînă la domnul aflat în scaun. Constantin Brîncoveanu.

Aici Corbea venise din nou cu o întrebare care era izvorîtă tot dintr-o carte găsită în Biblioteca Stolnicului — „Principele[14] lui Niecolo Machiavelli. Era şi ea un fel de încercare a Stolnicului la probleme mai înainte discutate. Dacă Brîncoveanu Constantin poate fi socotit un Principe modern, în genul personajului propus de umanistul florentin? Stolnicul nu stătuse mult pe gînduri deoarece răspunsul îi era la îndemînă şi era afirmativ, în sensul că Brîncoveanu îndeplinea toate calităţile pentru a fi un principe modern, un om de inteligenţă şi cultură. Şi el folosea orice mijloc posibil în politica pe care o promova. Stolnicul, cu toată acuitatea minţii sale, deşi încercase, nu putuse fi pînă la urmă principial. O oarecare doză de subiectivism se strecurase pe nesimţite în fiinţa lui. David Corbea simţi din nou în vocea Stolnicului o uşoară aversiune faţă de domnitor.

în orice caz, discuţiile din casa Stolnicului pe marginea cărţilor citite, deşi nu reflectau nivelul general al cercurilor de cultură din Ţara Românească, fiind purtate într-un mediu atît de restrîns, demonstrau marea capacitate culturală a acestor

personalităţi.

David şi Teodor Corbea au cunoscut însă şi alţi cărturari munteni. De pildă, pe fraţii Radu şi Şerban Greceanu. Amîndoi erau învăţaţi şi aplecaţi spre studiu. Fire autentică de cronicar avea însă Radu Greceanu, mai aplecat spre istorie şi cu mai mult interes faţă de ea. Grijuliu faţă de valorile naţionale sau străine pe care să le cultive la curtea sa, Brîncoveanu i-a îndrăgit şi a căutat să şi-i apropie şi pe fraţii Greceanu. Şi el a socotit că Radu Greceanu e mai potrivit pentru a scrie o cronică a domniei sale. Avea în vedere pe celălalt cronicar al epocii, Radu Popescu vornicul, care se situa în partida Bă- lenilor. L-a chemat la el şi i-a arătat dorinţa manifestă de a întocmi o cronică a domniei sale. Cu puţin timp înainte îl numise cronicarul său aulic. Brîncoveanu avea într-adevăr nevoie de un om de talent, care să însemne în file de istorie epoca sa de domnie, aşa cum fusese ea, mare sau mică, plină de pete sau aureolată de lumini. De multe ori, la răstimpuri, se gîndise să scrie chiar el o asemenea istorie, mai ales că avea în „însemnările de taină“ un material brut, neprelucrat. Cine putea cunoaşte mai bine zbuciumul său sufletesc şi tot tumultul cît îl pusese în gînd atunci cînd luase o hotărîre? Dar timpul îi era împotrivă. Pentru că 'ori de cîte ori voia să înceapă o asemenea cronică, se ivea cîte ceva care-1 smulgea de la masa de scris pînă să se apuce a însăila primele cuvinte.

Văzînd că nu-i e cu putinţă să înceapă, nădăjdui o vreme s-o lase să se dospească mai mult în minte şi să se strîngă mai de soi şi mai numeroase întâmplări ca pînă atunci. Şi poate va sosi timpul tihnei şi pentru el ca să scrie aşa cum şi înaintaşul său Neagoe Basarab gîndise şi făurise acele „învăţături" pentru nevîrstnicul său fiu Teodosie. Şi el avea în

afară de cele şapte domniţe frumoase patru coconi mîndri, şi nu strica să le lase şi el un testament spiritual şi vrerea sa de părinte şi domn al Ţării. Că dacă domnitorul nu trebuie să le dea sfaturi domniţelor cum să se facă frumoase şi plăcute bărbaţilor ce le fuseseră hărăziţi, coconilor ce aveau să urmeze la tron trebuia să le spună ce să facă şi de ce să se ferească în lături. Sau mai degrabă o mare cronică îndemn pentru întreg poporul român, un manifest măreţ şi solemn ca o angajare în faţa Ţării că va păstra credinţa sa în datini şi legile străbune împotriva oricărui duşman. Şi că aşa să facă şi să urmeze după spusa sa orice român.

Mai apoi se hotărî să renunţe -la o asemenea scriere. Totuşi cronica trebuia scrisă. Pentru că „zilele omului sînt ca floarea cîmpului' şi nestatorniciei lor trebuie să li se răspundă cu statornicia faptelor.

S-a gîndit că şi alţi domnitori Basarabi şi-au avut cronicarii lor care le-au nemurit faptele prin pagini măiestrit scrise şi slove aşezate meşteşugit. Ba încă Stavrinos îl cîntase şi în versuri pe Mihai vodă Viteazul, iar Grigore Ureche, vornicul din Ţara de Jos a Moldovei, îl zugrăvise prin cuvinte pe Ştefan vodă mai abitir ca un pictor. Şi apoi altfel vede epoca un cronicar chemat să scrie despre o domnie şi în alt chip ar fi putut să scrie domnul Ţării despre el însuşi.îl găsise cel mai nimerit pe Radu Greceanu. Pentru că Radu Greceanu îşi făcea din scris crez înalt şi vis cutezător, datoria faţă de el însuşi şi faţă de Ţară. Pe deasupra, cunoştea prea bine Istoria Patriei, îi erau clare umbrele strămoşilor şi rolul pe care îl avuseseră ei în mersul spre înainte al ţării, avea mare respect pentru eroii poporului, pentru toţi cei care adăugaseră cu mintea, inima şi braţul la binele colectivităţii româneşti. Mai ştia temeinic şi limba greacă, limbă care oferea la vremea aceea mari posibilităţi de informare.

Era în anul 1698 cînd Brîncoveanu îl chemase la el pe cronicar. Stătuseră de vorbă îndelung şi la capătul acestei întîlniri Radu Greceanu cronicarul oficial al lui Brîncoveanu, pornea spre casă pentru a se apuca de scris cronica lui Brîncoveanu Basarab. înţelesese din discuţii un lucru clar: că domnitorul era foarte mîndru şi autoritar, deşi pe faţă apropiat şi cald. Şi că doreşte nu numai să i se scrie cronica — şi nu oricum —, ci chiar el, domnitorul, să i-o inspire. Va scrie cronica şi — pe parcurs — va veni la Brîncoveanu şi i-o va arăta, pentru a vedea dacă scrisul lui este în spiritul şi gîndul sau mai bine zis în viziune brîncovenească.

Este deci cronica oficială, de curte, scrisă din porunca, şi sub directa supraveghere a lui Constantin Brîncoveanu. Acest fapt este dovedit de cîteva elemente. Porneşte cu data urcării pe tron a inspiratorului cronicii. Nu e o dată de început de epocă sau de eveniment istoric crucial (cronica lui Ureche începe de la primul descălecat), ci marchează un început de domnie. Cronica poartă un titlu exuberant, aşa cum se obişnuia în epocă, dar şi pentru a satisface orgoliul celui care domnea: „începătura istoriii vieţii luminatului şi preacreştinului domnului Ţării Rumâneşti, Io Costandin Brîncoveanu Basarab-Voievod, dă cînd Dumnezeu cu domniia l-au încoronat, pentru vremile şi întâmplările ce în păm'întul acesta în zilele măriii-sale s-au întâmplat.[11] Este o recunoaştere a faptului că subiectul se referă numai la domnia lui Brîncoveanu, pe care îl argumentează ca izvo- rît din necesitatea de ,a descrie o epocă strălucită. De n-ar fi fost o asemenea epocă şi un asemenea domn, nu s-ar fi străduit poate. Dar „multe şi vrednice istorii fiind lucrurile şi întîmplările ce s-au întâmplat în zilele luminatului şi preacreştinului domnu Ţării Rumâneşti Io Costandin Brîncoveanu Băsa- rabă-voievod, şi de vreme ce ale altor domni vieţi şi istorii mai denainte întru rieuitare de alţii au rămas la letopiseţul ţării. . .“ Aici, apare ideea că Radu Greceanu din propria lui vrere a nutrit gîn- dul a scrie asemenea fapte însemnate, lucru ce nu putea decît să-l mulţumească pe voievod să se simtă măgulit, chiar dacă ştia prea bine adevărul. Era o recunoaştere pentru alţii şi ca un semn de omagiu şi preţuire a cronicarului. Mai ales că Radu Greceanu subliniază apartenenţa lui Brîncoveanu la familia domnitoare a Basarabilor, la această glorioasă dinastie care dăduse în timp, de la întemeietor la Brîncoveanu, personalităţi de mare

valoare politică, militară şi pe tărîmul vieţii culturale. Asemeni lui Grigore Ureche, sublinierea făcută de Radu Greceanu cu privire la necesitatea consemnării faptelor este echivalentă cu expresia devenită celebră „ca să nu se înece . . . anii cei trecuţi... şi să nu să ştie ce s-au lucrat. .
Ca modalitate de înfăţişare, de aşezare a materialului, cronica e redactată sub forma unui jurnal pe ani, părînd a fi un letopiseţ. Radu Greceanu se dovedeşte însă un spirit meticulos în a aşterne întâmplările curente, care atunci, în epocă, aveau însemnate semnificaţii şi, mai cu seamă, urmări: modul cum se executau poduri şi zaherele din porunca sultanului, plîngerii pe care Brîncoveanu le adresa Porţii în legătură cu mărirea haraciului sau încercări de a obţine micşorarea angaralelor şi altor obligaţii. Cronica nu uită drumurile lui Brîncoveanu la Constantinopol pentru înnoirea domniei, ca şi întâmplările lui Vodă pe la vii şi moşii, sărbătorile din familia domnească, etc.

O vreme cronicarul fusese abătut. Nu descria evenimentele epice pentru a-şi pune întregul său talent în crearea unei „mari opere“. Stilul părea obosit, efectele dramatice lipseau. Dar domnitorul îl „cumpărase" pe Greceanu. Fireşte, în sensul bun al cuvîntului. El, pe măsură ce afla textul compus, se entuziasma şi îl încuraja pe cronicar, îl stimula încît acesta să nu demobilizeze. Apoi nu erau numai laudele domnitorului. Il stimula însuşi faptul că acţiunea de denigrare a adversarilor îi oferea măsura talentului său, îndreptat spre satiră, pamflet, caricaturizarea personajelor adverse. Galeria acestora înviorează cronica şi îi imprimă ton alert. Personajele se dezvăluie în chip semnificativ şi compromiţător, la bunul plac al „peanei“ cărturarului. Aga Bălăceanu, care îl susţinea pe Gheorghe Cantacu-

zino, pretendent împotriva lui Brîncoveanu, apare ca trufaş şi care era încrezător doar „în cai, arme, vitejii şi fandasii nebuneşti". Staicu, uneltitor la adresa lui Brîncoveanu, se trage din Barcan, „om de jos“ şi „slugă la Pîrvu vistierul Vlădescu“. Dumitraşco

Corbeanu, un alt uneititor şi complotist, este caracterizat ca avînd din fire pornirea spre zarve, numite de Radu Greceanu „dimerghesie“. Şi acestea sînt numai cîteva exemple. Pentru că lista celor atinşi de causticitatea neiertătoare a cronicarului este mult mai lungă, mergînd pînă la domnii Moldovei Constantin Cantemir, Antioh Cantemir sau Constantin Duca, ce, într-un fel sau altul, veneau în contradicţie cu politica şi interesele lui Brîncoveanu. Din acelaşi motiv este atins în treacăt şi David Corbea, deşi Ceauşul s-a aflat în relaţii atît de bune cu Radu Greceanu. în cronică, David, care va intra în contradicţie cu politica de neutralitate prudentă faţă de turci promovată de Brîncoveanu, apare drept un „ciocoi, varvar plin de răutate". Cum cuvintele cronicii pot avea mai multe înţelesuri, ele pot estompa expresia care pare violentă într-una care afirmă numai aspectul faptelor lui Corbea ce veneau în contradicţie cu politica oficială. Astfel, termenul de „ciocoi" poate însemna „ajuns om cu influienţă", aşa cum a ajuns în realitate David Corbea la curtea lui Brîncoveanu şi mai tîrziu la ţarul moschicesc. Celălalt, de varvar, are oricum accepţia de străin, aşa cum prin barlbari (varvari) romanii desemnau în vechime pe cei străini de imperiu. Corbea era străin de Ţara Românească, nu în sensul de om de altă origine, ci venit de peste munţi. Cît priveşte „plin de răutate", e clar că nu poate avea înţelesul de om rău, ci de promovarea la acea vreme a unei politici rele, adică ce nu era în vederile lui Brîncoveanu. E limpede că Radu Greceanu, pentru a fi în concordanţă cu viziunea lui Brîncoveanu, scria sub acest imperiu, fapt care imprimă cronicii lui un mare grad de subiectivitate.Totuşi, cronica partizana, ntl e lipsită de spirit patriotic. Aceasta reiese din modul cum exprimă cuvinte la adresa neamului turcesc,

„varvar" (aici şi în înţelesul de înapoiat) şi „nemilostiv", iar legea turcească drept „spurcată". Patriotismul cronicii îşi găseşte izvorul maiîntîi în spiritul patriotic al cronicarului. Mai apoi, fiind inspirată de Brîncoveanu, cronica poartă şi semnul patriotismului domnitorului.

Cronica lui Radu Greceanu începe aşadar cu geneza domniei lui Brîncoveanu şi merge paralel cu viaţa acestuia. Pe parcurs l-a admirat şi îndrăgit pe cel ale cărui fapte le-a descris. A tunat împotriva tagmei boierilor Băleni, de pe o poziţie de demnitate. N-a scris nici un cuvînt despre înfricoşătoarea dramă din 1714. S-a oprit cu puţin timp înainte de căderea capului domnitorului său. Singura explicaţie poate fi aceea că însuşi Radu Greceanu a pierit în acele tragice împrejurări.

La rîndul său, Brîncoveanu se gîndea la toţi aceşti inimoşi şi trudnici colaboratori care îi stă teau în preajmă şi îşi zicea: „Nu-s răi oamenii ăştia ai mei de vreme ce lucrează pentru mine şi în folosul domniei mele. Ce pentru aceea nici n-am să-i cert şi nici n-am să-i supun la casne şi nici la omoruri, chiar de-or mai scăpa şi ei din cînd în cînd cu greşeala. Că sînt tare de preţ la casa omului şi valorează mai mult ca orice comoară. Astfel că am să-i ţin tot în cinste şi-n praznice, de vreme ce îs atît de folositori ţării şi mie!"

Pe Şerban Greceanu l-a făcut ginerele său, dîndu-i de soţie pe una din cele şapte fiice ale sale, pe Ilinca.

Dar pînă la urmă Brîncoveanu, ca domn, a trecut peste partidele Cantacuzinilor şi Bălenilor — unul

din lucrurile care l-au supărat cel mai mult pe Stolnic — şi a alergat după toţi oamenii valoroşi ai epocii. A vrut să-l atragă de partea sa şi pe cronicarul Radu Popescu. La o întîlnire avută cu cîţiva dintre dregătorii lui cu vază, avînd drept scop punerea la punct a unor treburi folositoare Ţării, însuşi Brîncoveanu le-a spus printre altele: „Gîndiţi-vă şi voi, cinstite obraze, că n-am nimic de împărţit cu nimenea. Adică, ură şi viclenie. Că destul împart din averile mele «nesăţioşilor», care, dacă ar putea, m-ar dezJbrăca şi de ultima cămaşă pe care o am. Iată, de pildă, Radu Popescu, pe care l-am vrut alături de mine, alături de timpul meu ce-1 vreau înflorit, zvîrle cu pietre şi chiar bolovani în curtea mea, mă împroaşcă la răstimpuri cu noianul vorbelor sale «cărturăreşti». In timp ce pe aga Băleanu, ce-1 ştiţi cu toţii cam de ce treburi se ţine şi pe care cinstitul Radu Greceanu îl zugrăveşte după curata sa înfăţişare de «vînzător de ţară», îl urcă în slava cerului cu colorit şi ţesut măiestrit de cuvinte".

Este drept că în vremea lui Brîncoveanu, Radu Popescu va ocupa funcţii mărunte: clucer, adică de îngrijirea cailor domneşti, apoi pe la 1700 saltă în funcţia de „ispravnic de banii haraciului“. Abia sub Ştefan Cantacuzino (1714—1716), fiul Stolnicului, şi apoi a lui Nicolae Mavrocordat (de la 1716 încolo), el ajunge vornic, nume pe care îl va aşeza la cel de Radu Popescu, să-l poată însoţi în eternitate. Pentru a-1 putea apropia, Brîncoveanu îi încredinţează unele misiuni diplomatice. Pentru că era cărturar, ştia să vorbească şi să scrie „frumos", la nevoie şi să mînu- iască dibace şi cu talent destule limbi străine. N-a izbutit însă să-l atragă. Cronica lui Radu Popescu o continuă pe cea a Bălenilor şi poartă în chip vădit semnul independenţei faţă de oficialitatea brîncove- nească. La fel ca şi la Radu Greceanu,

prologul cronicii este anul 1688, al înălţării lui Brîncoveanu în scaunul Basarabilor. Numai că această cronică nu se opreşte la 1714. Este postbrîncovenească. Un semn că Radu Popescu nu socoteşte drama din 1714 ca o mare dată de sfîrşit a unei domnii esenţiale, ci continuă firesc şi neîndurerat şirul evenimentelor ca şi cum - nimic nu s-ar fi întîmplat. De fapt, cronica certă a lui Radu Popescu este partea referitoare la anii 1699—1729, desfăşurată adică pe trei decenii încheiate. Este partea indicată chiar de cronicar prin cuvintele: „De aicea sînt cele ce au scris chir Rafail monahul, carele pe nume mirenesc l-au chemat Radul Popescu, biv vel dvornic“. Intr-adevăr, după ce jucase un rol însemnat în viaţa politică şi diplomatică a Ţării după moartea lui Brîncoveanu, la 1723, obosit de frămîntarea „acestor trebi cîte le avea şi le cerea ţara", şi pentru că „viind la vreme de bătrîneţe şi de slăbiciune", se călugăreşte la mănăstirea Ra- du-Vodă, sub numele de Rafail monahul. Cronica şi faptele lui de după moartea lui Brîncoveanu nu ne mai interesează. Fiind însă cronicarul Bălenilor în vremea lui Brîncoveanu, el îşi îndreaptă cu violenţă atacurile împotriva Cantacuzinilor. Nu-1 ocoleşte nici pe domnitor, dar găseşte cuvinte mai temperate. In schimb, Stolnicul apare în viziunea lui Radu Popescu drept „hoţul acel bătrîn", vinovat pînă la urmă de uciderea lui Brîncoveanu, după ce mai întîi se făcuse vinovat, împreună cu fratele său Mihai Spătarul şi chiar cu ajutorul lui Brîncoveanu, de moartea domnitorului Şerban Cantacuzino şi a lui Ior- dache, fraţi buni, de sînge.

Fiind părtinitoare şi deci subiectivă, opera lui Radu Popescu este străbătută de un spirit caustic şi ironic la adresa diferiţilor adversari vremelnici sau

permanenţi ce se iveau. Cronicarul era lipsit de principii, tonul cronicii fiind plin de ură şi violenţă, de invective.

Nici lui Radu Popescu nu i se poate contesta talentul. E mai puţin sentimental însă decît Radu Greceanu, mai dur faţă de adversari.

David şi Teodor Corbea i-au cunoscut bine pe aceşti condeieri cărturari. Pe Şerban şi Radu Greceanu, fraţii Corbea i-au cunoscut în casa Cantacuzinilor, ca unii ce erau legaţi de Cantacuzini. In schimb, pe Radu Popescu l-au cunoscut la curte. Corbeştii n-au pornit de la păreri preconcepute, legate de apartenenţa unuia sau altuia din cărturari la partide boiereşti aflate în rivalitate. Au socotit că sfera culturii este una singură pentru toţi. Doar Stolnicul a făcut cîndva aluzie la o „prietenie de formă" cu fraţii Greceanu, „tinerii de aur“, şi la o „prietenie frăţească" a Corbeştilor cu Radu Popescu, „strîmbul cronicar". Era însă prea delicat ca să stăruie în aceste aprecieri, mai ales că nu era chiar aşa. Iar Corbeştii erau „prieteni adevăraţi", în sensul apropierii prin cultură, şi cu „tinerii de aur" şi cu „strîmbul cronicar". Şi apoi chiar Stolnicul credea că în cultură poţi fi prieten şi cu cel care te huleşte. Numai astfel te dovedeşti om de ţinută.

Cu Radu Greceanu Corbeştii au discutat despre misiunea pe care o are cărturarul în societate şi cu osebire cronicarul. Radu Greceanu le-a răspuns cu seninătate şi fără echivoc, destul de simplu. Că de fapt cronicarul este cel care înseamnă tot ceea ce se întîmplă, şi bune, şi rele. Şi de vreme ce trebuie să însemne pe hîrtie evenimente şi fapte, e necesar să le cunoască temeinic, nu să le inventeze. De aceea nu e bine să aştearnă pe hîrtie ce provine „den auz“, ci numai ce cunoaşte „den văzute". Numai în felul

acesta izbuteşte să scrie o cronică bună. Apoi stilul să-i fie limpede, curgător ca apa izvorului, dar şi cu tîlc, adînc precum apa fîntînii aflată în măruntaiele pămîntului. Oamenii să-l citească în chip plăcut şi atrăgător, nu să fugă de baznele lui rău mirositoare şi să se scuture de e'l ca de rîie.

David Corbea găsea că vorbele lui Radu Greceanu sînt adevărate şi frumos rostuite. Totuşi se văzu nevoit să adauge că „degeaba or fi slovele ca apa izvorului de curgătoare şi ca apa fîntînii de adîncă în înţeles, dacă ele sînt vorbe de ură şi de ocară. Pentru că şi vorbele înveninate pot curge din inima celui care le sloboade precum vîntul şi furtunile[1] dezlănţuite asupra copacilor, caselor şi oamenilor[44]. La rîndul lui, Radu Greceanu, a cărui ascuţime a minţii era recunoscută, sesiză unele nuanţe în vorbele lui David Corbea. Spre exemplu, faptul că şi el scrie în cronica inspirată de Brîncoveanu şi despre epoca brîncovenească, cuvinte de ocară la adresa boierilor Băleni. Unele „den văzute[44], dar altele „den auz[44] pentru a fi şi pe placul lui Brîncoveanu. Adăugă de aceea la cele spuse, ca un fel de explicaţie ce suna mai degrabă a justificare, că intenţia cronicarului este a scrife adevărul. Dar de la gînd la faptă mai este destulă cale. Şi că adesea mîna care ţine condeiul este şi ea minată şi poruncită a urma o anumită cale.

Cu Radu Popescu, fraţii Corbea au discutat foarte mult despre politica vremii. în persoana acestui cronicar, David şi Teodor ău găsit un zelos apărătof al Bălenilor şi poziţia boierului care îşi apără şi clasa din care provine, dar şi partida boierească pe care o susţine — considerînd pe adversarii politici „oameni de rînd şi de vorbe fără înţeles". Cu Radu Popescu au discutat şi despre religie. Au rămas cu părerea că în privinţa aceasta cronicarul avea o concepţie

dogmatică. El nu lega religia de politică, ci o separa categoric. Din acest punct de vedere manifesta o atitudine complet diferită de a Corbeştilor sau a Stolnicului, ori mai cu seamă de a lui Brîncoveanu. Aceştia vedeau toţi în religie o armă politică, aşa cum era ea în realitate. Radu Popescu discuta problemele politice, aşa cum le va aşterne şi în cronică, cu patimă şi părtinire. Religia pentru el era altceva, un crez moral şi inatacabil, intangibil şi infailibil. Corbeştii n-aveau cum să ştie atunci, că, la cîţiva ani după aceea, Radu Popescu se va călugări. Dar înţelegeau ceea ce auzeau la data aceea. Că Radu Popescu socotea totul „deşertăciune şi goană după vînt“, aidoma biblicului eclesiast.

Dar fraţii Corbea au folosit foarte mult din legăturile eu aceşti iluştri reprezentanţi ai epocii brîncoveneşti. Şi-au lămurit o serie de lucruri, şi-au dezvoltat propriile lor păreri şi principii. Teodor Corbea şi-a lăsat şi el, alături de aceştia, urma gîndului său în slove de carte. Mai întîi că pînă nu de mult în istoriografie a stăruit şi o părere: şi anume că Teodor Cor*bea ar fi autorul unei cronici a Ţării Româneşti. Şi aceasta încă n-ar fi nimic dacă afirmaţia nu s-ar referi la o cronică precisă — aceea scrisă de Radu Popescu. în acest caz, cronica ar fi fost atribuită lui Radu Popescu, dar de fapt ea a fost scrisă de talentatul Teodor Corbea. Unul din zeloşii susţinători ai paternităţii corbeşti a fost Scarlat Stru- ţeanu. In articolul intitulat „Doi umanişti la curtea lui Brîncoveanu", el aduce numeroase argumente în acest sens. Porneşte însă pe o altă linie decît cea acceptată astăzi în istoriografie şi anume că între Corbeşti şi Cantacuzini ar fi intervenit neînţelegeri. Şi că David şi Teodor Corbea de aceea ar fi plecat în Rusia, pentru a scăpa de răzbunarea Cantacuzinilor. Astfel privite lucrurile,

se poate explica şi faptul că Teodor Corbea este autorul cronicii care aruncă tot soiul de vorbe de ocară asupra Cantacuzinilor. Realitatea a dovedit însă prietenia dintre Corbeşti şi Cantacuzini, care s-a dezvoltat şi a mers aşa pînă la sfîrşit (adică pînă la sfîrşitul lui David Corbea din 1707). Realitatea va dezvălui altă rivalitate, de data aceasta adevărată: între Cantacuzini şi Constantin Brîncoveanu. Şi politica de duplicitate adoptată de Corbeşti, care se supun poruncii domnitorului, dar păstrează afecţiunea faţă de Cantacuzini.

Chiar dacă nu este autorul cronicii amintite, şi de notorietate a rămas Radu Popescu vornicul, viitorul Rafail monahul, Teodor Corbea rămîne un umanist de seamă printr-o operă originală şi valoroasă. Cu sprijinul neprecupeţit al episcopului Mitro- fan al Buzăului, Teodor Corbea alcătuieşte un dicţionar latino-român, intitulat în original „DICTIO- NBS LATINAE CUM VALACHICA INTERPRETA- TIONE“. Pentru alcătuirea acestui dicţionar, Teodor Corbea a desfăşurat o activitate laborioasă şi în acelaşi timp migăloasă. Dicţionarul proba cunoaşterea integrală a limbii latine, atît a vocabularului în primul rînd cît şi a structurii gramaticale, ca şi conştiinţa latinităţii limbii române. Proba de asemenea stăpînirea subtilităţilor limbii latine, în care au creat poeţii Horaţiu, Virgiliu şi Ovidiu, Lucreţiu şi scriitorul de comedii Titus Macius Plautus. De asemenea, limba în care şi-au scris istoriile lor Taci- tus şi Titus Livius. Munca a fost titanică, însă încununată de succes.

Zile şi luni de-a rîndul a buchisit Teodor Corbea la dicţionarul său. Acest dicţionar este primul dic- ţionar cunoscut în istoria dicţionarelor latino-române, dacă exceptăm o încercare similară a contelui Luigi de Marsigli cam din aceeaşi vreme

(sfîrşitul secolului al XVII-lea), dicţionar rămas în manuscris.

Cîte dicţionare latino-române s-or mai fi alcătuit după aceea, pînă în vremurile noastre! Cu siguranţă, foarte multe! Şi mai bune decît ale umanistului Teodor Corbea. Dar al lui a avut meritul de a fi fost cel dintîi!

Dicţionarul latino-român a constituit o lucrare meritorie. In acelaşi timp însă s-a dovedit şi foarte utilă, în sprijinul spudeilor ce învăţau cu interes şi pasiune limba strămoşilor romani. Putem spune că făcînd cunoscut lexicul latin, el îndeplinea funcţia lucrărilor scrise în latineşte cu conţinut patriotic şi românesc, ca de pildă lucrările lui Nicolae Olahul (umanistul român din Transilvania), ale lui Dimitrie Cantemir sau unor corifei ai şcolii ardelene din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea (Elementa linguae daco-romane sive Valachicae). Folosind limba strămoşilor noştri, astfel de opere contribuiau la dezvoltarea conştiinţei naţionale a românilor de pe ambele versante carpatine. Prin aceasta, opera lui Teodor Corbea se încadra în umanismul românesc, servea aspiraţiilor legitime ale poporului român. Ea căpăta, poate, nu la nivelul celei a Stolnicului dar în orice caz aproape, dacă nu o valoare naţională, cel puţin o semnificaţie naţională. Acest om însetat de cultură, ca şi, alături de David Corbea, de politică şi diplomaţie, dă culturii şi o „psaltire în versuri", dovedindu-se şi priceput mînuitor al stihului. Dacă ne gîndim că Stolnicul, împreună cu fraţii Şerban şi Radu Greceanu, făcuseră admirabila traducere a monumentului de limbă cunoscut sub denumirea „Biblia lui Şerban Cantacuzino" apărută în 1688, ne dăm seama că afinităţile spirituale ale acestor oameni erau firești şi se închegau la fel în chip firesc. „Psaltirea în

versuri" a lui Teodor Corbea este scrisă într-o limbă plină de prospeţime şi frumuseţe. în chip pilduitor pentru dragostea faţă de locurile natale, el o dăruieşte în 1725 bisericii din Scheii Braşovului. A rămas însă acolo, în manuscris. N-a izbutit să treacă examenul cel greu al pătrunderii în lumea publicităţii. De aceea, nici n-a putut trezi ecourile „Psaltirii în versuri" a lui Dosoftei, mitropolitul Moldovei, apărută cu două decenii înainte şi care umbrind-o pe a lui Corbea a făcut epocă. Cine ştie dacă „Psaltirea în versuri" a lui Corbea, umanistul din Schei, modestă şi necunoscută, nu s-a ridicat măcar la valoarea celeilalte?!

Dar lumea cărţilor adevărate nu începe cu bibliotecile, ci se sfîrşeşte acolo, nici cu manuscrisele rare, ci cu tipăriturile, cu cuVîntul tipărit şi răspîndit prin intermediul cărţilor. Invenţia lui Guttemberg din Maienţa (Mainz), s-a răspîndit ca o flacără în secolul al XV-lea, tocmai în epoca Renaşterii şi umanismului, care aveau nevoie de răspîndirea ideilor luminoase şi progresiste ca de apă şi aer. în Ţările Române tiparul a trecut prin epocile remarcabile ale lui Radu cel Mare, Matei Basarab şi Vasile Lupu, â continuat în timpul lui Şerban Cantacuzino şi capătă amploare şi strălucire în epoca brîncovenească.

David şi Teodor Corbea, însetaţi de cunoaştere, de lectura cărţilor, i-au cunoscut şi pe inimoşii făuritori de cărţi. Dintre aceştia în primul rînd pe Antim Ivireanul, cel mai fecund şi mai priceput dintre toţi, sau aşa cum i-a rămas cognomenul exprimat printr-o metaforă meritată „maestrul tipografilor". Nu era român. Venea de pe meleaguri îndepărtate şi din istoria altui popor, fiind originar din provincia caucaziană Georgia (în greceşte Iviria), de unde îi vine şi numele de Ivireanul. Ccpilul de odinioară n-avea

nimic cu numele istoric, religios şi de rezonanţă de mai tîrziu. Se numea Andrei şi era pasionat încă de mite după frumos, oriunde îl întî'lnea în cale, şi însetat de a şti cît mai mult. învaţă cu sîrguinţă, simţind o adevărată chemare pentru cultură, căutînd să dea răspuns semnelor de întrebare şi luptînd împotriva prejudecăţilor şi ignoranţei.

Poate că Andrei ar fi rămas al patriei şi pămîntului său pînă la sfîrşitul zilelor, dar Imperiul otoman ocupă Iviria, aşa cum ocupase şi trecuse prin sînge atîtea popoare. Tînărul Andrei, luat în robie, este dus în Imperiul otoman alături de alţi fraţi ai săi. Acolo nu se pierde, ci, dimpotrivă, atît şi cît poate, observă şi înVaţă. E remarcat chiar la Constantinopol pentru talentele sale şi mai ales pentru priceperea sa de tipograf. I se creează o situaţie materială bună pentru a putea activa la Poartă. Aflîrid de această virtute tipograficească, Brîncoveanu îl aduce în 1691 în ţară. Cu cîteva luni înainte numai, făcuse o strălucită achiziţie în persoana Corbeştilor. Andrei a răspuns cu inima deschisă invitaţiei lui Brîncoveanu, pentru că ura imperiul care cotropise pămîntul său natal. Venea în schimb îritr-o ţară neatîrnată şi despre care auzise că se afla într-o epocă de înflorire culturală, iar despre Brîncoveanu lucruri deosebite.

Din prima clipă şi-a manifestat în chip strălucit spiritul, încît Brîncoveanu l-a apreciat aşa cum făcuse cinstit şi deliberat şi cu Ceauşul. Iar Andrei venind aici s-a simţit român şi a servit cultura română punînd umărul la propăşirea ei.

Andrei avea demnitatea înnăscută a omului care nu se pleacă în faţa domniilor şi care doreşte să-şi păstreze nealterată personalitatea. Domnitorul preţuindu-1 nespus, socotindu-1 demn de încredere, îi va da mai tîrziu în grijă şi conducerea ctitoricească,

tipografia mitropoliei din Bucureşti. Aici, Andrei va îmbrăca haina monahală, renunţînd definitiv la numele cel lumesc şi luîndu-1 pe cel de Antim. Antim Ivireanul!

Ca şi David Corbea, Antim, pe lingă vasta cultură, a adăugat talentul desăvîrşit al cunoaşterii şi mînuirii limbilor străine. Cunoştea în primul rînd georgiana, limba maternă; apoi, slavona, greaca, turca, araba. Uimitor de repede a învăţat limba română, gîndind că e de datoria lui a şti temeinic limba poporului în mijlocul căruia trăieşte. Acest călugăr Antim a avut mîndria de a urca pe scara valorilor culturale şi de a fi folositor patriei în care trăia. A urcat totuşi şi în ierarhia eclesiastică, poate nedorind-o, poate -împins de la spate de obligaţiile epocii în care trăia.

în 1688 devine egumen al mănăstirii Snagov, unde se retrăsese tot în scopul activităţii tipograficeşti: în 1705 este episcop de Rîmnic; în 1709, murind bătrînul Teodosie, după cum notează cronica „de slăbiciunea bătrîneţelor cît şi de altă osebită a trupului boală", Antim urcă cea mai de ,sus treaptă a carierei sale, devenind mitropolit al Ugro-Vlahiei (termenul va dispare din titulatura domnitorilor şi se va menţine numai în cea a mitropolitului şi apoi a patriarhului). Dar şi după această dată, Antim va socoti că cea mai de sus treaptă a carierei sale este cea de „maestru tipograf". Călugărindu-se, n-a gîndit să-şi găsească refugiu în rugăciune, ci în liniştea meditaţiei profunde care zămisleşte idei.

Dar Antim, ca şi Corbeştii, ca şi ceilalţi iluştri contemporani, a fost un om al Renaşterii româneşti. Nu numai ca om de cultură, ca un cunoscător de limbi străine şi un maestru tipograf, ci în egală măsură şi ca un mare artist. S-a manifestat ca un virtuos şi în domeniul sculpturii, picturii şi broderiei.

Nu e puţin important nici faptul că a tins şi spre arhitectură şi a gîndit actul ctitoricesc. A dorit să-şi lege numele şi de un aşezămînt. Nu era prea bogat. Domnitorul a fost bucuros să-l sprijine material, ca să poată ridica biserica ce-i poartă numele: Antim. La fel după cum îl va sprijini şi pe David Corbea, pentru a ridica o biserică. Şi astăzi, în Bucureşti, există ace'st aşezămînt: biserica Ceauş David (lîngă grădina Icoanei).

Prietenia dintre Corbeşti şi Antim Ivireanul a fost rodnică, bazată pe cultură, pe lumea tipografiei şi a cărţilor. Antim i-a purtat pe Corbeşti, inclusiv pe Matei Corbea, prin această minunată lume a cărţilor, unde era continuată tradiţia tiparului românesc din vremea lui Matei Basarab şi a lui Şerban Cantacuzino, dar care, în epoca- lui Brîncoveanu, ajunge la deplina lui afirmare. Antim Ivireanul îi va purta pe iluştrii lui prieteni prin toate centrele tipografice: la Tîrgovlşte, unde era tipografia mare a mitropoliei, la Sriagov, cît şi la Episcopiile Buzăului şi Râmnicului. Mai tîrziu, la 1714, Antim Ivireanul va muta tipografia de la Tîrgovişte la Bucureşti. Pretutindeni, de sub teascurile, primitive încă, ieşeau slovele frumos tipărite, pentru a fi răspîndită lumina cunoştinţelor. David şi Teodor Corbea îl admirau în tăcere pe prietenul lor, „maestrul tipografilor", pentru neobosita lui activitate pusă în slujba propagării culturii româneşti. Vedeau apărând cărţi şi cu voia lui Antim citeau unele din ele, încă din perioada zămislirii lor. Ştiau că atît cărţile cu conţinut religios cît şi laic urmăreau acelaşi scop: lupta pentru emanciparea românilor şi afirmarea culturii româneşti. Dacă tipăriturile religioase erau îndreptate împotriva propagandei catolice şi reformate, tipăriturile laice căutau să argumenteze legitimitatea românească în spaţiul carpato-danubian,

sau să propage marile adevăruri şi valori ale tuturor timpurilor. David şi Teodor Corbea erau îndrăgostiţi de această artă tipograficească şi tare ar fi dorit să fie şi ei luaţi ca ucenici. Dar truda lor la cancelaria domnească nu le permitea a învăţa şi a lucra efectiv la „apariţia cărţilor". Se pare că această chemare o avea sădită în el chiar Brîncoveanu care îl vizita foarte des pe Antim. Antim i-a dăruit domnitorului, ştiind că preţuia o carte mai mult decît orice dar, multe cărţi proaspăt ieşite de sub teasc. După cum şi Stolnicului i-a dăruit unele cărţi. S-ar putea ca şi fraţii Corbea să fi primit cîteva exemplare de la Antim, în virtutea prieteniei care-i lega.

Şi de activitatea tipograficească sînt legate multe alte nume vestite pe care fraţii Corbea le-au cunoscut îndeaproape, în vizitele lor la tipografii sau cu alte ocazii: meşterii tipografi pe care „maestrul tipografilor" i-a învăţat acest meşteşug şi a lucrat apoi asiduu alături de ei. Pot fi citate nume de prestigiu ca Mitrofan Damaschin, Gheorghe Radovici, Mihai Ivanovici, Dionisie Floru, Gheorghe Maiota, Chiriţă şi încă mulţi alţii. Antim Ivireanul avea conştiinţa că trebuie să statornicească urmaşi pricepuţi, care după moartea lui să nu lase să se stingă lumina tiparului. Astfel apare testamentul lui Antim, redactat odată cu regulamentul pentru ctitoria sa, mănăstirea Antim:

„Las cu blestem (adică, .cu limbă de moarte) şi aceasta: să aibă datorie tipograful să înveţe meşteşugul tipografiei unul după altul, pentru ca să nu piară acest meşteşug din ţară, nici să se părăsească lucrul cărţilor pentru folosul ţării şi pentru ajutorul casei."

Dar Antim apare şi în calitate de creator, nu numai de reproducător al cuvântului altora. „Predicile" sau „Didahiile" lui Antim Ivireanul, carte cu conţinut

moral-educativ, sînt o contribuţie la îmbogăţirea patrimoniului literaturii româneşti de început. Se pare că şi Teodor Corbea a avut în această scriere un stimulent pentru „Psaltirea în versuri", găsind izvor ideatic comun cu Antim. De altă factură, dar de acelaşi sens, „Didahiile" pot fi socotite o continuare a „învăţăturilor" lui Neagoe Basarab.

Privind în profunzime opera tipografică a acestui mare cărturar aparţinînd culturii româneşti, ne apare ca esenţială reluarea problemei începute de Matei Basarab cu privire la introducerea limbii române în biserică şi cancelaria domnească. Scopul vădit era de a desăvîrşi această operă deoarece, odată introdusă în slujba bisericească, ea se extindea şi în cancelariile domneşti şi se afirma ca semn al ideii de independenţă.

Se ştie că pînă la mijlocul secolului al XVII-lea slujba religioasă era oficiată în slavonă. Epoca lui Matei Basarab (1632—1654) aduce pe această linie o noutate, o cucerire: citirea Cazaniei în româneşte. Domnia lui Şerban Cantacuzino (1678—1688) adaugă alte două: citirea Evangheliei şi Apostolului în româneşte. Dar serviciul liturgic propriu-zis continua să se oficieze în slavoneşte. Antim a înţeles sensul şi însemnătatea continuării acestei opere cu toate mijloacele şi în toate direcţiile. Era conştient că a tipări cărţi religioase din slavoneşte în româneşte nu era uşor. Dar ştia că aceasta era o supremă datorie şi ea cerea muncă asiduă şi tenace. S-a angajat în această muncă fără şovăire, cu toată capacitatea lui şi dăruirea caracteristică spiritelor celor piai elevate. Â analizat în ce consta această trudă cărturărească. Mai întîi era greu a găsi cuvîntul românesc echivalent celui slavon. Apoi era şi mai grea transpunerea în româneşte a textelor religioase .puse pe muzică ce nu puteau fi lucrate la întâmplare, ci trebuiau să păstreze aceleaşi forme melodice.

Cărturarul şi pasionatul Antim Ivireanul a reuşit să meargă mai departe pe linia celor realizate înainte. A contribuit şi el la această mare operă care în epoca lui Brîncoveanu va ajunge abia la faza de tranziţie de la slavonă la română. Urmaşii aveau s-o desăvîrşească. Dar era un lucru bun şi aşezat. Apar cărţile de ritual bilingve — slavo-române. Sensul tipăriturilor în limba română, care se înmulţesc mult în epoca lui Brîncoveanu ca rezultat al activităţii neobosite depuse de Antim Ivireanul şi ucenicii săi, este acela al promovării limbii române şi biruinţei ei în toate domeniile vieţii de stat ale Ţării Româneşti. Acest proces era facilitat de condiţia istorică. Dacă munca de traducere a cărţilor depusă de cărturarul Antim era anevoioasă, răspîndirea limbii române cîştiiga repede teren şi se impunea de la sine, firesc. Pentru că limba română era singura înţeleasă de popor, limba maternă. Acest element a venit în Chip hotărîtor în ajutorul lui Antim Ivireanul şi al domnitorului oare 'sprijinea şi patrona această operă. Nici slavona şi nici greaca, deşi folosite în biserică şi administraţie, nu aveau perspectiva menţinerii, ci numai limba poporului român. Unei asemenea lucrări de interes naţional i-a închinat Antim Ivireanul întreaga sa capacitate, darurile sale, strădania de a se perfecţiona în stăpînirea limbii române pînă la subtilităţile ei. Se poate admira deopotrivă la Antim, fapt recunoscut de fraţii Corbea, curajul de a încerca să realizeze o asemenea operă monumentală, dar şi înţelegerea limbii române în esenţa sa. A învăţa, a însuşi, a cunoaşte, a aprofunda, pînă la contopirea cu ea, pînă la a o socoti limbă maternă, iată o problemă de conştiinţă, de crez moral înalt, de sentiment al datoriei faţă de ţara în care trăieşti şi lucrezi. Aportul hotărîtor la procesul mai îndelungat al

introducerii limbii române în biserică I-a constituit traducerea şi tipărirea a două cărţi esenţiale pentru oficierea cultului: *Apostolul,* la 1704, şi *Evanghelia,* la 1705. Procesul va continua şi după moartea lui Antim Ivireanul.

Trăirea sentimentului naţional se vede la Antim Ivireanul şi într-unul din momentele semnificative ale vieţii şi activităţii sale. Cu ocazia alegerii sale ca mitropolit, îşi rosteşte cuvîntul de învestire în înalta funcţie ecle'siastică. Sînt prezenţi şi drept martori doi patriarhi greci, obişnuiţi la curtea lui Brîncoveanu şi prieteni ai lui: Hrisant Nottara al Ierusalimului şi Gherasim Palladis al Alexandriei. Şi totuşi vorbele pline de înţelepciune şi frumuseţe nu sună în limba greacă, aşa cum s-ar fi aşteptat înalţii eclesiaşti, ci în limba românească, pentru promovarea căreia Antim se angajase deplin.

Tipăriturile, întreaga sa activitate, de mare valoare politică, culturală şi educativă, reflectă înţelegerea de către Antim a însemnătăţii meşteşugului şi artei tipografice în opera de culturalizare a unui popor.

Un succint portret al mitropolitului Antim 'Ivireanul este făurit de secretarul lui Brîncoveanu pentru limbi occidentale, Anton Maria Del Chiaro, în cuvintele: ;. era dotat cu rare talente, cunoscînd sculptura, pictura şi broderia. Ridicase la perfecţiune arta tipografiei.”

Antim apare pe planul culturii noastre ca un umanist. Şi prin cultură, ca un luptător pentru apărarea independenţei româneşti, pe plan politic pentru apărarea fiinţei româneşti, pe plan religios pentru apărarea ortodoxiei împotriva expansiunii catolicismului. Se întîlneşte şi aici cu activitatea dusă de Brîncoveanu, Stolnic şi fraţii Corbea. Semnificativ

apare faptul că Antim este gata să-i cedeze lui Hrisant Nottara tipografia grecească de la Tîrgovişte, pentru că acesta, la rîndul lui tipograf, să contribuie la tipărirea de cărţi ca mijloc de luptă împotriva expansiunii catolice.

în sfîrşit, spiritul larg umanist este dovedit şi de extinderea tipăriturilor prin ucenici ai săi în îviria în limba georgiană, în Siria şi Palestina cu litere arabe.

Fraţii Corbea au avut acces la toate bunurile culturii, inclusiv la înalta şcoală de învăţătură şi propagare a ideilor vremii, Academia Domnească. Istoricul acestei instituţii constituie una din cele mai bogate şi mai complexe pagini de activitate puse în slujba ţării.

Academia Domnească nu a apărut pe un teren gokîn opera lui Brîncoveanu. Deşi epoca de Renaştere românească impunea cu necesitate o asemenea tribună de propagare a ideilor înaintate, şcoala românească de la Sf. Sava continua o tradiţie. Un moment de început de şcoală l-ar putea constitui anul 1576, cînd se deschide la' Bucureşti, la biserica Sf. Gheorghe Vechi, o şcoală de slovenie. Ca orientare şi concepţie, ea nu este un învăţămînt renascentist, ci clasicul învăţămînt medieval din mediul mănăstiresc. Abia în vremea lui Şerban Cantacuzino, epocă ce va lega prin cîteva acte pregătitoare, de pildă tiparul, epoca lui Matei Basarab de cea a lui Constantin Brîncoveanu, se realizează un pas înainte în domeniul învăţămîntului. Şcoala de la 1576 este reorganizată şi prefăcută în şcoală „slavonească şi românească". A fost o hotărîre de mare însemnătate, deoarece corespundea unei necesităţi a epocii: începuse generalizarea scrierii în limba română. Spudeii

aveau posibilitatea unei instruiri, nu mai vorbim de faptul că se învăţa şi slavona şi numeroase generaţii de tineri din Ţările Balcanice au venit aici la studii, fapt de mare însemnătate pe linia cultivării tradiţiilor sud-slave. Puţin mai tîrziu, la începutul secolului al XVIII-lea, Mihai Cantacuzino Spătarul punea bazele unei şcoli cu profil similar la mănăstirea Colţea. Deşi chestiunea e controversată, se pare însă că — şi multe materiale o confirmă — Şerban Cantacuzino nu s-a limitat numai la şcoala „slavonească şi românească". El a pus şi bazele unei şcoli elineşti care să continue tradiţia bizantină în mediul românesc. Astfel încît pe drept cuvînt Brîncoveanu continua opera înaintaşului. Acest fapt însă a facilitat vehicularea în mediul istoriografiei a ideii că Şerban vodă ar fi 'dti'torul Academiei Domneşti la 1680. Alte date ne conduc spre anul 1694, dată cînd Brîncoveanu punea bazele unei şcoli greceşti pentru români în chiliile de la Sf. Sava. Ceea ce înseamnă că a continua nu exclude întemeierea. Stilul brîncovenesc, de care am vorbit şi care se va manifesta şi în domeniul învăţămîntului, ne conduce spre concluzia că Brîncoveanu a fost pe deplin conştient de necesitatea unei asemenea şcoli şi a avut măsura conceptului de „Academie", în sensul cuprinderii rolului ce trebuia să-l joace în epocă. Brîncoveanu însă nu singularizează şcoala ce o înfiinţa. Preia întreg inventarul de învăţămînt, dacă ne putem exprima astfel. El menţine şi celelalte şcoli existente şi le dezvoltă. Dar nucleul va fi Academia Domnească unde învă- ţăm'întul se structurează şi se transformă în instituţie. Brîncoveanu, avînd ca înaintaş cert pe Şerban Cantacuzino în „trebile de şcoală", se înscrie, alături de acesta, ca un ctitor al Academiei Domneşti. Brîncoveanu împarte însă gloria ctitoririi unui asemenea monument de cultură

cu alte personalităţi ale epocii şi înainte de toţi cu Stolnicul.

Prin modul cum a fost concepută şi organizată, Academia Domnească va însemna saltul calitativ al învăţămîntului românesc. Aceasta în primul rînd pentru că răspundea unei necesităţi a vremii. Ştiinţa de carte trebuia să se extindă şi ştiutorii de carte să servească progresului societăţii. Apoi ofensiva catolică nu încetase, ci sporea în intensitate. în trecut ea fusese o primejdie pe plan politic prin tendinţele de expansiune ale feudalităţii maghiare la sud şi răsărit de Carpaţi. 'Nici această tendinţă nu dispăruse, dar acum ea se aliase cu puternica expansiune habsburgică. O şcoală cu limba de predare greacă însemna, pe lîngă întărirea tradiţiilor bizantine, apropierea de răsăritul ortodox în lupta pentru independenţă. Academia Domnească avea să devină aşadar nu numai o instituţie de cultură şi ştiinţă de carte, ci şi o tribună politică a ideilor celor mai înaintate, dintre care lupta pentru independenţă ocupa întîiul loc.

în Academia Domnească, alături de limba greacă, se va folosi şi limba latină ca limbă de predare. Prin aceasta nu trebuie să vedem o nouă ofensivă a catolicismului. Disciplinele predate în limba greacă şi latină sînt o dovadă elocventă a promovării spiritului renascentist, şi nu a propagandei catolice şi nici chiar a reformei care din secolul al XVI-lea se adăugase contextului religios. Este ştiut că, la acea dată, în Transilvania, paralel cu ofensiva catolicismului pentru unirea cu Roma, se desfăşura şi propaganda luterană şi calvină pentru atragerea românilor ortodocşi.

Privită astfel, continuitatea Academiei Domneşti nu mai trebuie socotită în linie amintită, a şcolilor de slovenească şi românească sau nu numai pe acea linie, ci şi pe cea de tradiţie greacă şi latină. în jurul

anului 1650, eruditul umanist Pantelimon (Paisie) Ligaridis, la îndemnul bătrînuiui Postelnic, punea, la i'irgovişte, in vechea reşedinţă domnească a Basarabilor, bazele unei „Schola graeca et latina". în Moldova, pe care nu trebuie să o privim separat, ci într-o continuă şi strînsă unitate românească, Despot Vodă pusese bazele şcolii latine de la Cotnari (1561—1563). Eponimul Academiei Domneşti la Iaşi a fost „Colegiul" de la biserica Trei Ierarhi, înfiinţat în anul 1640, sub Vasile Lupu.

Dacă disciplinele predate la Academia Domnească serveau cauzei culturii şi scopului religios cu conţinutul politic enunţat, lupta pentru independenţă este sensul de a fi. Ea trebuie înţeleasă nu numai desfăşurată în Apus, dar şi în sud-estul Europei, împotriva expansiunii otomane. Este cert că Ţările Române aveau o situaţie diferită de statele din Balcani. Păstrînd poziţia de quasiindependenţă, aici s-au putut crea şcoli în care era promovat spiritul de independenţă, în timp ce în Ţările balcanice, aflate sub jugul turcesc, nu. De aceea, alături de spudeii români, de numeroasele generaţii strălucite de cărturari, pe care va începe să le dea Academia Domnească din mediul autohton, vor veni să înveţe multe elemente din ţările balcanice. îi unea, în primul rînd, ideea generoasă a luptei pentru emanciparea naţională. Au venit şi tineri studioşi din Rusia. Academia Domnească se afirma tot mai mult ca un centru strălucit de învăţămînt şi ea putea sta cu cinste alături de marile şcoli ale vremii: cele de la Padova şi Veneţia, Academia din Constantinopol, Şcoala patriarhiei din Moscova şi cea din Ierusalim. Prin Academia Domnească, Bucureştii deveneau un însemnat centru de difuzare a culturii vechiului Bizanţ, am putea spune „noul Bizanţ".

Corbeştii au găsit la Academia Domnească o bibliotecă care a constituit o serioasă sursă de documentare, alături de cea a Stolnicului. Dar mai presus de Orice au înţeles sensul acestui învăţământ umanist, valoarea lui naţională şi europeană, ca centru de cultură dintre cele mai însemnate din Europa.

Ca şi în celelalte domenii ale culturii, „frecventînd" Academia Domnească, nu în sensul urmării cursurilor ci fenomenelor de cultură de aici, David şi Teodor Corbea au cunoscut numeroase personalităţi, profesori cu o temeinică pregătire şi formaţie intelectuală, eruditi şi cu spirit creator. David a fost mult mai receptiv şi mai comunicativ în cunoaşterea şi în relaţiile cu lumea culturală de la Academia Domnească. A învăţat de la ei tot ce se putea învăţa, a aflat despre preocupările lor, cărţile pe care le scriseseră, despre disciplina pe care o predau. Şi el, şi Teodor Corbea au putut să-şi întregească tabloul societăţii brîncoveneşti şi să-şi dea seama de măsura în care Brîncoveanu izbutise să unească eforturile tuturor, chiar dacă nu în chip desăvîrşit, pentru interesele neamului românesc.

Cu puterea lui de discernămînt, David Corbea ar fi putut să ţină şi el un jurnal, adică note, „însemnări de taină", în care să prezinte galeria celor pe care i-a cunoscut. Dar timpul nu i-a permis. Sau dacă a făcut-o, totul s-a risipit în vînt, ca şi viaţa lui aflată mereu la răspîntii. La Academia Domnească fraţii Corbea l-au cunoscut pe primul director al acestui edificiu de cultură, Sevastos Kimenitul. Acest vestit învăţat grec din Trapezunt fusese profesor la
Academia Fanarului. A venit cu entuziasm aici încă din 1684, pentru a învăţa carte pe Gheorghe Cantacuzino, fiul domnitorului. Brîncoveanu l-a aşezat la

mare cinste, oferindu-i conducerea Academiei Domneşti, ca unuia ce strălucea în virtuţi. Adept al filozofiei aristoteliene, Sevastos Kimenitul a tradus tratatul „Despre virtuţi şi vicii", dedicîndu-i-1 domnitorului. După moartea lui Sevastos Kimenitul, i-au urmat la conducere şi predarea filozofiei alţi oameni de seamă, animaţi de aceleaşi principii sănătoase şi înţelepte. Aşa au fost: Marcu Cipru, Gheorghe Hipomenas, Ion Abramios.

La Academia Domnească s-a impus personalitatea eruditului profesor de fizică şi matematică, medic, activist în domeniul tiparului, Ioan Comnenul. De asemenea, a profesorului macedonean Theodor Simion. Şi-au dovedit iscusinţa şi erudiţia la catedră etolianul Gherman de Nysse şi scriitorul Ioan Cariofil. Lista profesorilor şi spudeilor străluciţi este mult mai lungă. După cum acestora li se adaugă numeroşi oameni de cultură ai vremii care într-un fel sau altul sînt legaţi de Academia Domnească. Deşi sînt folosiţi de Brîncoveanu mai mult în diplomaţie, fraţii Corbea iau legătura cu toţi oamenii de notorietate şi prezenţa lor trezeşte în fiecare din aceştia interes pentru astfel de remarcabile personalităţi. David îl va însoţi de multe ori pe Brîncoveanu, în vizitele pe care domnitorul le făcea la Academia Domnească. Atunci, cînd capul ţării sosea în mijlocul profesorilor, David Corbea cunoştea şi alte aspecte ale activităţii de la Academie şi unele probleme de perspectivă ale acestei înalte instituţii.

La fel, Corbeştii i-au cunoscut pe medicii lui Brîncoveanu, oameni învăţaţi, mult preţuiţi de domnitor, folosiţi de acesta în tămăduirea bolilor sale sau ale numeroasei familii, cît şi ea oameni de casă cărora li se încredinţau diferite treburi domaniare sau chiar diplomatice: Iacob Pylarino, Corai' Anton, Pantaleon (Pândele) Calliarhi, Bartolomeo Ferrati. După cum l-au cunoscut şi preţuit pe medicul sibian Samoil Koleseri, devenit om de încredere al lui Brîncoveanu, cu misiuni speciale: consilier aulic, igienist şi sanitarist, diplomat etc.

Fraţii Corbea n-au stat numai la Bucureşti. Au făcut dese călătorii la vechile cetăţi de scaun ale Ţării Româneşti: Argeş, Cîmpulung, Tîrgovişte, unde au admirat vestigiile trecutului care vorbeau despre domnii Basarabi, dar şi despre poporul român, simplu şi viteaz, care trăise demn şi curajos şi care asigurase continuitatea de viaţă pe aceste meleaguri. Au vizitat construcţii ridicate de ctitorii Basarabi, şi pe cele brîncoveneşti. De altfel însuşi domnitorul era un neobosit şi permanent vizitator al ctitoriilor sale sau ale înaintaşilor săi pentru a vedea ce s-a făcut şi mai ales ce mai este de făcut. Nu pleca niciodată singur. Avea o suită formată din colaboratori apropiaţi, printre care se numărau şi fraţii Corbea. Au văzut ctitoriile brîncoveneşti de la Horezu, Rîmni- cu-Sărat, Colţea, Sf. Gheorghe Nou din Bucureşti, palatele de la Potlogi, Obileşti, Doiceşti, Mogoşoaia.

Au cunoscut pe artişii vremii, printre care pe Pîrvu Mutu Zugravul, „maestrul pictorilor". Acesta a creat şcoală de pictori, un stil al picturii murale, pe care l-a subsumat stilului brîncovenesc românesc. Pîrvu Mutu şi şcoala lui de pictură au pogorît pe pereţii mănăstirilor şi palatelor chipuri de neuitat. Conbeştii au lăudat şi admirat pe aceşti artişti, ca şi

I

pe altă celebritate a epocii, zugravul curţii domneşti, Constantinos.

S-au interesat de arta aurarilor şi argintarilor, a celor care cu deosebit simţ artistic împodobeau cărţile tipărite. I-au cunoscut şi pe maeştrii din Transilvania, care vindeau lui Brîncoveanu obiecte de artizanat de rară frumuseţe, în frunte cu Georg May II, „maestrul argintarilor", care venea la Bucureşti pentru a primi comenzi direct de la Brîncoveanu. De asemenea, pe maeştrii argintari braşoveni Sebastian Hann, Johannes Henning şi pe cel de la Sibiu, Thomas Klosch. Prin Antim Ivireanul l-au cunoscut pe talentatul ilustrator de cărţi Ioanichie Bucov şi pe meşterul în xilogravură Dimitrie.

Au luat parte la viaţa culturală a Ţării Româneşti, în toate ipostazele ei. Apoi la petreceri organizate la curte sau la serbările puse la cale în chip original şi personal de însuşi Brîncoveanu, la vînăto- riie domneşti prin pădurile care făceau parte din vechiul codru ai Vlăsiei, umblînd cu întreaga suită brîncovenească după „vînaţuri mai rare sau mai obişnuite". Au vizitat splendidele grădini de la curţile brîncoveneşti, lucrate în manieră apuseană sau orientală. Observau cu atenţie şi cu minuţie faţa noului care se instala pretutindeni cu mărinimie.

Mai puţin este totuşi cunoscută strădania lui David Corbea spre împlinirea unei familii. în această privinţă, dacă Stolnicul dar mai ales Brîncoveanu s-au realizat deplin, David Corbea a fost un om aflat mereu pe drumurile Ţării şi ale străinătăţii. Izvoarele istorice pomenesc la un moment dat despre fiul lui David Corbea, Pastia, care, totuşi poate, a rezultat dintr-o dragoste trecătoare a Ceauşului. Global, toate aceste nenumărate aspecte conduc la ideea unei activităţi zilnice neobosite, întăresc şi mai mult tabloul neobişnuitelor zile ale

lui Constantin Brîncoveanu şi ale sfetnicului său.

#

Implicarea Corbeştilor în activitatea politică şi diplomatică a Ţării Româneşti le-a oferit posibilitatea de a cunoaşte şi personalităţi din sfera diplomaţiei. Sigur că în cadrul cancelariei lui Brîncoveanu cele mai apropiate legături, de colaborare, le-au întreţinut Corbeştii cu funcţionarii cancelariei, prieteni şi tovarăşi de activitate zilnică. Intrînd însă în „diplomaţia cea complicată şi încercată“ a Ţării, au cunoscut inevitabil şi cele mai însemnate feţe diplomatice ale epocii. Aşa, de pildă, pe patriarhul Ierusalimului, Dositei, care a venit de multe ori la Bucureşti şi chiar a locuit la curtea lui Brîncoveanu, sau pe nepotul acestuia, Hrisant Nottara, care şi el a stat mult la curtea lui Brîncoveanu şi va urma lui Dositei în înalta funcţie eclesiastică. I-au cunoscut de asemenea pe Athanasie, patriarhul Antiohiei, Arse- nie III, patriarh sîrb, Gherasim Palladis, patriarhul Alexandriei. Prezenţa patriarhului Ierusalimului în Ţara Românească, legăturile permanente întreţinute cu şefii bisericii dintr-o serie de state, legăturile şi corespondenţa lui Dositei şi Hrisant Nottara cu Moscova şi cu Brîncoveanu sau Stolnicul a însemnat — prin ofensiva ortodoxismului asupra catolicismului şi semilunii — o armă politică puternică împotriva expansiunilor şi cotropirilor, pentru independenţă.

Inevitabil, dar şi deliberat, David şi Teodor Corbea vor intra în circuitul acestei diplomaţii, alături de şi la nivelul lui Dositei, Hrisant Nottara, Stolnic, cancelarii ruşi Fedor A. Golovin şi Gavril I. Golovkin, hatmanul Ivan Mazepa al Ucrainei, M. D. Galiţin, guvernatorul Kievului. De asemenea, vor cunoaşte mari capete încoronate. Dar mai cu seamă pe

„maeştrii diplomaţiei", pe trimişii atîtor ţări europene, roind prin Ţările Române în toate direcţiile, pentru a pune în practică planul de acţiune al ţării respective.

Diplomaţia franceză a fost în epoca lui Ludovic al XlV-lea reprezentată de iluştri şi iscusiţi ambasadori. Reţin atenţia cei care erau trimişi la Constantinopol pentru a rezolva complicata „problemă" turcă. Oprindu-se şi în Ţara Românească înainte de a ajunge în capitala Imperiului otoman, ei s-au întreţinut cu membri ai cancelariei brîncoveneşti şi în special cu David Corbea. Astfel au fost: marchizul D'Usson Bonnae, Castagneres, De Girardin, Des Alleurs, Ferriol. De altă structură dar de aceeaşi manieră era Ponqueville, consulul Franţei la Ianina. Cunoscîndu-1 pe William Paget, ambasadorul Angliei la Constantinopol, nefiind un prea bun mînuitor al limbii engleze, cu firea lui circumspectă şi exigentă, David Corbea a legat convorbiri tot în „frîncească", limbă pe care ambii diplomaţi o posedau de minune. Urînd Imperiul habsburgic care cotropise Transilvania, David Corbea a urmat însă politica brîncoveneaseă şi n-a ezitat ca pe faţă să afişeze o „curtoazie diplomatică" faţă de agenţii diplomatici imperiali care mişunau ca argintul viu prin ţările sud-estului european spre Poartă, „ca la ei acasă". Cei mai iscusiţi la minte şi mai unşi cu alifiile diplomaţiei erau contele Ladislau Csâky, Pasky Cristofor, Wolfgang d'Oettingen, Kunitz, contele Caprara. Aceştia n-au izbutit nici să-l cumpere, nici să-l vîndă pe David Corbea, care a dovedit la rîndul lui o iscusinţă şi c experienţă valahă în „comportament", în maniere, în voce şi-n uitătură, remarcabile.

>^,0 problemă aparte o constituie convorbirile lui David Corbea cu contele Luigi Ferdinand Marsigli, care în calitate de diplomat imperial a venit în cî-

teva rânduri la Bucureşti. David Corbea l-a cunoscut în casa Stolnicului, cu care Marsigli era bun prieten. Corbea a manifestat multă prudenţă şi perspicacitate pentru a desluşi adevăratul conţinut şi substrat al misiunii contelui.

Amîndoi Corbeştii i-au cunoscut pe cei trei trimişi ai regelui August al Poloniei la Bucureşti pentru a cere lui Brîncoveanu „închinarea" ţării. Este vorba de asprul şi mândrul Wackerbart, de arogantul Moro şi vicleanul Arlbănaş. Corbeştii vor fi alături de Brîncoveanu în aceste momente grele şi de cumpănă şi cu toată priceperea lor vor contribui la „răsturnarea planului leşesc".

Corbeştii i-au mai cunoscut şi pe agenţii diplomatici ai altor ţări: pe Bosy şi Hilteen, agenţi suedezi, Collier Iacob, ambasadorul Olandei la Constantinopol, Giustiniani Ascanio, ambasadorul veneţian la Constantinopol, Mamucca Marcaritano de la Torre, dragoman veneţian la Viena, şi atîţia alţii de mai mică însemnătate.

Avînd legături cu atîtea personalităţi politice şi diplomatice, Corbeştii au putut cunoaşte şi înţelege politica diferitelor şcoli diplomatice ale Apusului. Au învăţat de la fiecare, şi suma acestor experienţe, trecută prin personalitatea lor, a însemnat linia proprie şi originală a Corbeştilor de a rezolva problemele diplomatice. Neobişnuitele zile de la curtea lui Brîncoveanu au trecut toate cu folos, pînă ce într-o zi au început să fie puse în practică prin misiuni precise şi de cea mai mare însemnătate.

Destăinuirile contelui Luigi de Marsigli. Dintre toate personalităţile din domeniul diplomaţiei şi culturii pe care fraţii Corbea şi în primul rînd David au avut posibilitatea să le cunoască, de o factură, deosebită rămîne totuşi un personaj şi un nume: contele Luigi de Marsigli. Cum a ajuns acest om să-i cunoască pe Stolnic, pe Corbea, pe Brîncoveanu şi mai ales cum a ajuns să întreţină atîtea relaţii cu Ţările Române, cu mediul românesc, este o întrebare la a cărei deslușire contribuie schiţarea vieţii sale, brăzdată de întîmplări şi evenimente cu totul ieşite din comun. Văzuse lumina zilei la 20 iulie 1658 în oraşul Bologna, dintr-o familie de origină nobilă. Originea n-ar fi nimic neobişnuit. Dar preocupările ieşite din comun încă de la vîrstă fragedă privind studiul istoriei naturale, al bazelor matematicii, fizicii, problemelor strategiei, da. Ca adolescent, spirit furtunos, neobosit, străbate mai întîi Italia, patria sa divizată în state şi stăturleţe, în provincii unde particularismul local se menţinea viu, însetat de a vedea şi a cunoaşte totul. La Napoli, vechea colonie grecească, află primele ştiri despre Orient. Era în anul 1677. Trece pe la Padova pentru a cunoaşte ilustrul centru de cultură al şcolii de aici. Devine student întîmplător în sensul că nu-şi propune să facă studii permanente ci doar să asiste la unele cursuri. Aici îl cunoaşte însă pe Stolnic care era spudeu, deloc întîmplător. Deşi timpul petrecut împreună este extrem de scurt, cei doi se împrietenesc temeinic. La baza unei astfel de prietenii au stat pasiunea comună pentru cultură, preocupările asemănătoare. Nu ştiau atunci nici unul că se vor în- tîlni peste ani la Bucureşti. Stolnicul însă ar fi dorit-o şi chiar şi-a manifestat dorinţa de a-1 avea ca oaspete pe Marsigli în ţară.

Viaţa lui Marsigli însă avea evoluţii uimitoare şi metamorfoze uluitoare, cu urcuşuri şi coborîşuri rapide şi neaşteptate, schimbări de medii şi de atmosferă, de climat politic, de situaţie. Iată-l în 1678 la Constantinopol, ca trimis al tatălui său, în calitate de „camerata“ (om de casă, de încredere) al Bailului veneţian Pietro Civrani. Dar pînă să ajungă în capitala Imperiului otoman, peregrinează pe la muntele Athos. Cunoaşte şi lăcaşurile ridicate de domnitorii români sau înzestrate de aceştia, în special de cei din stirpe basarabă. înregistrează totul cu interes şi cu atenţie desăvîrşită. Le ordonează într-un registru al minţii şi al intelectului său fecund. Pe coastele Asiei Mici se minunează în faţa ruinelor Troiei, dar se şi înflăcărează faţă de urmele trecutului istoric. Ajuns în capitala lui Mehmed al IV-lea, el întreprinde un studiu amănunţit al moravurilor de la curtea Sultanului, în a cărui intimitate pătrunsese cu multă dibăcie. Dădea dovadă încă de pe acum, la vîrsta de numai 21 de ani, de calităţi înnăscute pentru a fi diplomat de mare valoare. Marsigli cunoaşte în felul acesta şi intuieşte în chip desăvîrşit starea de decădere a Imperiului otoman. Va fi primul, chiar înaintea marelui cărturar Dimitrie Cantemir — pe care l-a cunoscut la Constantinopol —, care semnalează opiniei publice acest fenomen. Nu se mulţumeşte numai cu explorările ştiinţifice şi sociale. Se iniţiază în secretele epocii. Află despre campania pregătită de Sultan împotriva Ungariei, ţintind spre rivalul major al epocii, Austria, şi spre inima Imperiului, Viena.

La scurt timp după aceea, Bailul e rechemat la Veneţia. Marsigli îl însoţeşte în Italia, unde îi prezintă Papei Inocent XI un raport amănunţit despre tot ceea ce se petrecea în Orient.

La această dată porneşte pe drumul Vienei şi in-

tră în slujba împăratului Leopold I, slujbă pe care n-o va părăsi decît tîrziu, odată cu amurgul carierei sale politice. Pentru că sub flamura imperială halbsburgică va face carieră. Imperiul începuse războaiele cu turcii şi exista perspectiva de a se război şi cu Franţa şi a se trezi în faţa unei răscoale a ungurilor
— ce va şi izbucni curînd după aceea. Tînărul Marsigh e trimis în armata din pusta Panoniei apreciindu-se la el nu virtutea ostăşească, ci temeinicile cunoştinţe de strateg şi topograf. Gradul îi este modest, abia de caporal. Dar o ascensiune uimitoare îl aduce la gradul de general, numai datorită marii sale capacităţi şi uriaşelor sale resurse. Anticipase şi pusese în practică, cu un secol şi ceva înainte, ceea ce va spune Napoleon despre ascensiunea soldatului francez care, „purta în raniţă bastonul de mareşal".

La asediul cetăţii Strigonia era doar căpitan. Căzînd în mîinile tătarilor, grav rănit, e purtat pe jos drum lung şi vîndut într-un tîrg obscur cu 17 taleri. Noul lui stăpîn, paşa Ahmed din Tîrnovo, îl face grăjdar obligîndu-1 să-l însoţească la Asediul Vienei din 1683. Marsigli trăieşte zbuciumul asediului. încearcă să evadeze, dar e prins şi condamnat la moarte. Este salvat de doi turci bosniaci care îl cumpără pentru capriciul de a avea un slujitor care să le prepare cafeaua. După dezastrul turcesc, îi însoţeşte pe noii săi stăpîni într-o situaţie deplorabilă, legat şi desculţ, pînă la Buda. De acolo, în Bosnia, unde luni de zile suferă prizonieratul cel mai crîncen: stă într-un bordei, legat şi cu hrană minimă. Răscumpărat cu bani veniţi din Veneţia, devine iar 'liber, întor- cîndu-se nu în Italia, ci în Austria. împăratul îşi aduce aminte de virtuţile sale. E trimis la Dunăre, în sectorul Budei, în armata ducelui de Lorena. în 1685 devine locotenent-

colonel. Primeşte o misiune de onoare: alcătuirea planului de recucerire a Budei. Este rănit în repetate rînduri. Trupul său primeşte gloanţe după gloanţe, dar nu cedează. Nu cedează nici în faţa frigurilor care făceau ravagii în campaniile militare. Dar ca orice virtuos este invidiat şi din cauza intrigilor este condamnat la moarte pentru trădare. Era însă evidentă nevinovăţia lui. împăratul îl graţiază. îi dă sarcina de a întări cetatea Mohaci, după care să se încadreze în acţiunea de recucerire a Transilvaniei.

îl întîlnim astfel pe Marsigli îndreptîndu-se cu grosul armatelor austriece spre Cluj şi luând parte la toate acţiunile de aici. Armatele imperiale îşi suspendă acţiunile din Transilvania odată cu venirea iernii, şi Marsigli pleacă la Roma prezentîndu-se Papei Inocent XI. Avea o misiune diplomatică precisă: aceea de a cere Papei sprijin în favoarea imperialilor care se pregăteau să asedieze Belgradul. Cu acest prilej însă Papa profită şi el pentru a se interesa în legătură cu modul de desfăşurare a propagandei catolice în Transilvania.

în această perioadă Marsigli parcurge de cîteva ori drumul de la Viena la Roma şi, în sfîrşit, odată cu începerea asediului Belgradului (1687), se va afla în calitate de combatant la această zguduitoare partidă istorică ce trebuia să înrîurească încă o dată soarta Imperiului otoman. După cum se ştie, turcii au fost din nou zdrobiţi în această bătălie. Marsigli devine omul de încredere al noului comandant al trupelor imperiale, ducele de Baden, un om pe cît de capabil ca militar pe atît de ambiţios şi plin de orgoliu. Cunoscîndu-1 bine pe Marsigli, care îşi schimba des stăpînul, ducele îi dă cele mai felurite misiuni, dar îl socoteşte în primul rînd expert în problema delimitării frontierelor imperiale. In această calitate,

participă la cucerirea Nişului şi apoi a Vidinului de către imperiali şi studiază posibilitatea fortificării Dunării pe ambele ei maluri. Studiile întreprinse cu minuţie şi pasiune la faţa locului, metoda sa practic-aplicativă privind cursul Dunării şi al altor fluvii mari europene vor face din el întemeietorul hidrografiei moderne. Lucrarea lui „Opus Danubiale“ este un exemplu de cercetare şi rigurozitate ştiinţifică. La toate acestea se va adăuga şi meritul de a fi înfiinţat „Institutul ştiinţific" din Bologna, centru de cultură de un deosebit prestigiu.

Totul apare contradictoriu în existenţa lui dacă ne gîndim că Marsigli a fost un peregrin neobosit prin „Orbis terrarum“ al timpului său; greu a ni-l închipui într-un loc creind opere de stabilitate şi durabilitate.

Il regăsim la Dunăre, unde cercetează rămăşiţele podului lui Traian şi procedează la construirea unui pod de bărci la Porţile de Fier în scopul trecerii armatelor imperiale în Oltenia. Este momentul cînd se apropie de istoria Ţării Româneşti. Cunoscînd pe domnul Ţării Româneşti, proaspătul urcat pe tron Brîncoveanu, revăzîndu-l pe Stolnic mai tîrziu, în revenirile sale, cunoscînd atîţi oameni de seamă de la noi, el va face destăinuiri. Aceste destăinuiri sînt de două feluri: mai întîi impresiile lui scrise, cuprinse în „Autobiografia di Luigi Ferdinand Marsili“ (unde sînt multe informaţii privind Ţările Române), apoi relatări din viaţa sa, din misiunile sale în Ţările Române, chiar din intimităţile sale. De astfel de relatări a beneficiat şi David Corbea, care, aşa cum am văzut, îl va cunoaşte pe Marsigli în casa Stolnicului, pe la anul 1700, cînd contele revenise în Transilvania şi în Ţara Românească.

Corbea, prezent la acea dată în lumea diploma-

ţiei, era interesat de orice amănunt şi de orice -întîmplare. Relatările contelui îi deschideau noi orizonturi în înţelegerea culiselor afacerilor imperiale. Totodată contele făcea parte din acei oameni pe care ar fi trebuit să-i socotească duşmani. Agent diplomatic al imperialilor, participant la acţiunile din Transilvania pe care însuşi contele i le va istorisi cu emfază, amestecat în propaganda catolică, era virtual un duşman al lui Corbea. Pentru aceasta Ceauşul păstra foarte multe rezerve faţă de el. Nu le afişa. în adîncul conştiinţei sale rămîneau neşterse locurile natale, românii de sub jugul imperial, năzuinţele româneşti de libertate. Păstrînd această răceală, Corbea a apreciat însă la Marsigli virtuţile omului de cultură, de spirit elevat, verva acestui personaj atît de controversat în el însuşi, în tdt ceea ce spunea şi făptuia.

In ziua aceea a destăinuirilor, Stolnicul plecase la Brîncoveanu şi îi lăsase pe cei doi în camera unde se găsea apreciabila bibliotecă a Stolnicului. Mediul era propriu pentru asemenea istorisiri. La început Marsigli trecu în revistă zbuciumata sa viaţă. Apoi ajunse la momentul acela cînd păşise în istoria acestor meleaguri. La podul de bărci de la Porţile de Fier. Marsigli istorisea frumos şi Corbea, un alt artist al cuvântului, preţuia acest lucru. Spunea că valahii rîdeau a neîncredere, fiind convinşi că podul nu va putea fi construit. Şi totuşi el a fost gata. Armata imperială a trecut podul, dar Brîncoveanu nu le-a asigurat hrană şi nutreţ pentru cai. Suferind mari greutăţi şi privaţiuni, soldaţii austrieci au ajuns la frumosul palat al lui Brîncoveanu de pe rîul Olt. Povestirea lui Marsigli devine aici concretă. Principele Ludovic îl detaşează spre mănăstirea Bistriţa, ctitorie a boierilor Craioveşti; dîndu-i po-

runcă de a captura tezaurul lui Şerban vodă Cantacuzino. Tezaurul se afla în mîna fiului lui Şerban, care izbutise să fugă din închisoarea în care îl aruncase Brîncoveanu, datorită cumnatului său Bălăceanu. Marsigli arată că izbuteşte să pună mîna pe tezaur, însă îi mărturiseşte lui Corbea cu un aer de naivitate că a fost un prost deoarece nici nu s-a atins de lăzile grele şi pline de bogăţii pentru a-şi lua partea. Doar le-a sigilat, a zăvorit odăile şi apoi s-a dus şi el la palatul lui Brîncoveanu. Aici a aflat că domnul Ţării Româneşti semnase cu principele Ludovic un tratat privitor la şederea armatelor imperiale în timpul iernii. După ce a rezolvat problema aceasta, principele a plecat la Viena, lăsîndu-1 ca înlocuitor pe generalul Heissler. Marsigli pleacă la Orşova pentru a-şi proba din nou talentul şi a croi o şosea pe sub Porţile de Fier. Străbătînd Ţara Românească pentru a ajunge în sus-numitul loc, Marsigli îi relatează lui Corbea observaţia pe care o făcuse atunci că Brîncoveanu nu respecta tratatul şi nu aproviziona armatele imperiale.

La această subliniere, lui Corbea i-a înflorit un surîs pe buze. Mulţumire? Bucurie? Apreciere la adresa lui Brîncoveanu? Surîsul era însă doar surîs care nu spunea prea multe.

Marsigli era omul acţiunii. îl interesau mai puţin clauzele tratatului şi modul cum erau ele respectate şi mai mult marea sa operă dunăreană pe care o făurea într-un bordei modest de lîngă Turnu-Severin. Izbuteşte într-adevăr, într-un timp relativ scurt, să sfîrşească şoseaua pe care o încununează cu un pod drept lîngă Palanca. Armatele austriece înaintează pînă la Caransebeş şi primesc porunca de a distruge fortăreaţa de la Orşova, fapt care dădea posibilitate trupelor imperiale şi artileriei să se re-

tragă din faţa armatelor turceşti în condiţiile în care turcii începeau să obţină unele mici victorii. Principele Ludovic, în calitate de comandant suprem, pro- fitînd de situaţia strategică avantajoasă al cărei merit îl avea în primul rînd Marsigli, porunceşte începerea marşului asupra Sibiului, în timp ce răsculaţii unguri se retrăgeau spre părţile secuieşti. Marsigli scotea în evidenţă în relatarea sa către Corbea de fiecare dată rolul său, pe care fie că îl exagera, fie că îl reda veridic, dar reieşea mereu în prim plan.

Corbea nu era omul care să ia cuvintele lui Marsigli în chip absolut. Le asculta cu atenţie, pentru a trage apoi propriile sale concluzii. Marsigli continuase relatarea arătînd că principele Ludovic îl trimisese într-o periculoasă recunoaştere către Făgăraş, într-o acţiune temerară dar care necesita şi multă ingeniozitate. Trebuia să închidă calea lui Emeric Tokoly (conducător al răscoalei ungurilor contra imperialilor), ca să doboare trunchiuri de copaci, pentru a asigura prin aceasta retragerea în cele mai bune condiţii a imperialilor pe Olt, prin Făgăraş — Sibiu. Victoria în noua ciocnire de la Belgrad o repurtară temporar turcii, care ameninţau să invadeze Banatul. Marsigli e trimis la Braşov pentru a dărîma fortăreaţa de acolo.

La această parte a relatării, inima lui Corbea tresărise iar, auzind de Braşov, leagănul copilăriei şi primei sale tinereţi. Dar relatarea lui Marsigli era mai amplă. El trebuia să facă faţă cu oamenii de care dispunea răsculaţilor lui Tokoly, aliatul turcilor, care se baza pe forţele sale ca şi pe moldoveni, munteni şi tătari. Cetele de răsculaţi sînt puse pe fugă, după care Marsigli izbuteşte să închidă trecătorile Munteniei şi Moldovei cu trunchiuri de copaci. Turcii pătrunseseră totuşi în Transilvania şi înaintau către Oradea şi Cluj. în împrejurimile Clujului s-a dat bătălia dintre trupele imperiale şi tătari, aliaţi permanenţi şi forţă de şoc a turcilor. Marsigli nu stătuse în acest timp degeaba. îşi făcuse preţioase însemnări privind trecătorile din Carpaţi. Campania din Transilvania s-a încheiat cu bine, în sensul victoriei imperialilor şi triumfului principiilor tactice, strategice şi ştiinţifice ale lui Marsigli. Pentru tratativele de pace este ales tot Marsigli, în

calitate de observator clandestin la Constantinopol şi ataşat pe lîngă ambasadorul Angliei. Preliminariile păcii au loc la Adrianopol. în acest timp, Marsigli face de cîteva ori drumul de la Viena la Constanti- nopol. Dar după dezastrul turcilor de la Belgrad se pare că misiunea lui orientală şi dunăreană s-a încheiat. în drum spre Viena se abate pe la curtea lui Brîncoveanu.

Privindu-1 atent pe Corbea, ca pentru a-i citi în gînduri, Marsigli relată în continuare această vizită cu lux de amănunte. Dar Corbea nu trădă nici un sentiment deosebit, ca şi cum nu era vorba de suveranul său. Era unul din subterfugiile diplomaţiei, de a rămîne „â face claire". Marsigli îi spunea că aflînd de venirea sa, Brîncoveanu trimise să-l întîmpine mulţime de oşteni, ofiţeri şi slujitori de la curte, tratîndu-1 ca pe o mare personalitate. Odată ajuns, l-a luat în primire, curtenitor, şi l-a adus în faimoasa cameră de taină de la curte. A poruncit să se închidă uşile şi apoi l-a întrebat în legătură cu schimbările survenite la Poartă, planurile de pace ale turcilor şi mai ales urmările victoriilor repurtate de armatele imperiale. Marsigli nu-i ascunse lui Corbea că Brîncoveanu e un fin diplomat şi că în convorbirile avute a simţit acest lucru. Brîncoveanu nu spunea lucrurilor pe nume, dar lăsa să se înţeleagă despre ce este vorba şi nu cădea în nici o capcană ce
i se întindea, oricît de abil ar fi fost ţesută. Cu acest prilej Brîncoveanu ocoli şi contribuţia muntenilor la evenimentele antihabsburgice din Transilvania, căutînd să-l convingă pe agentul imperial de crediitţa sa faţă de împărat.

Marsigli evocă şi somptuosul banchet cu care a fost onorat de Brîncoveanu, banchet la care au participat şi arhiepiscopi de rit grecesc, mai mulţi mi-

niştri de-ai săi şi nobili munteni, adică boieri. Aici, puterea de evocare a evenimentelor merită redată prin cuvintele lui Marsigli, aşa cum le-a lăsat în „Autobiografie" şi cum le-a relatat aproximativ la fel în faţa lui Corbea:

„Fost-au mîncările alese, vinurile de preţ şi toate din acea provincie; muzica, împărţită între uzul creştin, turcesc şi persan, a fost totuşi foarte plăcută în varietatea ei. Slujitori la masă erau printre alţii mai mult turci, cari stăteau în picioare în jurul mesei. Principele, eu glas încet, închină în sănătatea Augustului, şi aceeaşi închinare, dar tot pe şoptite, o făcu să treacă pe la toţi cei ce stăteau în preajma noastră. Pe urmă lăudă norocul, de care se bucura, de a servi, fie chiar şi din porunca Porţii, pe un servitor al împăratului; de care lucru ţinîn- du-1 cu de rău, zieîndu-i că porunca porţii mă declară servitor al regelui Angliei, el, zîmbind, adăogă că fie şi de aş fi spus că eu eram englez, el m-ar fi lua't tot drept german. Se bău apoi şi se ciocni cu glas tare, în sănătatea regelui Wilhelm şi a statelor Olandei, de care lucru se bucurară chiar şi turcii.“

în vocea lui Marsigli, Corbea traduse toate nuanţele şi culisele diplomaţiei, interesele imperialilor faţă de puterile vremii şi atitudinea lui Brîncoveanu faţă de aceste puteri. Apoi, continuă cu relatarea pe acelaşi ton:

,,Isprăvindu-se ospăţul, se retrase principele cu mine într-o al't㠠încăpere; în care, stînd turceşte pe perine, vreme de două ceasuri, cu cafele şi tutun, am vorbit de tot felul de lucruri. Luîndu-mi în cele din urmă rămas bun de la el, mă dărui cu un cal şi mă însoţi pînă la gazda mea cu onoruri, ca şi la începeput. “

A'duse apoi vorba şi de prietenul său Stolnicul, în a cărui casă se petrecea acum scena relatării şi

care îl primise în repetate rînduri pe colegul padovan. „Domnul Constantin Cantacuzino — îi pronunţă numele Marsigli cu veneraţie —, fratele principelui răposat şi conducător al tuturor trebilor din Valahia, veni să mă viziteze şi să se scuze de fapta împotriva Transilvaniei."

Aici se terminau relatările lui Marsigli, tocmai cînd Stolnicul de care era vorba se reîntorsese la ei.

Corbea s-a mai întâlnit de cîteva ori cu Marsigli. De data aceasta fără destăinuiri. Cu vorbe de şagă pentru a trece timpul. Dar ceea ce era esenţial, Corbea înţelesese şi culesese din vorbele contelui.

Apoi nu-1 mai întîlni. N-a mai avut prilejul. Furat de misiunile primite, îşi canaliză întreaga atenţie spre ele. Marsigli lăsase totuşi Ceauşului o amintire indecisă, însă deloc neplăcută. La 1702, cînd pleca în Rusia, află că ilustrul conte Marsigli căzuse pradă intrigilor de la Curtea imperială. De data aceasta fără putinţa de a mai fi reabilitat de împărat, în ultima clipă. „Omnia vulnerant, ultima necat.“ (Toate rănesc, ultima omoară). Qmonul lui Marsigli n-a însemnat de data aceasta nici condamnare la moarte, nici atentat politic. Doar îndepărtare din funcţii, din atribuţiile sale. Ieşi din istoria Imperiului habsburgic pe care îl servise atît. Se întoarse resemnat în patria sa, Italia, şi în oraşul său natal, Bo- logna, pentru a-şi încorona acolo opera.

Profilul moral-intelectual al lui David Corbea din Schei. David Corbea a fost un om simplu, crescut într-un mediu de tradiţie populară şi românească. A crescut în atmosfera simţului de dreptate, care nu înţelege să tolereze injusteţea — sub orice formă s-ar manifesta ea. Puritatea aceasta

aproape sălbatică a venit în contact cu cultura vremii şi a mers lacomă spre cunoaştere.

Corbea este, ca şi fratele său Teodor, un umanist. Două exemplare de rară fineţe şi intelectualitate elevată. Teodor a diferit însă întrucîtva de David. Deşi din acelaşi vlăstar, temperamentele lor au fost deosebite. Teodor era mai reţinut, David mai pasionat. Punea mai multă patimă, în sensul de sentiment care nu este niciodată în luptă cu raţiunea ci, dimpotrivă, trăieşte, se hrăneşte din propria pasiune, pînă cînd izbuteşte să ajungă la ţel. Din acest izvor şi-au luat cei doi fraţi puterea de a crea, numai că în domenii diferite. Teodor fiind mai reţinut, izbuteşte să lase o operă scrisă, David se lansează în creaţia po'litilcă şi diplomatică, în gîndirea şi plămădirea istoriei. însemnările sale nenumărate sînt poate de domeniul statisticii şi calculului, dar cînd le depăşea pe acestea, sînt ale unui istoric înseninător de sentinţe şi adevăruri.

Teodor Corbea n-a fost nici el un slab diplomat. Se pare chiar că a intrat primul sub oblăduirea cancelariei brîncoveneşti, atunci cînd încă David îşi exercita funcţia de Ceauş pe lîngă spătarul Mihai Cantacuzino. Apoi a venit şi el la cancelaria domnească. Întrînd aici, l-a întrecut cu mult pe fratele său şi pe ceilalţi secretari domneşti. A învăţat de la ei cartea diplomatică şi politică pentru a-i depăşi prin resursele sale imense, prin combustiile lui care îl duc la practicarea artei politice şi diplomatice. Teodor Corbea va rămîne ca om de cultură şi condeier, David ca om de cultură şi diplomat.

îba început Brîncoveanu l-a folosit pe David Sorbea în activitatea de propagandă, avînd drept scop împotrivirea la unirea cu Roma. Dar Corbea va îmbrăţişa o singură linie: aceea a luptei împotriva impilatorilor, a duşmanilor emancipării româneşti.

Toate misiunile sale au purtat amprenta neadmiterii cotropirii şi subjugării. De aceea, spiritul său a fost antihabsburgic, antiotoman sau antipolonez, în măsura în care devenea învederat că suveranii acestor ţări treceau la planuri şi politică de cotropire. S-a încadrat în luptă cu toată fiinţa şi hotărîrea. N-a bravat, dar va dovedi bravură şi pricepere în tot ceea ce s-a angajat să realizeze.

Diplomaţia sa a îmbrăcat aspecte felurite, modalităţi care se potriveau situaţiei date. Iar arma religiei, în apărarea ortodoxismului, a fost o armă politică şi diplomatică. Spiritualitatea lui David exclude misticismul îngust.

Spiritualitatea lui David s-a dovedit prodigioasă tocmai pentru că ea a găsit pe parcurs răspuns la toate problemele ce trebuiau rezolvate în cîmpul istoriei. A fost cuprinzătoare, elastică, clarvăzătoare în perspectivă, bogată în conţinut, profundă, pasionată şi năvalnică. Răsplătit cu onoruri, a onorat la rîndul lui epoca, a primit de la epocă, dar a şi dăruit în acelaşi timp, cu generozitate, înzecit.

Şi ca să nu-şi trădeze principiile, a rămas integru faţă de domnitor, de toţi ceilalţi iluştri contemporani şi faţă de toţi oamenii timpului său. A învăţat ce era bun de la fiecare dovedind o receptivitate demnă de toată lauda. Nu s-a trădat pe sine şi prin aceasta a adus Ţării omagiul supremului său crez şi avînt.

O punere în scenă. La curtea lui Brîncoveanu erau multe obiceiuri, unele moştenite prin tradiţie, altele introduse de domnitor. Influenţa aulică bizantină, la care se adăugau moravuri şi precepte apusene, era departe de a umbri straiul românesc revărsat din belşug şi cu multă dăruire din partea domnitorului asupra tuturor lucrurilor şi întâmplărilor. La răstimpuri, în Brîncoveanu trăiau amintiri ale

copilăriei, chiar ale jocurilor de atunci. în acest caz simţea nevoia să se înconjoare de oameni de spirit şi talent, şi împreună cu ei să organizeze un spectacol în cadrul căruia să joace rolul principal.

într-o zi a proiectat şi gîndit o asemenea „punere în scenă“, unde să joace rolul unui împărat bizantin, poate al marelui Justinian, cel mai impozant Cezar al romanităţii orientale. Cedă însă repede tentaţiei. Crezu de cuviinţă că doamna lui, credincioasa doamnă Marica Brîncoveanu, nu are nimic din temperamentul vulcanic şi nici din structura amoroasă a Teodorei, împărăteasa curtezană. Mai mult, chipul lui Justinian îi apărea destul de simpatic.

Voia mai degrabă să joace rolul unui încoronat negativ pe care în felul acesta să-l discrediteze în faţa istoriei şi a propriei sale conştiinţe. Rolul unui sultan. Nu conta care anume. Numai pe Ahmed, cel în scaun, nu-'l putea figura. A doua zi ar fi ajuns la Constantinopol, la urechile acestuia, trîmbiţele defăimării. Nu avea interes să distrugă într-o clipă, printr-un divertisment, ceea ce clădise în timp cu migală, arta la fel de desăvîrşită ca cea teatrală, diplomaţia. Ştia însă altceva: că recurgînd la vastul cîmp al istoriei şi alegîndu-şi pe unul din înaintaşii, lui Ahmed, pe oricare dintre ei, avea să-l compare chipurile cu cel în scaun în favoarea acestuia din urmă. Era psiholog Brîncoveanu Constantin. Fin psiholog. Pătrundea în sufletul oamenilor. Le înţelegea sensurile şi aspiraţiile. Le auzea bătăile de inimă. Citea ce spuneau ele.

Fusese la Sultan. Avusese ocazia să-l audă vorbind cu emfaza şi mîndria caracteristică cuceritorilor şi aspiratorilor la dominaţia mondială. îl cercetase îndelung. îl cumpărase şi cu aur, dar şi cu vorbe meşteşugite. Cu aceleaşi arme îi cumpărase şi pe marele vizir, şi pe alţi demnitari otomani. Sul-

tanul s-ar fi bucurat să ştie că un înaintaş al lui a fost defăimat, dar că în acelaşi timp el ar fi fost lăudat. Sau măcar să se lase a se înţelege că actualul stăpîn al Imperiului otoman îi întrece pe toţi cei care au fost înaintea lui prin putere, bogăţie, mărire, vitejie şi înţelepciune.

Astfel stînd lucrurile, personajul era Baiazid II-derim, învins de un domnitor Basarab la Rovine. Ţinea mult Brîncoveanu să sublinieze încă o dată pe o astfel de cale şi să laude în faţa tuturor, români şi străini aflaţi la curtea sa, fapta cea mare şi eternă a lui Mircea vodă cel Bătrîn care odihnea de vreo 300 de ani sub lespedea grea de piatră a Coziei.

Textul acestei „puneri în scenă“ nu exista. El nu era scris şi Brîncoveanu, nici nu vedea necesitatea lui. Forţa unui astfel de text consta în puterea imaginativă a participanţilor.

Cînd s-ar fi pornit jocul acesta unic şi minunat, în toiul lui şi apoi în întreaga desfăşurare pînă la deznodămînt, pînă la epilog, totul trebuia compus, creat punct cu punct, moment cu moment, idee cu idee, legat simţămînt de simţămînt, floare cu floare. Brîncoveanu conta pe faptul că actorii nu erau simpli actori sau mai bine zis actori de profesie care să redea — e drept, cu talentul lor de recitatori şi nuanţatori ai cuvîntului — un text dinainte dat. Participau primele minţi ale Ţării Româneşti, oameni a căror cultură şi rafinament nu mai puteau fi puse la îndoială. Aceştia trebuiau să creeze textul, fiecare cu stilul său particular, să intervină cu personalitatea sa, să conducă firul acţiunii. Şi mai ales al confruntărilor. Pentru că punerea în scenă iniţiată de Brîncoveanu era concepută nu ca o piesă de acţiune, ci mai ales de confruntare. Scopul urmărit era dublu: să verifice simţămintele acelor personalităţi pe care le strânsese cu grijă pe lîngă el,

dar şi finalitatea actului ca atare. Trebuia să se desprindă iubirea fierbinte pentru Ţară, respectul pentru faptele înaintaşilor care ştiuseră la vreme de mare cumpănă să se ridice cutezători, cu sabia dreptăţii. Acei eroi legendari care învinseseră în luptă dreaptă, vitează şi rostuită cum trebuie armii mult mai numeroase şi mai puternice dar cotropitoare.

Totul trebuia să însemne o odă fierbinte înălţată eroilor pământului pontic şi carpatin, să educe pe toţi în acest spirit, să le amintească de trecut şi mai ales să le spună cu grijă de părinte că vremea cotropitorilor nu trecuse şi că tot românul trebuia să fie gata pentru a răspunde cu arma în mînă duşmanilor pământului românesc.

Primul invitat a fost Stolnicul. Brîncoveanu sublinia prin omul trimis în acest sens că el, domnitorul, îl socoteşte mintea cea mai luminată a Ţării Româneşti. Avu însă dezamăgirea să constate că unchiul său vedea altfel lucrurile. Refuzul categoric şi lipsa de adeziune la un asemenea „joc infantil", cum îl caracterizase Stolnicul, dezaprobarea pentru asemenea „acte minore" cînd Ţara avea nevoie de „măsuri profunde şi necesare" şi mai ales sublinierea că el nu e un actor, ci că are o altă menire în viaţă, toate îl puseră pe ginduri pe Brîncoveanu. Mai ales că nici ceilalţi invitaţi nu primiră cu inimă deschisă să joace asemenea roluri.

Brîncoveanu însă nu-i judecă aspru şi în nici un fel pe oamenii lui de cultură. Nu-i judecă în nici un caz prin prisma lipsei de patriotism şi de nonadeziune la ideile sale. Dădu totul pe seama lipsei de receptivitate la un asemenea act neobişnuit. Poate şi al timidităţii lor, puşi în faţa unei situaţii noi.

Şi în fapt aşa era. Brîncoveanu ştia prea bine că atunci cînd eşti copil orice joc este posibil. Dar că în viaţă, tîrziu, cînd ajungi la anii maturităţii, nu mai

este acelaşi lucru. Totul devine dureros de real şi real de dureros.

O situaţie aparte o prezentă David Corbea. El acceptă fără şovăire să joace rolul pe care avea să i-1 încredinţeze Brîncoveanu. Astfel încît invitaţia către Stolnic şi ceilalţi fu repetată. De data aceasta ea suna altfel. De pildă, Stolnicul luă cunoştinţă cu plăcere că Brîncoveanu îl poftea doar să fie prezent la un spectacol, nu să şi joace. Surise numai, ca o dovadă de obţinere a unei biruinţe asupra Brîncoveanului, nepot al său dar domn al Ţării Româneşti. II asigură însă pe domn, prin trimis, că va fi prezent la data şi ceasul fixat pentru spectacol.

Aşa s-a şi întîmplat. A fost primul care s-a prezentat la spectacolul ce trebuia să aibă loc în sala mare a tronului de la Curtea Domnească din Bucureşti. Apoi au început să sosească şi alţi invitaţi de seamă,, printre care un loc de frunte îl aveau fraţii Greceanu şi mitropolitul Antim. David Corbea venise împreună cu fraţii săi, Teodor şi Matei.

Dar care nu-i fu mirarea Stolnicului cînd după ce au sosit toţi oaspeţii, domnitorul, care era îmbrăcat în chip obişnuit, în straiele lui zilnice de domn şi nu în cele de fast, ridică mîna şi anunţă -că spectacolul n-avea să se desfăşoare acolo.

„Dar unde?“ — se întrebau cu toţii. Stupoarea Stolnicului avea să crească pe măsură ce îşi dădea seama că evenimentele aveau să ia o întorsătură neaşteptată şi totodată neplăcută pentru el. Prin ridicarea mîinii, Brîncoveanu anunţase şi deplasarea spre locul cu pricina.

Porunca domnească trebuia îndeplinită fără ezitare. Dacă Stolnicul se putuse sustrage de la invitaţia de a juca un rol, odată ce acceptase invitaţia, devenea omul care, ca toţi ceilalţi, era supus aceleiaşi legi şi porunci. Aşa încît atunci cînd Brîn-co-

veanu ieşi în stradă, el fu primul care îl urmă în tăcere.

Porniră astfel după domnitor, un alai destul de lung dacă socotim că în afară de oamenii iluştri mergeau şi boiernaşi şi oameni din popor. Iar alaiul era încheiat de căpitani şi oşteni. Nimeni nu putea găsi atunci adevărata explicaţie a acestei plăsmuiri curioase a celor care se puseseră în mişcare la o singură ridicare de mînă, ca atunci cînd însuşi Mircea sau Vlad Ţepeş, Radu Vodă de la Afumaţi sau Mihai vodă Viteazul — domnitorii Basarabi luptători, o făceau cînd îşi mînau ostile îrfluptă.

De altfel aceasta era şi acum explicaţia. Domnul îşi conducea „oştirea" spre un figurat cîmp de bătălie. Ajunseră astfel pe malurile Dîmboviţei şi o porniră pe firul ei în sus spre un loc anume pregătit dinainte la porunca domnitorului. Numai că locul acela era destul de depărtat şi nu se arăta atît de repede privirilor celor care începuseră să mărşăluiască în regulă. Stolnicul îşi dădu tot primul seama de aceasta. Mergea greoi şi obosea repede. Mai repede obosea decît atunci cînd ore în şir se îndeletnicea cu lectura unor cărţi sau cu scrierile sale închinate poporului şi Ţării. Brîncoveanu, dimpotrivă, era sprinten şi se dovedea neobosit. E adevărat că şi anii Stolnicului erau mai răsăriţi decît ai nepotului său, cu vreo 15 mai mulţi. Dar Brîncoveanu avea o rezistenţă fizică şi în acelaşi timp o eleganţă înnăscută în momentul în care executau marşul lor ad-hoc.

Din cînd în cînd însă Brîncoveanu întorcea capul şi îl vedea pe Stolnic făcînd eforturi pentru a se menţină la locul său şi în ritm cu ceilalţi. Uneori privirile lor se întîlneau. Atunci Brîncoveanu surîdea enigmatic, surîs care oricum însemna o biruinţă obţinută asupra Stolnicului, cel puţin de

valoare ega'ă cu cea în care crezuse Stolnicul cu puţin timp în urmă şi care acum se ştergea treptat din închipuirea acestuia.

în sfîrşit, ajunseră Privirile tuturor cuprinseră o cîmpie largă, înconjurată insă de păduri, de codrii mari şi nesfirşiţj ai Vlăsiei. Stolnicul traduse acum imediat enigma care stăruise în ochii domnitorului Văzu cîteva corturi turceşti aşezate de mîini dibace 'n mijloc era impunătorul cort cu Semilună înaltă aparţinînd Sultanului. înţelese. Domnitorul le oferea un spectacol în cadru natural, în timp deschis, care urmărea să păstreze culoarea unei evocări istorice: confruntarea dintre Mircea cel Mare şi Baia-7.id Ilderim înainte de a se petrece celebra bătălie de la Rovine din toamna anului 1394. în clipa în care el, Stolnicul, îşi ştergea faţa de sudoare, îl văzu pe Brîncoveanu păşind zvelt şi dispărînd sub faldurile cortului presupusului sultan.

Bănuia ce va urma. De-acum nu se va mai mira de ce vedea şi nu se îndoia că se va desfăşura un spectacol grandios, organizat de domnitor după toate regulile artei. întorcîndu-şi capul, gîndurile sale că- pătară şi mai mult contur. îl zărise pe David Corbea de partea opusă, intrînd într-unul din corturile care, în cadrul „punerii în scenă“, erau amenajate pentru tabăra românilor.

Şi aşteptă într-o solemnitate mută, demnă, desfăşurarea spectacolului. Nu trebui să aştepte prea mult. Deodată, ca şi cum totul s-ar fi petrecut aevea, ca într-o poveste, se auziră trîmbiţe. La auzul glasului lor cristalin, care parcă venea dintr-o altă lume, sau care parcă vestea judecata din urmă, din cel mai măreţ cort românesc îşi făcu apariţia un voievod mîndru şi aprig, îmbrăcat în portul popular, simplu şi asemămndu-se cu ciobanii vînjoşi şi frumoşi totodată în simplitatea lor.

Stolnicul recunoscu personajul. Era Mircea vodă Basarab. îi fu mai greu să-l recunoască şi pe cel care închipuia pe marele voievod. Dar ştia că este David

Corbea Ceauşul. Şi Ceauşul, care intrase perfect în pielea personajului, înaintă solemn şi sobru, înconjurat de cîţiva oşteni români, din cei care însoţiseră, aşa cum am văzut, alaiul domnesc. înaintau spre cortul sultanului. Cînd deodată, la glasul trîmbiţelor ce vesteau sosirea lui Mircea, Sultanul îşi făcu apariţia. Dar pentru Stolnic nu mai era o surpriză. Ştia prea bine că trufaşul şi ţanţoşul sultan de acum era chiar Brîncoveanu. Din corturile celelalte ieşiseră ieniceri care-1 înconjurau. Stolnicul însă ştia că ienicerii erau la ceasul acela români îmbrăcaţi în straie turceşti.

La altceva gîndea învăţatul: dacă între învingătorul şi învinsul de la Rovine avusese loc cu adevărat o asemenea confruntare. Simţul lui de om de cultură era însetat şi de cunoaşterea cît mai aprofundată a istoriei naţionale, pîrghie de seamă în ansamblul vieţii oricărui popor. Stolnicul gîndea cu ochii deschişi, mai ales acum cînd pe dinaintea ochilor i se perinda istoria vie a neamului într-una din filele ei esenţiale. Cînd atmosfera ce cu siguranţă a domnit înaintea Rovinelui 'se putea petrece cu o oarecare aproximaţie aici. Stolnicul ştia însă prea bine să citească printre rîndurile istoriei. Era convins că de fapt o asemenea confruntare nu avusese loc niciodată. Oare Sultanul ar fi simţit nevoia să-şi arate puterea prin vorbe şi să se laude sau să-i ceară voie lui Mircea să cotropească pămîntul Ţării Româneşti? Sau Mircea trebuia să-i spună Sultanului că are de gînd să apere pînă la unul cu oştenii lui pămîntul străbun?

Stolnicul ştia că Brîncoveanu are un anumit scop prin această punere în scenă. Era prea inteligent ca să-şi închipuie că domnul vrea să-l umilească sau să se răzbune pe el pentru că refuzase să joace un rol în poruncită piesă a domnului Ţării. Scopul lui

Brîncoveanu era înălţător. Politic şi diplomatic, pe măsura celui care guverna.

Brîncoveanu pusese la cale o originală evocare istorică, nescrisă şi cu atît mai vie şi mai tulburătoare, pentru a aduce mai aproape de vremea sa epoca de glorie a lui Mircea cel Bătrîn. Stolnicul gîndind astfel nu putea să nu admire inspiratele gînduri ale domnitorului, aşa cum, în pofida unor deosebiri de vederi între el şi domnitor, avusese)cazia în diferite rînduri să o facă. „Cine ştie — îi suna în minte — dacă această încercare de evocare a bătăliei de la Rovine nu va deschide drum în istorie sau în opera poetică şi dacă vreodată, în curgerea năvalnică a anilor, nu se vor mai găsi mulţi, ca un imbold la rostirea unor mari sentinţe istorice, să urmeze calea deschisă acum de Brîncoveanu şi să aşeze şi ei în stihuri sau în proză uriaşa confruntare dintre cei doi mari conducători?" Pentru că, ceea ce era cert, apărea la iveală nu numai minţii lui profunde, ci oricui în acele momente: Mircea nu se întîlnise şi nu vorbise cu Baiazid. Poate nici nu se cunoscuseră, ci doar se zăriseră în timpul bătăliei, al iureşului, cînd îşi mînau armiile în încleştarea pe viaţă şi pe moarte. Dar confruntarea aceasta pusă la cale de domnitor scotea la iveală simbolurile luptei: că Mircea dusese război drept, de apărare, şi că el îi fusese impus de gîndul cotropitor şi fapta Sultanului Baiazid.

Era un simbol şi, ca orice simbol, el trebuia, prin verosimilitatea şi dramatismul său, să pătrundă în conştiinţele româneşti!

Atîtea năvalnice gînduri puseseră stăpînire pe Stolnic! Deodată ele se frînaseră la apropierea momentului solemn. Cei doi protagonişti se aflau faţă-n faţă şi se cercetau. Stolnicul îl admiră iarăşi pe Brîncoveanu, care, ca un adevărat actor, părea

însuşi Sultanul Baiazid Ilderim, cel care avusese epoca lui de glorie şi soarele lui măreţ şi care pierise în împrejurări atît de dramatice, înfrînt şi umilit de hanul mongol Tamerlan, închis într-o cuşcă, plimbat prin Orient, pradă unui chinuitor „delirium tremens". Pe faţa lui Brîncoveanu stăruia acum numai aerul de glorie, aureola marelui cuceritor de popoare. Acelaşi lucru se poate spune şi despre Mircea cel Bătrîn. David Corbea Ceauşul, îmbrăcat simplu, în portul popular românesc, privea senin şi îl înfrunta pe Sultan. Şi parcă privirile lui treceau pe deasupra acestuia şi întrezăreau viaţa liberă şi fericită în viitor sau mai bine zis viitorul de aur al tuturor românilor. Parcă era Mircea cel Bătrîn, desprins din povestea neamului şi întors din nou în istorie pentru a-şi continua menirea de apărător al pământului strămoşesc.

Când Brîncoveanu începu să vorbească, o tăcere profundă puse stăpânire pe întreaga adunare. Se auzea numai glasul lui puternic, bărbătos dar arogant şi mîndru aşa cum o cerea rolul. Vorbi mult. Vorbi fără întrerupere. Căută să convingă că într-adevăr el era cel care venise odinioară să ceară pământ şi apă românilor. Şi că împărăţia turcească era puternică, mare, iar luptătorii pe care-i putea mîna în luptă erau armii nesfîrşite ca frunza codrilor şi ca iarba cîmpului, ca valurile apelor şi ca stelele cerului. Că toţi trebuie să se supună pentru a nu fi zdrobiţi şi prefăcuţi în pleavă. Era ca o laudă adusă împărăţiei turceşti, ca o mărturisire a eternităţii ei în această lume. Timp în care Stolnicul îşi întări convingerea că Brîncoveanu este nu numai un mare artist, dar şi un mare diplomat. Cine putea descifra printre vorbele rostite — şi Stolnicul o putea face — îşi dădea imediat seama că doar aparenţele pledau în favoarea împărăţiei turceşti. In realitate, nuanţele

şi inflexiunile cu care vocea rostea cuvintele constituiau un amplu rechizitoriu la adresa unui imperiu înapoiat şi despotic.

Veni apoi rîndul lui David Corbea. Şi el îşi jucă rolul de minune. Deosebit de stilul spumos, emfatic şi avîntat al emulului său din această confruntare, Corbea rostea adevăruri etern româneşti, cu o voce calmă, egală şi cumpătată, dar nu lipsită de vigoare, de culoare şi mai ales pătrunsă de la un capăt la altul de demnitate. Făcu apel la istoria neamului. Legă admirabil, pe nesimţite şi pe gînd curat într-un singur şuvoi, toate momentele strălucite din istorie de ideea luptei pentru apărarea hotarelor străbune şi de ideea că nici o forţă din lume, orieît de puternică, nu va putea înrobi acest popor. La fel de clară apărea neînfricarea faţă de cotropitori şi faţă de moartea vitejească, dar în acelaşi timp iubirea de moşie şi de viaţă în libertate.

Şi Corbea făcea un rechizitoriu. De data aceasta, deschis, sincer şi aprins. Se ridica împotriva tuturor cotropitorilor, atît împotriva otomanilor care rîvneau la pămîntul Ţărilor Române cît şi a Habsburgilor care ţineau în supunere Transilvania, locul său natal şi de vis.

Confruntarea dură destul de mult, pînă cînd umbrele serii începură să-şi lase fiinţa părelnică peste acea cîmpie şi să învăluie în hainele sale închise corturile şi oamenii şi odată cu ele acel trecut evocat o clipă cu măiestrie de Brîncoveanu şi David Corbea.

Atunci Brîncoveanu reintră în cort, iar Corbea se retrase şi el înspre partea opusă. Cînd reapărură, erau ei, cei de totdeauna. în rolurile cu care viaţa îi învestise: Domnitor şi Ceauş.

Brîncoveanu ridică mînă în semn de pornire şi alaiul se puse din nou în mişcare, de data aceasta în sens invers. Pînă ce ajunseră luminaţi de luna nouă a acelei veri la apa Dîmboviţei şi de acolo tot în jos pe apă la cetatea lui Bucur Ciobanul.

Brîncoveanu simţea o mare bucurie, lăuntrică. Jocul nu-i deşteptase copilăria, ci îi împlinise parcă viaţa. Corbea simţea interpretînd rolul pe care î-1 dăduse domnitorul Brîncoveanu că îşi făcuse datoria faţă de domnitor, dar mai ales faţă de fraţii săi de aici, din Ţara Românească sau din Transilvania, ori de pretutindeni unde trăiau ei pe aceste meleaguri strămoşeşti.

Stolnicul era pradă altor simţăminte. Drumul întoarcerii nu-1 mai obosea, îi făcea bine. Poate regreta că n-a luat parte şi el la acea reprezentare actoricească din poiană. îl admira şi pe Brîncoveanu, dar şi pe David Corbea, din care îşi făcuse un prieten în ale vorbei şi ale discuţiilor fructuoase din domeniul atît de vastei culturi.

Dacă Sultanul a aflat de întîlnirea şi confruntarea brîncovenească, n-a putut să desluşească prea mult din ea. S-a mulţumit cel mult să considere că fusese un semn de credinţă al lui Brîncoveanu faţă de el. Realitatea era însă alta. Domnitorul obţinuse o biruinţă în faţa propriului său crez moral şi adăugase o filă originală — după simţămintele şi capacitatea lui — la sentimentul statorniciei şi eternităţii româneşti.**Misiunile şi încercările devotatului Ceauş**

însemnarea pentru solia mai marelui meu frate. In 1698 Brîncoveanu îl trimite pe David Corbea să-l reprezinte la încoronarea regelui Poloniei, August al

II-lea. Era prima misiune importantă pe care domnitorul i-o încredinţa Ceauşului. Timp de 8 ani, de cînd Corbea se găsea la curtea Ţării Româneşti, el luase parte activă la viaţa politică a Ţării şi îşi spusese de multe ori cuvîntul în diplomaţia externă. Se maturizase şi căpătase acea experienţă a vieţii, acea cunoaştere a lucrurilor şi întîmplărilor, a oamenilor de tot soiul şi artei de a se comporta cu fiecare. îşi însuşise acea luciditate rafinată şi de mare inteligenţă. Ajunsese să-l cunoască bine pe domnitor, să-l îndrăgească aşa cum poţi îndrăgi pomul care-ţi dă fructe şi să se îndurereze de ezitările domnitorului. Se apropiase tot mai mult de Stolnic socotindu-1 mai hotărît în acţiuni şi mai plin de simţul realităţii fără a înceta să asculte de porunca Domnului Ţării şi de glasul raţiunii sale. Intuia încă de pe acum perspectiva ca relaţiile dintre Domn şi Stolnic să cunoască în viitor o înrăutăţire. Nu aducea vină nici unuia din ei. Ar fi dorit ca relaţii bune să-i caracterizeze mereu. Era însă prea neînsemnat în poziţia pe care o ocup
apentru a putea iniţia o reconciliere între cele două mari personalităţi. Nu încercă însă nici a spori prăpastia pe care o simţea născîndu-se şi a o alimenta cu niscai cuvinte de şagă şi gîlceavă.

In ceea ce-1 priveşte pe domnitor, el avea din ce în ce mai multă încredere în Ceauş. Mulţi diplomaţi se perindaseră la curtea lui. Pe toţi i-a folosit în angrenajul complex al politicii de echilibru pe care o promova. Pe David Corbea l-a găsit cel mai nimerit.

în vederea acestei prime misiuni însemnate, Brîncoveanu îl chemase şi discutaseră îndelung. Corbea şi-a dat seama de la primele cuvinte că pe Brîncoveanu îl frămîntase mult problema acestei solii în Polonia, că domnitorul nu stătuse în cumpănă

cu privire la persoana sa şi că-i acorda libertate deplină de acţiune. Dar că vrea să intervină şi cu sfatul lui şi că vrea să înţeleagă şi viziunea trimisului său.

David Corbea nu observă nici o reţinere din partea domnitorului. Sesiză tonul cald din vocea lui Brîncoveanu, privirile atente concentrate asupra celui pe care îl trimitea peste hotare şi chiar maniera în care îi pusese problema.

„*4.m dori — spusese dintru bun început, Brîncoveanu, — ca tu, David Corbea, vrednicul nostru supus, să ne reprezinţi la încoronarea noului suveran al leşilor, Augustus al II-lea.“

Nu-i poruncise deci. îşi exprimase dorinţa şi prin ea rugămintea, acordîndu-i totodată încrederea în posibilităţile sale. Dar David Corbea nu era omul care să se ia după formulările oficiale. Ştia prea bine că în spatele acestora sălăşluiau adevăratele feţe ale misiunilor încredinţate. Şi că Brînco- veanu aştepta mai întîi să afle de la el gîndul ne- surprinderii, ci al înţelegerii substratului misiunii.

„Am dori — continuase Brîncoveanu — să mergi, venerabile Ceauş, în chip de a te bucura din inimă şi a transmite prin aceasta însăşi marea bucurie a Domniei mele pentru coronarea craiului. Şi să-i urezi acestuia -«stăpînire fericită şi ani îndelungi spre binele şi slava Poloniei şi spre urmarea gloriei înaintaşilor săi.»"

Brîncoveanu tăcuse şi îl privise stăruitor pe Ceauş aşteptînd acum de la el cuvintele care să exprime adevărul soliei. David Corlbea îl asigură pe domnitor că a înţeles prea bine despre ce este vorba. Va merge la Varşovia şi prin cuvinte meşteşugite şi de tot oficiale îl va urca în slava cerurilor pe monarhul ce se încorona. Dar va avea grijă să

observe atent întreaga atmosferă de la curtea leşească şi mai ales să citească în gîndurile mândrului suveran. Să înţeleagă ce urmăreşte acesta faţă de Ţara Românească, faţă de Moldova, faţă de Transilvania, faţă de soarta românilor, cînd la Viena se negocia pacea între Austria şi Imperiul otoman.

Brîncoveanu tresărise plăcut. Ceauşul înţelesese de minune scopul soliei. Nu-1 mai reţinuse nici o clipă. îl îmbrăţişă călduros şi îl lăsă să plece pentru a se pregăti de drum.

în seara aceleiaşi zile David Corbea purcedea spre Varşovia pentru a duce solia sa de bună credinţă la încoronarea craiului leşesc. Ceea ce s-a întîmplat în această misiune aflăm cu lux de amănunte din aşa-numita „însemnare pentru solia mai marelui meu frate David Corbea", datorată lui Teodor Corbea.

Aici este de fapt momentul să subliniem că Teodor Corbea a fost cronicarul fraţilor Corbeşti. El l-a însoţit de multe ori în misiune pe fratele său ori, ca acum, cînd a rămas în ţară, a primit în permanenţă veşti prin scrisori pe care le-a transmis lui Brîncoveanu şi pe care, apoi le-a consemnat în „însemnare“, pentru a nu se uita.

David Corbea a ajuns la Varşovia după vreo patru zile bune de drum, timp în care făcuse popas mai lung la Iaşi şi la Suceava. Prilej nimerit ca odată cu schimbarea cailor, să viziteze aceste oraşe aflate în plină înflorire. Varşovia a găsit-o însă In febra pregătirilor pentru încoronarea noului suveran. Abia a doua zi avea să se prezinte însă la marea festivitate a încoronării. Nu avu timpul dorit pentru a putea să viziteze temeinic Varşovia, după gustul său. Şi acest gust era de a nu lăsa nimic necercetat: oraşul, construcţiile monumentale, muzeele, operele

de artă, bibliotecile, totul. Avea următoarea deviză: „Un oraş sau o ţară, trebuie să le vizitezi cu asemenea atenţie încît, indiferent dacă ai mai fost sau nu, să consideri că eşti acolo pentru prima oară şi că în acelaşi timp nu te vei mai întoarce niciodată acolo. Chiar dacă, cine ştie, vei mai avea prilej s-o faci.'[1] Datele elementare şi orientative despre istoria Varşoviei le cunoştea. Ştia că oraşuţ de pe Vistula e menţionat pentru prima oară în 1224. Ea a fost reşedinţa ducilor de Mazovia, cei mai vechi stăpîni feudali ai acestor locuri. In 1339 oraşul este înconjurat de fortificaţii. In 1550, devine capitala statului polonez, fiind aleasă ca rezidenţă de regele Sigismund II August. Din 1573, cînd alegerea regelui a avut loc pe cîmpia din apropiere numită Wola, toate alegerile se ţinură numai acolo. Obiceiurile s-au schimbat cu timpul de vreme ce, la prezenta încoronare, noul suveran nu alegea cîmpul, ci sălile fastuoase ale palatului. Care din suverani o fi stricat acest obicei cîmpenesc nu se cunoaşte. Documentele nu spun nimic în această privinţă. în 1655, Varşovia e cucerită de regele Suediei, Carol Gustav. La 1 iulie 1656 e recucerită şi deci eliberată de Ion Cazimir care o pierde după trei zile de luptă (28—30 iulie). Abia în 1660, Varşovia e recucerită din nou de statul polonez.

Cam atîta ştia David Corbea. Cît despre deviza sa, nu şi-o putu pune în aplicare. Timpul nu i-a permis să viziteze oraşul decît în fugă. Rămase totuşi cu unele frînturi de imagini despre faţa Varşoviei, pe care, mai tîrziu, ajuns în ţară, încercă să le reconstituie, să le lege unele de altele pentru a căpăta dimensiunile şi întregul oraşului. Ceea ce a reţinut însă din capul locului a fost faptul că şi-a dat seama de o realitate izbitoare: oraşul evoluase în timp

VII

uimitor, stilurile construcţiilor erau diferite ca şi cartierele de altfel. în trecerea lui prin Varşovia a admirat mai întîi monumentele şi sobrele construcţii religioase: biserica Sf. Iosif, biserica Vizitării, biserica Sfînta Cruce. Aceste construcţii erau noi, terminate abia cu vreo doi ani în urmă. In schimb, Universitatea era veche, şi Corbea află cu satisfacţie că aici fusese reşedinţa lui Ioan Cazimir. Ceva mai încolo era- palatul guvernatorului.

în palatul regal încă nu pătrunsese. După vizitarea monumentelor amintite, ajunse din nou în faţa palatului regal pe care îl admirase doar pe dinafară şi pe care a doua zi avea să-l vadă bine şi în interior. Dar acum, nesătul şi neobosit de plimbare, porni spre partea situată la nord de palatul regal. Această regiune varşoviană reprezenta un contrast frapant faţă de cartierul citat înainte. Este bătrînul oraş care se întinde pînă la cetatea Alexandria şi conţine, în mijlocul străzilor strimte şi întortocheate, cîteva biserici vechi. Dar unele din ele păstrează şi semnele istoriei. De pildă, în catedrala Sf. Ioan a fost aşezat spre păstrare un drapel capturat de la turci de Ioan Sobieţki. Privindu-1, Corbea îşi reaminti de asediul Vienei şi de momentele cînd fiind în Scheii Braşovului, aproape copil, urmărea cu viu interes şi îngrijorare evenimentele dramatice de sub zidurile bătrînului burg de la Dunărea de mijloc. Tot în această biserică, putu să admire un tablou pictat de Palmanova. Apoi, revenind în piaţa palatului regal şi pornind spre sud-vest, văzu noul palat Krasinski, cu trei etaje, construit în stil italian şi înconjurat de splendide grădini. Mai spre sud dădu peste castelul Lazienki şi parcul cu acelaşi nume ce-1 înconjura, semănat cu o salbă de lăcuri şi ruine din trecutul

îndepărtat.

Privi cU ochiul omului avid de cunoaştere şi îşi încheie astfel scurta vizită prin Varşovia. Palatele amintite le văzuse doar pe dinafară. Bisericile, şi în interior. Se îndreptă spre gazda unde trăsese pentru a se odihni. Voia să-şi ordoneze gîndurile în vederea prezentării lui la încoronarea de a doua zi şi a împlini în cît mai bune condiţii misiunea pe care i-o încredinţase domnul Ţării Româneşti.

*

Să urmărim mai îndeaproape „însemnarea mai marelui meu frate[11] pentru a vedea modul cum şi-a

îndeplinit David Corbea misiunea sa la Varşovia. El s-a prezentat la încoronarea lui August al II-lea şi l-a încîntat pur şi simplu pe suveran prin cuvintele înaripate şi dulci ce a putut să le rostească. De la nici un sol al altor curţi reprezentate aici n-a putut culege regele polon cuvinte mai alese şi mai de conţinut.

Totuşi, vorbele frumoase nu puteau schimba prin nimic planurile lui August al II-lea vizînd politica de cotropiri. Le-a înţeles prea bine David Corbea, care a rămas consternat de tot ceea ce aflase. Regele Poloniei continua pe faţă şi violent şi nestingherit politica lui Ioan Sobieţki. La data aceea nordul Moldovei se găsea sub stăpînirea Poloniei. August al II-lea voia ca în cel mai scurt timp să ocupe restul şi, apoi, Ţara Românească. „însemnarea" lui Teodor Corbea este edificatoare în această privinţă. Cronicarul fusese vestit de David nu numai asupra planurilor, dar şi asupra felului în care
l- a tratat suveranul polon după încoronare. Regele Poloniei era convins (joc diplomatic) că David venise din partea lui Brîncoveanu să-i depună mărturia acestuia de fidelitate. Ceea ce însemna să închine Ţara Românească, Poloniei. Şi că şi-a exprimat, aşa cum notează Teodor Corbea, „fără nici un ocol taina şi svatul, nu chiar în sensul de a cuceri cele două ţări române, dar că de iarnă îritr-amîn- două ţările vor să ierneze armatele poloneze şi că Brîncoveanu să se găteze de oaspeţi."

Toate aceste avansuri regele Poloniei le trecea pe ‘seama dorinţei sale de a organiza lupta antiotomană şi dădea chiar promisiuni că nu făcea din teritoriul Ţărilor Române decît baze de plecare împotriva imperiului otoman. Şi că nu era de loc vorba de a atenta la libertatea lor, ci dimpotrivă, după ce

trecea greul, adică după ce turcii vor fi fost alungaţi, armatele poloneze aveau să se retragă pe teritoriile lor.

Corbea încearcă durerea în profunzimea ei. Spiritul său realist îl îndeamnă să nu creadă o iotă din declaraţiile pompoase ale suveranului. Ironia sa este de o plasticitate excepţională: „Morţilor, înviaţi să trăim!" — exprimă el o mare sentinţă istorică la adresa planurilor lui August al II-lea.

Ea rîndul ei, „însemnarea" are exprimarea particulară despre cele trimise ca veste în ţară de către Ceauş, prin cuvintele de caracterizare: „Această veste de plîns jalnică." Mai mult, David Corbea continuă jocul diplomatic început, căutînd o soluţie la această situaţie. El se întâlneşte în taină cu rezidentul lui Petru cel Mare la Varşovia şi îl înştiinţează de cele aflate. Apoi îi adresează rugămintea de a dresa un raport către ţar cît mai degrabă pentru ca acesta să ia cunoştinţă de uneltirile polonilor şi de planurile lor nesăbuite şi să poată interveni în favoarea Ţărilor Române pentru a neutraliza planurile Poloniei.

David Corbea aprecia lucid pericolul polonez şi deşi vestea a ajuns în Ţara Românească la Brîncoveanu, diplomatul se grăbea să facă apel şi la ţar ca la cel care putea să sprijine cauza popoarelor ameninţate de cotropiri străine. Prin aceasta se dovedea adeptul politicii de apropiere a Ţărilor Române faţă de Rusia. El stabilea primul lui contact cu Petru cel Mare şi din proprie iniţiativă. Proceda astfel fiind convins că nu se aibate cu nimic de la solia sa pe care de fapt o dusese la bun sfîrşit şi că un contact cu Rusia nu putea fi decît în favoarea Ţării Româneşti. El depăşise de fapt solia lui Brîncoveanu şi începuse să aibă

iniţiative pornind pe o cale proprie în diplomaţia epocii. Avea însă în vedere şi unele antecedente privind acţiuni ale lui Brîncoveanu pe linia apropierii de Rusia.

Rezidentul s-a arătat mulţumit de cele cu care îl informase Ceauşul, promiţînd că ţarul moschicesc va primi aceste înştiinţări cu bucurie. Rezidentul nu precizase însă cînd va fi anunţat ţarul de problemele diplomatului român. Se pare că această reţinere a rezidentului rus era determinată de faptul că la acea dată ţarul se afla intr-o călătorie în Anglia şi Olanda. De fapt, era perioada cînd Petru cel Mare căuta el însuşi aliaţi în vederea luptelor cu turcii pentru cucerirea Azovului.

Corbea era într-adevăr lucid. Privind însă relaţia Brîncoveanu—Corbea ne dăm seama că Ceauşului îi era mult mai uşor să angajeze o politică de apropiere faţă de Rusia decît suveranului său. Sigur că în mare măsură politica Ceauşului o presupunea pe cea a domnului Ţării Româneşti. Dar atitudinea lui Brîncoveanu ca atare era cea oficială. O orientare deschisă spre Rusia s-ar fi putut face numai în momentul in care Turcia ar fi fost anihilată. Timpul acela nu sosise încă. Adevărata şi marea politică o ducea totuşi Brîncoveanu. Inteligenţa lui Corbea era pusă în slujba lui Brîncoveanu şi cr toate iniţiativele era o parte din întregul plan de luptă al domnitorului. Brîncoveanu a avut momentele lui de mînie cînd a scrîşnit din dinţi faţă de iniţiativele lui Corbea, dar şi de acceptare tacită a lor atunci cînd ele se întîlneau cu gîndurile sale.

întîlnirea cu Turculeţ. Pînă să **se** întoarcă în ţară

din misiunea la August al II-lea, David Corbea a activat pe linia unei astfel de iniţiative de apropiere de Rusia. Fie că voia să-i facă o surpriză domnitorului, fie că l-a înştiinţat înainte de a ajunge în ţară despre acţiunile sale, fapt este că-1 interesa problema de a cîştiga forţe la ideea alianţei cu Rusia, de care lega atît lupta antiotomană cît şi pe cea antihabsburgică. Pe această linie s-a întîlnit cu celebrul vohmistru al joimirilor, căpitanul Turculeţ. Întîlnirile şi îndelungatele discuţii care au avut loc între David Corbea şi Turculeţ scot în evidenţă ideea luptei antiotomane. Ea n-a fost omisă nici din „însemnarea lui Teodor Corbea.“ Îndreptîndu-se spre ţară, Corbea a ajuns la Cernăuţi, unde se găsea atunci Turculeţ. Cinci zile, cît a stat acolo, Corbea i-a desluşit multe lui Turculeţ. Căpitanul joimirilor era viteaz şi ştia să se lupte bine, să conducă acţiuni antiotomane cu succes. în arta diplomaţiei şi în înţelegerea resorturilor tainice care acţionau în acest domeniu era mai puţin priceput. Corbea, dimpotrivă, era nepriceput în mînuirea armelor. Lupta lui şi cîmpul războiului era cel al spiritului rafinat şi al vorbirii alese.

De aceea, Turculeţ a simţit nevoia să-i ceară sfatul, ca unui prieten de nădejde şi înţelept:

— Frate, ce vom face? îl întrebase Turculeţ. Pînă am fost mai tineri iubeam dezmierdările. Acum nu mai sîntem copii. Oameni întregi sîntem. Cunoaştem şi binele şi răul. Dar cu cît luptăm să zdrobim răul el tot se iscă la vedere. Şi tot nu se lasă sfîşiat. Am tot oborît la turci ca să-i salvăm pe Ieşi din ghearele lor. Dar leşii vor să ne cuprindă Moldova!

David Corbea tăcuse o vreme. Il lăsase pe Turculeţ să spună tot ce are pe suflet. Şi Turculeţ continuase: „Putere avem, cap pe umeri avem. Nimic nu iaste de care să nu ne rezemăm! . .. Ce, dar, vom face?“

După un timp, David Corbea şi-a dat răspunsul 'întreg. Cu vorba lui domoală şi calmă, dar atît de dulce şi convingătoare. I-a arătat căpitanului joimirilor că lupta împotriva turcilor dusă pînă atunci sub conducerea Poloniei va putea să aibă sorţi de izbîndă numai printr-o alianţă cu ţarul Petru I al ruşilor. Şi Turculeţ l-a înţeles şi i-a urmat sfatul, îi spunea cu încredere şi convingere Ceauşului: „Cît ne va porunci (Constantin Brîncoveanu), cu toţii vreo 10 000 de oameni ce sîntem într-acelaşi ceas (ţinut) vom sări după cuvîntul lui şi ce ne va porunci, aceia vom face, numai ca să se răscumpere ocara neamului".

întâlnirea cu Turculeţ s-a desfăşurat şi ea într-o oarecare taină. Pentru că la înapoiere, aşa cum aflăm din „însemnare[11], August al II-lea îi dăduse lui David Corbea o solie către Brîncoveanu care să-l însoţească tot drumul. Această solie nu era dală întâmplător. Ea trebuia să-l supravegheze pe Corbea în tot ceea ce avea să întreprindă la întoarcere şi apoi ajunsă în Ţara Românească să-i pună condiţii domnitorului. Sînt de la sine înţeles frămîntările sufleteşti prin care a trecut Ceauşul pînă să ajungă în Ţară, avînd în spate solia leşească. Se gîndea cum o va primi Brîncoveanu şi dacă nu cumva domnul va pune pe seama lui toată întâmplarea.

N-a fost aşa. Brîncoveanu şi-a dat seama că solia i-a fost impusă lui Corbea de către August al II- lea. De altfel Corbea ajungînd în intimitatea domnitorului în camera florentină şi-a descărcat conştiinţa în faţa acestuia de tot ce făptuise în misiunea încredinţată.

Brîncoveanu aflase totul. L-a felicitat pe David Corbea şi l-a aprobat şi în politica faţă de Rusia, deşi mai tîrziu avea să devină ezitant şi să adopte o

atitudine de echivoc.

Apoi, împreună cu Ceauşu, Brîncoveanu a hotă- rlt cum să răspundă soliei leşeşti. Aceasta pretindea — din porunca lui August al II-lea — ca o armată poloneză de 10 000 oşteni să ierneze în Ţara Românească pentru a se pregăti ca în vară să treacă la acţiune împotriva turcilor. Brîncoveanu trebuia să pregătească la rîndul lui o armată pe care să o pună la dispoziţia polonilor şi să o alăture acţiunilor acestora. Regele polon dădea asigurări lui Brîncoveanu că în acest timp nu va fi atacat de tătarii din Bugeac deoarece încheiase pace cu ei.

Gîndind la aceste condiţii şi la trimiterea lui Corbea la Varşovia, Brîncoveanu nu mai ştia dacă fusese oportună solia sa. Nimic din ascunzişurile atitudinii regelui polon nu-i rămase nedesluşit. La viclenia lui August al II-lea răspunse cu viclenie. Nu refuză direct cererile acestuia. Dar socoti că a da posibilitate unor trupe străine să ierneze în ţară putea avea urmări neprevăzute. De aceea, puse la rîndul lui condiţii chibzuite.

„în clipa în care Cameniţa va fi eliberată de sub turci — supuse el soliei — pentru că este cetatea voastră şi trebuie s-o eliberaţi, în clipa în care cetăţile de pe Nistru şi din Bugeâc vor fi de asemenea eliberate şi aceste teritorii vor putea respira în libertate, cînd pasul turcesc va fi pe deplin alungat din aceste părţi, de-aibia atunci se vor ridica şi oştaşii Ţării Româneşti. Nu ca frunza si nici ca iarba. Dar 50 000 de voinici, tot unul şi unul, însufleţiţi de dorul de libertate, vor fi gata să-şi dea obolul de sînge pentru cauza antiotomană comună. “

Brîncoveanu a mai pus condiţia că va încheia o alianţă cu Polonia abia după ce trupele poloneze vor

ajunge pe teritoriul Ţării Româneşti (dar nici pentru a ierna, nici pentru a vegeta, ci doar în trecere şi puşi pe treabă, adică cu gînd de luptă). Abia atunci, şi numai în atari condiţii, „voinicii" români li se vor alătura pentru a deschide (şi aici gîndul lui Brîncoveanu se întîlnea cu acţiunea de apropiere faţă de Rusia) marea luptă împotriva Imperiului otoman.

Solia s-a întors acasă cu coada-ntre picioare. Acest quasirefuz diplomatic trebuia să fie urmat şi de un răspuns „în scris", prin David Corbea. Dar acesta nu se va îndrepta spre Polonia, ci va pleca în calitate de trimis al iui Brîncoveanu la ţarul Petru cel Mare. Activitatea lui diplomatică la Moscova trebuia s-o continuie pe a lui Gh. Castriotul.

împotriva unirii cu Roma. In perioada de după întoarcerea lui David Corbea din Polonia şi rezolvarea într-un fel nedefinit **a** problemei poloneze, Constantin Brîncoveanu şi-a concentrat din nou atenţia asupra problemei habsburgice. Mai ales pacea de la Carlovitz din 1699, care a consfinţit stăpînirea habsburgilor în Transilvania, însemna poarta politică şi diplomatică a expansiunii habsburgice şi la sud de Carpaţi. Nu numai atît. Catolicismul se pregătea cu febrilitate să facă un pas înainte prin atragerea românilor ortodocşi din Transilvania a se uni cu biserica din Roma. Brîncoveanu era pradă unor gînduri şi sentimente contradictorii. Dar mintea lui iscusită şi activă nu le lăsa mult să lîncezească şi le rostuia după cum trebuie. El hotărî trei direcţii principale de acţiune: să sprijine pe românii ardeleni, de un neam şi de o lege cu el, ca să menţină biserica ortodoxă şi prin ea un pilon al independenţei româneşti; să stabilească

raporturi cît mai strîn- se cu Viena, pentru a preîntâmpina o acţiune habs- burgică la sud de Carpaţi, şi, în fine, să-şi asigure în Transilvania loc de refugiu şi prieteni, în cazul unei foarte posibile ameninţări turceşti. Avînd în vedere unele rezultate pozitive obţinute în politica apropierii faţă de Rusia, Brîncoveanu socotea că e de datoria lui să se alăture luptei împotriva unirii cu Roma. De altfel românii din Tr-ansilvania cunoşteau personalitatea domnului român şi sentimentele saile pentru ei. Stau mărturie nenumăratele scrisori ale românilor din Ţara Bîrsei, Făgăraş, din alte părţi ale Transilvaniei, care se adresau lui Brîncoveanu ca unui părinte şi protector, eerîndu-i în permanenţă sfatul autorizat.

Concepţia potrivnică unirii cu Roma izvora din considerente politice concrete şi clare. Prin acest act „religios[0], era de fapt primejduită însăşi exis- tcnţa poporului român. Cîteva date sînt concludente: la 1701, e desfiinţată mitropolia ortodoxă de la Al'ba-Iulia care fusese înfiinţată de Mihai Viteazul şi care era subordonată ierarhic mitropoliei de la Tîr- govişte; în 1702, însuşi Vaticanul face presiuni la Poartă pentru ca aceasta să consimtă la trecerea ortodocşilor din Ţările Române la catolicism. Din acest motiv, relaţiile cu imperialii au început să se răcească treptat, iar Brîncoveanu apare ca un apărător al drepturilor românilor transilvăneni, dar şi al celor din Moldova.

Constantin Brîncoveanu a avut conştiinţa că celle trei ţări române alcătuiesc un tot organic şi că ortodoxismul era încă în acel moment una din cele mai eficace arme de menţinere a unităţii românilor. Sprijinul acordat transilvănenilor de către Brîncoveanu a fost multilateral: bănesc, trimiterea de cărţi,

de îndemnuri morale, ridicarea de ctitorii ortodoxe la Făgăraş, Sîmhăta de Sus, Ocna Sibiului sau Poiana Mărului. Prin aceasta răspundea concret la cererile transilvănenilor. Avea şi pe agentul lui, Peter Ianoş, care-1 ţinea la zi cu informaţia în ce priveşte evoluţia evenimentelor în problema „unirii cu Roma“ şi a întregii vieţi politice. Acest Peter Ianoş a trimis episcopului unit Atanasie Anghel scrisoare de înfierare a actului „unirii[11], ca samavolnic şi nedorit de români.

David Corbea a fost de la început de partea lui Brîncoveanu. El, ardeleanul din Scheii Braşovului, cuprindea cu mintea şi inima întreaga dramă românească de peste munţi. în aceşti ani frămîntaţi, el a fost alături de fraţii lui. însuşi Brîncoveanu l-a socotit şi aici ca cel mai potrivit în acţiunile împotriva unirii cu Roma. în perioada de pînă la deschiderea sinodului de la Alba-Iulia care trebuia să hotărască unirea cu Roma, aflat la Bucureşti, David Corbea îi îndeamnă pe confraţii Scheieni să se opună cu hotărîre şi pe toate căile unirii cu Roma. El le arăta în scrisorile pe care le trimitea că a lupta împotriva „Unirii“ cu Vaticanul în acel moment istoric însemna a lupta pentru libertate şi deci pentru dreptatea neamului românesc ce era împilat. Sigur că şi Brîncoveanu, în calitate de domn al Ţării Româneşti, a trimis scrisori transilvănenilor. Dar David Corbea a făcut lucrul acesta cu o asemenea pasiune şi intensitate încît a ridicat la nivel de concepţie şi linie de conduită toate îndemnurile sale. El le trimite scrisori gata redactate pentru a fi înmînate sinodului şi manifeste de protest în latineşte şi româneşte, cuprinzînd un bogat fond de idei, cu argumente istorice şi politice convingătoare. David Corbea se dovedea şi un fecund şi talentat

scriitor, cu o pană măiastră ca şi cuvîntul pe care îl mînuia. Ceauşul indica transilvănenilor să trimită toate aceste „materiale de război moral“ la săborul (sinodul) de la Alba-Iulia ca fiind „din partea ţării[11] (adică a tuturor românilor din Transilvania). Şi ca ei să nu se înspăimînte de nici o greutate ce li s-ar ivi în cale şi nimic ce le-ar sta împotrivă şi ar încerca să-i prejudicieze. Pentru că întreaga cauză a românilor este dreaptă şi dreptatea triumfă pînă la urmă, ea luînd naştere în sufletul oricărui popor împilat ce se răzvrăteşte. Ii mai îndemna ca un frate al lor mai mare să meargă în masă la săbor. Cu cît mai mulţi, cu atît mai bine. Pentru că mulţimea face puterea şi impresionează prin numărul ei. Pentru că atunci românii uniţi în fapta ce vor s-o săvîrşească seamănă cu un munte. Şi să ia cu ei „oameni agiutor de prin toate satele care să răspundă cu îndrăznire în săbor.“ Adresîn- du-se clericilor ortodocşi, îi sfătuieşte să fie foarte hotărîţi şi la săbor să vorbească deschis împotriva unirii cu Roma, să se transforme în tribuni ai plebei care să demaşte planurile politico-religioase ale acestui act. Le mai spune acestora să-şi aleagă cu grijă oamenii ce vor merge la săbor, şi să nu ia cu ei acolo „pe cari veţi vrea, ci pe acei care vor să meargă şi vor avea dragoste, fie măcar şi proşti.“ (adică din rîndurile poporului).

Activitatea lui David Corbea a fost deci de profunzime şi cu mare efect agitatoric şi propagandistic printre românii transilvăneni. în acelaşi timp, activitatea lui Brîncoveanu, continua şi ea să se desfăşoare pe multiple căi. De pildă, Brîncoveanu a sesizat pericolul pe care îl prezenta activitatea catolică în Transilvania pe linia ruperii legăturilor

religioase şi deci şi politice dintre românii din Transilvania şi cei din Ţara Românească. Murind mitropolitul Teofil al românilor din Transilvania care manifestase unele tendinţe de unire cu Roma, noul mitropolit Atanasie Anghel a fost hirotonisit la Bucureşti. Cu acest prilej, au venit feţele înalte ale ortodoxiei răsăritene printre care şi Dositei, patriarhul Ierusalimului.

Brîncoveanu îi cere lui Atanasie Anghel făgă- duiala solemnă că va păzi tradiţia ortodoxă şi nu va rupe legătura cu biserica ortodoxă a Ţării Româneşti. Unirea în concepţia lui Brîncoveanu trebuia să se facă între românii ortodocşi şi nu cu biserica de la Roma.

Atanasie Anghel trădează însă cauza unităţii româneşti. Merge la Viena şi jură o nouă credinţă, de data aceasta cardinalului primat al Ungariei. El reneagă orice legături cu patriarhul de la Constantinopol şi totodată cu domnitorul Ţării Româneşti. Atanasie Anghel este autorul trecerii unei părţi a populaţiei române ortodoxe din Transilvania la catolicism. El conduce sinodul din 1700 de la Alba-Iulia. De aceea patriarhul Calinic al Constantinopo- lului îl condamnă, redactînd cărţi de afurisenie şi îl numeşte „Satanasie". Iar Brîncoveanu dezaprobă oficial atitudinea lui Atanasie Anghel, „mitropolitul unit“, şi braşovenilor din Schei le trimite îndemn să convoace un nou sinod de opoziţie la Al- ba-Iulia, asigurîndu-i că Diploma leopoldină din 1691 nu obliga pe români să se unească cu Roma, şi că cine va rămîne pe poziţia ortodoxiei nu va avea nimic de suferit.

Complexă şi de mare tensiune a fost deci problema unirii cu Roma din aceşti ani. .Aici domnitorul şi David

Corbea au acţionat „gînd la gînd şi inimă lîngă inimă“. Este interesant de ştiut că paralel cu aceste probleme religioase şi politice, Brîncoveanu a izbutit să rezolve unele probleme de interes personal în Transilvania, cumpărarea unor pă- mînturi şi case pentru refugiul său în caz de cumpănă. La 28 octombrie 1700, deci în plină activitate antiunionistă — şi nu întîmplător —, trimite solie braşovenilor pe Pană postelnicul şi pe Teodor Corbea pe care-1 numeşte „sicritariul nostru[11]. Aceştia trebuiau să trateze problema unor case cumpărate de Brîncoveanu în Schei.

In primăvara lui 1701 îi aflăm la Braşov pe Teodor şi David Corbea care îşi îndeplinesc în felul acesta o altfel de misiune, în calitate de oameni de încredere ai lui Brîncoveanu. Ei izbutesc să obţină din partea sfatului braşovean carte de stăpînire asupra caselor din Schei.[2]

David Corbea s-a aflat în mijlocul fraţilor lui la ceasurile de cumpănă şi direct nu numai prin scrisori. Dar n-a rămas mult acolo. El era „persona non grata“ pentru Habsburgi, din calea cărora fugise cu ani în urmă pentru a nu le mai vedea faţa împilatoare.

La ţarul moschicesc. Misiunea cea mai importantă pe care Brîncoveanu avea s-o încredinţeze lui David Corbea era legată de trimiterea acestuia la Petru cel Mare. Aceasta întrucît aşa cum s-a mai subliniat, în condiţiile menţinerii pericolului otoman şi ofensivei habsburgice, orientarea spre Rusia şi încheierea unui

2 In prezent, în municipiul Braşov, fosta casă a lui Brîncoveneanu din Schei este cunoscută. Ea poate fi socotită monument istoric, deoarece e legată de persoana marelui domnitor român şi de atîtea evenimente ale epocii.

tratat de alianţă cu această mare putere însemna esenţialul pentru Ţara Românească. Trebuie subliniat însă faptul că dacă pentru Corbea stabilirea primului contact cu ţarul Rusiei în 1698 prin rezidentul imperial la Varşovia însemnase începutul, pentru Brîncoveanu acţiunile întreprinse în acest sens nu erau noi. Dîndu-şi seama că alianţa cu Rusia ar fi însemnat contracarare evidentă a ambelor imperii — habsburgic şi turcesc —, Brîncoveanu a stăruit pe ascuns pentru a ajunge la semnarea unui tratat cu ţarul moschicesc pentru ca apoi, tratatul devenind realitate, el să joace un rol important în precizarea poziţiei Ţării Româneşti faţă de cele două puteri.

încă din 1697 Brîncoveanu a trimis la Moscova pe comisul Gheorghe Castriotu. Acesta era din Castoria, aşezare din Grecia. De la aceasta probabil că-i vine şi numele. Numele este asemănător celui purtat de marele luptător şi erou al Albaniei, contemporan cu Ştefan cel Mare, Gheorghe Castriotu Scanderbeg (Iscander). Poate n-au nici o legătură, după cum prea bine s-ar putea să se tragă din aceeaşi familie care avea ramificaţii bogate în întreaga Peninsulă Balcanică.

Gheorghe Castriotu a venit în Ţara Românească la Brîncoveanu şi s-a dovedit o minte iscusită şi un gînd temerar, fapt care l-a determinat pe Brîncoveanu să aibă încredere în el şi să-l folosească în diplomaţie. Şi Gheorghe Castriotu, om cu o viziune largă asupra mecanismelor care guvernau relaţiile dintre state, şi-a pus întreaga capacitate în slujba realizării planurilor lui Brîncoveanu şi s-a străduit să fie la înălţimea celor pe care le aştepta de la el domnul Ţării Româneşti. Dar nici Gheorghe Castriotu nu era primul diplomat

muntean la Moscova, încă din timpul lui Şerban Cantacuzino, acesta îl trimite în ultimul lui an de domnie, 1687, la Moscova pe arhimandritul mănăstirii Sf. Petru şi Pavel de la muntele Athos, pe nume Isaia, o personalitate a vieţii eclesiastice a vremii. Scopul nemărturisit era acela al încheierii unei alianţe a Ţării Româneşti cu Rusia. Dar împrejurările impuneau calea religioasă, a unirii eforturilor popoarelor balcanice, ortodoxe, împotriva ofensivei turceşti musulmane. Aşa se explică de ce Şerban Vodă apelase tocmai la un arhimandrit cu vază în epocă şi de ce la înapoierea în Bucureşti din această importantă misiune Isaia aducea cu sine răspuns din partea patriarhului Ioachim al Rusiei, care asigura pe români că Rusia va fi alături de popoarele balcanice asuprite de turci. Că Şerban Cantacuzino a urmărit constant realizarea unei asemenea alianţe o dovedeşte faptul că în vara anului 1688, deci în anul îmbolnăvirii şi morţii sale chiar, domnul trimite din nou la Moscova pe Isaia. Era urmată aceeaşi modalitate religioasă, dar scopul politic se evidenţia clar: alianţa Ţării Româneşti cu Rusia. Cele două aspecte, religios şi politic, se întrepătrund: Isaia avea scrisori din partea patriarhului Dionisie al Constan- tinopolului şi patriarhului sîr'b Arsenie al III-lea, dar şi scrisori din partea domnului Ţării Româneşti. Isaia a avut o misiune mai largă. El a luat mai în- tîi legătură cu hatmanul Ucrainei, vestitul Ivan Mazeppa, urmaş al lui Bogdan Hmielniţki, şi apoi ajungînd la Moscova a prezentat scrisorile domneşti cît şi pe cele ecleziaştilor, ţarilor Ivan şi Petru, al doilea asociat la domnie de tatăl său în ultimii ani ai acestuia.

Misiunea lui Isaia la Moscova fusese de prestigiu şi ţarii i-au acordat toată cinstirea. A fost încheiat un

protocol privind ridicarea tuturor creştinilor la lupta împotriva otomanilor.

Gheorghe Castriotu era trimisul lui Brîncoveanu, dar continua solia lui Isaia. Brîncoveanu nu-1 trimisese pe Castriotu pe un teren gol. Chemase mai întîi la Bucureşti pe reprezentanţi ai bisericii ortodoxe din Balcani, conducători vestiţi ai sîrbilor, macedonenilor, bulgarilor şi albanezilor şi boieri moldoveni aflaţi sub protecţia sa. Se sfătuise cu ei şi ajunseseră la aceeaşi părere cu toţii, că trebuie să se ridice neîntîrziat la lupta de eliberare a popoarelor din Balcani de sub jugul otoman. Pentru aceasta, alianţa cu Rusia devenea o necesitate de prim ordin.

Cînd ajunsese la Moscova, Gheorghe Castriotu luase în primul rînd legătura cu vestitul om de cultură moldovean Nicolae Milescu. La data aceea Milescu era destul de în vîrstă. îşi încheiase călătoriile lui prin Extremul Orient pe unde altădată îşi minase paşii şi Marco Polo veneţianul. îşi aşezase atent cele observate la curtea din China sau în călătoria prin Siberia în slove menite şi ele — ca şi ale cărturarilor munteni — să purceadă la înfruntarea secolelor. Acum, ca şi în anii tinereţii şi zbuciumului, era tot în cîmpul diplomaţiei care îi plăcea atît de mult şi unde se dovedea priceput. Îndeplinind importante atribuţii diplomatice la cancelaria ambasadorilor, folosit şi pentru limbile latină, greacă şi română, trecea pe lângă diplomaţie, se oprea la ea şi pătrundea adânc în problemele ei complicate. Solii se opreau şi ei la el înainte de a fi primit în audienţă de Petru cel Mare. Gheorghe Castriotu cu atît mai mult, în calitate de frate intru neam cu Nicolae Milescu. Castriotu era o fire inteligentă şi maleabilă. Se dădea după cum vedea că este şi interlocutorul său. De data aceasta n-a

stat mult în cumpănă şi lăsînd deoparte vorbele meşteşugite ale diplomaţiei a intrat repede în subiect, prezentînd amănunţit lui Milescu întregul conţinut al so'liei. A lăsat să se înţeleagă dorinţa lui Brîncoveanu ca ţarul să-l primească grabnic pe solul său sau conţinutul soliei măcar să ajungă de urgenţă la ţar.

Este lesne de înţeles această dorinţă. Misiunea urmărea să solicite lui -Petru I ajutorul în vederea grabnicei lupte avînd drept scop eliberarea popoarelor din Balcani de sub jugul otoman. Se întrezăreşte scopul politic deosebit al lui Brîncoveanu şi viziunea sa istorică: influenţa turcească, feudală şi îngustă, trebuia definitiv îndepărtată din Ţările Române. Eliberarea popoarelor din Balcani ar fi dus la o garanţie sigură a îndepărtării pericolului otoman. Ajutorul Rusiei însemna o concentrare masivă de forţe antiotomane. Dar solia nu se mulţumea cu afişarea unor vorbe. Prezenta un memoriu, deci un plan de acţiune concret ce se dovedea foarte dinamic şi mai ales viabil. El trebuia să se desfăşoare paralel cu concentrarea de forţe antiotomane sub flamură habsburgică ce constant urmărea zdrobirea turcilor pentru realizarea intereselor teritoriale austriece. Armatele ruse trebuiau să deschidă acţiunea antiotomană, să treacă prin Moldova în Ţara Românească pentru a goni pe turci dincolo de Dunăre. Dar de cum intrau în Moldova, ruşii aveau să primească sprijinul unei adevărate oşti de moldoveni, vreo 10 000 la număr, conduşi de acelaşi inimos şi vestit căpitan de joimiri, Constantin Turculeţ. Era rodul pe care David Corbea îl adusese lui Brîncoveanu, în timpul vizitei lui în Polonia, graţie talentului său de a înrîuri, convinge şi cîştiga la cauză comună şi strădaniilor depuse în acest sens.

Prin Gheorghe Castriotu, Brîncoveanu se arăta gata a nu abuza şi a nu aştepta totul de la Petru cel Mare. Dimpotrivă, solul său era însărcinat să precizeze că „noi numai acum vă rugăm să ne eliberaţi dîndu-ne o singură dată ajutor." Urma ca Brîncoveanu însuşi, acest mare iubitor de frumos şi străluminat de simţul dreptăţii istorice, să ridice el sabia alături de popoarele sud-dunărene pentru a apăra linia Dunării cu vitejie şi demnitate.

Din nefericire, conjunctura internaţională n-a permis atunci realizarea acestei concentrări de forţe. Europa de sud-est a trecut prin pacea de la Carlovitz — cu toate refrenele amare cîntate de ea. Petru I va încheia separat în 1700 pace cu Turcia trebuind fie chiar şi vremelnic să se arate binevoitor faţă de aceasta. A fost ca o formulă de politeţe adresată unui om indezirabil pe care abia aştepţi să nu-1 mai vezi. In schimb, relaţiile lui Brîncoveanu cu Rusia au continuat, soliile şi încercările de închegare a frontului antiotoman au mers mai departe.

In 1700, pe cînd Gheorghe Castriotu se mai afla încă la Moscova, Brîncoveanu îl timite şi pe Panaiot din Rodos sau Panait Radu în sprijinul acestuia şi în acelaşi scop. Panaiot era un grec instruit şi inteligent, care se ataşase cauzei popoarelor din Balcani şi care a acţionat sub impulsul acestei puternice convingeri. Brîncoveanu însuşi l-a preţuit şi i-a acordat deplină încredere trimiţîndu-1 la Moscova pe urmele lui Gheorghe Castriotu. Panaiot va acţiona bine în politica ce o va conduce acolo, ră- mînînd în calitate de rezident al Ţării Româneşti. In scurt timp, Gheorghe Castriotu se va întoarce în ţară. Panaiot îşi va lua rolul în primire şi în serios El va ţine o strînsă legătură cu curtea lui Brîncoveanu şi îl va informa pe

Petru cel Mare în legătură cu acţiunile întreprinse de turci la Dunăre şi în Balcani. Lui Petru cel Mare îi vor fi de mare folos aceste informaţii, va preţui politica lui Brîncoveanu şi a corpului său de diplomaţi, loialitatea domnului român şi calităţile oamenilor săi. La întoarcerea în ţară, Gheorghe Castriotu aducea lui Brîncoveanu ordinul Sf. Andrei pe care ţarul H conferea domnului român pentru merite excepţionale. Decretul ţarului era emoţionant: „Anul 1700, august 20. Din ordinul Marelui Suveran şi Marelui Cneaz Petru Alexeevici a toată Rusia Mare şi Mică şi Albă, monarh absolut, baronul Feodor Alexeevici Golovin a ordonat să se facă la armurărie pentru a fi expediată domnului muntean o cruce de cavaler şi săbioară cu mîner; la centura săbioarei, paftale: pe deasupra, rubine în cuiburi.“

La întoarcerea în ţară a lui Gheorghe Castriotu, Brîncoveanu s-a bucurat cînd acesta i-a înmî- nat înaltul ordin Sf. Andrei. Bucuria lui izvora din faptul că existenţa ordinului proba o reuşită în politica de apropiere faţă de Rusia şi de închegare a alianţei antiotomane. La rîndul lui, l-a felicitat pe Gheorghe Castriotu pentru cît izbutise să realizeze, mai ales după ce l-a ascultat cu atenţie şi acesta i-a istorisit tot ceea ce aflase şi făptuise: despre audienţa la ţar, despre întîlnirea cu cancelarul Go- lovin, despre cea cu Nicolae Milescu. Şi cîte şi mal cîte. Brîncoveanu a citit în toate atmosfera de la curtea ţarului, climatul politic de acolo. Şi parcă în acele momente a văzut cu ochii minţii modul cum Gheorghe Castriotul fusese reprezentantul gîn- durilor şi vrerilor sale la ţarul moschicesc.

*

In sfîrşit, veni şi rîndul Ceauşului să meargă la Moscova. El luase intens parte la întreaga politică brîncovenească de pînă atunci. Doar ei, Ceauşul, trimisese de la Varşovia prin rezidentul rus înştiinţare la ţar. Apoi în casa Cantacuzinilor, care se pronunţau ferm pentru o alianţă cu Rusia, aflase multe şi înţelesese şi mai multe. Putuse să urmărească destul de bine rezultatele vizitelor lui Gheorghe Castriotul, să cugete şi cu spiritul lui atît de meticulos şi apt să tragă singur concluziile necesare.

Brîncoveanu însuşi l-a chemat la el pentru a-i vorbi deschis despre întreaga gamă de aspecte ale politicii faţă de Rusia. L-a chemat ca de obicei şi l-a primit ca de obicei la Curte făcînd abstracţie de sentimentele cantacuzine ale Ceauşului său. Brîncoveanu îşi zisese în sine parafrazînd un proverb vechi şi atît de înţelept: „Mielul blînd suge la două oi. Un om deştept poate sluji doi stăpîni da- că-i slujeşte bine şi poate să-i mai ajungă putere şi pentru al treilea. Cu condiţia ca stăpînii să nu fie prea duşmani între ei sau scopurile lor să nu difere prea mult“.

în momentul acela Brîncoveanu se afla încă în raporturi bune cu Cantacuzinii.

In ceea ce priveşte atitudinea faţă de Rusia, atunci, în 1702, atît Brîncoveanu cît şi Cantacuzinii se înscriau în orbita aceluiaşi punct de vedere.

Dar nu cu anul 1702 şi cu momentul cînd Ceauşul a fost chemat la curte trebuie să începem noua misiune a venerabilului David Corbea. Ci chiar cu începutul acesteia. Ceauşul întreprindea prima lui călătorie la Moscova în anul 1700, alături de Gheorghe Castriotul. Şi chiar dacă nu el era vioara întîi, lua primul contact şi drumul, cele observate aveau să-i fie de folos cînd va deveni el trimisul principal al lui Brîncoveanu la

ţarul moschicesc.

Cîte ceva deci despre această primă călătorie. Corbea, care îşi îndeplinise în chip strălucit misiunile primite pînă atunci, trebuia numai să-l însoţească pe acelaşi Gheorghe Castriotu, comisul care culesese cîteva succese şi care era în politica Ţării Româneşti faţă de Rusia „în miezul lucrurilor[11], cum s-ar spune. Brîncoveanu nu-1 hotărîse încă pe el, pe Ceauş, ca în celelalte cazuri să fie în fruntea activităţii diplomatice. Poate şi pentru relaţiile lui Corbea cu Cantacuzinii, de care Domnul începea totuşi să aibă unele rezerve, dar mai sigur pentru că Ceauşul trebuia să „culeagă[11] experienţă de la Castriotul, menită să-i folosească atunci cînd singur va trebui să pornească la acţiune. Gheorghe Castriotul cunoştea în primul rînd drumul, un drum lung şi anevoios, făcut cu caretele şi caii de olac care trebuiau schimbaţi la răstimpuri. Castriotul - cunoştea toate locurile de schimb, rezistenţa bidiviilor cît şi locurile unde călătorii trebuiau să-şi primească la rîndul lor cuvenita odihnă. Mergea apoi Castrio- tul la loc cunoscut, direct la rezidentul actual pe lîngă ţar, la acel Panait Radu care rămăsese acolo în locul lui.

Se schimbase între timp, ceva în conjunctura politică a sud-estului european. După pacea de la Carlovitz din 1699 urmase încheierea păcii din 1700 între Petru cel Mare şi Mustafa, Sultanul turcilor, cît şi pe de altă parte, înfrângerea Rusiei în războiul nordic la Narva de către temerarul rege suedez. Le- găturile Principatelor cu Rusia şi eventualele tratative trebuiau să se desfăşoare şi mai în „strict se- cret“ ca pînă atunci. Panait Radu primea prin Cas- triotul şi David Corbea noi instrucţiuni pe care grabnic rezidentul trebuia să le facă să ajungă la ţar. Totodată era adusă cheia unui cifru, unui cifru secret, prin care Brîncoveanu şi ţarul aveau să-şi poarte corespondenţa

lor. Că Brîncoveanu îl preţuia mult pe Ceauş dar că nu venise vremea să-i încredinţeze conducerea misiunii în Rusia se vede din faptul că şi Corbea participa nemijlocit şi integral alături de Castriotul la această misiune. De altfel acest drum era hotărît de domnitor de comun acord cu Cantacuzinii. Castriotu şi Corbea purtau alături de cifru cererile de protecţie pe care le adresau Brîncoveanu şi Cantacuzinii lui Petru I cît şi de refugiul în Rusia în cazul descoperirii legăturilor secrete de către Imperiul otoman sau vreun alt pericol ce ar fi putut plana din partea Sultanului.

Nu vom insista prea mult asupra drumului. Şi aceasta întrucît pietrele bătute de copitele cailor nu mai pot să vorbească. Şi nici drumurile colbuite de odinioară care s-au înecat de mult în colbul mai avid al istoriei. Nici hanurile şi nici toate locurile de popas. Vorbesc numai întâmplările şi faptele oamenilor care au fost consemnate pentru a nu se pierde prin scris — această mare şi redutabilă invenţie a tuturor timpurilor, cea mai utilă într-un anume sens din toate cîte au fost de s-au născocit în minţile oamenilor.

Drumul i-a dus pe solii munteni mai întâi prin Moldova. Prin Moldova de odinioară a marelui Ştefan, prin Moldova începuturilor de veac XVIII a lui Antioh vodă Cantemir. Cei doi diplomaţi români erau înştiinţaţi de Brîncoveanu că Antioh vodă nu-1 prea avea la inimă. Astfel încît să încerce să treacă prin Moldova fără prea multă tevatură, ci mai degrabă decît oameni însemnaţi şi cu misiuni diplomatice să pară drept oameni obişnuiţi, îmbrăcaţi în straie simple şi minaţi la drum de niscai treburi negustoreşti. Aşa şi făcură. Fără să ştie însă şi să afle mai tîrziu că dacă Antioh manifesta sentimente antibrîncoveneşti, în privinţa atitudinii faţă de Rusia

drumurile lor se întâlneau. Şi Antioh trimisese în taină la Petru cel Mare pe un om de încredere foarte devotat şi talentat în acelaşi timp în ale diplomaţiei, Sava Constantin. Nu mai vorbim că Moldova îşi avea şi aşa un reprezentant strălucit la Petru cel Mare, e drept, neoficial, pe cărturarul Nicolae Milescu Spătarul.

—, Gheorghe Castriotul şi David Corbea au trecut aşadar prin Moldova fără să adaste prea mult. Au pătruns apoi în întinsele şi liniştitele stepe ucrainiene, care pentru Corbea, însetat de cunoaştere, au însemnat prilej de însemnări de călătorie şi meditaţie. E adevărat că mergeau mai mult noaptea, drumul fiind neted şi luminos, aprins la opaiţul feeric al stelelor. Satele erau destul de rare, ascunse de multe ori ochiului în văile apelor. Cînd ajunseră la Kiev însă, centrul vechii Rusii kievene, peisajul se schimbă. El deveni citadin. Hatmanul Mazeppa îi primi bine şi îi ospătă şi se bucură ştiind că urmaşii lui Isaia îi călcau din nou hotarele în chip de oaspeţi buni şi de nădejde. în spatele zidurilor de apărare ale oraşului, înconjuraţi de siguranţă şi cinste, discutară cu priceputul hatman problemele politice care îi mînau şi la ţar. Hatmanul Mazeppa era un învederat duşman al turcilor şi al tătarilor. El se arătă foarte interesat de călătoria pe care o întreprindeau cei doi la ţar şi de perspectiva .încheierii unui tratat antiotoman. Mazeppa află cîte ceva şi despre relaţiile sud-dunărene ale lui Brîncoveanu şi de o mai largă perspectivă viitoare care să antreneze în lupta împotriva imperiului Sultanilor şi popoarele balcanice. Bucuros şi gîndind la ziua de mîine a

concentrării tuturor forţelor creştinătăţii, Mazeppa le-a pus la dispoziţie cei mai buni cai şi călăuze pentru a-i purta pe vestiţii soli mai departe spre Moscova.

Drumul pînă la Moscova l-au făcut apoi în troică; de acum viscolul se stîrnise şi se aşezau din belşug nămeţii. Au găsit Moscova sub zăpadă. Pe David Corbea care o vedea pentru prima oară l-au impresionat mai întîi zidurile oraşului, alcătuite din buşteni groşi, dar mai cu seamă cele ale Kremlinului, despre care citise, cupolele uriaşe ale bisericilor peste care iarna zugrăvise un peisaj neobişnuit.

La curtea ambasadorilor Gheorghe Castriotul a luat legătura cu Panait Radu, de la care află că şi An ti oh Cantemir trimisese aici, la ţar, un om de încredere al său, în acelaşi scop al stabilirii unor măsuri şi încheierii unui tratat de alianţă pentru lupta antiotomană. în zilele care au urmat stabileşte legătura şi cu cancelarul Golovin şi prin acesta cu Petru cel Mare pe care treburile împărăţiei sau chiar campaniile militare îl reclamau zilnic în nenumărate locuri. N-au adăstat mai mult decît cîteva săptămîni. La începutul anului 1701 îi întîlnim pe cei doi diplomaţi pe drumul întoarcerii în ţară. Un drum mai uşor parcă şi pentru că viscolul se potolise şi iarna devenise calmă, dar şi pentru că drumul acesta al întoarcerii mergea spre ţară pe care şi Castriotul şi Corbea de-abia aşteptau s-o revadă. Corbea nu avusese timp decît să se familiarizeze cu atmosfera Moscovei, să admire şi să cunoască întrucîtva peisajul. Stătuse mai mult în casă din cauza timpului aspru. Se întorceau astfel cu misiunea îndeplinită. Purtau cărţile de protecţie din partea lui Petru cel Mare atît pentru Brîncoveanu cît şi pentru

Cantacuzini. în măsura în care domnia şi viaţa, în cazul lui Brîncoveanu, viaţa şi poziţia politică în cazul Cantacuzinilor, erau primejduite de turci, ţarul le acorda găzduire, potrivit poziţiei şi rangului lor, într-unul din oraşele Ucrainei.

Toate aceste treburi fiind aranjate, creindu-se cu alte cuvinte un cadru favorabil, la întoarcerea celor doi diplomaţi din Rusia, Brîncoveanu trecu la etapa următoare şi foarte concretă a pregătirii luptei antiotomane.

în plină vară a anului 1702, pe o căldură toridă, domnul Ţării Româneşti convoacă o consfătuire secretă la Mogoşoaia, în Palatul proaspăt inaugurat. Participanţii erau un minunchi de vestite personalităţi ale timpului, cei autorizaţi să hotărască asupra unei alianţe a popoarelor din Balcani în sensul luptei lor de eliberare din lanţurile îndelungatei şi asprei dominaţii a Semilunii; domnitorul, Constantin -şi Mihai Cantacuzino şi vestitul Dositei, patriarh al Ierusalimului. Acesta reprezenta glasul şi voinţa popoarelor creştine din imperiul Sultanilor, asuprite şi umilite, supte de vlaga lor şi împiedicate să înflorească. Liniştea Mogoşoaiei — luată în înţelesul de consfătuire tainică — era zguduită de gravitatea marilor acte ce se pregăteau aici şi care zburau peste arborii din jurul palatului, peste codrii Vlăsiei şi pînă departe în inima Balcanilor unde aşteptau inimi fierbinţi şi braţe de voinici să se ridice la luptă.

Abia după ce consfătuirea şi-a curmat firul şi participanţii au purces spre odihnă, era sosită vremea pentru ca Ceauşului să i se acorde — şi de astă dată — misiunea cea mai importantă în problemele privind relaţiile cu Moscova. Consfătuirea redactase un

memoriu, sinteză a planurilor ce se făuriseră acolo. Cel care trebuia să înmîneze ţarului memoriul era David Corbea. David Corbea trebuia să-l înlocuiască în funcţia de rezident permanent pe Panait Radu care între timp decedase. David Corbea trebuia să finalizeze acţiunile sale prin perfectarea unui tratat de alianţă între Rusia şi Ţara Românească, între Petru cel Mare şi Constantin Brîncoveanu.

David Corbea trebuia însă mai întîi să ajungă la Moscova. De data aceasta solia pe care o conducea el era formată din cinci oameni, printre care şi fratele său, Teodor Corbea. Au urmat acelaşi drum cunoscut acum de Ceauş, drum mult mai uşor pentru că el se petrecea la începutul lunii septembrie a anului 1702, cînd vara îşi mai prelungea încă leneşă agonia, însemnând zile calde şi chiar arzătoare.

Ajungând la Moscova, David Corbea n-a mai fost impresionat de zidurile Kremlinului cum fusese cu doi ani în urmă. Le privea cu ochii revederii ca ceva obişnuit şi de-acum devenit familiar. A tras împreună cu 'tovarăşii săi de solie la Curtea solilor unde, după cunoscuta uzanţă a epocii, a fost înregistrată imediat sosirea lor. Acolo, solia Ţării Româneşti avu ocazia să cunoască fel de fel de trimişi diplomatici din diferite ţări cu care fură schimbate păreri în legătură cu problemele arzătoare ale epocii. Tot aici li se asigurară mijloacele de subzistenţă pentru timpul şederii în Rusia: bani în primul rînd, apoi hrană şi băutură, lemne pentru iarna ce se apropia şi furaje pentru cai.

Dar David Corbea nu uitase pentru ce venise aici. Purta memoriul întocmit în acea memorabilă consfătuire de la Mogoşoaia. Memoriul trebuia să ajungă la ţar. Lupta pentru eliberarea popoarelor

asuprite din Imperiul otoman trebuia să se declanşeze. Oîştigul trebuia să fie de partea dreptăţii.

Iată de ce David Corbea nu înţelegea să lâncezească nici măcar o zi sau un ceas. Ajuns la Moscova, el aeţionă din primele momente pe linia misiunii sale. Primul pas, aşa cum o cerea uzanţa diplomatică, era să se prezinte la cancelaria ambasadorilor pentru a preda acolo memoriul. Aceasta era calea.

Se prezintă aşadar de urgenţă la locul potrivit unde luă legătura eu marele român cărturar, Nicolae Milescu Spătarul, secretar âl cancelariei împărăteşti pentru limbi străine şi consilier preţios şi preţuit de Petru cel Mare. Nicolae Milescu Spătarul s-a învrednicit astfel de grabă, cu bucurie şi multă silinţă, să traducă pentru ţar, pe baza cifrului secret amintit, cele 34 de puncte din memoriu. Acest document şi-a urmat apoi drumul său: mai întîi Ia cancelarul Golovin, ca apoi acesta să-l înmîneze ţarului.

In timp însă ce memoriul îşi parcurgea calea sa sinuoasă, e important poate a istorisi cîte ceva despre întîlnirea dintre cei doi valahi: tînărul David Corbea şi bătrînul, de acum, Nicolae Milescu Spătarul. Era de fapt prima întîlnire adevărată. In 1700, Ceauşu stătuse puţin la Moscova iar întîlnirile cu Nicolae Milescu Spătarul le realizase Gheorghe Cas- triotul. David Corbea abia îl cunoscuse pe acesta în treacăt. Acum, întrucît el era conducătorul soliei româneşti, apăru pe primul plan al activităţii ce se desfăşura aici şi luă contact nemijlocit cu marea personalitate a Moldovei care se afla mai de mult la curtea ţarului. Avu ocazie să-l cunoască bine pe acesta, care de la început îi făcu o impresie excelentă. Pentru că Nicolae Milescu era unul din acei oameni singulari, de o vastă cultură şi peste care vremea nu trecuse în zadar.

Studiase istoria, teologia şi filosofia la Academia patriarhiei ortodoxe din Constantinopol. înmagazinase comorile spirituale, dar şi crease de pe urma asimilării, nerămînînd dator epocii şi spiritului său elevat. Deşi la o vîrstă înaintată, îşi păstrase acuitatea minţii şi mînuia cu aceeaşi măiestrie şi abilitate numeroasele limbi străine pe care le stăpînea deplin şi pe care le folosea în calitatea sa la curtea imperială a lui Petru cel Mare. David Corbea, bun cunoscător şi el de limbi străine, rămase mai ales impresionat de accentul autentic pe care-1 punea în pronunţarea fiecărei limbi. Iar cînd revenea la limba română, uşorul regionalism moldovean nu-i scăpa de asemenea Ceauşului.

Chiar de la primele probleme discutate, Corbea făcu remarca fulgerătoare că Milescu era la fel de atrăgător la vorbă ca şi Stolnicul şi totuşi mult deosebit de acesta. Vorba domoală şi chibzuită a Stolnicului, la Milescu se schimba într-un fluid ce alerga întocmai ca un argint viu, dar coerentă şi inteligentă, rostită cu spirit şi eleganţă înnăscută.

Intr-una din zilele de după sosirea sa la Moscova, David Corbea se întîlni cu Nicolae Milescu la cancelaria solilor. Acesta îl anunţă că tradusese memoriul adresat ţarului şi îl şi înmînase cancelarului Golovin pentru ca acesta să-l dea neîntîrziat lui Petru - cel Mare. Totodată îi aduse vestea — nu de mică importanţă pentru Ceauş — că a doua zi Spătarul îl va înfăţişa ţarului. A doua zi cădea într-o miercuri, zi în care ţarul primea întotdeauna pe ambasadori şi pe solii altor ţări la el. Dar Milescu, cu faţa plină de lumină şi cu surîsul fermecător pe care îl arbora întotdeauna faţă de cei cu care venea în contact, îl mai informă pe David Corbea că ziua de miercuri nu

era de data aceasta o zi de audienţă obişnuită. Ţarul dădea un fel de petrecere, sărbătorea ceva care în momentul acela îi era încă necunoscut. Dar îl invitase şi pe el, ca de obicei la asemenea ocazii. Aflind despre solia lui David Corbea îi spusese să-l aducă şi pe Ceauş cu sine. După terminarea petrecerii, ţarul avea să stea de vorbă cu solul român.

Vestea îl bucură mult pe Corbea. El era omul acţiunii şi dacă îşi începuse solia, voia să nu lîncezească în aşteptare. Nici prezentarea la o petrecere ca cea anunţată nu-i displăcea. Venea în contact direct cu oficialitatea rusă, cu protipendada moscovită, cu diplomaţi şi oameni politici de seamă, eu personalităţi ale culturii. Avea să vadă cu ochii lui şi să înţeleagă moravuri şi obiceiuri de la Curtea lui Petru. Toate acestea îi vor folosi cu siguranţă. Se va familiariza cu atmosfera Curţii şi îl va cunoaşte pe ţar, va avea timp să-l studieze mai înainte de a trece la discutarea problemelor pe care le ridica solia sa. Avea timp să mai reflecteze, să-şi fixeze metodele de desfăşurare a convorbirii, reţinerile şi avîntul.

Dar bucuria acestei veşti nu se consumă toată. Mileseu îl anunţă pe Corbea că îl invită la o plimbare prin Moscova. Această autoritate politică şi culturală care era Spătarul îi făcea cinste compatriotului său să-i fie ghid prin acest mare oraş, inimă a Rusiei, oraş al ţarilor. Corbea citise şi ştia cîte ceva despre Moscova. Pînă acum, atît în timpul primei lui vizite în Rusia, cît şi zilele de cînd se afla din nou aici, nu prea avusese răgaz. I se ivea ocazia să ia contact direct cu realitatea socială şi istorică, cu creaţia de artă şi cultură. Să confrunte ceea ce ştia pe plan teoretic cu ceea ce avea să i se înfăţişeze direct. Spătarul era un

excelent însoţitor.
Nu se îndoia nici o clipă de aceasta. Primi bucuros şi în momentele care au urmat porniră expediţia lor.

începură cu Cremlinul. Cu locul de unde plecau. David ştia prea bine că aşa cum Moscova era inima Rusiei şi Cremlinul era inima Moscovei. De aici, din Cremlin porni să .şe întindă oraşul, să adauge construcţii noi, isă formeze cartiere, străzi, monumente de artă, parcuri şi grădini. Şi cîte şi mai cîte. Bătrîna Moscovă, aşezată pe apa cu acelaşi nume, trebuia cunoscută pornind tocmai de aici, de la Cremlin. Chiar de la primii paşi, purtă în gînd ca un punct de plecare începuturile Moscovei. Citise despre letopiseţul din 1147 care atesta pentru prima dată aşezarea care însă după alte urme ale trecutului s-ar fi înălţat pe locurile unei aşezări şi mai vechi da- tînd din veacul al IX-lea. Mai ştia că în 1156 cneazul Iuri Dolgoruki iniţie întărirea Moscovei cu şanţuri şi ziduri puternice. Oraşul care se extindea treptat, devine în secolul XIII, cînd se constituie cnezatul Moscovei, centrul acestuia. Mai păstra în minte şi rolul Moscovei ca nucleu al formării statului centralizat rus realizat sub Ivan al IV-lea cel Groaznic în secolul al XV-lea.

Cu astfel de gînduri cei doi parcurgeau incinta Cremlinului, întîlnindu-se cu fel de fel de nobili şi demnitari sau chiar oameni de rînd mînaţi de cine ştie ce treburi pe aici. Milescu era arhicunoscut. Saluta şi era salutat din toate părţile. Nu angaja însă nici un fel de discuţie cu nimeni, nu se oprea să vorbească deloc cu careva din oamenii ce mişunau în jur. Se păstra acum, în acele momente, numai pentru compatriotul său. Şi, David, pentru că la început au fost cîteva momente de tăcere, îşi dădu seama că acest Cremlin putea fi prea bine comparat ca idee cu

Acropolea atenianã sau chiar cu Luvrul Parisului. Diversele construcţii din Cremlin erau de fapt piese istorice la dimensiuni colosale.

Milescu fu cel care îl întrerupse din gînduri. El îi prezentă Cremlinul ca structură, printr-o rapidă comparaţie cu vestitul palat Alhambra din Granada, operă arhitectonică şi moştenire lăsată de maurii cuceritori, istoriei. Ca şi acesta, Cremlinul nu cuprindea palatul regal, ci şi biserici, cazărmi, şi pieţe. Spătarul îl purtă pe Corbea într-un tur de orizont pentru a cuprinde mai întîi ansamblul, timp în care Ceauşul putea vedea zidurile înconjurătoare. Află că la început ele au fost din lemn, după 1367 s-au ridicat în piatră; la o înălţime de 12 metri, întinzîndu-se de jur împrejur pe o suprafaţă de 4 000 metri. Acest zid care trebuia să joace în primul rînd rolul de apărare, ale cărui creneluri Corbea le văzuse altădată de la depărtare, au fost distruse în mai multe rînduri de năvălitori şi restaurate cu grijă. Corbea văzu pe rînd cele 18 turnuri de înălţimi inegale cît şi cele cinci porţi masive de intrare în Cremlin. Cu mare interes privi poarta Spassky, care da spre răsărit. Află de la Spătar că prin această poartă intrau ţarii în Cremlin, după fiecare important eveniment. De pildă, pe aici intrase triumfător Ivan al III-lea după pacificarea Novgorodului sau Ivan cel Groaznic după căderea Kazanului. Pe această poartă intrase de cu- rînd şi Petru cel Mare, în ziua încoronării lui.

După ce făcură odată înconjurul Cremlinului, Spătarul, care ştia atît de bine fiecare monument şi ce era important de văzut la fiecare, avînd acces permanent la ele, trecu pe rînd să i le arate lui David Corbea. Dar îi atrase atenţia lui Corbea că primele construcţii ale Cremlinului, datînd din vremea lui Iuri Dolgoruki, cneazul Suzdalului, au fost din lemn.

Abia peste 200 de ani, în vremea lui Dmitri Ivano- vici Donskoi, învingătorul mongolilor pe Don, în bătălia de la Kulikovo, construcţiile din lemn au început să fie înlocuite cu construcţii de piatră albă, solidă, menite să reziste atacatorilor.

Pe asemenea (temeinice relaţii începu vizita prin Cremlin. Intrară în catedrala Uspenski Sobor construită în 1326 din porunca lui Ivan Kalita, după sfaturile mitropolitului Petru. Năruindu-se un secol şi jumătate mai tîrziu, ea e reconstruită sub Ivan III, de maestrul italian Fioraventis în stil lombardo- bizantin, cu cupole indiene. Aici Corbea a văzut tronul lui Vladimir Monomacul unde ţarii ascultau slujba după ceremonia încoronării. Din secolul XV aici avea loc chiar această ceremonie. Urmă catedrala Blagovescenskii Sobor (Buna Vestire) ridicată la începutul secolului al XlV-lea, mai întîi în lemn, apoi reconstruită în 1483—1489. David Corbea a privit cu admiraţie picturile meşterului iconar Andrei Rubliov. L-a impresionat plăcut exteriorul catedralei Arhanghelul Mihai, întemeiată în 1333. L-au izbit cupolele sale aurite, strălucind în bătaia soarelui şi avînd un aspect cenuşiu pe timp ploios. în interior a văzut mormintele majorităţii ţarilor Rusiei. Deşi atmosfera este puţin obscură, peretele este luminat parcă de fresce cu teme biblice ea „Judecata din urmă“, de o mare frumuseţe şi culoare. A văzut de asemenea portretele vechilor ţari. La ieşirea din catedrală a dat cu ochii de celebrul turn al lui Ivan Veliki (Ivan cel Mare), ridicat în anii 1505—1509. Construcţia are 82 metri înălţime, este de formă octogonală, în trei etaje şi terminată printr-o cupolă de aramă aurită. Turnul acesta se aseamănă întru- cîtva, ca factură istorică, prin întîmplări din cele mai extraordinare cu nu mai puţin celebrul turn al Londrei

din vremea lui Richard al III-lea. Ceea ce îi face insă în mod concret celebritatea sînt enormele sale clopote. La picioarele turnului, aşezat pe un soclu de granit, se află faimoasa „Regină a clopotelor'* (Clopotul ţar), cel mai mare din clopotele cunoscute. Are 6 metri înălţime, circumferinţa mai mare de 20 metri iar greutatea depăşeşte 190 tone.

Veni apoi rîndul palatelor, de o bogăţie şi o frumuseţe remarcabilă. Faţada nordică a Cremlinului, era formată din palatul Belvedere (Teremnoi Dvo- ret). Constructia începută în 1487 a fost mărită în 1635.

Urmă Granovitaia Paiaţa, asupra căreia Milescu îi atrase atenţia lui David Corbea că aici aveau să vină a doua zi pentru a se înfăţişa ţarului. Aceasta întrucît construcţia, care în mod excepţional folosea şi ca loc de încoronare a ţarului, servea în mod obişnuit pentru serbările şi petrecerile curţii şi tot aici era sala de audienţe la ţar în ocazii solemne. La sala de arme sau Palatul armelor (Orujeinaia Paiaţa), datorită autorităţii lui Nicolae Milescu, putură să vadă vistieria. Aici se păstrau bijuteriile familiei imperiale şi diamantele coroanei. Se putea vedea coroana lui Vladimir, cea mai veche relicvă a tresorerirei, tronuri scînteind în pietre preţioase, trofee de arme ruse şi mongole, drapele luate de la duşmani prin bătălii, tablouri, trăsuri aurite etc.

David Corbea era încîntat de tot ceea ce vedea şi privea totul cu un interes deosebit şi crescînd. Fixa totul în memorie pentru a nu uita niciodată cele văzute.

Aproape de acest palat se găsesc tunurile Cremlinului. Corbea văzu impunîndu-se peste celelalte „Regele tunurilor (Ţar Puşka), demn numai de „Clopotul Ţar“, cîntărind aproape 40 tone. Această piesă s-a făcut în 1586 sub Feodor îvanovici. Nici acest tun n-a tras niciodată vreo salvă după cum nici clopotul monstru n-a scos vreodată vreun sunet.

Au vizitat apoi arsenalul, fondat în 1473, în lungul căruia au văzut aranjat un număr mare de ghiulele de tun (875 la număr), capturate de la duşmani. In sfîrşit, au vizitat şi Mănăstirea Miracolelor, de unde a pornit în acţiunea de luare a domniei faimosul fals Dimitrie. Cunoştinţele pe care le poseda Corbea se completau de minune cu sublinierile competente ale lui Milescu şi mai ales cu ceea ce vedea însuşi Ceauşul.

într-un tîrziu, cam pe la amiazi, terminară. Se duseră să-şi potolească foamea şi apoi ieşiră din Cremlin printr-una din porţi, unde au văzut celebra capelă Notre Dame Iverskaya, clădită în 1669. Făcură apoi cîţiva paşi buni şi în faţă li se deschise celebra biserică Vasili Blajenîi (Vasile Blajinul, Va- sile cel Fericit). Şi aici, pe măsură ce se apropiau de cunoscuta clădire, Milescu îi povesti legenda păstrată în legătură cu ea. „Se zice că Ivan al IV-lea, sub care s-a zidit biserica, la 1554 cînd s-a terminat construcţia ei, l-a chemat la sine pe arhitect. Pri- vindu-1 cu blîndeţe, l-a întrebat dacă poate construi o biserică asemănătoare. La care arhitectul răspun- zînd afirmativ, ţarul porunci să i se taie capul. Şi astfel, Vasili Blajenîi rămase fără egal.“

La auzul acestei legende, Corbea surîse. îşi amintise de legenda Meşterului Manole, de Curtea de Argeş şi de domnitorul Neagoe Basarab. Nu-şi mai împărtăşi gîndul pentru că era sigur că şi Milescu ştia prea bine legenda valahă. Privi mai degrabă con-

strucţia, cu cele 12 cupole în formă de bulib de ceapă. Unele din ele sînt împodobite în aşa fel încît au aspectul de fruct de pin sau ananas. Culorile cupolelor sînt însă diferite. Intervine amestecul bizar al stilurilor, de la cel italian pînă la cel chinezesc. în interior, Corbea a putut să vadă zece cupole separate, veritabile labirinturi în mijlocul cărora odihnea „Fericitul Vasile“. De acolo, paşii celor doi se îndreptară spre alte locuri. Milescu fiind dornic să-i arate invitatului său la promenadă cît mai mult din faţa Moscovei. Văzură aşadar cu deosebit interes „Oraşul chinezesc" (Kitai Gorod), numit aşa de la primii negustori chinezi care veniseră aici. Spre seară ajunseră şi în cartierul numit Zemlianîi Gorod {Oraşul de pămînt), numit astfel de la zidul de pămînt care îl înconjura. Corbea văzu aşa numita „Poartă Roşie", compusă din trei arcade cu coloane.

Lungă fusese această plimbare. Dar deloc obositoare şi foarte plăcută, în special pentru Ceauş care vedea aceste locuri şi lucruri pentru prima oară dar şi pentru Milescu, care era mulţumit că-i putuse arăta atîtea compatriotului său.

înainte de a se despărţi, Spătarul îl întrebă pe Corbea dacă i-a plăcut plimbarea şi ce anume l-a impresionat mai mult. Corbea îi mărturisi că a aflat atît de multe şi că totul l-a impresionat. Spre mirarea Spătarului, îl avertiză pe acesta că unele lucruri le ştia din citite. Văzîndu-le, cunoştinţele lui au devenit certitudini. îi spuse apoi că a citit cu mult interes istoria poporului rus, că a apreciat mult lupta dusă de acesta pentru libertate.

Cum Spătarul continua să fie mirat, Corbea începu la rîndul lui să-i istorisească Spătarului tot ce ştia. Se referi şi el la trecutul istoric dar în strînsă legătură cu lupta pentru libertate, atît pe plan naţional cît şi al

luptelor sociale. Evocă astfel scene din lupta împotriva jugului tătaro-mongol. Apoi se referi la cotropirea dramatică a Moscovei de către feudalii polonezi în 1610 şi la marea luptă pentru eliberarea Moscovei condusă de K. M. Minin şi D. M. Pojarski. Descrise patriotismul poporului rus, întruchipat de eroul popular ţăranul Ivan Susanin, care, conducîndu-i pe polonezi pe un drum greşit şi înecîndu-i în mlaştini, îşi găsi şi el moartea în folosul patriei sale. Nu uită să evoce şi răscoalele ţăranilor ruşi împilaţi de boieri din anii 1382, 1547, 1648 şi mai ales marea răscoală a «decarilor de pe Volga condusă de Ste- pan Razin din 1662. Cînd vorbea despre toate acestea lui David Corbea îi apăreau în minte chipurile ţăranilor transilvăneni conduşi în răscoală de Gh. Doja sau chipul dîrz şi neînfricat al căpitanului Constantin Turculeţ. Nicolae Milescu observă că atunci cînd Corbea vorbea despre lupta pentru libertate ochii lui străluceau, aureolaţi de un nimb al iluminărilor lăuntrice. Dar Ceauşu nu-i lăsa timp pentru gînduri, confirmîndu-i-le imediat:

— Da, cinstite Spătar, eu sînt om din popor. Din Scheii Braşovului. Am asistat îndurerat la împilarea poporului român şi am plîns în mine la suferinţele sale. De cîte ori vorbesc despre istoria unui popor mă interesează mai presus de orice a vedea în ea sămînţa vindecătoare, rodul pămîntului ei care e libertatea. Ori aceasta este tocmai lupta poporului însuşi. Eu trăiesc pentru această luptă. Văd cu ochii deschişi ziua cînd românii vor fi liberi şi uniţi în ţara lor neat'îrnată! . .. Tăcu o clipă. Apoi continuă: de aceea, mă aflu acum aici, la ţarul Petru I. Vin în fruntea unei solii trimisă de domnitorul meu. Dar mai presus vin din porunca conştiinţei mele de român. Aş dori să se realizeze o alianţă între conducătorii statelor creştine,

rus, al Ţărilor Române şi al celor frăţeşti din Balcani, care să zăgăzăiască lăţirile împărăţiei otomane şi a celei habsburgice.

Nicolae Milescu, care îl ascultase cu atenţie, îi răspunse:

— Vei găsi înţelegerea deplină la ţar. Scopul lui este tot lupta împotriva împărăţiei turceşti. El preţuieşte pe oamenii inimoşi şi inteligenţi mai mult decît pe orice boier şi orice cap încoronat dar fără minte. E popular şi vrea să dea o nouă faţă Rusiei, după cum Brîncoveanu zugrăveşte un nou chip Ţării Româneşti. Ot despre mine, dacă vrei să ştii, şi eu sînt de neam boieresc. Dar nu dintre acei împotriva cărora se ridică poporul pentru libertate. Şi eu sînt român, frate Corlbea. Şi dacă am venit acum aici este tot în virtutea aceluiaşi scop pentru care lupţi şi tu. Uite, Ştefăniţă vodă Lupu m-a însemnat ici la nas, pentru simpla bănuială că aş fi umblat să devin domn. Dar eu nu mă mai socot de loc boier, iar de domnie n-am nevoie nici cît negrul sub unghie. Mă socot aşa şi voi fi pînă în ultima clipă a vieţii, român, soldat al meleagului natal. Am călătorit mult. Am aşternut însemnare despre călătoriile mele ca să nu se uite că le-am făcut, dar mai ales să se ştie că un român le-a făcut şi spre gloria patriei sale!

Tăcu. Şi Corbea simţi nevoia imperioasă să-l îmbrăţişeze. Intre ei se statornicise un sentiment de prietenie caldă şi adevărată.

Primirile la Petru cel Mare erau simple, fără prea mult protocol. David Corbea venise însoţit de prietenul său Nicolae Milescu Spătarul care se bucura la ţar de liberă trecere la orice ceas din zi sau din noapte. Dar Nicolae Milescu, la cei 66 de ani pe care îi avea şi la experienţa în domeniul cunoaşterii oamenilor, ştia că ţarul, chiar dacă n-o spunea, nu-i

plăcea să fie deranjat decît în cazuri extreme. Astfel încît respectase cu stricteţe orele de primire ale ţarului pentru a-1 însoţi şi prezenta pe trimisul lui Brîncoveanu.

Neprotocolara dar buna primire pe care i-o făcu Petru I lui Corbea îi facilită lui Milescu sarcina de a-1 prezenta ţarului. Odată prezentat, ţarul îl luă în primire pe acest tînăr român şi la rîndul lui îl prezentă împărătesei, Eudoxia Feodorovna, născută Lapukina, apoi cancelarului său Golovin. întrevederea oficială nu dură mai mult de un sfert de oră, timp în care ţarul nu-1 întrebă pe Corbea pentru ce venise, nici ce solie aducea. Totul se consumă prin cîteva cuvinte de complezenţă rostite la modul general, aşa cum cerea orice vizită oficială.

Dar, la consumarea sfertului de oră, Petru cel Mare anunţă începerea serbării. Şi abia atunci Corbea avu răgazul necesar să-şi arunce ochii în jur şi să vadă bine splendida şi vasta sală unde se aflau, înconjurată de coloane de marmură, de oglinzi de jur împrejur, întretăiate de uriaşe tablouri, cu scene de Vînătoare, motive florale sau animaliere, un amestec de stil baroc şi oriental, scăldat în luminile poli-* candrelor etalîndu-şi dantelăria de sticlă şi creind un efect de vis.

începu dansul. Dar Milescu şi Corbea nu făceau parte din categoria dansatorilor. Spătarul profită de timpul de dans pentru a-i face cunoştinţă Ceauşului cu o serie de demnitari de la curte şi de trimişi ai altor ţări la Petru cel Mare. Apoi se retraseră într-un colţ de unde puteau cuprinde cu vederea întreaga sală ,şî Milescu îi servi în grabă lui Corbea cîteva informaţii disparate dar destul de semnificative cu privire la ţar. Ii spuse că ţarul avea 30 de ani în cap ,şi se născuse la Moscova. Dar petrecerea avea

alt scop pe care abia îl aflase şi avea să i-1 împărtăşească imediat. Pînă atunci îi vorbi de părinţii lui Petru, ţarul Alexis Mihailovici şi Natalia Naricikina, care pe lîngă Petru mai dăduse doi fii. Dar că ţarul Alexis, din prima căsătorie cu Maria Miloslavsky, a avut doi fii: pe Feodor şi Ivan şi şase fete. Legat de acestea din urmă, Milescu îl informă pe prietenul său că pe trei din surorile sale vitrege, Sofia, Eudoxia şi Marta, cu asprime .şi necruţare, ţarul Petru le-a ras în cap şi le-a trimis la mănăstire. Şi că ţarul este în relaţii dintre cele mai reci cu soţia lui în cinstea căreia dădea de fapt petrecerea. Era pentru împărăteasa Eudoxia Feodorovna Lapukina un cântec al lebedei.

întreaga petrecere nu dură mai mult de două ceasuri. Timp în care se dansă, se rnîncă bine şi se bău zdravăn. Iar ţarul însuşi la o vreme, cînd veselia era în toi, ridică paharul şi rosti un scurt toast în cinstea sărbătoritei şi întru înflorirea Rusiei şi victoria ei împotriva vrăjmaşilor. Ln încheierea petrecerii, Petru cel Mare îi sărută mîna împărătesei trimiţînd-o fin la plimbare, îl concedie pe Golovin şi îşi luă rămas bun de la Nicolae Milescu Spătarul, făcîndu-i semn lui Corbea să rămînă.

Ceilalţi curteni care ifoiau şi ei în sala tronului fără un scop precis înţeleseră că a sosit momentul să se retragă strategic. Astfel încît în următoarele momente Corbea se găsi singur în faţa ţarului.

Persoana ţarului nu-1 intimida. Deşi pe lingă statura destul de scundă a Ceauşului Petru părea un uriaş, felul de a fi al ţarului, uităturile lui prietenoase, cuvîntul puternic alternînd între asprime şi dulceaţă, mustaţa de pană de corb bine aranjată, hainele simple de negustor şi uşoare pentru a nu-i stînjeni în mişcări,

parfumul discret olandez pe care-1 emana făptura sa plăcută, aceste elemente disparate din care se putea închega cît de cît un portret ad-hoc, ofereau lui Corbea o stare de linişte necesară pentru discuţia ce trebuia să urmeze.

Intr-adevăr, după ce-1 privi o clipă în ochi, obicei vechi şi consecvent al lui Petru cel Mare, ţarul îJ luă de mînă pe Coilbea şi îl purtă prin nişte saloane netefîrşite parcă semănînd cu un labirint însă numai figurativ deoarece nu existau prea multe întortocheri. Era interiorul Palatului pe care Corbea îl văzuse pînă atunci doar din afară. Ţarul pregătea introducerea pe acest lung drum prin coridoarele palatului ţarilor din Kremlin, voind a-i vorbi lui David Corbea cîte ceva despre ansamblul arhitectonic al Kremlinului, despre palatele sale, clădirile administrative, muzeele, bisericile, grădinile sale. Deşi nu-1 cunoscuse pe Corbea decît atunci, nu însemna că ţarul nu auzise de el şi că persoana îi era complet străină, în primul rînd, numele lui Corbea îi era cunoscut din scrisoarea pe care acesta i-o trimisese cu patru ani în urmă din Varşovia prin rezidentul său aflat acolo. Apoi, prin cancelarul Golovin, care întreţinea corespondenţă cu Cantacuzinii şi cu patriarhul Dositei al Ierusalimului, din gura rezidenţilor români de pînă atunci, numele lui David Corbea ajunsese de multe ori la urechile ţarului. Şi nu oricum, ci numai de bine. Prezentat în toate ocaziile ca un om inteligent şi cult, dotat cu arta diplomaţiei. De aceea, ţarul, deşi fără mare protocol, îl primise cu cinste şi-i acorda atenţie deosebită. Că nu i-o arăta deschis ,şi nu se entuziasma de la primele clipe, aceasta ţinea de felul particular de a fi al ţarului care nu credea în nici o vorbă pînă ce mai întîi n-o verifica el temeinic. Acum proceda şi cu ilu'strul său musafir de aceeaşi manieră.

Cotfbea, deosebit de modul cum i se adresase lui Niculae Milescu, dar păstrînd maniera sa de comportare în toate situaţiile, cu calm şi zîmbetul pe buze, îl informă pe ţar că a citit despre Kremlin şi îl cunoaşte din propriile imagini pe care le-a făurit în minte. Şi că acum Niculae Milescu Spătarul avusese amabilitatea să-l invite la o plimbare prin Kremlin, timp în care vizitase şi întîlnise lucruri deosebite, care-i îmbogăţiseră mult cunoştinţele despre acesta. Atunci ţarul, potrivit tot unui obicei al său, îl provocă pe Corbea la discuţii în tot soiul de probleme. La un moment dat, aşa cum rar i se întîm- plase, a fost furat de verbul încîntător al solului valah, care aluneca cu uşurinţă dintr-un domeniu în altul al culturii. Şi chiar în cel al istoriei şi artei ruse, de curînd văzute, îşi spunea cu multă competenţă părerea. Astfel încît la capătul celor spuse de Corbea, ţarul rămase uimit şi surprins plăcut peste aşteptările sale faţă de acest valah erudit care cunoştea atît de multe şi vorbea atît de frumos şi care se exprima cu uşurinţă în ruseşte. Nu mai fusese nevoie de maestrul în ale tălmăcirii, Niculae Milescu. Bănuia că izvorul cunoaşterii limbii sale de către Ceauş era slavona întrebuinţată în Ţările Române în biserică şi cancelariile domneşti. îi promise că personal îl va conduce prin Kremlin pentru a-i înfăţişa la rîndul lui întreg ansamblul arhitectonic.

Cu acestea introducerea fusese făcută. Corbea îl cîştigase deplin pe ţar, care se bucura din inimă că-i sosise la curte un asemenea om. „Posedă arta oratoriei, îşi zicea ţarul, are multe cunoştinţe ,şi virtutea de a le manevra închegat, putere de convingere uriaşă. Este un diplomat de valoare de care am multă nevoie.“

Luă sfîrşit astfel călătoria prin labirintul amintit.

Pentru că tocmai ajunseseră în faţa unei încăperi străjuită la dreapta şi la stânga de doi soldaţi înarmaţi. Aceştia rămaseră neclintiţi la apariţia ţarului, care părea că le ignorează total prezenţa. Ii făcu semn lui Corbea care intră primul în încăperea aleasă de ţar pentru discuţia lor.

Corbea se întreţinu lung cu Petru cel Mare. Nu mai era însă vorba de problemele de amănunt. Ţarul cunoştea conţinutul memoriului redactat în adunarea de la Mogoşoaia. Cancelarul Golovin i-1 predase după ce Milescu tradusese cu ajutorul cifrului cele 34 de articole. Se convinsese de un lucru clar: că popoarele Balcanilor albia aşteptau să se ridice la lupta de eliberare de sub dominaţia turcească şi că el, ţarul, va trebui să folosească în lupta lui împotriva imperiului otoman această concentrare de forţe ce i se oferea.

Corbea îi dădu să înţeleagă ţarului că Brîncoveanu este un stăpân luminat şi că i-a dat deplină putere în solia pe care o conducea. Şi că gîndul lui Brîncoveanu ca şi nădejdea sa este aceea că în Ru'sia românii găsesc înţelegerea cuvenită.

Ţarul l-a înţeles şi el bine pe român. I-a relatat unele lucruri de intimitate politică. I-a spus printre altele că el a aflat multe despre Brîncoveanu care caută pe toate căile să ridice ţara sa pe culmile progresului. Că la fel vrea şi el să ridice Rusia. Că cele mai mari greutăţi nu i le aduce mujicul slab şi sărăntoc, ci tagma boierilor care cu cît sînt mai mîndri sînt şi mai proşti şi mai periculoşi. Dar că el, ţarul, vrea să ridice Rusia pe culmi înalte. Că are visuri mari şi pe cît de mari po'sibil de a fi realizate. Printre altele îi mai spuse lui Corbea că vrea să introducă faţa noului pretutindeni şi că acest nou să sfărîme în calitate de armă teribilă imperiile înapoiate ale Sultanului şi ale Habsburgilor. Vrea să înlăture şi din

nord presiunile regelui suedez, li dezvălui lui Corbea marea sa taină, dar şi bucurie: începutul construirii unui nou oraş. In nord, pe Neva, acolo unde soarele nu e chiar atît de darnic cu oamenii, dar unde soarele ştiinţei va lumina în schimb. Oraşul proiectat trebuia să-i poarte şi eternizeze numele: Peter slburg, oraşul lui Petru. Să amintească de faptele lui peste timp.

Acolo, în nordul rece, se va construi ca din pămînt o flotă cu ajutorul căreia regele Suediei, mîn- drul Carol al XH-lea, va vedea amurgul puterii şale. O flotă care să pătrundă apoi în Marea Neagră şi să sfărîme rezistenţele turceşti din Bosfor.

Corbea îl ascultase cu atenţie. Apoi îi replicase plin de sentimente umanitare:

— La noi, românii, există o vorbă înţeleaptă: că apa trece şi pietrele rămîn. Cîţi ne-au trecut hotarul cu gînduri rele au fost ca apa tulbure ce s-a dus cu tulbureală cu tot. Noi, pietrele, am rămas. Cu toate suferinţele cîte le-am îndurat şi la cîte ne-au sortit vrăjmăşiile. Am văzut cu ochii mei tot ce rău ne-a pricinuit neamului nostru lăcomia turcească şi noua ondine în'stăpînită de un deceniu încoace în Transilvania: tirania nemţească. Astfel încît ne bucurăm a fi împreună şi la bine, ca astăzi, mărite ţar, dar mai ales la răul care ne ameninţă şi să luptăm împreună împotriva lui!

Ţarul se însufleţise la cuvintele Ceauşului. Continuă ideea pe care o începuse:

— Vreau să ridic Academie de Ştiinţe în oraşul meu cel nou. Să înveţe şi să se lumineze poporul. Aşa cum şi stăpânul tău a ridicat în ţară. Mi-ar trebui oameni luminaţi de felul lui Milescu şi al domniei tale care să dezvăluie adevărurile cărţilor învăţăceilor noştri. Să-i întrecem pe padovani şi pe cei de la Academia constantinopolitană!

Corbea se gândi cu mândrie la Academia Domnească din Bucureşti căreia îi dori în acele clipe să fie mai pe deasupra tuturor şcolilor din străinătate. „Sau — reluase ţarul —• să fii trimisul meu pretutindeni unde putem găsi aliaţi împotriva Semilunii!"

Corbea surîsese atunci. Adăugase cu respect şi demnitate:

— îţi urez, luminate ţar, să întemeiezi Academie de Ştiinţe în oraşul mîndru care se 'naşte şi care îţi va purta numele şi chipul. Pentru că luminarea poporului tău e un act de umanitate. Dar eu nu pot fi profesor aici atîta timp cît la Bucureşti există Academie Domnească, unde dacă aş preda m-ar aştepta luminarea poporului meu. Cît despre soliile pe care vrei să mi le încredinţezi, nici ele nu pot avea loc altfel decît în calitate de trimis al lui Constantin vodă Brîncoveanu. Sînt gata însă ca în numele lui, în- trucît cauza noastră este aceeaşi, să plec oriunde pot găsi prieteni şi aliaţi pentru a scăpa ţările noastre de presiunea otomană şi nemţească!

Lui Petru cel Mare îi plăcu nespus de mult acest caracter, acest român din Scheii Braşovului. îl găsi de aceeaşi structură cu Nicolae Milescu şi îl îndrăgi nespus. De acum multe vor fi întîlnirile Ceauşului cu Petru cel Mare la care, în calitate de rezident al lui Brîncoveanu, avea liberă trecere — în orice ceas din zi sau din noapte. Iar ţarul îl va ţine pe Corbea la mare cinste ca pe una din personalităţile marcante ce-i fusese dat să cunoască.

Se gîndi mult la convorbirea avută cu acest român inteligent ;şi rafinat. Se gîndi şi la memoriul urzit în liniştea Mogoşoaiei. Nu întîrzie cu răspunsul. Acest răspuns era trimis la Brîncoveanu prin Teodor Corbea (care îl însoţise pe fratele său în Rusia). Din

nefericire, ţarul nu se putea angaja atunci, ca şi în cazul soliei lui Gheorghe Castriotul, într-o acţiune deschisă împotriva Turciei atîta timp cît era proaspătă pacea încheiată cu Turcia de pe urma căreia dobîndise Azovul, iar în nord continua războiul deschis cu Suedia.

Deşi numai consimţămînt favorabil pentru o viitoare acţiune antiotomană, un pas înainte era făcut. Cînd Teodor Corbea îi adusese răspunsul ţarului, Brîncoveanu nu se mai îndoi o clipă că în Rusia trimisese acum pe cel mai dotat diplomat al său. Şi că ră'spunsul acesta se datora excelentelor calităţi ale Ceauşului. Astfel încît misiunea lui David Corbea în Rusia se prelungi şi ca atare şi legăturile şi corespondenţa acestuia cu Brîncoveanu, pe de o parte, cu Cantacuzinii, pe de alta.

La scurt timp după aceea, la începutul anului 1703, Brîncoveanu trimise o nouă scrisoare pe adresa Ceauşului, ca acesta să o înm'îneze ţarului. Scrisoarea reedita memoriul, însă era redactată intr-un stil mai cald şi mai direct. Ţarul se găsea atunci la Vo- ronej. Cancelarul Golovkin Gavril scria la 8 februarie 1703 ţarului la Voronej: „Am trimis azi la Voro- nej la dumneavoastră pe domnul Ceauş David Corbea al gospodarului muntean, care se află la curtea voastră. Împreună cu el, am trimis pe traducătorul Nicolae Spătarul Milescu cu un senator, conform ordinului Dvs.“

Ţarul i-a primit din nou bine pe cei sosiţi şi s-a sfătuit îndelung cu ei. N-a acţionat atunci în nici un fel pentru că, aşa cum s-a arătat, era interesat să termine grabnic războiul cu Suedia ca să se poată apuca „de războiul cel mare; antiotoman.“ Intre timp, în Ţara Românească se petrecu marea plecare a lui

Constantin Brîncoveanu la Poartă, din 1703, cerută de noul Sultan, Ahmed al III-lea. Această vizită avea să dureze cu drum cu tot preţ de două luni bune. întîmplările prin care au trecut Brîncoveanu şi suita sa, pline adesea de necunoscut şi de aventură, atît pe drum cît şi în capitala imperiului, pot fi zugrăvite şi într-un roman. Evocarea noastră îl reduce la un film scurt al acelor dramatice evenimente.

Chemarea lui Brîncoveanu la Poartă era un nou prilej pentru Sultan şi noul vizir, Rami-Mehmed, de a-i smulge averi. Dar ea fusese provocată de Alexandru Mavrocordat, marele dragoman şi ruda sa, care, urmărea tronul Ţării Româneşti pentru unul din fiii săi. Brîncoveanu pleacă însoţit de către un întreg alai, dar din care Se distingeau: unchii săi — Constantin şi Mihai Cantacuzino, fiul său, Ştefan, şi medicul Iacob Pylarino. Drumul, 500 de kilometri, dură aproape o lună şi el a fost special întîrziat de domnitor, pentru ca, între timp, să poată lua legătura cu oameni influenţi la Poartă, cărora, -„să le umple buzunarele, pentru a le îndulci inimile şi a le cîştiga bunăvoinţa." Urmă apoi a doua lună, de convertire în fapt a „galbenilor sunători." In această a doua lună, „puterea arginţilor se dovedi miracu- -loasă." Se întoarse încărcat. Sultanul îl înzestrase cu daruri — fireşte simbolice: un cal pur sînge, un caftan şi un surguci pentru cucă. Şi aureolat de victorie, mai cu seamă.

în ce consta însă victoria brîncovenească? Izbutise, în primul rînd, să obţină pentru a doua oară, recunoaşterea domniei pe viaţă. Cu ce preţ însă? Al „dăruirii" unor însemnate sume de bani chelerului împărătesc. Apoi, Brîncoveanu ştia foarte bine că nimic nu era veşnic, cu atît mai mult cuvîntul Sultanului şi tronul care depindea de bani. Căpătase însă

răgazul necesar pentru a pregăti în taină asaltul asupra puterii turceşti. Mai obţinuse mazilirea lui Constantin Duca, bănuit „a se fi ajuns cu muscalii", şi tronul Moldovei pentru Mihail Racoviţă, protejatul său. Ba Sultanul i-a propus lui Brîncoveanu şi scaunul Moldovei.

Bine ar fi fost poate pentru Moldova, care încercase atîtea suferinţe de la moartea lui Ştefan cel Mare, să aibă acelaşi domn ca şi sora ei Muntenia. S-ar fi întrezărit iar soarele unirii românilor ca pe vremea lui Mihai. Domn ,a două ţări româneşti, lui Brîncoveanu i-ar fi rămas doar să ridice sabia pentru a trece munţii- în Transilvania.

Dar vremurile domniei lui Mihai Viteazul se schimbaseră. Şi oamenii. Brîncoveanu avea pe mulţi împotrivă, iar scaunul Moldovei costa tot pe atît de scump la Poartă ca fii al Ţării Româneşti. Stolnicul Constantin Cantacuzino l-a sfătuit pe domn să renunţe la „acest plan nebunesc", iar Brîncoveanu l-a ascultat atunci. De altfel, tot ce se petrecuse în aceste două luni de lipsă din ţară a domnului, Cantacuzinii consemnaseră cu fidelitate în scris şi-l ţinuseră la curent pe David Corbea ca acesta să-l înştiinţeze pe ţar. Era o cale de a arăta ţarului momentele grele prin care trecea domnul Ţării Româneşti, silit la o atare politică.

în scrisoarea din 24 iunie 1703, Stolnicul îi scria lui David Corbea că Brîncoveanu a fost grabnic chemat la Poartă de noul Sultan Ahmed, care se arăta mai vajnic (în înţelesul de aspru) decît predecesorul său, Mustafa. Că Brîncoveanu trebuia să aleagă între două situaţii: sau să nu se ducă şi să fie imediat mazilit, sau să se ducă şi cu metoda obişnuită a banilor grei,

sunători, foarte mulţi la număr, pe măsura posibilităţilor sale, să-şi asigure în continuare domnia. Şi că domnul o alesese pe a doua, care era cea mai în folosul său şi al Ţării. Scopul chemării lui Vodă la Sultan, îi scria Stolnicul lui David Corbea, „au fost întîi să meargă să mărească haraciul, cum l-au mărit... şi ca să dea Moldova asupra lui.*' Dar că el, Stolnicul, l-a sfătuit pe Brîncoveanu să nu primească a fi şi domnul Moldovei. Pentru că „dă vor turcii să dea Moldova asupra lui Vodă, să ştii că nu pentru florile cucului, sau pentru alte ghiz- dării (adică plăceri) ale mării sale, făr decît, cum am zis mai sus, ca să dea el banii ce ar cerea şi ai Moldovei şi cum zişi ştiindu-1 bogat mare, să mră cum îl vor mai mulge.*

Din conţinutul scrisorii se vădeşte o atitudine neutrală. Dar mai încolo Stolnicul nu uită să strecoare şi ironia caracteristică stilului său şi în felul acesta să probeze şi o oarecare dezaprobare faţă de politica generală a domnului Ţării Româneşti de care, mai tîrziu, de prin 1707, se vor desolidariza total atît el cît şi ceilalţi Cantacuzini. Scria Stolnicul, de pe poziţie autoritară şi autorizată, că, pentru a vărsa atîta bănet la Poartă, Brîncoveanu „nu dă doi bani, iar ţara se prăpădeşte, de care ce să zicem, de stă măria sa tot la acest năravv, numai să-şi caute dobînda sa nu ştim ce drum vom apuca.“

întors în ţară, Brîncoveanu va acţiona împreună cu Cantacuzinii pentru aşezarea pe tronul Moldovei a lui Mihail Racoviţă. De acest fapt David Corbea lua cunoştinţă din scrisoarea Stolnicului de la 16 iulie 1703. Acesta îi spunea clar că ei, Cantacuzinii, împreună cu Brîncoveanu „au depu's multă strădanie şi au vorbit peste tot acolo şi s-au străduit ca să fie înscăunat acolo moldovean de neam, dar nu de

neamul Cante'mireştilor sau al lui Duca şi ne-au făgăduit nouă că aşa se va face."

Totodată, la Brîncoveanu începe să apară o anumită teamă faţă de politica apropierii de Rusia. Personajul istoric Brîncoveanu apare astfel contradictoriu. Teama nu trebuie însă înţeleasă ca frică obişnuită. Brîncoveanu a fost de multe ori un ezitant, dar cînd se angaja la o faptă devenea cutezător şi înflăcărat. Sfîrşitul lui eroic este cea mai bună dovadă de temeritate şi neînfricare. Dar în acele momente de după întoarcerea de la Poartă cu numirea pe viaţă şi avînd în faţă exemplul mazilirii lui Constantin Duca cu principalul cap de acuzare „ajungerea cu muscalii" îl fac să regîndească politica sa externă. Găseşte necesară rechemarea — măcar pentru un timp — a rezidentului său permanent la Moscova, David Corbea Ceauşul. în timp ce Cantacuzinii erau pentru menţinerea Ceauşului şi insistenţa pe lingă ţar a organizării luptei antiotomane, Brîncoveanu, fără a părăsi planul acţiunii generale de eliberare de sub jugul turcesc, năzuia spre o amînare a lui. Ştia că ţarul era în acel moment ocupat cu Războiul Nordic, perioadă care ar fi corespuns şi cu întărirea poziţiilor sale faţă de Turcia, mai ales după alegerea sa pe viaţă.

Brîncoveanu a început demersurile pe lingă ţar pentru a-1 rechema pe Corbea în ţară. Dorea ca ţarul să înţeleagă bine acest mobil al rechemării şi nu ca o rupere a legăturilor cu Rusia. Iată conţinutul ciudat al scrisorii pe care patriarhul Dositei o adre'sa cancelarului rus. F. A. Golovin la 4 septembrie 1704 cu rugămintea de a-1 trimite în ţară pe David Corbea pentru ,,că nu se poartă cu judecată şi se laudă tuturor cu lucruri ce ar trebui tăinuite." Conţinutul „ciudat" poate fi interpretat în diferite feluri. Pînă

atunci Brîncoveanu îl preţuise în chip deosebit pe Corbea şi acţiunile sale. Dintr-odată îi dezaprobă purtarea pentru că Dositei desigur scrisese ţarului din impulsul lui Brîncoveanu. înseamnă oare că Brîncoveanu îşi schimbase părerea de'spre David Corbea? Nu era Brîncoveanu omul care odată ce înţelesese valoarea unei personalităţi s-o judece apoi subiectiv din cauza unor elemente efemere. Să fie cel mult subiectiv faţă de faptul că la acea dată David Corbea devenise de fapt omul Cantacuzinilor. Se vedea cît de colo că formularea „nu se poartă cu judecată" era un pretext şi că adevărata cauză consta în situaţia creată prin „vizita" lui la
Poartă. Că este aşa o dovedeşte îngrijorarea lui Dositei cu privire la faptul că seraschierul Sultanului aflase de rolul lui David Corbea în Rusia şi după ce Ahmed îi dăduse lui Brîncoveanu firman de domnie pe viaţă ace'st fapt putea avea efectul unui şoc asupra Sultanului care ar fi anulat într-o clipă actul obţinut cu atîta trudă bănească.

Pe deasupra tuturor acestora valoarea lui Corbea nu se putea pune la îndoială din partea nimănui. Petru cel Mare în scrisoarea de răspuns îl caracterizează chiar după merit: „ .. . un om prea bun, credincios şi isteţ.“ Totuşi, pentru că Brîncoveanu a insistat şi va trimite la Moscova pe Gheorghe Castriotul, ţarul îl eliberează pe David Corbea din funcţia de rezident permiţîndu-i să se întoarcă în ţară.

Astfel se încheie această misiune a venerabilului Ceauş. Privită pe planul finalităţii, ea nu şi atinsese scopul. In fondul ei însă ea fusese strălucită, fapt care îl face pe ţar Ca odată cu trimiterea Ceauşului în ţară, să-i mulţumească lui Brîncoveanu pentru serviciile aduse de iscusitul român.

In ţară. David Corbea ajunse în Bucureşti într-un moment în care disensiunile dintre Brîncoveanu şi Cantacuzini începeau să se contureze tot mai mult. Ceauşul, cu firea lui pătrunzătoare, care intuise unele asperităţi Chiar din scrisorile Stolnicului, avu ocazia să constate că între timp lucrurile merseseră mai departe. Pentru că nu era vorba numai de problemele mari ale timpului lor, ci chiar de probleme intime, personale, de familie dacă vrem. Brîncoveanu se afirma tot mai mult ca un mare domnitor şi în mintea Stolnicului şi ca un veleitar. Stolnicul se simţea parcă pe planul secund în politica ţării, fapt care-1 mihnea în chip deosebit de ciudat încît ni'ci el nu-şi putea explica prea bine această mîhnire. Cu inteligenţa lui îşi dădea perfect 'seama că Domnul ţării trebuie să fie în orice ocazii în prim plan. Şi totuşi nu se putea împăca deloc cu acest gînd stăruitor de chinuitor. Apoi, începuse să întrevadă perspectiva mai apropiată sau mai îndepărtată, dar oricum, perspectivă, ca Brîncoveanu să instituie o dinastie şi să asigure tronul, în chip ereditar, fiului său mai mare, beizadeaua Constantin. Stolnicul avea şi el un plan asemănător, privind urcarea pe tron a fiului său, Ştefan. Era mai aproape cămaşa Stolnicului decît haina lui, acest nepot de soră pe care, după părerea sa, îl ajutase să fie domn şi acum ajunsese la vremea cînd nu se mai uita în urmă.

La rîndul său, David Corbea nu putea rămîne indiferent la acest subtil joc diplomatic intern. Nici neutru. Nu-1 putea trăda pe domnul Ţării fără mai întîi a-şi trăda propria Conştiinţă. Nu-1 aproba în toate privinţele, ceea ce nu însemna trădare. După cum nu o putea în nici un chip rupe ¦cu Cantacuzinii,

care îi dăduseră dovadă de atîtea ori de prietenie fără a deveni ingrat şi nerecunoscător şi deci a călca principiile umanitare. Rămînea deci duplicitatea. Pentru că, aşa mic cum era şi depinzător de alţii, nu putea juca nici măcar rolul de „arbitru" în relaţiile dintre domn şi Cantacuzini. Se mulţumi .aşadar să studieze atent întreaga evoluţie a acestor raporturi şi să acţioneze cu toată capacitatea şi priceperea sa în direcţia acelor acţiuni care foloseau
Ţării. Pentru că lui Corbea, Ţara îi apărea deasupra domnitorului şi a Cantacuzinilor, ca patria eternă a tuturor românilor.

Continuă astfel să întreţină 'corespondenţă cu Moscova, fie prin Gheorghe Castriotul, fie prin Niculae Milescu, pentru ca ţarul Petru I să fie informat asupra evoluţiei raporturilor dintre Brîncoveanu şi Cantacuzini, dar mai ales — ceea ce îl interesa pe ţar în chip deosebit —, asupra mişcărilor efectuate ■de turci la Dunăre şi în Balcani. Corbea acţiona în continuare de aici, din ţară, pe linia realizării acelui front antiotoman pentru care fusese trimis şi la Moscova. Şi tocmai pentru că era convins de reuşita unui asemenea front care după constituire ar fi obţinut mari victorii împotriva înapoiatului imperiu al Sultanilor. Ştia bine că toţi Cantacuzinii sînt pentru lupta antiotomană şi că nici Brîncoveanu nu putea părăsi în chip sentimental şi obiectiv atest gînd. Numai că o situaţie conjuncturală îl determinase pe domn să ia o atitudine echivocă şi să-l recheme din Rusia. Mai ştia că înrăutăţirea relaţiilor brîncoveano-cantacuzine nu erau determinate în primul rînd de acest aspect, şi în acest sens îl informa şi pe ţar pentru ca Petru I să ştie că în cazul închegării unui front antiotoman domnul Ţării Româneşti va fi în

fruntea unei asemenea mari cauze.

Perioada cînd David Corbea se întorsese în ţară corespunde şi jocului diplomatic pentru Scoaterea lui Mihail Racoviţă din scaunul Moldovei. Brîncoveanu, care îl susţinuse pe Racoviţă dar căruia nu i-a lipsit niciodată simţul politic şi de orientare, şi-a dat seama că favoritul său se compromisese. Fireşte, în primul rînd în ochii turcilor, dar în acelaşi timp şi în ai boierimii din Moldova şi Cantacuzinilor. Noua orientare a Cantacuzinilor către Antioh Cantemir, care mai fusese o dată domn al Moldovei, era de fapt orientarea generală care nu-i scăpă lui Brîncoveanu. El nu voi să adauge prin 'su'şţinerea în continuare a lui Racoviţă o nouă premi'să de adîncire a prăpastiei ce se năştea între el şi Cantacuzini. Se ralie astfel 'curentului antiracoviţesc din care făcea parte chiar şi Dositei, patriarhul Ierusalimului, şi îl sprijini pe Antioh în noua postură de după întoarcerea de la Poartă.

Rezultatul a fost că la 23 februarie 1705 Mihail Racoviţă este mazilit şi dus la Poartă şi la 1 iunie al aceluiaşi an, Antioh îşi făcea intrarea în Iaşi ca domn a doua oară al scaunului Moldovei. Brîncoveanu îşi obţinuse astfel un prieten în măsura în care banii pe care îi dăduse pentru o astfel de prietenie, vreo 220 de pungi de aur şi cuvintele frumoase ce semănau a legămînt trimise de Antioh prin cumnatul său Bogdan hatmanul la curtea domnească din Tîrgovişte, puteau constitui elemente de trăinicie.

În ceea ce-1 priveşte pe David Corbea, el nu s-a amestecat în jocul diplomatic pentru schimbarea domnilor, cum funcţia şi poziţia lui nu i-o permiteau. A urmărit însă atent manevrele politice căutând să surprindă în tabloul acesta resorturile tainice şi nevăzute ale unei arte pe care şi el o poseda şi care îl

interesa cu atît mai mult s-o urmărească la domnul Ţării şi la Cantacuzini. Ca un colecţionar care aleargă cu pasiune după vreun obiect rar ce-i lipseşte din colecţie. A fost o perioadă mai calmă şi mai puţin frămîntată pentru el. Dar, în anul următor, prezenţa lui se face simţită ca fiind necesară la Moscova. Faptul probează că ţarul îl preţuia mai mult decît pe toţi trimişii de pînă atunci ai Ţării Româneşti, inclusiv Gheorghe Castriotul. Şi aici însă firele erau mai adînci. Petru cel Mare aflase de evoluţia negativă a raporturilor dintre Brîncoveanu şi Cantacuzini. Ştia şi că talentatul David Corbea era din ce în ce mai mult omul Cantacuzinilor. Şi că în vederea unor informaţii multiple şi precise faţă de situaţia şi pregătirile ce se făceau în Imperiul otoman nu se putea conta prea mult pe Brîncoveanu care în poziţia lui oficială trebuia să urmeze politica turcească. Linia Cantacuzini-David Corbea era mult mai sigură şi mai eficace. Ea putea acţiona cu adevărat şi în chip deplin în timp ce linia Brîncoveanu era în chip obiectiv închisă. Ţarul înţelegea greutăţile prin care trecea Brîncoveanu şi se ferea de complicaţiile acestei linii fără a înceta să-l admire pe domnitorul Ţării Româneşti în care vedea un cap limpede şi luminat şi un exemplu bun de urmat în multe privinţe.

Pe de altă parte, interesul ţarului de a avea informaţii cît mai precise în legătură cu Imperiul otoman se datora unor schimbări petre'cute în anul 1706. La şase ani de la victoria sa asupra lui Petru cel Mare de la Narva (1700), Carol al XH-lea, suveranul Suediei, îşi menţinea încă poziţia de învingător rezultată din această trecută victorie. El izbuti în toamna anului amintit să-l silească pe regele Poloniei, August al II-lea, să încheie pacea de la Altranstadt (24 septembrie 1706) prin care rupea legăturile cu Rusia şi de fapt

părăsea şi tronul. Petru cel Mare intuieşte o coaliţie suedezo-polono-turcească împotriva Rusiei. Avea nevoie de aliaţi şi de informaţii, în primul rînd în privinţa pericolului din sud, pentru a nu fi prins între două fronturi. Linia Cantacuzini-David
Corbea era cea mai indicată. Totuşi încuviinţarea trebuia s-o dea Constantin Brîncoveanu.

Încă de la 7 martie 1706, Petru cel Mare, care pe afla la Minsk, îi ‘scria lui F. A. Golovin, la Moscova că „ar fi foarte bine ca Ceauşul David să se găsească acum la noi.“ Dînd urmare dorinţei ţarului, Golovin scrie lui Brîn'coveanu la 19 martie 1706: „Vă rog să ni-1 trimiteţi cît mai iute (pe David Cor- (bea) după cum ne-aţi promis înainte şi după cum v-am mai scris şi noi, căci majestatea sa ţarul îl va primi cu dragă inimă.“

La primirea scrisorii, Brîncoveanu a ezitat, li părea bine că trimisul său era apreciat de ţar pentru virtuţile lui alese. Simţea însă ca un gust amar în gură faptul că Ceauşul nu mai era omul său de încredere ca altădată, ci al Cantacuzinilor. De aceea, întîrzie cu răspunsul. Insistenţele ţarului îl hotărîră însă la un act care semăna a jumătate de măsură: să-i satisfacă şi dorinţa lui Petru cel Mare, dar să-l menţină şi pe Ceauş în ţară. Astfel că îl trimise la Moscova pe Teodor Corbea. Ţarul însă se vedea înşelat în aşteptările lui deoarece nu-1 dorea pe Teodor, ci pe David. Dealtfel chiar Ceaşul, aflînd de hotărîrea lui Brîncoveanu, se simţi lovit în demnitatea lui. El scrise o scrisoare în taină către cancelaria rusă, sugerînd posibilitatea refuzării ajutorului lui Teodor Corbea şi reînoirea cererii de trimitere în Rusia a sa. Ceauşul dorea ca să continue acţiunile întreprinse pînă atunci cu succes pe lîngă ţar pentru încheierea unui tratat de alianţă între Ţara Românească şi Rusia şi pe această bază închegării unui front antiotoman. Scrisoarea lui Corbea a ajuns la Moscova şi, din conţinutul ei, Golovin, Golovkin şi apoi ţarul au înţeles că pentru a-1 avea pe DavidCorbea care, odată înapoiat, se considera încheiată misiunea sa, era necesar însă un pretext deoarece ţarul nu voia să-i refuze lui Brîncoveanu trimisul în mod deschis. Sigur că pretextul putea fi oricare şi 'chiar de ordin minor, numai pretext să existe. Şi el fu găsit imediat. Teddor Corbea era trimis înapoi în Ţara Românească purtând o scrisoare către Brîncoveanu prin care acesta era rugat să procure pentru ţar 20 de butoaie de vin Tokay. Vinul, deşi lichid, părea cusut cu aţă albă. Un lucru era totuşi adevărat în toată această poveste: ţarul se da în vînt după vin Tokay. Brîncoveanu însă nu era omul care să se lase copleşit de amăgiri. Mai

ales 'că întoarcerii lui Teodor Corbea îi urmează o altă scrisoare a cancelarului Golovkin, de data aceasta cu afirmare directă: „...după dorinţa prea milostivului meu ţar şi gospodar, l-am cerut nu pe Teodor, ci pe domnul David Ceauşul. . E r a adăugată ideea că David Corbea se făcea deosebit de necesar „spre a ne servi la treburi foarte importante.'[4]

Nu mai era nici un dubiu că ţarul, cunosoînd bine virtuţile alese ale românului din Scheii Braşovului, voia să-i încredinţeze acestuia sarcini însemnate şi hotărîtoare. Brîncoveanu mai întîrzie însă cîteva luni, din septembrie 1706 pînă în februarie 1707, timp în care cancelarul rus era înştiinţat că el, domnul Ţării Româneşti, îl va trimite la Moscova pe Ceauş, însă aşteaptă un moment mai favorabil ca pînă atunci.

Nu -s-a creat acel moment extrem de favorabil. Totuşi, în februarie 1707, în toiul a tot felul de îngrijorări, el îi aprobă lui David Corbea plecarea în Rusia. Nu l-a mai chemat ca altădată în camera aceea în stil florentin, rezervată oaspeţilor distinşi.Ci la Mogoşoaia. In liniştea ei care acum era tulburată de despărţirea lui Brîncoveanu de diplomatul său. Intilnirea fu glacială. Brîncoveanu îi atrase lui Corbea atenţia să ţină seama că pleacă în solie ca trimis al său. Corbea nu încercă să încălzească atmosfera. Confirmă că este trimisul domnului Ţării şi că va acţiona în conformitate cu interesele românilor şi în sensul vechilor acţiuni de închegare a frontului antiotoman.

Se despărţiră tot glacial. Corbea plecă senin spre misiunea sa. Brîncoveanu avu însă o str'îngere de inimă, ca o presimţire. Că nu-1 va mai vedea niciodată pe iscusitul său trimis.

Ultima misiune a Ceauşului. Rezervele, temerile şi suspiciunile lui Brîncoveanu se dovediră întemeiate. David Corbea pleca de data aceasta la Moscova tot în calitate de trimis al său — pentru că aşa sunau uzanţele diplomatice —, dar ca om al Cantacuzinilor. Gîndindu-se la acest lucru, încerca o profundă amăgire, ca de vis neîmplinit. Pentru că le- gîndu-se de anumiţi oameni capabili şi virtuoşi domnitorul îşi lega de ei propriile aspiraţii şi năzuinţe şi se bucura de reuşita lor ca de propria sa operă. Ii era şi drag David Corbea şi cu atît mai mult simţea dureroasă răceala Ceauşului. La rîndul lui, Ceauşul era numai aparent înstrăinat de domnitor. In realitate, ţinea sincer la Brîncoveanu şi nu putea ignora faptul că fusese atît de bine primit la curtea acestuia cînd

pribeag îşi găsise adăpostul cald şi familial în inima Ţării Româneşti şi a domnitorului.

Corbea însă — aşa cum am avut de multe ori ocazia s-o spunem — era fiinţa care nu se lăsa purtat prea mult de sentimente. Era ciudat însă. Foarte ciudat şi unic. Pentru că în genere cei care înlătură sentimentele şi dau glas raţiunii uită repede tot ceea ce este legat de cîmpul lor sentimental. Corbea, dimpotrivă, în profundul său sufletesc rămînea un mare sentimental. Acolo păstra, nealterat, ca o nestemată, cîntecul vieţii lui trăit la curtea lui Brîncoveanu. Nu uita nimic. Nici iubirea pentru om, nici respectul pentru domnitor, nici recunoştinţa pentru amîndoi. Trecea apoi la raţiunile politice ale timpului său. Aici trecea pe făgaşul realităţii şi fără a se mai amăgi cu un cîntec ce i se părea că şi-a pierdut melodicitatea trecea direct la acţiune. I se« părea că domnul Ţării Româneşti a pierdut ritmul şi vibraţia epocii, simţul măsurii echilibrate. îl durea că trebuie să acţioneze pe un alt făgaş decît cel dorit de Brîncoveanu, dar se avîntă fără preget pe acest drum. Aşa se explică de ce în noua misiune nu-1 mai ţinu la curent pe domnitor, ci mai degrabă pe Cantacuzini cu ceea ce înfăptuia, şi Brîncoveanu trebui să afle din alte surse acţiunile de peste hotare ale Ceauşului. Astfel, la scurt timp de la plecarea Ceauşului, Brîncoveanu a fost anunţat printr-o scrisoare de cancelarul Golovkin că trimisul său la Moscova, David Corbea, a fost numit consilier aulic al lui Petru cel Mare. O funcţie demnă de toată încrederea şi lauda şi pe măsura omului care o primea. Brîncoveanu se bucură şi se întristă, se lumină şi se întunecă. Cauza acestei stări, după cele expuse, nu mai este nevoie a o explica.

Dar, noul drum al lui David Corbea la Moscova n-

avea să mai semene cu primul. De-acum Corbea nu mai era un „novice" şi un om care trebuia cunoscut mai întîi. Toţi îl cunoşteau ca pe un diplomat iscusit şi care, primind o anumită misiune, o rezolva în chipul cel mai strălucit. Astfel încît funcţia de consilier aulic nu era întâmplătoare. Ţarul avea nevoie să se sfătuiască îndeaproape cu o minte iscusită. îi urmă misiunea pe care ţarul i-o încredinţă personal Ceauşului, aceea de a merge în Transilvania şi a lua legătură cu Francisc Racoţi, în vederea desfăşurării unor tratative „de cea mai mare im- portanţă."

înainte de a pătrunde în fondul lucrurilor, să înfăţişem aparenţa lor. Ţarul îl alesese pe Corbea ca pe cel mai strălucit şi potrivit, mai ales că ştiindu-1 din Scheii Braşovului îşi închipuia că pasiunea realizării misiunii va fi dublată de prezenţa lui Corbea în locurile natale. Ţarul avea nevoie de aliaţi în acele momente cînd, aşa cum B-a mai arătat, Suedia, Polonia şi Turcia se dovedeau a fi ofensive. Ceauşul primi cu mare bucurie această misiune care corespundea şi scopului general al închegării frontului antiotoman, dar şi întoarcerii în mijlocul fraţilor transilvăneni după o absenţă de aproape patru ani. Pentru că lîngă ei, cu inima şi gîndurile, fusese tot timpul. Ştia că Francisc Racoţi ridicase în 1703 la luptă Transilvania şi Ungaria împotriva jugului habsburgic. Visul său de aur care putea fi acum înfăptuit. Şederea sa la Moscova în această a doua călătorie a durat deci doar două luni. Pleca în Transilvania să realizeze cea mai importantă misiune a sa.

In ceea ce-1 priveşte pe Brîncoveanu, el află de la cancelaria rusă şi despre plecarea lui David Corbea în Transilvania, şi despre finalitatea tratativelor pe care Ceauşul avea să le poarte cu Racoţi. De data aceasta se bucură din toată inima pentru că această misiune îi

dădea posibilitatea să afle poziţia lui Racoţi faţă de şirul de probleme complicate care cuprinsese răsăritul şi sud-estul european. Avu însă neplăcuta surpriză să constate că Ceauşul, care se lansase de-acum într-o politică de mare respiraţie şi valoare şi care desfăşura tratative cu Racoţi cu rezultate deosebit de pozitive, îl ţine departe de ele şi de conţinutul lor tocmai pe el, domnul Ţării Româneşti. îşi făcu un timp iluzia că raportul lui David Corbea cu privire la evoluţia tratativelor întîr- 2iase din cauza greutăţilor drumului. Se convinse că nu era aşa cînd află că un astfel de raport primiseră Cantacuzinii. Cancelaria rusă îl înştiinţă însă pe Brîncoveanu de evoluţia tratativelor, ca unul din cei care prin poziţia şi personalitatea sa era un pion activ în frontul antiotoman. De altfel, în această perioadă, între domn şi cancelarul Golovkin s-a purtat
o corespondenţă fecundă de cîteva zeci de scrisori şi de o parte şi de alta. Unele din ele se refereau direct la problemele politice ale vremii. Au mai fost şi unele legate de scoaterea lui Mihai Cantacuzino din funcţia de spătar şi intervenţiile lui Petru cel Mare pentru readucerea spătarului la funcţia sa. N-a încetat nici corespondenţa Cantacuzinilor cu Rusia, nici a lui David Corbea cu Cantacuzinii.

Scrisorile erau ca frunzele căzătoare sau precum cocorii care vestesc apropierea timpului friguros. Evenimentele îşi urmau însă cursul, nestingherite.

E momentul aici, într-un sumar tablou, să urmărim înseşi evenimentele din Transilvania. Şi anume acea răscoală pe care o conducea Racoţi. Şi de faptul că Brîncoveanu însuşi urmărise cu mare interes evo-
Iuţia evenimentului transilvănean — această mişcare — încă de la începuturile ei.

Era vorba despre un război antihabsburgic de mari proporţii care ridicase sub steagurile lui Fran- cisc Racoţi II, un mare nobil din Transilvania, şi nobili şi ţărani. Compoziţia socială apare destul de ciudată dacă ne gîndim că alături de nobili erau chemaţi să lupte şi iobagi. Nu însă dacă ne gîndim că lupta era îndreptată împotriva imperiului Habsburgic care îi nemulţumea — e drept, în chip diferit — şi pe nobili şi pe ţărani. De aceea, nobilii îşi ţăranii se vor întîlni un timp pe aceeaşi baricadă împotriva unui duşman comun. Interesele lor de clasă nu se vor întîlni însă niciodată. De altfel, şi Francisc Racoţi II, care a fost un om politic şi un diplomat iscusit, pentru a-i atrage şi pe unii şi pe alţii, nobililor le-a promis largi privilegii, iar ţăranilor scutiri de dări şi de slujbe iobăgeşti. Realitatea luptelor a arătat că Racoţi a izbutit să strîngă sub conducerea sa un număr impresionant de partizani, „oameni de toate neamurile şi stările." La cei pe care i-am cuprins sub numele generic de „nobili şi ţărani" sau „răsculaţi", trebuiesc adăugaţi şi ofiţeri francezi veniţi din Polonia şi Germania.

De altfel, Racoţi era încurajat şi sprijinit în ac- ţiunea pe care o începuse în 1703 de regii Franţei, Suediei şi de ţarul Rusiei. Partizanii lui Racoţi se numeau „curuţi" sau racoţieni (de unde şi numele de războiul curuţilor), în timp ce, duşmanii, armatele imperiale cu care vor trebui să se măsoare, sînt cunoscuţi sub numele de „lobonţi."

Războiul curuţilor prinde rădăcini şi cuprinde tot mai mulţi adepţi. El se întinde cu repeziciune în Ungaria şi Transilvania. Se ridică în nordul Transil- vaniei şi haiducii lui Pintea Viteazul, cel cîntat de baladă şi rămas în nemuritoarea noastră istorie eroică. Dar caracteristic războiului curuţilor au fost

victoriile trecătoare, fapt care se oglindeşte şi în schimbarea rapidă a stăpînirii unor ţinuturi şi oraşe: cînd erau în m'îinile curuţilor, cînd în ale lobon- ţilor.

La un an de la începutul războiului, adică în 1704, după obţinerea unor succese, Francisc Racoţi e ales principe al Transilvaniei, în istorica localitate capitală de atunci a principatului transilvan, Alba-îu- lia. Alegerea lui de către dietă se făcea cu condiţia ca el să respecte autonomia ţării. Sigur că devenind principe al Transilvaniei şi sursele de conducere a războiului se întăreau. Şi poziţia lui ca atare. Aşa se explică de ce anii 1704—1708 sînt marcaţi de victorii racoţiene. în această perioadă se va plasa şi misiunea lui David Corbea.

Prima întîlnire pe care David Corbea a avut-o cu conducătorul curuţilor este mult deosebită faţă de toate celelalte. Voim a spune faţă de întîlnirile cu capetele încoronate de genul lui August al Poloniei, la a cărui încoronare asistase; sau cea cu Petru cel Mare din somptuosul palat al Cremlinu- lui. Ori chiar faţă de prima întîlnire cu monarhul său, Constantin vodă Brîncoveanu. Deosebit de toate acestea, ea a purtat pecetea simplităţii, fiind lipsită de fastul oficial. Şi nu pentru că Francisc Racoţi II nu era de neam nobil şi nu ar fi putut impune o anumită rigoare şi etichetă solilor pe care îi primea. Ci 'pentru motivul că Racoţi l-a primit pe David Corbea nu într-un palat dar nici măcar într-o casă cît de cît arătoasă ci pur şi simplu într-un cort. în cortul său instalat alături de ale camarazilor săi de luptă, într-o tabără din atîtea cîte avuseseră cu- ruţiî, în cei cîţiva ani de cînd izbucnise revolta lor, atît pe cîmpiile transilvănene, cum era cea de acum, cît şi prin regiunile Ungariei.

Întîlnirea aceasta dacă nu semăna cu cele trăite de Corbea pe la curţile împărăteşti, avea multe puncte

comune cu altfel de întîlniri. Semăna mai degrabă cu cea pe care Corbea o avusese cu voh- mistrul Constantin Turculeţ.

Cînd Corbea intră în cort, putu să-şi dea seama de aceasta. Francisc Racoţi, principe al Transilvaniei, era îmbrăcat în haina aspră de ostaş, fără nici o înfloritură sau adăugire de distincţie. Era în acele momente omul luptei şi al acţiunii. Se sculă de pe patul de campanie care se cunoştea că fusese montat în grabă şi îl întîmpină pe solul valah. îi luă mîna ca o încurajare şi ca o uşurare a intrării în subiect. I-o strînse cu putere de uriaş. David nu simţi această strîngere. Sau mai bine zis simţi în ea nu tărie ci căldură, sentimentul prietenesc cil care era întîmpinat. De altfel, odată cu strîngerea mîinii, Racoţi şi începu să-i vorbească:

— Am fost anuntat despre sosirea dumitale, David!

I se adresase nu în maghiară, aşa cum era de aşteptat. Ci, în cea mai autentică nemţească şi David sesiză imediat acest lucru. Mai ales că şi el poseda bine această limbă. Se grăbi să răspundă şi el în nemţeşte pentru a fi în ton cu conducătorul curuţilor. îşi exprimă dintru bun început bucuria că are cinstea şi prilejul de a cunoaşte o asemenea personalitate despre care auzise lucruri frumoase şi chiar excepţionale.

Racoţi fu atins exact unde trebuia, ceea ce dovedea încă o dată marea artă şi resursele de care dispunea Ceauşul de a-i cunoaşte pe oameni de la prima întîlnire a privirilor şi prima strîngere de mînă. Racoţi era un om foarte comunicativ şi foarte volubil în tot ceea ce făcea. Faptul nu excludea de loc mîndria pe care o purta în el şi mai ales că îi plăcea să fie măgulit. Vorbele lui Corbea soseau la timp, ca un

balsam vindecător şi ca o mîngîiere faţă de aspra atmosferă de campanie, veşnic tulburată şi agitată, mereu plină de neprevăzut şi de primejdii dintre cele mai mari.

La rîndul lui, Ceauşul era în general plăcut. Ştia prea bine că el, prin felul de a se comporta şi a vorbi cîştiga repede şi inima oamenilor. Faptul se petrecu uimitor de rapid încît Racoţi simţi atracţie şi simpatie faţă de acest sol căruia i se anunţase din timp sosirea. Bănuia de ce venise David Corbea dar certitudinea trebuia să i-o ofere chiar cel sosit. Aşa încît întrebarea următoare sună clar, fără nici un echivoc sau întorsătură diplomatică a frazei:

— Eşti trimisul lui Brîncoveanu sau al lui Petru Romanov?

David Corbea nu se aştepta la o asemenea întrebare. Dădu semne de încurcătură. Numai aparent însă. Şi numai la început. Pentru că în curînd se redresă. în eul Ceauşului acţiona un mecanism cu foarte multă rapiditate şi eficacitate. Un redresor psihic, dacă s-ar putea numi aşa. Un element imaterial, dar care nu da greş niciodată jşi care învingînd aparenţele restabilea calmul şi figura senină şi găsea răspunsul cuvenit în faţa oricărei dileme. Faptul se consumă atît de repede încît Racoţi nu observă nimic. Ceauşul răspunse şi el direct, fără echivoc şi lămuritor:

— Eu sînt şi rămîn trimis al lui Brîncoveanu. în clipa de faţă însă vin din partea ţarului Petru. Socoteşte şi dumneata, dacă Brîncoveanu m-a trimis la ţarul Petru iar acesta m-a mînat cu solia la domnia ta, nu se cade a socoti sorgintea misiunii? Cu siguranţă că aşa se cade! După cum dacă domnia ta mă trimiţi înapoi la Moscova cu răspunsul, înseamnă

că sînt trimisul lui Francisc Racoţi? Fireşte că nu! Sînt şi rămîn trimisul lui Brîncoveanu!

Racoţi surîse. Vorbele Ceauşului îi dezvăluiau o minte ascuţită şi un diplomat de cea mai bună calitate. Abia acum Ceauşul păru că-1 vede şi el bine pe Racoţi. I se păru destul de înalt şi bine format, faţă însă aspră şi bătută de vînturi, barba lăsată să crească neglijent şi puţin sură, dădeau impresia unui om mai în vîrstă. Deşi Racoţi se afla în anii primei lui tinereţi. Vioiciunea privirilor şi agerimea din mişcări nu putea înşela însă pe nimeni. Cu atît mai puţin pe un om ca David Corbea.

Şi, în convorbirea aceasta directă, fără nici un protocol, care era pe placul Ceauşului —v şi se părea că şi a lui Racoţi, lipsiră convenienţele şi ascunzişurile diplomatice, aşa cum începuse. Racoţi păru la început neinteresat în ceea ce avea să afle de la solul valah. îl întrebă însă pe un ton care mărturisea un anume scop:

— Aşadar, trimis al lui Brîncoveanu, spune-mi care este solia pe care o aduci din partea lui Petru Romanov?

— Nu e un secret, zise David Corbea totuşi cu voce scăzută, că ţarul moschicesc strînge aliaţi în vederea marei lupte de la Azov. Pentru Strîmtori. Pentru ieşirea la Pontul Euxin.

Acum vocea lui Corbea începuse să sune altfel. Cristalin şi nuanţat. Ca de cîte ori intra în probleme de politică şi diplomaţie. Timbrul căpăta aura oratoriei, devenea colorat şi atrăgător. Racoţi fu acum furat de-a binelea de vorba Ceauşului. încă o dată se convingea că are de-a face cu un maestru în ale genului, orator şi diplomat iscusit. Continuă să-l asculte cu interes. Şi Corbea îşi desfăşură pledoaria în

favoarea misiunii sale:

— Ţarul moschicesc are deci nevoie de aliaţi. Contează că Domnia Ta ai putea fi unul din ei. Şi încă de nădejde!

Dar vocea lui Corbea nu mai era aceeaşi. Racoţi observă dar nu-i ghici cauza. Nu putea şti toate dedesupturile problemei. Nu ştia că dacă într-ade- văr Corbea lupta pentru obţinerea de aliaţi la cauza luptei antiotomane, el avea în primul rînd un alt ţel. îl admira pe Racoţi mai ales pentru că ştia că acesta se războia cu imperialii, cu acea putere care împila pe românii transilvăneni, pe Scheieni, pe fraţii săi. Venirea lui în Transilvania însemna întoarcerea la fraţii săi.

Racoţi nu ştia toate acestea. Dar parcă le-ar fi bănuit. Pentru că deodată zise:

— Grede ţarul că eu i-aş putea fi un aliat de nădejde? Dar duşmanii noştri de acum nu sînt comuni. Ţarul caută aliaţi împotriva Imperiului otoman. Eu lupt împotriva imperialilor care la rîndul lor se găsesc în conflict armat cu otomanii!

Ochii lui David sclipiră. Luminile din priviri însă se frînseră. Nu mai era atît de entuziasmat. Ra- coţi pusese, poate fără să vrea, degetul pe o rană mai veche. Şi totuşi solia era solie şi misia, misie. Tuşi întretăiat:

— Duşmanii de azi pot fi prietenii de mîine!

— Ce vrei să spui? zise oarecum încruntat Racoţi.

— Nimic. O simplă butadă. Oricum, îţi doresc, Herr Racoţi, să-i învingi pe imperiali. Din toată inima! Apoi să răspunzi la chemarea ţarului, cu oamenii de care dispui, ca să stăvilim răul de la Dunăre. Turcii sînt mulţi şi ne inundă!

Racoţi nu mai zise nimic. Privi spre sud, spre o

linie imaginară care ar fi trebuit să fie Dunărea. Dunărea cea albastră pe care o cunoştea atît de bine. Parcă ar fi văzut în perspectivă şi o întreagă armată, cît frunza şi cît iarba îndreptîndu-se spre oştile sale. Privi visător în timp ce însă gîndea febril cuvintele Ceauşului. într-un târziu reluă convorbirea :.

— Da, cinstite David, parcă m-ai convins. Cred că vom făuri un tratat de alinţă între mine şi ţar. Oricum, am şi eu nevoie de aliaţi!

Astfel s-a încheiat prima întâlnire intre conducătorul curuţilor şi David Corbea. Apoi s-au mai văzut. Evenimentele şi-au urmat însă cursul lor zgomotos şi alert. Anul 1708 va fi însă anul marelui şi inevitabilului declin. încep să acţioneze factorii de unitate vremelnică din rîndul răzvrătiţilor. Contradicţiile dintre nobili şi ţărani se accentuează. Pentru că ţăranii nu primiseră scutirile de dări promise, iar nobilimea socoteşte a fi mai primejdioasă şi dăunătoare pentru ea rămînerea alături de ţărănime decît trecerea de partea imperialilor.Realitatea este că Francisc Racoţi i-a părăsit pe ţărani iar aceştia la rîndul lor, văzîndu-şi spulberate primisiunile şi speranţele, părăsesc lupta.

Sigur că în astfel de condiţii oastea era greu de întreţinut, nemulţumirile răsculaţilor aproape imposibil de potolit, ajutoarele din partea regelui Ludovic al XÎV-lea şi ale ţarului neajungînd nici ele la vreme.

Înfrînt într-o serie de localităţi, Racoţi e nevoit să încheie pacea de la Satu-Mare (1711) şi să cedeze puterea. Războiul curuţilor ia sfîrşit. Consemnarea lui în istorie rămîne ca o ridicare a iobagilor la lupta pentru drepturile sociale şi a tuturor răsculaţilor pe plan naţional, luptă ce merita un sfîrşit victorios.

Care a fost însă poziţia lui Brîncoveanu în tot acest timp? După întoarcerea de la Poartă (1703) cu numirea pe viaţă, îşi concentrează atenţia şi asupra situaţiei din Transilvania. El află că Francisc Racoţi II a repurtat răsunătoare victorii asupra austriecilor ajungînd pînă sub zidurile Vienei. „Se va repeta din nou istoria anului 1683?“ — se întreba Brîncoveanu. Află şi despre panica şi chiar groaza care îl cuprinsese pe comandantul armatei austriece din Transilvania, generalul Rabutin. Primi cu bucurie pe

un căpitan al lui Racoţi care purta scrisori şi un manifest tipărit şi care era trimisul lui Racoţi la Brîncoveanu pentru a afla atitudinea acestuia. De la Poartă venea şi un secretar al ambasadei franceze, Michel, cu bani şi alte ajutoare materiale în sprijinul lui Francisc Racoţi.

Potrivit obiceiului său, Brîncoveanu îi primi pe amîndoi, însă nu luă o atitudine angajantă faţă de Francisc Racoţi. Nu se grăbi să rupă relaţiile diplomatice cu imperialii, şi în calitate de tributar Porţii dar şi Principe german el continuă jocul său diplomatic. Informă Poarta cu privire la primirea făcută celor doi pentru că Sultanul era interesat în orice acţiune îndreptată împotriva imperialilor. Permise trecerea prin Ţara Românească a altor doi agenţi racoţieni care încărcaţi de daruri se îndreptau spre Constantinopol pentru a obţine de la Sultan sprijin în lupta antihabsburgică. în acelaşi timp a primit pe toţi agenţii trimişi de disperatul general Răbutin, aflat la strîmtoare cu trupele sale. în Rusia avea la acea dată pe David Corbea Ceauşul.

Şi-a îndreptat atenţia şi asupra firelor mai îndepărtate ale politicii europene: Franţa şi Anglia. Neputîndu-se acomoda cu politica franceză, el a s'fîr- şit prinsa o adopta pe cea engleză şi a trimite reprezentanţi diplomatici nu pe meleagurile Senei, ci ale bătrînei insule Englitera.

Dar să privim încă o dată politica de expectativă promovată de Brîncoveanu. înseamnă ea indiferenţă faţă de evenimentele din Transilvania? Indiscutabil că nu. Brîncoveanu a fost tot timpul lîngă şi alături de răzvrătiţi în speranţa că victoria asupra imperialilor aducea şi eliberarea românilor din Transilvania. A

activat însă prin metodele diplomaţiei şi modalităţile politicii de echilibru de care am vorbit şi care îl încorsetau în anumite limite peste care nu putea trece.

Evidenţa faptelor confirmă însă simpatia lui Brîncoveanu pentru răscoala curuţilor. De pildă, în anul 1705, frontul racoţian ajunsese în părţile de sud ale Transilvaniei. Atunci mulţi români din Ţara Bîrsei şi a Făgăraşului au cerut ajutorul lui Brîncoveanu. în frunte erau braşovenii, erau scheienii.

Brîncoveanu îi ajută pe aceştia. Intervin însă două aspecte: primul, legat de ajutorul dat răsculaţilor şi ca dovadă corespondenţa întreţinută cu unii partizani ai răsculaţilor de către Stolnic — peste deosebirile de vederi dintre acesta şi domn care se accentuau tot mai mult — secundul, primirea în Ţara Românească a unui număr mare de braşoveni loviţi de distrugerile provocate de bandele de dezertori. Acestea se năpusteau şi asupra armatelor imperiale, şi asupra braşovenilor căutînd să tragă un cît mai mare profit. Brîncoveanu îi adăposteşte cu dragoste pe braşoveni, pînă va trece furia războiului.

Moartea lui Leopold I şi suirea pe tronul imperial a lui Iosif I (1705) constitui prilej de noi schimbări şi vînturări în regiunile imperiale. Fran- cisc Racoţi II socoti că e momentul cel mai favorabil de a relua ofensiva asupra imperialilor. Dar Anglia şi Olanda intervin printr-un joc diplomatic ce, fiind deosebit de albii, trebuia mai degrabă să contracareze acţiunile Franţei şi Turciei, duşmanele Imperiului austriac, decît să rezolve problema contradicţiilor imperialo-racoţiene.

Racoţi a simţit bine apropierea unei alte furtuni. Peroraţia diplomatului englez cu privire la încetarea

acţiunilor antiimperiale şi încheierea unei păci cu Iosif I în condiţiile impuse de acesta îl puseră pe gînduri. Anglia voia cu orice preţ salvarea imperiului din partea frontului imaginar şi deocamdată diplomatic franco-turcesc, iar concret, racoţian. De aceea Racoţi respinse propunerile imperiale şi implicit politica de cabinet britanică şi continuă operaţiunile militare. Mereu înfrînt, mereu ridicîndu-se, Racoţi deveni obiectul jocului diplomatic al marilor puteri. O Anglie stăruind diplomatic în favoarea habsburgilor, o Franţă intervenind pe lîngă Sultan ca să trimită trupe în favoarea lui Racoţi, un Imperiu otoman 'lovit de Habsburgi dar care nu se hotăra să acţioneze prin intermediari, ci păstrîn- du-şi forţele pentru războaiele deschise şi esenţiale cu imperialii — tablou al unor contradicţii înverşunate care sacrificau cauza popoarelor în favoarea intereselor „imperialilor.[14]

Era greu jocul diplomatic al Principatelor Române. Politica de echilibru cu atît mai dificilă. Meritul lui Brîncoveanu şi al Stolnicului în această grea perioadă a fost acela de a şti să fie la înălţimea unor împrejurări de rapide schimbări şi de mari tensiuni. în privinţa neînţelegerilor brîncoveano- cantacuzine, deznodămîntul se va petrece mai tîrziu. Acum acţiunile lor vor rodi în slujba şi folosul Ţării Româneşti. Tot' timpul, cei mai însemnaţi sfetnici ai lui Racoţi II au purtat o asiduă corespondenţă cu Brîncoveanu şi Cantacuzini. Trimisă de oameni de încredere ai acestora, purtînd cifru secret, această corespondenţă era o parte din contribuţia Ţării Româneşti la diplomaţia timpului, dar în primul rînd pentru cauza românilor.

Cînd, în 1707, JDavid Corbea a mers la Francisc

Racoţi, tratativele pe care le-a purtat diplomatul român vor dovedi 'continuitatea unei linii politice aparent contradictorie şi şovăielnică, dar în realitate constantă şi urmărind aceeaşi cauză a românilor de pe ambele versante ale Carpaţilor. Cauzele care au determinat adâncirea necontenită a prăpas- tiei dintre Brîncoveanu şi Cantacuzini vor conduce la fatalul sfîrşit al domnitorului şi apoi al Cantacu- zinilor. Efectele politicii însă vor se adăuga la faptele şi virtuţile oamenilor acelor timpuri. Dealtfel David Corbea va încheia strălucit misiunea sa în Transil- vania. între Racoţi şi Petru cel Mare se va stabili o alianţă secretă care avea atît conţinut antihabsbur- gic, cît şi antiotoman. De fapt însă, alianţa aceasta stabilită prin Corbea era pur teoretică. Ea însemna o manevră a lui Petru I contra Austriei, în scopul despărţirii ei de Suedia şi împiedicării prin aceasta a formării unui front austro-suedez îndreptat împotriva Rusiei. Tratatul încheiat a avut un caracter strict secret înoît se pare că nici Brîncoveanu nu i-a cunoscut existenţa şi mai ales conţinutul.

Este însă momentul cînd povestirea noastră se apropie de sfîrşit. Nu înseamnă că aceste personaje îşi vor înceta aici toate firul vieţii şi activităţii lor. Unele îşi vor mai mina încă paşii prin istorie, animaţi de virtuţi şi pasiuni, împletind gîndul cu fapta sau lăsînd gândurile fără rezultat. Nu-i vom mai putea urmări pînă la sfîrşit. Ne vom opri asupra Ceauşului David Corbea, robul istoriei noastre diplomatice pînă în ultima clipă a vieţii, robul cauzei românilor, crezul său drept şi înălţător.

Aşadar David Corbea încheiase strălucit misiunea sa transilvăneană. Trebuia să ajungă la Petru cel Mare, ca raportîndu-i rezultatele obţinute să se întoarcă apoi la Bucureşti, la Brîncoveanu, la Cantacuzini. în leagănul unde învăţase atîtea lucruri frumoase şi trăise atîtea ore de linişte şi zbucium. Apoi, cine ştie? Să ceară permisiune domnului său să se întoarcă acasă, acasă de tot. în Transilvania. în Scheii Braşovului. Acolo unde fraţii lui îl aşteptau şi aveau nevoie de el.Omul simte nevoia ca acolo unde a văzut lumina soarelui să-l prindă şi amurgul vieţii. Ga acolo să-i fie şi mormântul. David Corbea era tânăr încă. Nu se putea gîndi la amurg. Dar la ţinutul natal, da. La minunatul meleag al Transilvaniei, ţara de dincolo de pădurile care cîntau în pletele frunzelor şi care a dat atîţi oameni mari la cumpăna vremurilor!

ÎNCHEIERE

Unde începe legenda şi intrarea In nemurire

David Corbea Ceauşul se întorcea din misiune. Viaţa la curtea lui Brîncoveanu îl călise, îi întărise convingerea în forţele sale, dar îl şi obosise peste măsură. Caracterul instabil al domnitorului fusese în mare măsură cauza acestei oboseli. Totuşi, îl stima, îl preţuia şi-l iubea pe acest blînd voievod îmbrăcat în mantia împăraţilor de la Bizanţ şi exa- lînd ca şi aceştia acel amestec straniu de pasiune şi candoare, de surîs cînd enigmatic, cînd deschis, de priviri cînd senine, cînd mefistofelice şi tulburătoare. Felin pînă la ferocitate şi distins pînă la grandoare.

David Corbea se întoncea pe un drum ocolit, prin

Varşovia, la Petru cel Mare şi apoi în Ţara Românească. Mergea într-un faeton destul de elegant, cu cai de clac schimbaţi la vreme, cu doi vizitii. Vehiculul nu era nici de la curtea lui Petru cel Mare, nici cu atît mai mult de la cea a lui Brîncoveanu, de unde Corbea plecase mai de mult. Dat fiind caracterul secret al misiunii sale, nu putea apare ca un călător oficial, secretar aulic şi purtînd pe faţă emblema unuia sau altuia din monarhi. De altfel călătorea în calitate de negustor şi purtînd numele de David Ivanov, nume ce i se dase la prima întoarcere în Ţara Românească. Pe această cale secretă poseda suficiente şi chiar prea bune mijloace materiale pentru a se întoarce.

Surugiii se dovedeau a fi meşteri în meseria lor de vreme ce făceau de schimb la capră şi rădvanul mergea ziua şi noaptea.

Corbea, în faetonul acela somptuos, ca într-o cameră minusculă, îşi trecea prin minte ca la o paradă militară întreaga sa viaţă. Dar odată cu acest imperios sentiment care punea din ce în ce mai multă stăpînire pe el, simţea toropindu-1 oboseala cu flamura ei flască şi totuşi cuprinzătoare. Simţea că e obosit sau gîndurile doar nu-1 mai ascultau. Gîndu- rile piereau ucise. Atunci se liniştea într-o mare a tăcerilor.

Se întorcea. în faetonul care părea acum o colivie prea strimtă pentru zbuciumul năvalnic ce se zbătea zglobiu ca o căprioară în pieptul Ceauşului.

Revedea mai întîi copilăria. Marea şi unica lui colbuită copilărie. Fără jocuri şi numai cu zbuciumul anilor. Doar cu aripi bune de zburat încă de mic. Cu marea forţă şi cutezanţă a săgeţii menită să ajungă virilă la ţintă.

Bogat îi era acum veşmîntul. Om de curte domnească, secretar aulic imperial, umblat prin străinătăţi şi uns cu toate alifiile vieţii. Revedea totuşi cu

ochii larg deschişi chipul copilăriei din Scheii Braşovului, de la poalele Tîmpei. Pădurea de brazi aromitori, muntele pieptiş şi colţuros ca şi viaţa pe -care trebuise să o urce necontenit, să-i străbată cărările abrupte. Ridicînd de bucurie o odă şi fredonînd doina din frunza inimii a întristare. Alternînd între vis şi realitate.

Oraşul de la poalele Tîmpei îi juca mereu în faţă, îi stăruia proaspăt şi neacoperit de neguri, ca acum cînd îl vizitase de curînd. Mult timp gîndul rămî- nea ca un cuţit nedureros în memorie, la capitolul Ioan Corbea, părintele şi învăţătorul său, minunatul apostol al atîtor generaţii de Scheieni, de români.

Nu ştia de ce. Dar chipul lui Ioan Corbea se schimba mereu în gîndurile lui, căpătînd înfăţişeri şi identităţi diferite.

Vizitiii erau neobosiţi. Mînau zi şi noapte pentru a ajunge la timp. Corbea nu părea să se grăbească. Numai gîndurile lui alergau haotic în toate părţile. L-a revăzut cu ochii minţii pe Ioan Corbea şi i-a auzit parcă şi glasul damnîndu-i pe duşmanii neamului românesc: ,,Duceţi-vă şi vedeţi-o. Şi acum vorbesc parcă glasurile celor ucişi şi capetele acestora parcă se împreună cu al lui Mihai de la Turda ucişi de aceeaşi mînă duşmană neamului românesc."

Faetonul grăbeşte spre ţintă. Caii merg voiniceşte. Ropotul lor se aude ca o goarnă ce se pregăteşte să vestească atacul. Răsuflarea lor nu se aude însă deloc. Ceauşul simte o toropeală asemănătoare stării de vis. îi revede pe fraţii săi — cum erau ei atunci — acolo, în locurile scăldate de senin şi soare din Scheii Braşovului.

Gîndul alunecă apoi spre domnitor şi se aşază statornic pe treabă. Revedea ziua aceea plină şi luminoasă, cînd se prezentase lui Brîncoveanu şi cînd îl

cunoscuse pe acest om ales şi cultivat, pe acest cap încoronat. Nu poate uita ziua aceea, nici ceea ce discutaseră. Gindurile sale n-o pot ocoli nici acum. Numai că o vede puţin mai altfel. Oboseala sa poate e de vină că introduce în gînduri puţină indiferenţă şi răceală. Sau că l-a cunoscut atît de bine pe domnitor înrît a început să-i vadă şi umbrele.

Imediat gîndurile i se îndreaptă către Cantacuzini. îl vede pe Stolnic tot cu ochii minţii. Pe Stolnic nu-1 poate vedea singur, ci înconjurat de ceilalţi fraţi Cantacuzini: Mihai spătarul, Iordache, Dră- ghici, Toma. De toţi Cantacuzinii. Parcă îl zăreşte chiar şi pe Şerban Cantacuzino, domnul defunct. Nu-1 cunoscuse. Nu-1 văzuse niciodată în realitatea vieţii şi a zilei. Doar într-un portret pe care acesta îl comandase unui pictor din Viena după retragerea turcilor din 1683. Artistul, cine o fi fost, că portretul nu era semnat, redase veridic, în manieră şi atmosferă renascentistă, chipul primului domn Canta- cuzin în scaun românesc. Auster, cum va fi fost, dar imprimîndu-i şi maniera vieneză a picturii, păstrînd ceva şi din atmosfera portretelor lui Al- breoht Durer. Ca şi acolo însă, pe faţa îngîndurată este lăsată să cadă o lumină, ca o rază de soare, cu un surîs care introduce o notă de duioşie şi de visare, ca şi cum ar vrea să pătrundă în sufletul perso- sajului, să-i cunoască stările sufleteşti.

A citit în portret ceea ce nu cunoscuse din viaţa personajului domnesc. Aspiraţia lui Şerban Vodă spre mărire, spre tronul împăraţilor bizantini care-i degajă umbrele de pe chip, îngrijorarea permanentă faţă de sărutul bucuriei. Duioşia, visarea, gîndul că într-o bună zi visul va izbuti.

Ceauşul îi vede pe Cantacuzini. Pe toţi Cantacu- zinii. Chiar şi pe bătrînul Postelnic, tot dintr-un tablou

de familie, realizat de data aceasta de o mînă măiastră de român, dintre acei mulţi cîţi au însorit cu talentul lor epoca brîncovenească.

Faetonul zboară. Il oboseşte peste măsură drumul. Ar slobozi o poruncă spre vizitiu. Să meargă mai încet. Să nu parcurgă distanţele cu atîta repeziciune. Dar drumul acesta care e atît de lung acum va trebui să-l mai poarte prin lumea peregrinărilor sale. Ştie însă că pînă la urmă va trebui să ajungă în Ţară. De aceea îl lasă pe vizitiu să-şi facă datoria cum ştie mai bine. Gîndurile aleargă însă mai iute decît orice faeton, sînt mai înaripate ca orice cal din cea mai celebră herghelie dîte s-au cunoscut vreodată, roţile se înVîrt atît de încet faţă de timpul gîndului alergător.

li vede pe Cantacuzini de o parte şi pe Vodă cel în scaun, dincolo. Faţă în faţă cu ei, dar dincolo. îl doare 'că nu-i poate vedea împreună. Ca fraţi buni ai unei ţări care în ceasuri de cumpănă are nevoie de fraţi buni. Ce aveau să-şi împartă oare? Averile cele multe ale lui Brîncoveanu? Negreşit că nu! «Sensul puterii şi mîndria cu siguranţă. Patimi oarbe care i-au pierdut şi pe Dăneşti şi Drăculeşti şi pe Băleni şi Cantacuzini. Odihnesc cu toţii mîngî- iaţi de aripa vîntului trecător ce-i adie în inima lu- tuiui. Odihneşte şi Postelnicul în umbra palatului său de la Mărgineni.

Cei vii n-au învăţat nimic de la istorie. Parcă a curs zadarnic pe lîngă dînşii. I-ar fi dorit pe toţi cei în viaţă împăcaţi şi uniţi sub flamura iubirii de Ţară. Deşi Domnul îşi iubeşte Ţara precum şi Cantacuzinii în felul lor, ar trebui s-o iubească toţi în acelaşi fel.

într-o noapte a visat că mergea neobosit. Se apropia de o stîncă pe care o trecea cu uşurinţa vulturului iar dincolo nu mai afla nimic.

Nu credea în vise. îşi amintea doar de bătrînul

Visarion, un Scheian limpede la minte, dar, tare hîtru, care se dădea drept mare tălmăcitor de vise. „Scroafă dacă ai visat, bucurie înseamnă; fîntînă dacă ai visat, limpezire înseamnă; rîu dacă ai visat, la drum lung să te aştepţi; rîie mîncîndu-te, tot bucurie; copil de vei visa, înseamnă întristare; mei de vei visa, gînduri multe vei avea“ Şi cîte şi mai cîte asemenea năstimiri.

îl întrebase David Corbea odată:

„— Dar de unde ştii, moşule, să tălmăceşti atît de bine visele? Pentru că dacă îmi spui o să-ţi dau şi eu unul pe seamă, ce l-am visat astă noapte!“ Şi Visarion îi răspunsese senin:

„— D-apăi că nu-i nevoie a fi un firoscos ca să-ţi dai seama şi să potriveşti totul. Gîndeşte-te şi matale: dacă scroafa visată ar fi şi gata de mînca- re, de ţi-ar îndestula apendicele hămesit, nu ţi-ar face o mare bucurie? Ce e mai limpede ca apa fântânii? Ea limpezeşte pînă şi gindurile cele mai tulburi! Albia râului este un drum lung pentru oricine! Rîia e blestem, dară o dată scăpat de ea înseamnă mare bucurie. Copilul e bun la casa omului, dar vai de bietul sărman cu droaia de copii pe cap. 'Iar meiul, cîte boabe mici, tot atîtea gînduri de te frământă şi nu se mai sfîrşesc!“

Corbea zîmbise atunci. îi dăduse dreptate lui Visarion. Numai că acesta nu terminase ceea ce. avea de spus. Se mirase şi el că David Corbea îl înţelesese atît de repede şi nu se îndoise de tălmăcirile sale. Se simţi dator să adauge ca o justificare:

„— în sfîrşit, visele sînt vise. Nici mai bune, nici mai rele decît aşa cum le gîndeşti. Să nu crezi în ele, că sânt tare înşelătoare. Să crezi în tine mai întîi. Că visul tot de la om purcede!“

N-a mai crezut de atunci în vise. A crezut în el şi a mers mai departe. Nu putea să le ignoreze însă total. Mai ales pe cel pe care îl avusese în noap

tea de dinaintea plecării din Transilvania. îl visase pe Brîncoveanu. în carne şi oase. Pe domnitorul său. Dar visul fusese îngrozitor. La începutul visului, el, Ceauşul, simţea nevoia să-l avertizeze pe Brîncoveanu că îl paşte o primejdie. O mare primejdie. Dar nu putea să ajungă nici măcar să-l zărească domnitorul, ca, printr-un semn, să-i dea de ştire că trebuie să se ferească.

Apoi s-a liniştit. Brîncoveanu suise în scaunul domnesc şi ridicase sceptrul slobozind strigare către toţi că vor porni ne'întîrziat războiul împotriva Semilunii. Semăna aidoma cu Mircea cel Mare, cu Ţepeş Vodă sau chiar cu Mihai-Viteazul ori poate cu Ştefan cel Mare.

Deodată dinspre munte s-a stîrnit furtuna. Dar Brîncoveanu a rămas pe tron nemişcat, doar cu ochii surîzători şi încrezători în soarta sa. Furtuna s-a stîrnit imediat şi dinspre Dunăre. Parcă tot şuierătoare şi nemiloasă. Căpăta la răstimpuri chipul Cantacuzinilor. Apoi se ştergea ca o fantomă şi ră- mînea numai vîntul, fără chip, fără strai, ci numai cu glasul veşnic prevestitor.

Ar fi vrut să strige, să-l vestească pe domnitor de apropierea furtunii. Dar glasul i se oprea înecat în Vîrtejul sălbatic al visului, de nu se auzea nici cît o frîntură de geamăt. Brîncoveanu era imperturbabil. El continua să surîdă ca şi cum nu urla furtuna, ci doar adia vîntul.

Deodată s-a făcut întuneric. Un întuneric dens şi profund. Parcă furtuna suflase asupra unei lămpi şi o stinsese. Cînd s-a făcut din nou lumină, parcă nu era lumina zilei, ci a unui soare tocmit anume să lumineze.

Corbea tresărise prin vis. Domnitorul nu mai zîm'bea. Era înconjurat de ieniceri. în fruntea acestora se găsea chiar marele imbrohor. îl acuza de necredinţă faţă de Sultan. îi strîngea coconii în jur şi-i îngrămădea într-o lectică împărătească. Apoi goneau spre Stambul cu graba cu care goneau acum telegarii tocmiţi la faetonul său.

Tresărise din nou prin vis. Gemuse dur;eros. „Iar îl vor duce pe Vodă la Stambul! Iar îl vor sili să dea bani pentru a scăpa cu viaţă. Sau poate nu-1 vor sili. Va da el de bunăvoie pentru a scăpa.“

Şi iar se aşterne întunericul cît clipa. Cînd se face din nou lumină, Brîncoveanu se află în lanţuri la teribilul Edicule. Ceauşul simte cum geme prin somn de durere. Sînt chinurile la care e supus Brîncoveanu pentru a spune unde îi sînt ascunse comorile. Ar sări afară din vis pentru a vorbi lacomilor trimişi ai Sultanului unde se ascund aceste comori. Dar nu ştie. Nu poate şti pentru că niciodată nu l-a întrebat pe domnitor. Poate că nici nu există atîtea comori cîte vrea - Sultanul de la Brîncoveanu. Sau poate că adevăratele nestemate sînt zidirile lăsate de Brîncoveanu spre slava acestui pămînt românesc. Cele de la Potlogi şi de la Mogoşoaia, foişoarele şi bisericile cu turle înalte şi suple, Academia Domnească. Şi toate cărţile cu toate tîlcurile lor. Mai degrabă poate crede în astfel de comori spirituale decît în cele din aur şi pietre preţioase.

Dar turcii nu înţeleg astfel de lucruri. Ei vor aur sunător. De aceea, înăspresc chinurile lui

Brîncoveanu încît Corbea simte întreaga durere pătrun- zîndu-1.

Şi iar se face întuneric. Parcă se aude mai aprig vîntul, ca o prevestire. Cînd se face din nou lumină, în plină scenă a visului totul devine obositor de dureros.

Brîncoveanu fusese adus la judecata din urmă. La confruntarea dintre el şi Sultan. Atunci, în miezul visului, Ceauşului îi revine în minte cealaltă confruntare, dintre el întruchipînd pe Mircea cel Bătrîn, şi Sultanul Ilderim, cel întruchipat atunci de Constantin Vodă.

Dar acum e altceva. Visul pare teribil de adevărat. îl vede pe Brîncoveanu netemător, aşa cum îl dorise mereu, cu surîsul reapărut pe buze şi sfi- dîndu-1 pe sultanul Ahmed. Esenţa confruntării din vis era prea simplă şi pe înţelesul oricui: Sultanul îi vrea comorile, Brîncoveanu dorea ca ele, cîte erau, ascunse sau neascunse, să rămînă pămîntului Ţării Româneşti. Confruntarea nu mai avea sens. Ea era o simplă formalitate. Sultanul ştia că Brîncoveanu nu se va pleca, iar Brîncoveanu ştia că Sultanul îl sortise morţii.

Visul prindea iar accente de durere în inima Ceauşului. Vede cum călăul retează capul celor patru coconi nevinovaţi ai Brîncoveanului.

Furtuna urlă necontenit. Domnul nu mai zîmbeşte. Mai mult decît atît: sfidează. Arcul frunţii se ridică a demnitate. Jertfele de sine au umplut paharul suferinţei. Suferinţa însăşi a luat chipul bucuriei. Bucuria neplecării. A ochilor care trec peste durerea clipei.

Visul se apropie de sfîrşit. Călăul a ridicat iataganul pentru ultima oară. Aşa s-a întîmplat şi cu Mihai vodă Viteazul. Dar călăul nu rezistase privirilor adînci şi vultureşti ale voievodului primei uniri a tuturor românilor. A scăpat securea jos din mînă exclamînd: „Nu pot ucide pe un astfel de om!“ De s-ar 'întîmpla şi acum la fel cu Brîncoveanu!

Dar nu. Călăul a ajuns pînă la suflarea grea a domnitorului Ţării Româneşti. Ridică iataganul pre- gătindu-se ca în clipa următoare să-l lase să cadă nemilos peste acel cap luminat.

Ceauşul scoate un strigăt de groază şi se trezeşte. Aşadar totul a fost un vis. Călăul n-a apucat să reteze capul voievodului. O bucurie lăuntrică îl cuprinde. Se înveseleşte ca un copil care a primit o jucărie. îşi repetă în gînd ca o sentinţă: „Niciodată să nu se întâmple un astfel de lucru. Brîncoveanu vodă să trăiască, el şi coconii lui, în liniştea anilor, pînă la încheierea glorioasă şi firească a zilelor sale.“

în dimineaţa zilei următoare visului pornise la drum. Mergea de trei zile, însoţit de atîtea gînduri, Revedea chipurile celor pe care îi cunoscuse pe unde îl purtaseră paşii. Se oprea asupra 'celor mai însemnate. îl revedea pe conducătorul curuţilor, pe Francisc Racoţi, pe bravul vohmistru Constantin Turculeţ, pe Petru cel Mare, despotul luminat. Apoi iar locurile copilăriei, chipul lui Ioan Corbea din Schei, dulce, obsedant de dulce. Pe Brîncoveanu Constantin stînd în tronul Basarabilor, după ce furtuna se potolise şi ieşise soarele pe bolta se- nină. Gîndi la toate acestea şi simţi că viaţa lui

are ceva de legendă.

Faetonul a ajuns la Varşovia. Unele voci afirmă că de fapt, aici, la Varşovia s-a încheiat în septembrie 1707 tratatul dintre Petru cel Mare cu' Francisc Racoţi al II-lea. Totul este posibil. Dar şi că la scurt timp după aceea Ceauşul, care-şi împlinise misiunea şi făgăduinţele, cade victima otrăvii care jucase cu puterile ei ucigătoare atitea roluri în apele zbuciumate ale istoriei omenirii.

Cine să fi avut interes să pună capăt acestei vieţi tinere şi luminoase? Brîncoveanu Constantin? Nu putem, crede. Păstrăm imaginea unor oameni certaţi doar pe principiile de politică şi diplomaţie, dar prieteni pînă la devoţiune în fondul lor sufletesc. Cine altcineva? Inima care cedează după atîta oboseală şi frămîntări. îl oprim pe David Corbea Ceauşul în faeton, gonind zi şi noapte înspre dez- nodămînt. Atunci cînd îşi trecuse pe dinainte întreaga sa viaţă senină, caldă şi zbuciumată. Drumurile, marile probleme cu care s-a confruntat îl ajunseră. Şirul gîndurilor se frînse. Inima obosită se opri îndărătnică în loc. Tocmai cînd telegarii biciuiţi de vizitiu alergau mai iute decît oricînd, du- cînd pe cel care cu puţin timp înainte nu-şi mai contenea năvala din gînd.

Sau, ca să nu contrazicem realitatea istorică, semnase tratatul şi acum se îndrepta spre Moscova. Oricum, inima i se opri îndărătnică, aşa cum se opreşte la orice om la capătul anilor săi.

Intra în legendă. Dar cum legendele noastre atît de scumpe nouă românilor sînt nemuritoare, David Corbea Ceauşul intra şi în nemurirea

românească.

Post scriptum. Aici se încheie şi cartea noastră. Fără a mai pomeni nimic despre marea dramă din anul 1714. Cauza abţinerii noastre de la acest final e mai greu de explicat. Exemplul ni l-a oferit chiar marele Nicolae Bălcescu, care, în opera lui monumentală „Istoria Românilor supt Mihai VodăViteazul", s-a oprit cu al său cuvînt de foc, undeva, înaintea fatalului sfîrşit. Fie că timpul nu i-a fost favorabil spre a-şi împlini şi încorona opera, fie că, mai degrabă, n-a vrut să devină părtaş în scris la drama eroului său preferat petrecută în 1601 pe Cîmpia de la Turda.

Apropierile nu-şi au sensul. Sentimentele, da. Citim în suibtext durerea lui Brîncoveanu pentru pierderea unuia din „marii prieteni" aşa cum îi denumea pe iluştrii săi apropiaţi. Poate pe cel mai bun dintre ei, în sensul de eficient în cîmpul deosebit de însemnat şi necesar în epocă —- al politicii şi diplomaţiei.

Oprindu-ne la acel mare drum, aşa cum s-a oprit şi inima lui din mers, am omis de fapt întreaga dramă a lui Brîncoveanu. Şi întreaga mare neînţelegere cu Cantacuzinii. Am tăiat firele care duceau spre deznodămînt.

Privind din perspectiva istorică, familia Cantacuzinilor, inclusiv Stolnicul, deşi intră şi ei în eternitatea românească, sînt parcă ocoliţi de legendă.

Brîncoveanu, nu! El intră, ca şi trimisul său prin peregrinări, într-o carte de aur unde- roua legendei, cu dt trece timpul, este mai proaspătă şi mai înmiresmată. „Brîncoveanu Constantin, boier vechi şi domn creştin", nu şi-a mai încheiat

niciodată drumul prin istorie. Nici peregrinul din Scheii Braşovului.

Cutreieră amîndoi prin legendă şi eternitate!

S F Î R Ş I T

Sumar

I MĂRIRE ŞI DECĂDERE 7

Istoricul asediu al unei mari cetăţi. Carlovitz-ul austriac, doliu turcesc. Opintea nemţii. Petru I — un despot luminat.

II IN SCHEII BRAŞOVULUI 41

Braşovul ■— legendă şi adevăr. Scheii — centru românesc dintru început. Corbeştii.

III FRAŢII CORBEA TREC MUNŢII..... . . 62

Din nou la obîrşie. La curtea lui Brîncoveanu. Domnitor şi Ceauş. Politică şi diplomaţie, sensuri şi direcţii.

IV MARILE PROBLEME ALE SFÎRŞITULUI DE VEAC ŞI ÎNCEPUTULUI DEVEAC NOU . . *9 3*

V FIRELE INTERNE *1 0 4*

Cancelaria lui Brîncoveanu. Un vestit cifru secret, „însemnările de taină". David Corbea şi Cantacuzinii.

VI NEOBIŞNUITELE ZILE ALE LUI CONSTANTIN VODA BRÎNCOVEANU ŞI ALE CEAUŞULUI DAVID CORBEA BRAŞOVEANUL.....*141*

O epocă de Renaştere. Corbeştii şi iluştrii lor contemporani. Destăinuirile contelui Luigi de Marsigli. Profilul moral-intelectual al lui David Corbea din Schei. O punere în scenă.

VII MISIUNILE ŞI ÎNCERCĂRILE DEVOTATULUI CEAUŞ..... *232*

însemnarea pentru solia mai marelui meu frate, întîlnirea cu Turculeţ. împotriva unirii cu Roma.
La ţarul moschicesc. în ţară. Ultima misiune a Ceauşului.

ÎNCHEIERE: UNDE ÎNCEPE LEGENDA ŞI INTRAREA ÎN NEMURIRE.....*313*